

Železná pata

Jack London

Za sedm set let, ve čtvrtém století éry Bratrství lidí, která se datuje od konečného vítězství socialistické demokracie, objevuje archeolog budoucnosti Everhardský rukopis -a to je tato kniha. Napsala ji Avis Everhardová, žena s jemným vychováním, manželka socialistického propagátora Arnoíta Everharda. Rukopis končí v půli věty. Proč, to se dnes už nikdo nedoví. Vypravuje o Everhardově úloze v boji dělnictva proti silám plutokracie na počátku dvacátého století, o tom, jak byli dělníci postupně uvrženi do hospodářské a politické poroby, o jejich podzemním boji za hospodářskou a politickou spravedlnost, o první velké revoltě utlačovaných mas a o tom, jak tato revolta byla nemilosrdně potlačena žoldáky Železné paty.

MŮJ OREL

Letní vánek kolébá korunami sekvojí a řeka Divoká lahodně zurčí přes omšelé balvany. Motýli se třepotají v slunci a ze všech stran se nese ospalý bzukot včel. Kolem je tak ticho a klidno, a já tu sedím a přemítám a jsem tak neklidná. Právě to ticho mě zneklidňuje. Je jako neskutečné. Všude klid, ale je to klid před bouří. Napínám sluch a všechny smysly, abych zachytila nějaký náznak hrozící bouře. Ach, kéž by nepřišla příliš brzy! Kéž by nepřišla předčasně!1

Jak bych mohla být klidná! Přemítám a přemítám a myšlenkám není konce. Žila jsem tak dlouho uprostřed vřavy života, že mě ticho a klid skličují. Musím neustále myslet na tu šílenou smršť smrtí a zkázy, která se má každou chvíli rozpoutat. V uších mi znějí výkřiky zasažených, vidím zas před sebou jako kdysi1, jak zkáza drtí a trhá na kusy krásné, silné lidi, jak násilně rve duše z hrdých těl a posílá je na onen svět. Tak dosahujeme svých cílů my, ubozí smrtelníci, musíme projít potoky krve a zkázou, abychom světu přinesli trvalý mír a štěstí.

A pak - jsem sama. Když nepřemýšlím o tom, co má přijít, vzpomínám na to, co bylo a už není - na svého orla, jak bije do prázdna neúnavnými křídly, jak se rozlétá k tomu, co bylo vždy jeho sluncem, k planoucím ideálům svobody lidstva. Nedokážu sedět nečinně a čekat na velkou událost, kterou on přichystal, třebaže ji už nespátří. Věnoval její přípravě celý svůj mužný věk a položil za ni i život. Je to jeho dílo, jeho práce.2

A já, zatímco s úzkostí v srdci čekám, budu tedy o svém muži psát. Je mnoho stránek jeho charakteru, jež ze všech žijících mohu osvětlit jen já jediná, a tak ušlechtilá povaha se nikdy nemůže objevit v dost plném světlic. Byl to veliký duch, a když v sobě podacím svou sobeckou lásku, nejvíc lituji toho, že se nedožil úsvitu nového dne. Nemůžeme prohrát. Připravil všechno příliš důkladně a bezpečně. Běda Železné patě! Již brzy ji ujařmené lidstvo svrhne ze své šíje! Na dané znamení povstanou dělnické masy na celém světě. Nebylo dosud nic podobného v dějinách lidstva. Solidarita dělnictva je zajištěna a poprvé vzplane mezinárodní revoluce, široká jako sám svět.3

Nu vidíte, jsem plna toho, co má přijít. Žila jsem tím dnem i nocí tak bezvýhradně a tak dlouho, že mi to nejde z hlavy. Nemohu ani myslet na svého muže a nemyslet přitom na jeho dílo. Byl duší celé té věci, jak bych ho tedy mohla v mysli od ní oddělovat?

Jak jsem řekla, je mnoho stránek jeho charakteru, které mohu osvětlit jen já. Všichni vědí, že těžce pracoval a trpěl pro svobodu. Ale jak těžce pracoval a jak velice trpěl, to vím jen já. Neboť já stála po jeho boku oněch

dvacet strastiplných let a znám jeho trpělivost, jeho neúnavnosi, nekonečnou oddanost věci, za kterou položil teprve před dvěma měsíci život.

Budu se snažit psát prostě a povědět tu, jak Arnošt Everhard vstoupil do mého života - jak jsem ho poprvé spatřila, jak jsme se sblížili, až jsem se stala jeho nerozlučnou družkou, a o těch převratných změnách, jež způsobil v mém životě. A tak se na něj budete dívat mýma očima a poznáte ho, jak já ho znala - ve všem, až na to, co je mi příliš důvěrné a drahé, abych o tom mohla mluvit.

Poprvé jsem se s ním setkala v únoru roku 1912, kdy přišel na pozvání mého otce1 na večeři k nám do Berkeley. Nemohu říci, že první dojem, který na mne udělal, byl příznivý. Byl jedním z mnoha hostů a v salónu, kde jsme čekali, až se všichni sejdou, se nijak zvlášť dobře nevyjímal. Byl to, jak otec říkal mezi námi, "večer kazatelů" a mezi kněze se Arnošt rozhodně nehodil.

Především mu neslušely šaty, které měl na sobě. Byl to tmavý oblek z konfekce, který mu nepadl. Popravdě mu nikdy žádný oblek z konfekce nemohl padnout. Toho večera, jako ostatně vždycky, rukávy mu k prasknutí obepínaly mohutné svaly, a protože měl příliš rozložitá ramena, kabát na zádech se mu krabatil jak harmonika. Měl šíji profesionálního boxera2, silnou a mohutnou. Tak to je tedy ten otcův objev, samorostlý sociální filosof, původem podkovář, řekla jsem si. Na to opravdu vypadá se svými bicepsy a boxérským krkem. Ihned jsem věděla, kam ho zařadit - jakýsi druh senzace, pomyslela jsem si, Slepý Tom3 dělnické třídy.

A pak, když mi podal ruku! Jeho stisk byl silný a pevný, přitom se na mne směle díval svýma černýma očima - až příliš směle, jak se mi tehdy zdálo. Byla jsem člověkem svého prostředí a měla jsem v té době silné třídní předsudky. Taková smělost u muže mé vlastní třídy by byla bývala téměř urážlivá. Vzpomínám si, že jsem mimoděk musela sklopit oči a že se mi ulehčilo, když jsem mohla od něj poodstoupit a jít přivítat biskupa Morehouse - vlídného a vážného pána, kterého jsem měla opravdu ráda, vědce, jenž svým zjevem a dobrotou připomínal Krista.

Tuto myšlenku již dříve zastávali, ale nedokázali Sir Oliver Lodge a jiní badatelé v tehdy novém oboru radioaktivity.

Avšak onu smčlost, kterou jsem pokládala za opovážlivost, byla základním klíčem k povaze Arnošta Everharda. Byl prostý, přímý, ničeho se nebál u odmítal ztrácet čas konvencemi. "Líbila ses mi," vysvětlil mi pak mnohem později, "a proč bych se neměl dívat na to, co se mi líbí?" Juk jsem již řekla, ničeho se nebál. Byl od přírody aristokrat, přestože stál v táboře nepřátel aristokracie. Byl nadčlověk, plavá šelma, tak jak ji popisuje Nietzsche1, ale přitom zanícený demokrat.

Protože jsem se věnovala ostatním hostům a snad i proto, že na mne udělal nepříznivý dojem, docela jsem pak zapomněla na filosofa dělnické třídy, ačkoli jsem si ho jednou či dvakrát při večeři všimla - zvláště jak mu zahrálo v očích, když mluvil některý z pastorů. Má smysl pro humor, pomyslela jsem si a skoro mu odpustila to oblečení. Avšak čas plynul, večere

pokračovala a on pořád mlčel, zatímco pastoři mluvili a mluvili o dělnické třídě, o jejím poměru k církvi a co církev pro ni udělala a dělá. Pozorovala jsem, že otce mrzí, že se Arnošt rozpravy neúčastní. Jednou využil otec přestávky a vyzval ho, aby něco řekl, ale Arnošt pokrčil rameny a se stručným "Nemám, co bych řekl," chroupal dál slané mandle.

Ale otec se nedal. Po chvíli řekl:

"Máme tu mezi sebou jednoho příslušníka dělnické třídy. Snad by nám mohl ukázat věci z nového hlediska, jistě zajímavého a podnětného. Myslím pana Everharda."

Ostatní projevíli zdvořilý zájem a vyzvali Arnošta, aby vyložil své stanovisko. Chovali se k němu tak přehnaně shovívavě a vlídně, že to skutečně hraničilo s povýšeností. Viděla jsem, že si toho Arnošt všiml a že se tím baví. Pomalu se rozhlédl a mně neušlo, jak mu v očích hraje smích.

"Nejsem zběhlý v ceremoniálu církevních disputací," začal, ale pak skromně a nerozhodně zaváhal.

"Jen pokračujte," povzbuzovali ho a doktor Hammerfield pravil:

"Pro pravdu se nehněváme na nikoho, ať je to kdokoli. Jen je-li míněna upřímně," dodal.

"Tak vy oddělujete upřímnost od pravdy?" zasmál se krátce Arnošt.

Doktor Hammerfield zalapal po vzduchu a zmohl se jen na hluchou odpověď:

"Nejlepší z nás se může zmýlit, mladý muži, i nejlepší z nás,"

Arnoštovo chování se obratem změnilo. Byl to najednou jiný člověk.

"Dobrá tedy," odpověděl, "ale dovolte, abych vám hned na začátku řekl, že se všichni mýlíte. Nevíte nic, ještě méně než nic o dělnické třídě. Vaše sociologie je právě tak mýma a bezcenná jako celý váš způsob myšlení."

Nešlo ani tak o to, co řekl, ale jak to říkal. Sotva promluvil, zvuk jeho hlasu mě strhl. Byl právě tak smělý jako jeho oči. Byl to zvuk polnice, při kterém mě mrazilo. Všichni kolem stolu se vzchopili, vyburcováni ze své ospalé strnulosti.

"Co je tak strašně nesprávného a bezcenného na našem způsobu myšlení, mladý muži?" zeptal se ho doktor Hammerfield a v jeho hlase i tónu, jakým to řekl, se už ozvala jistá nelibost.

"Jste metafyzikové. Metafyzikou se dá dokázat cokoli, proto také může každý metafyzik usvědčit každého druhého metafyzika z nepravdy -k svému vlastnímu zadostiučinění. Vy jste anarchisté v oblasti myšlení. Jste šílení tvůrčí kosmů. Všichni jste se usadili v nějakém kosmu vlastní výroby, slepeném z vlastních fantazií a přání. Neznáte skutečný svět, ve kterém žijete, a ve skutečném světě nemá vaše myšlení místa, leda jako příklad duševní pomatenosti.

Víte, co mi napadlo, když jsem tu tak seděl u stolu a poslouchal to vaše věčné omílám? Připomněli jste mi celý ten svět středověkých scholastiků, kteří se vážně a učeně přeli o veledůležitou otázku, kolik andělů může tančit na špičce jehly. Milí pánové, jste právě tak

vzdálení duchovního života dvacátého století jako indiánský kouzelník, který před deseti tisíci lety zaklínal v pralese duchy."

Jak Arnošt mluvil, zdálo se, že se ho zmocňuje jakýsi ušlechtilý zápal. Tváře mu hořely, oči metaly blesky a bojovně vysunutá brada a sevřené čelisti hovořily výmluvně o tom, že je to člověk, který se nedá. Ale to už byl jeho způsob. Jím vždycky přiváděl lidi z míry. Jeho útoky, drtivé jak rány perlíkem, vedly vždycky k tomu, že se lidé zapomínali. Zapomněli se i teď. Biskup Morehouse se naklonil a napjatě poslouchal. Doktor Hammerfield celý zrudl rozhořčením a zlostí. I ostatní byli pohoršeni a někteří se pohrdlivě usmívali. Mně to připadalo ohromně zábavné. Podívala jsem se na otce a trnula jsem, že se začne smát tomu, jak tu zapůsobila lidská bomba, kterou mezi nás hodil.

"Vaše výrazy jsou značně mlhavé," přerušil Arnošta doktor Hammerfield. "Co tím vlastně myslíte, že jsme metafyzikové?"

"Uvažujete metafyzicky," pokračoval Arnošt. "Vaše metoda uvažování je pravým opakem vědecké metody. Vaše závěry nemají platnost. Můžete dokázat všechno a nic a ani dva z vás se neshodnou na jedné věci. Každý

z vás se obrací k vlastnímu vědomí a z něho chce vysvětlit sebe a vesmír. Vysvětlovat vědomí vědomím je docela stejné počínání jako chtít zvednout sám sebe do vzduchu za poutka vlastních bot."

"Nerozumím vám," řekl biskup Morehouse. "Mně se zdá, že všechny věci ducha jsou metafyzické. Ta nejexaktnější a nejprůkaznější ze všech věd, matematika, je ryze metafyzická. Každý jednotlivý myšlenkový proces vědeckého myslitele je metafyzický. Jistě se mnou souhlasíte?"

"Jak jste sám řekl, nerozumíte mi," odpověděl Arnošt. "Metafyzik uvažuje deduktivně, vychází ze své osobnosti. Vědec uvažuje induktivně, na základě fakt, zkušeností. Metafyzik postupuje od teorie ke skutečnosti, vědec postupuje od skutečnosti k teorii. Metafyzik vysvětluje vesmír ze sebe, vědec vysvětluje sebe z vesmíru."

"Díky bohu, že nejsme vědci," zabručel doktor Hammerfield samolibě.

"A co jste tedy?" zeptal se Arnošt.

"Filosofové."

"Tam tedy prcháte," zasmál se Arnošt. "Opustili jste skutečnou a pevnou zemi a vznesli jste se do vzduchu na slově jako na létacím stroji. Prosím, vraťte se laskavě na zem a řekněte mi přesně, co rozumíte slovem filosofie."

"Filosofie je -" doktor Hammerfield se odmlčel a odkašlal si - "něco, co se nedá definovat tak, aby to pochopil někdo jiný, leč takový duch a temperament, který je filosofický. Vědec s úzce omezeným obzorem a s nosem ve zkumavce nemůže chápat filosofii."

Arnošt předstíral, že si úderu nevšiml. Měl ve zvyku obrátit vždy útok proti útočníkovi a udělal to i teď s neodolatelnou bezelstností v tváři i v hlase.

"To tedy jistě pochopíte definici filosofie, kterou vám teď podám. Ale než začnu, upozorňuji vás, abyste buď vytkl, v čem je chybná, anebo abyste pak zachoval metafyzické mlčení. Filosofie je pouze nejširší vědou ze všech. Její metoda je stejná jako metoda každé speciální vědy a všech speciálních věd. A touž metodou, induktivní metodou, stmeluje filosofie také všechna speciální vědní odvětví v jednu velkou vědu. Jak říká Spenser, data každé speciální vědy jsou částečně sjednocenými poznatky. Filosofie sjednocuje poznání, jež poskytují všechny vědy. Filosofie je vědou věd, královnou věd, chete-li. Jak se vám líbí moje definice?"

"Velmi přijatelná, velmi přijatelná," mručel doktor Hammerfield chabě.

Ale Arnošt byl nemilosrdný.

"Dejte pozor," varoval, "moje definice je pro metafyziky osudná. Jestliže teď v mé definici nedokážete najít trhlinu, nebudou vám později vaše metafyzické argumenty nic platné. Nezbude vám, než do konce života hledat tuto trhlinu a zachovávat metafyzické mlčení, dokud ji nenajdete."

Arnošt čekal. Mlčení se trapně prodlužovalo. Doktor Hammerfield byl v rozpacích. A také zaražen. Arnoštův útok perlíkem ho přivedl z míry. Nebyl zvyklý, aby mu někdo prostě a přímo odporoval. Rozhlížel se vyzývavě kolem stolu, ale nikdo za něj neodpověděl. Zahlédla jsem, jak se otec ušklíbá do ubrousku.

"Je ještě jiný způsob, jak diskvalifikovat metafyziky," řekl Arnošt, když vzrostly rozpaky doktora Hammerfielda na nejvyšší míru. "Sud'te je podle jejich díla. Co vykonali pro lidstvo mimo to, že spřádali vzdušné fantazie a pletli si své stíny s bohy? Přispěli k obveselení lidstva, to ano, avšak co učinili pro lidstvo prokazatelně dobrého? Filosofovali, pro-minete-li mi zneužití tohoto slova, o tom, že srdce je sídlem citů, zatímco vědci objevili krevní oběh. Řečnili o hladu a moru jako o božích trestech, zatímco vědci stavěli sýpky a městskou kanalizaci. Tvořili bohy podle vlastního obrazu a podle vlastních přání, zatímco vědci stavěli silnice a mosty. Popisovali zemi jako střed vesmíru, zatímco vědci objevili Ameriku a zkoumali hvězdný prostor a našli zákony oběhu hvězd. Zkrátka, metafyzikové neučinili pro lidstvo nic, absolutně nic. Krok za krokem byli zatlačováni postupem vědy. Stejně rychle, jak vědecky prokázaná fakta vyvracela jejich subjektivní výklady, přicházeli s novými subjektivními výklady, jež zahrnovaly i výklad nejnověji objevených faktů. A nepochybuji, že v tom budou pokračovat na věky věkův. Pánové, metafyzik je kouzelník. Rozdíl mezi vámi a Eskymákem, který si představuje, že bůh je oblečen v kožích a jí velrybí tuk, je pouze rozdílem několika tisíc let ověřených faktů. To je vše."

"A přece Aristotelovy myšlenky ovládaly Evropu po dvanáct století," prohlásil doktor Ballingford honosně. "A Aristoteles byl metafyzik."

Doktor Ballingford se rozhlédl kolem stolu a byl odměněn souhlasným přikyvováním a úsměvy.

"Volil jste nešťastný příklad," odpověděl Arnošt. "Připomínáte velmi temné období v dějinách lidstva. Toto období nazýváme vlastně dobou temna. Je to období, v němž věda byla v zajetí metafyziků, v němž se fyzika zvrhla v hledání kamene mudrců, chemie nebyla ničím než alchymii a z astronomie se stala astrologie. Opravdu, smutná doba, tato sa-movláda Aristotelovy myšlenky."

Doktor Bullingford se zatvářil rozpačitě, ale pak rozjasnil tvář a pravil:

"I kdybychom připustili, že pochmurný obraz, který jste načrtl, je správný, musíte přiznat aspoň to, že metafyzika chovala v sobě takovou vnitřní sílu, že vyvedla lidstvo z tohoto temného věku do světla příštích století."

"S tím neměla metafyzika nic společného," namítl Arnošt.

"Cože?" zvolal doktor Hammerfield. "Nebylo to myšlení a spekulace, které vedly k výzkumným cestám?"

"Vida, můj milý pane," usmál se Arnošt, "myslel jsem, že jste diskvalifikován. Nepřišel jste ještě na trhlinu v mé definici filosofie, zato odbočujete na vedlejší věci. Ale to je zvykem metafyziků, a proto vám to promím. Nikoli, opakuji, metafyzika s tím neměla nic společného. Chléb a máslo, hedvábí a drahokamy, dolary a centy a náhodné uzavření suchozemských cest do Indie, to byly příčiny objevných cest. Dobytím Caři-hradu roku 1453 uzavřeli Turci karavanám cestu do Indie. Evropští obchodníci si museli najít jiný přístup. To byla původní příčina výzkumných cest. Kolumbus se plavil po moři, aby našel novou cestu do Indie. Tak to stojí psáno ve všech učebnicích dějepisu. Mimochodem, tehdy byly objeveny nové skutečnosti o povaze, rozměru a tvaru Země a sláva Ptolemaiovy soustavy začala blednout." Doktor Hammerfield zafuněl. "Nesouhlasíte se mnou?" zeptal se Arnošt. "V čem tedy nemám

pravdu?"

"Moturpouze"trvat na s>vém stanovisku," odpověděl doktor Hammerfield nevrle. "Je to příliš dlouhá historie, abychom se do ní tady pouštěli."

"Žádná historie není pro vědce příliš dlouhá," řekl Arnošt mírně. "Proto se také vědec pustí do všeho. Proto se také dostal do Ameriky."

Nebudu popisovat celý večer, ačkoli je pro mne potěšením vzpomínat na každou vteřinu, každou podrobnost těchto prvních hodin, v nichž jsem poznávala Arnošta Everharda.

Bitva zuřila a pastoryvé rudli a durdili se, zvlášt' když je Arnošt nazýval dobrodružnými mudrci, promítači stínů a podobně. A stále je nutil, aby se drželi faktů. "To je fakt, příteli, neochvějný fakt!" prohlásil vítězně pokaždé, když někoho z nich položil na lopatky. Přímó sršel fakty. Nechával je klopýtat o fakta, přepadal je fakty, bombardoval je salvami fakt.

"Zdá se, že jste vyznavačem fakt," namítl doktor Hammerfield.

"Není boha kromě faktu a pan Everhard je jeho prorok," vysmíval se doktor Ballingford.

Arnošt s úsměvem přisvědčil.

"Já jsem jako Texasané," řekl. A když byl požádán o vysvětlení, vyložil: "Víte, člověk z Missouri vždycky říká: 'Musím to vidět.' Ale Texasan říká: 'Musím si na to sáhnout.' Z čehož je zřejmé, že není metafyzik."

Při jiné příležitosti, když Arnošt tvrdil, že metafyzičtí filosofové nemohou nikdy podat důkaz pravdy, doktor Hammerfield se náhle zeptal:

"Co je to důkaz pravdy, mladý muži? Vysvětlil byste nám laskavě to, nad čím si tolik nalámali hlavu větší mudrci, než jste vy?"

"Ovšem," odpovědi Arnošt s takovou sebejistou samozřejmostí, že je to přímo rozzuřilo. "Mudrci si tolik nalámali hlavy nad pravdou, protože se za ní honili ve vzduchu. Kdyby byli zůstali na pevné zemi, byli by na ni přišli docela snadno. Byli by viděli, že důkaz pravdy podávají sami každým praktickým činem a myšlenkou svého života."

"Důkaz, důkaz," opakoval doktor Hammerfield netrpělivě. "Úvody stranou. Dejte nám to, co jsme tak dlouho hledali - důkaz pravdy. Dejte nám jej a budeme rovni bohům."

V jeho slovech i tónu byl vyzývavý a jízlivý skepticismus, z kterého rněli potají škodolibou radost všichni kolem stolu, až na biskupa More-house, kterého to zřejmě zlobilo.

"Doktor Jordán¹ to řekl velmi jasně," pravil Arnošt. "Jeho kritériem pravdy je: 'Osvědčí se to v praxi? Svěřím tomu svůj život?'"

"Pch!" odfrkl doktor Hammerfield. "Zapomněl jste na biskupa Ber-keleye.² Jeho námitky nebyly nikdy vyvráceny."

"Nejvznešenější metafyzik ze všech," zasmál se Arnošt "Ale váš příklad je nevhodný. Jak ukázal sám Berkeley, jeho metafyzika se neosvědčila."

Doktor Hammerfield dostal vztek, opravdický vztek, jako kdyby byl Arnošta dopadl při krádeži nebo lži.

"Mladý muži," bouřil, "tohle tvrzení se velmi dobře hodí ke všemu, co jste dnes večer mluvil. Je to ničemná a neopodstatněná troufalost."

"Jsem úplně rozdrcen," mumlal Arnošt zkroušeně. "Jenže nevím, co mě rozdrtilo. Bude třeba, abyth si na to mohl sáhnout, pane doktore."

"Budete mít možnost, budete," breptal doktor Hammerfield. "Jak chcete tvrdit něco takového? Nemůžete přece prohlásit, že biskup Berkeley sám dokázal, že se jeho metafyzika neosvědčila. Pro to nemáte důkazy, mladý muži. Naopak, vždy se osvědčila."

"Nejlepším důkazem, že Berkeleyova metafyzika selhala, je podle mého to, že -" Arnošt se klidně na chvíli odmlčel - "že Berkeley obvykle chodil dveřmi místo zdmi. Že svěřil svůj život solidnímu chlebu s máslem a roastbeefu. Že se holil břitvou, když si chtěl odstranit vousy z tváře, a šlo mu to dobře."

"Ale to jsou pomíjivé věci!" zvolal doktor Hammerfield. "Metafyzika je věcí ducha."

"A ta se odbývá - v duchu?" zeptal se Arnošt mírně. Druhý přikývl.

"I hejno andělů může tančit na špičce jehly - v duchu," pokračoval Arnošt zamyšleně. "Také bůh, který jí velrybí tuk a je oblečen v kožešiny, může existovat a působit v duchu a není důkazů, že tomu tak není -v duchu. Předpokládám, že i vy, doktore, žijete - v duchu?" "Můj duch je mým královstvím," zněla odpověď. "Čili jinými slovy, vznášíte se v oblacích. Ale když je čas k obědu, jistě se vrátíte na zem. Stejně tak, když začne zemětřesení. Anebo - řekněte, vy nemáte při zemětřesení strach, že toto vaše netělesné tělo bude zasaženo nehmotnou cihlou?"

Doktor Hammerfield si okamžitě a zcela bezděčně sáhl na hlavu, kde se pod vlasy skrývala jizva. Arnošt totiž náhodou připadl na velmi vhodné přirovnání. Doktora Hammerfielde při velkém zemětřesení málem zabil hroustící se komín. Všichni se rozesmáli.

"Nuže?" zeptal se Arnošt, když se veselost utišila. "Důkazy opaku?"

A v tichu, které se rozhostilo, znovu se zeptal: "Nuže?" Potom dodal: "Není špatný ten váš poslední argument, ale ne ještě docela dobrý."

Doktor Hammerfield byl dočasně rozdrcen, ale bitva zuřila dál v jiném směru. Bod po bodu vyvracel Arnošt tvrzení pastorů. Když tvrdili, že znají dělnickou třídu, řekl jim základní pravdy o dělnících a ukázal, že dělníky neznají, a vyzýval je, aby mu dokázali opak. Přinášel fakta, vždy jen fakta, zastavoval je na jejich výletech do oblak a přiváděl je zpět na zem a ke skutečnosti.

Jak si na to živě vzpomínám! Jako bych stále slyšela jeho bojovný hlas, jak je bičuje svými fakty, jako by každý fakt byl ostrým šlehem,

který znovu a znovu zraňuje. Neznal slitování. Nežádal milost¹ a nedával ji. Nemohu zapomenout, jak jim zasadil poslední ránu.

"Dokázali jste dnes večer mnohokrát přímým doznáním nebo neinformovanými výroky, že neznáte dělnickou třídu. Ale nelze vám to vyčítat. Jak byste mohli něco vědět o dělnické třídě? Nežijete s ní. Pasete se na jind louce, s třídou kapitalistů. A proč by ne? Třída kapitalistů vás přece platí, živí, odívá do šatů, které jste si dnes večer oblékli. A vy na oplátku ve svých kázáních předkládáte svým chleboďárcům drobty metafyziky, které jsou pro ně zvlášť přijatelné. 'A zvlášť' přijatelně jsou pro ně proto, že neohrožují zavedený společenský řád." Při těchto slovech se zvedl kolem stolu šum nevole. "Nepochybuji o vaší upřímnosti," pokračoval Arnošt, "vy jste upřímní. Kážete to, več věříte. V tom spočívá vaše síla a cena - pro třídu kapitalistů. Avšak kdyby se vaše víra změnila v něco, co ohrožuje současný řád, vaše kázání by bylo pro vaše chleboďárce nepřijatelné a vy byste byli propuštěni. Každou chvíli stihne takový osud někoho z vás.² Nemám pravdu?" Tentokráte nebylo nesouhlasu. Seděli tu v němém podřízení, až na dokrotra Hammerfielde, který pravil: "Kdo se svým rozumováním dostane na scestí, je vyzván, aby se vzdal své funkce."

"Což jinými slovy znamená, že se jeho myšlení stane nepřijatelným," odpověděl Arnošt a pak pokračoval: "Říkám vám tedy, pronásejte dál svá kázání a vydělávejte si na chléb, ale nechtě pro všechno na světě dělnickou třídu na pokoji. Patříte do nepřátelského tábora. Nemáte nic společného s dělnickou třídou. Máte jemné ruce, protože jiné za vás dělají. Vaše bříška jsou pěkně kulatá, protože se dobře najíte!" (Při těchto slovech sebou doktor Ballingford zavrtěl a

zrak všech spočinul na jeho mohutném teřichu. Říkalo se, že si už dlouhá léta nevidí na nohy.) "Vaše mozky jsou plné doktrín, které jsou pilíři současného řádu. Jste právě takovými žoldáky (z přesvědčení, to přiznávám), jako byli vojáci švýcarské gardy³. Buďte věrni těm, kdož vám dávají chléb a mzdu, hajte svým kázáním zájmy svých chlebobarců, ale nesestupujte blahosklonně k dělnické třídě a nevydávejte se klamně za její vůdce. Jste-li čestní, nemůžete být v obou táborech současně. Dělnická třída se obešla bez vás. Věřte mi, dělnická třída se bez vás obejde i nadále. Ba co víc, bude jí lépe bez vás než s vámi."

VYZVÁNÍ NA SOUBOJ

I když hosté odešli, vrhl se otec do lenošky a vypukl v gargantuovský smích. Po matčině smrti jsem ho ještě neviděla tak srdečně se smát. "Vsadím se, že se doktor Hammerfield s něčím podobným ještě v životě nesetkal," chechtal se. "Ceremoniál církevních disputací! Všimla sis, jak začal jako beránek - myslím Everhard - a jak se rychle proměnil ve řvoucího lva. Má skvěle ukázněnou mysl. Byl by z něho dobrý vědec, kdyby se na to dal."

Nemusím říkat, že mě Arnošt Everhard hluboce zaujal. Nejen to, co říkal a jak to říkal, nýbrž on sám jako člověk. Ještě nikdy jsem se s takovým člověkem nesetkala. Myslím, že právě proto jsem se do té doby neprovdala, třebaže mi bylo již dvacet čtyři let. Líbil se mi. To jsem si

musela přiznat. A moje sympatie k němu neměla nic společného s rozumem a argumenty. Přes mohutné svaly a zápasnickou šíji působil na mne dojmem bezelstného chlapce. Cítila jsem, že pod zevnějškem intelektuál-ského bouřliváka se skrývá jemná a citlivá duše. Vycítila jsem to, ale byla bych nedovedla říci jak - leda snad svým ženským instinktem.

V jeho hlasu, břeškném jako polnice, bylo něco, co mi pronikalo až k srdci. Zněl mi stále v uších a cítila jsem, že bych ho ráda slyšela znovu -že bych zase ráda viděla, jak mu smích hraje v očích, smích, který tak kontrastoval s nehybnou vážností jeho obličej. A ještě jiný nejasný a mlhavý cit se ve mně probouzel. Již tehdy jsem ho téměř milovala, ačkoliv vím, že kdybych ho již nebyla viděla, onen mlhavý cit by se byl rozplynul a já bych na něj byla snadno zapomněla.

Ale nebylo mi souzeno na něj zapomenout. Nově probuzený zájem mého otce o sociologii a naše večerní besedy to nepřipustily. Otec nebyl původně sociolog. Žil v manželství velmi šťastně a také výzkumy v jeho vlastním oboru, ve fyzice, ho plně uspokojovaly. Avšak když maminka zemřela, práce sama nestačila vyplnit prázdnotu. Nejdřív se trochu zabýval filosofií, potom ho zaujala ekonomie a sociologie. Pustil se do studia, a protože měl silný smysl pro spravedlnost, brzy ho strhl boj proti křivdám. Vděčně jsem uvítala tyto známky nového zájmu o život, neboť mě ani ve snu nenapadlo, co z toho bude. S mladickým nadšením se vrhl do nových výzkumů a nestaral se, kam se až dostane.

Byl vždy zvyklý na laboratoř, a tak proměnil náš salón v sociologickou laboratoř. Zval sem na večeri lidi všech druhů a všech stavů, vědce, politiky, bankéře, obchodníky, profesory, odborářské vůdce, socialisty a anarchisty. Rozvířil mezi nimi diskusi a jejich názory na život a společnost pak rozebíral.

S Arnoštem se setkal krátce před "večerem kazatelů". A když hosté odešli, dověděla jsem se, jak ho poznal. Šel jednou večer po ulici a zastavil se, aby si poslechl jakéhosi muže, který z bedny od mýdla řečnil k zástupu dělníků. Muž na bedně byl Arnošt. Ale Arnošt nebyl

pouliční řečník. Měl velké slovo v socialistické straně, byl jedním z jejích vůdců a uznávanou autoritou v socialistické teorii. Dovedl však jasným způsobem a prostou řečí vyložit i nejsložitější problémy, byl rozeným vykladačem a učitelem a využíval každé příležitosti, aby vysvětlil dělníkům ekonomické otázky.

Otec se zastavil a poslouchal. Arnošt ho zaujal, smluvili si schůzku^a a když se důkladněji poznali, pozval ho otec k nám, na večer pastorů. A právě ten večer mi otec vyprávěl to málo, co o Arnoštovi věděl. Pocházel z dělnické třídy, ačkoli byl potomkem starého rodu Everhardů, který žil

v Americe¹ již přes dvě stě let. Když mu bylo deset, začal pracovat v továrně, později šel do učení a stal se podkovářem. Byl samouk, naučil se sám německy a francouzsky a v té době si vydělával na skromné živobytí překládáním vědeckých a filosofických knih pro jedno živořící socialistické nakladatelství v Chicagu. Mimoto měl ještě něco málo z prodeje svých vlastních ekonomických a filosofických prací.

Tolik jsem se o něm dověděla, než jsem šla spát. Dlouho jsem nemohla usnout: stále mi zněl v mysli jeho hlas. Děsila jsem se vlastních myšlenek. Byl tak naprosto jiný než muži mé třídy, tak cizí a silný. Jeho sebejistota mě naplňovala nadšením i hrůzou. A nakonec jsem se přistihla, že si ho ve své fantazii představuji jako milence a manžela. Vždycky jsem slýchala, že silní muži mají pro ženy neodolatelnou přitažlivost. Ale Arnošt byl příliš silný! "Ne, ne!" říkala jsem si. "To je nemožné, úplný nesmysl!" Ale ráno jsem se probudila s přáním znovu ho spatřit. Toužila jsem slyšet, jak s oním bojovným tónem v hlase potírá své odpůrce, vidět ho v celé jeho jistotě a síle, jak rozbíjí jejich samolibost, burcuje je z jejich navyklého myšlení. Ale co když to bylo jen chvástání? Možná, jenomže - abych užila jeho vlastních slov: "osvědčovalo se", zapůsobilo. A mimoto bylo radostí poslouchat jeho chvástání. Bylo to napínavé jako útok v bitvě.

Minulo několik dní, kdy jsem četla Arnoštovy knihy, jež mi půjčil otec. Jeho psané slovo bylo stejné jako mluvené: jasné a přesvědčivé. Právě jeho naprostá prostota získávala, i když člověk dál pochyboval. Měl dar průzračného podání. Byl dokonalým učitelem. Ale přes dobré podání bylo v jeho knihách moc věcí, jež se mi nelíbily. Kladl příliš velký důraz na to, co nazýval třídním bojem, rozporem mezi prací a kapitálem, konfliktem zájmů.

Otec mi se smíchem sděloval, jaký úsudek si o Arnoštovi udělal doktor Hammerfield. Říkal prý, že je to "drzý mladý nedouk, jemuž trochu velmi nesoustavných vědomostí slouplo do hlavy". Doktor Hammerfield také odmítl znovu se s ním setkat.

Ale biskup Morehouse měl naopak o Arnošta velký zájem a nemohl se dočkat příští schůzky. "Schopný mladý muž," řekl, "a velmi velmi živý. Ale je si příliš jist, příliš jist."

Jednou odpoledne přišel Arnošt s otcem. Biskup byl právě u nás a pili jsme na verandě čaj. Mimochodem Arnošt byl tak často v Berkeley proto, že navštěvoval zvláštní kurs biologie na universitě a usilovně pracoval na nové knize s názvem "Filosofie a revoluce"².

Když vešel, veranda jako by se zmenšila. Ne snad že by byl tak hrozně veliký - měřil jen metr sedmdesát pět, ale jakoby z něj vyzařovala jakási -řekla bych - velkorysost. Když stanul přede mnou, aby mě pozdravil, všimla jsem si jisté nepatrné ostýchavosti, která byla v podivném nesouladu s jeho smělým pohledem a pevným, jistým stiskem ruky při pozdravu. Ale pohled

měl přitom stále tak pevný a jistý. Byla v něm tentokrát jakási otázka, a stejně jako posledně, dívá! se na mne trochu příliš dlouho.

"Četla jsem vaši ‚Filosofii dělnické třídy‘," řekla jsem. Oči mu zazářily radostí.

"Doufám," odpověděl, "že jste uvážila, pro jaké čtenáře byla napsána."

"Ovšem, a právě proto si chci s vámi něco vyřídit," řekla jsem bojovně.

"Já také si chci s vámi něco vyřídit, pane Everharde," řekl biskup Morehouse.

Arnošt žertovně pokrčil rameny a vzal si nabízený šálek čaje.

Biskup se uklonil a naznačil, abych mluvila první.

"Rozdmýcháváte třídní nenávist," řekla jsem. "Pokládám za nesprávné a trestuhodné dovolávat se toho, co je nízké a surové v dělnické třídě. Třídní nenávist je protisociální a podle mne i protisocialistická."

"To není má vina," odpověděl. "Třídní nenávist není ani v textu, ani v duchu ničeho z toho, co jsem kdy napsal."

"No dovolte!" zvolala jsem vyčítavě, vzala jsem knihu a otevřela ji.

Popíjel čaj a usmíval se na mne, zatímco jsem listovala.

"Strana 132," četla jsem nahlas. "Třídní boj existuje tedy v nynějším stádiu společenského vývoje mezi třídou zaměstnavatelů a třídou námezdních dělníků."

Podívala jsem se na něj vítězoslavně.

"Není tam ani zmínky o třídní nenávisti."

"Ovšem vy říkáte ‚třídní boj‘," odpověděla jsem.

"To je něco jiného než třídní nenávist," usmál se. "A vězte mi, my ne-rozdmýcháváme nenávist. Říkáme, že třídní boj je zákonem společenského vývoje. My za něj neneseme odpovědnost. My třídní boj neděláme. My ho pouze vysvětlujeme, jako Newton vysvětloval zemskou přitažlivost. Vysvětlujeme charakter konfliktu zájmů, z něhož třídní boj vzniká."

"Ale žádný konflikt zájmů by neměl existovat!" zvolala jsem.

"Souhlasím s vámi z celého srdce," odpověděl. "To je právě to, čeho my socialisté chceme dosáhnout - odstranění konfliktu zájmů. Dovolte. Taky vám něco přečtu." Vzal svou knihu a zalistoval o několik stránek zpět: "Strana 126: ‚Koloběh třídních bojů, který začal rozkladem prvobytného rodového komunismu a vznikem soukromého vlastnictví, skončí zánikem soukromého vlastnictví výrobních prostředků‘."

"V toni s vámi nesouhlasím," vpadl biskup a lehký ruměnec na jeho bledé asketické tváři prozrazoval, jak silně se ho to dotýká. "Váš předpoklad je nesprávný. Neexistuje nic takového jako konflikt zájmů mezi prací a kapitálem - nebo vlastně neměl by existovat."

"Děkuji vám," řekl Arnošt vážně. "Svým dovětkem jste přiznal, že můj předpoklad byl správný."

"Ale proč by zde měl být nějaký konflikt?" zeptal se biskup prudce.

Arnošt pokrčil rameny. "Asi proto, že už jsme takoví."

"Ale my nejsme takoví!" zvolal biskup.

"Mluvíte o ideálním člověku?" zeptal se Arnošt. "Nesobeckém a dokonalém, který se vyskytuje tak zřídka, že vlastně prakticky neexistuje, anebo mluvíte o obyčejném, průměrném člověku?"

"O obyčejném, průměrném člověku," zněla odpověď.

"Který je slabý, chybný a podléhá omylu?"

Biskup Morehouse přikývl.

"A malicherný a sobecký?"

Opět přikývl.

"Dejte pozor!" varoval Arnošt. "Řekl jsem ,sobecký'."

"Průměrný člověk je sobecký," potvrdil kurážně biskup.

"Chce všechno, co může dostat ?"

"Chce všechno, co může dostat - to je bohužel pravda."

"Tak vás tedy mám." Arnoštova čelist sklapla jako past. "Podívejte, je to tak: Vezměme třeba člověka, který pracuje na pouliční dráze."

"Nemohl by pracovat, kdyby nebylo kapitálu," přerušil ho biskup.

"To je pravda, ale musíte uznat, že by kapitál zahynul, kdyby nebylo práce, z níž plynou dividendy."

Biskup mlčel.

"Nemyslíte?" naléhal Arnošt.

Biskup přisvědčil.

"Pak se naše tvrzení vzájemně ruší," řekl Arnošt věčným tónem, "a jsme zase tam, kde jsme byli. Ale začneme znovu. Dělníci pouliční dráhy poskytnou práci. Akcionáři poskytnou kapitál. Společným úsilím dělníků a kapitálu získávají se peníze¹. Vydělané peníze si dělníci a podnikatelé mezi sebou rozdělí. Podíl kapitálu se nazývá 'dividenda'. Podíl dělníků se jmenuje 'mzda'."

"Výborně," vpadl biskup. "A není důvodu, proč by se toto dělení nemělo dít přátelsky."

"Zapomněl jste již, na čem jsme se shodli," odpověděl Arnošt. "Shodli jsme se na tom, že průměrný člověk je sobecký. Je takový, jaký je. Nedržíte se skutečnosti a neberete při tomto dělení lidi tak, jak jsou, nýbrž jak by meh' být. Ale vraťme se ke skutečnosti. Protože dělník je sobecký, chce všechno, co může při tomto dělení dostat. Kapitalista je však také sobecký a také chce všechno, co může dostat. Jestliže však je výtěžek omezený a jestliže oba jej chtějí celý pro sebe, vzniká konflikt zájmů. Je to konflikt zájmů mezi dělníkem a kapitálem. A je to nesmiřitelný konflikt. Pokud budou existovat dělníci a kapitalisté, potud bude trvat spor o to, jak výtěžek rozdělit. Kdybyste byl býval dnes odpoledne v Saň Francisku, byl byste musel jít pěšky. Ani jeden vůz pouliční dráhy nejede."

"Zase stávka P"¹ zeptal se biskup zděšeně.

"Ano, prou se o rozdělení zisků pouličních drah."

Biskup Morehouse se rozčilil.

"Ale to není správné!" zvolal. "Je to krátkozraké od dělníků. Jak mohou doufat, že si udrží naše sympatie -"

"Když jsme nuceni chodit pěšky," pravil Arnošt zlomyslně.

Avšak biskup Morehouse to přešel a pokračoval:

"Nemají rozhled. Člověk má být člověkem, a ne jako zvíře. Zase bude násilí a vraždění, zase budou truchlící vdovy a sirotci. Kapitál a dělník by měli být přáteli. Měli by pracovat ruku v ruce k vzájemnému prospěchu."

"Aha, už se zase vznášíte v oblacích," poznamenal Arnošt suše. "Vraťte se na zem. Vzpomeňte si, že jsme se shodli na tom, že průměrný člověk je sobecký."

"Ale neměl by být!" zvolal biskup.

"V tom s vámi souhlasím," připojil Arnošt. "Neměl by být sobecký, ale bude dál sobecký, pokud bude žít ve společenském řádu, který je založen na prasečí morálce."

Biskup byl úplně vyveden z míry a můj otec se potutelně chechtal.

"Ano, na prasečí morálce," opakoval Arnošt zcela samozřejmě. "To je podstata kapitalistického řádu. A toho se zastává vaše církev, to hlásáte, kdykoli vystoupíte na kazatelnu. Prast-čí morálka! Nedá se to jinak nazvat."

Biskup Morehouse se obrátil k otci jako o pomoc, ale ten se smál a pokyvoval hlavou.

"Obávám se, že pan Everhard má pravdu," pravil. "To je politika ,laissez faire': Každý jenom pro sebe a čert vezmi ostatní. Jak řekl pan Everhard onehdy večer, úkolem vás, knězi, je udržovat současný společenský řád a tento řád stojí na takovém základě."

"Ale to není učení Kristovo!" zvolal biskup.

"Dnešní církev nehlásá Kristovo učení," vpadl rychle Arnošt. "Proto také nechtějí mít dělníci s církví nic společného. Církev schvaluje hroznou surovost a bezohlednost, s níž jedná kapitalistická třída s dělnickou třídou."

"Církev to neschvaluje," namítl biskup.

"Církev proti tomu neprotestuje," odpověděl Arnošt. "A pokud církev neprotestuje, je spoluvinná. Uvědomte si, prosím, že kapitalistická třída si církev vydržuje."

"Nedíval jsem se na to nikdy z tohoto hlediska," řekl biskup naivně. "Určitě nemáte pravdu. Víím, že je mnoho smutného a špatného na tomto světě. Víím, že církev ztratila - to, čemu vy říkáte proletariát¹."

"Proletariát nikdy nebyl na vaší straně," zvolal Arnošt. "Proletariát vyrostl mimo církev a bez církve."

"Tomu nerozumím," řekl biskup malomyslně.

"Vyložím vám to tedy. Zavedením strojů a tovární výroby v druhé polovině 18. století byly široké vrstvy pracujícího lidu odtrženy od půdy. Starý způsob práce se zhroutil. Pracující lid byl vyhnán z vesnic a soustředěn do továrních měst. K novým strojům byly postaveny matky a děti. Rodinný život přestal existovat. Podmínky byly strašné. Je to příběh plný krve."

"Vím, víím," přerušil ho biskup Morehouse se zmučeným výrazem ve tváři. "Bylo to strašné. Ale to se dalo před půl druhým stoletím."

"A tehdy, před půl druhým stoletím, vznikl moderní proletariát," pokračoval Arnošt. "A církev si ho nevšímala. Zatímco kapitalisté hnali lid na jatka, církev byla němá. Neprotestovala, jako dnes neprotestuje. Jak říká Austin Lewis², když mluví o této době, ti, jimž bylo přikázáno ,pasiž beránky mé', přihlíželi mlčky k tomu, když beránci byli prodáváni do

otroctví, kde museli dřít do úpadu¹. Církev tehdy nepozvedla svůj hlas. Ale než budu pokračovat, chtěl bych, abyste řekl přímo, jestli se mnou souhlasíte či ne. Mlčela tehdy církev?"

Biskup Morehouse zaváhal. Stejně jako doktor Hammerfield ani on nebyl zvyklý na takové prudké "dotírání", jak tomu říkal Arnošt.

"Dějiny 18. století jsou napsány," popíchl Arnošt. "Jestliže církev nebyla němá, najde se to v knihách."

"Obávám se, že církev byla němá," přiznal biskup.

"A církev je nemá i dnes."f

"V tom s vámi nesouhlasím," řekl biskup.

Arnošt se odmlčel, chvíli na biskupa zkoumavě hleděl, pak vyzvání přijal.

"Dobrá," pravil. "Zkusíme to. V Chicagu jsou ženy, které dřou za devadesát centů celý týden. Protestovala církev proti tomu?"

"To je pro mne novinka," zněla odpověď. "Devadesát centů za týden!"

"Protestovala církev?" naléhal Arnošt.

"Církev o tom neví," bránil se biskup ze všech sil.

"Ale přikázání církve bylo ,pasiž beránky mé'," posmíval se Arnošt. Ale hned nato řekl: "Odpusťte, mi biskupe, že se vysmívám. Ale je div, že s vámi ztrácíme trpělivost? Kdy jste protestovali u svých kapitalistických svazů proti práci dětí v jižních prádelnách? Šesti a sedmileté děti pracují

a Everhard by byl mohl uvést ještě lepší příklad, jak se církev na jihu Spojených států zastávala otevřeně otroctví před válkou, která je nazývána "válka Severu proti Jihu". Některé příklady, vybrané z tehdejších dokumentů, zde uvádíme. Roku 1835 se generální shromáždění presbyteriánské církve usneslo, že "otroctví je uznáno jak ve Starém, tak v Novém Zákoně a není bohem zakázáno". Baptistická společnost v Charlestonu uveřejnila r. 1835 toto prohlášení: "Právo pánů disponovat časem svých otroků bylo výslovně uznáno stvořitelem všech věcí, který zajisté může převést podle libosti vlastnické právo ke kterékoli věci komukoli, když se mu to zlíbí." Ctihodný E. D. Simon, doktor theologie a profesor na methodistické koleji Randolpha Macona ve Virginii, napsal: "Písmo svaté potvrzuje nevývratně na mnoha místech právo vlastnit otroky se vším, co obvykle přísluší k tomuto právu. Právo kupovat a prodávat je jasně stanoveno. Celkem tedy, at bereme v úvahu samým bohem zavedenou politiku židovského státu či jednomyslný názor a praxi lidstva ve všech dobách nebo konečně předpisy Nového Zákona a předpisy mravnosti, dojdeme k závěru, že otroctví není nemravné. Předpokládáme-li, že první afričtí černoši byli zákonitě zajati, plyne z toho jako nutný závěr právo držet v otroctví také jejich děti. Vidíme tedy, že otroctví v Americe existuje podle práva."

Není tedy divu, že s týmiž názory se setkáváme u církve téměř o jednu generaci později, a to ve spojitosti s obranou kapitalistického vlastnictví. Ve velikém museu v Asgardu existuje kniha s názvem "Užití essaye", napsaná Henrym van Dykem. Kniha byla vydána r. 1905 křesťanské éry. Pokud se dá soudit, van Dyke byl asi kněz. Kniha je dobrým příkladem toho, co by byl Everhard nazval měšťáckým způsobem myšlení. Je nápadná podobnost mezi výrokem charlestonekého baptistického sdružení, který byl předtím uveden, a tímto výrokem van Dykovým o sedmdesát let starším: "Bible učí, že svět náleží bohu. Uděluje z něho každému člověku podle vlastního úradku a v souhlasu se všeobecnými zákony."

každou noc ve dvanáctihodinových směnách! Nikdy neviděly svítit slunce. Padají jako mouchy. Dividendy se vyplácejí z jejich krve. A z dividend se itavi v Novo Anglii velkolepé kostely, kde lidé vašeho druhu káží květnaté nesmysly nastrojeným a vypaseným příjemcům těchto dividend."

"O tom jsem nevěděl/" zabručel biskup nejistě. Byl bledý a zdálo se, že mu není dobře.

"Proti tomu jste tedy neprotestovali?"

Biskup zavrtěl hlavou.

"Pak je církev dnes právě tak němá, jako byla v osmnáctém století?"

Biskup mlčel a Arnošt náhle přestal naléhat. • "Ale nezapomeňte, že kdykoli některý kněz protestuje, je propuštěn."

"Myslím, že nemáte pravdu," zněla námitka.

"Budete vy protestovat?" zeptal se Arnošt.

"Ukažte mi zlo, o němž mluvíte, v naší obci a já budu protestovat."

"Ukážu vám je," pravil Arnošt klidně. "Jsem vám k službám. Vezmu vás s sebou na pout' peklem."

"A já budu protestovat." Biskup se vztyčil na židli a v jeho mírné tváři se objevil odhodlaný rys bojovníka. "Církev nebude němá!"

"Budete propuštěn," varoval Arnošt.

"Dokážu vám opak," zněla odpověď. "Dokážu, že je-li tomu tak, jak říkáte, církev chybovala z nevědomosti. Ba víc, jsem přesvědčen, že všechno to, co je strašné v průmyslové společnosti, je způsobeno pouze nevědomostí kapitalistické třídy. Jakmile zjistí, že není něco v pořádku, zjedná nápravu. A aby se o tom dověděla, to je povinností církve."

"Nezapomeňte," řekla jsem, "že vidíte jen jednu stránku věci. Je v nás mnoho dobrého, i když to nechcete uznat. Biskup Morehouse má pravdu. Zlo způsobované průmyslovou výrobou je jistě hrozné, ale je zaviněno nevědomostí. Rozdělení společnosti se příliš prohloubilo."

"Divoký Indián není tak surový a krutý jako kapitalistická třída," odpověděl, v té chvíli jsem ho nenáviděla.

"Neznáte nás," odpověděla jsem. "Nejsme suroví a krutí."

"To je třeba dokázat," vyzval mne.

"Jak to mohu dokázat... vám?" vybuchla jsem.

Zavrtěl hlavou. "Nežádám od vás, abyste to dokazovala mně. Chci, abyste to dokázala sama sobě."

"Já to vím," řekla jsem.

"Nevíte nic," odpověděl hrubě.

"Ale, ale, děti!" chlácholil nás otec.

"Je mi jedno -" začala jsem nakvašeně, ale Arnošt mě přerušil.

"Tuším, že máte vy nebo váš otec - na tom koneckonců nezáleží - uložené peníze v Sierrských prádelnách."

"A co to má s tím společného?" zvolala jsem.

"Moc ne," začal zvolna, "leda to, že šaty, které máte na sobě, jsou od krve. Potrava, kterou jíte, je od krve. Krev malých dětí i dospělých mužů kape z každého trámu vašeho krovu. Stačí zavřít oči a slyším všude kolem sebe, jak kape: kap, kap, kap..."

A skutečně zavřel oči a opřel se o lenoch židle, jako by naslouchal. Vytryskly mi z očí slzy pokoření a uražené hrdosti. Nikdy v životě se mnou nikdo nejednal tak hrubě. Biskup i otec byli zmatem a v rozpacích. Snažili se zavést rozhovor na klidnější pole, ale Arnošt otevřel oči, podíval se na mne a mávl rukou, aby toho nechali. Jeho ústa byla přísná a oči též, nebyl v nich už záblesk smíchu. Co mi chtěl říci, jak strašně mě chtěl pokořit, to jsem se nikdy nedověděla, neboť v tu chvíli se zastavil u domu jakýsi muž, který šel kolem po chodníku, a zadíval se na nás. Byl to vyzábělý, nuzně oblečený člověk a na zádech nesl veliký náklad proutěných a bambusových stojanů, židlí a zástěn. Díval se na náš dům, jako by se rozhodoval, má-li vstoupit a zkusit prodat něco ze svého zboží.

"Ten člověk se jmenuje Jackson," řekl Arnošt.

"Takový silný muž by měl pracovat a ne prodávat po domech,"¹ odpověděla jsem stroze.

"Všimněte si rukávu jeho levé paže," upozornil mě Arnošt mírně.

Podívala jsem se lépe a viděla jsem, že rukáv je prázdný.

"Bylo to právě trochu krve z této paže, kterou jsem slyšel kapat z trámu vašeho krovu," pravil Arnošt stejně mírně. "Přišel o ruku v Sierrských prádelnách a jako ztrhaného koně vyhodili jste ho na dlažbu, aby tam pošel. Říkám-li ,vy', myslím tím ředitele a úředníky, kterým vy a ostatní akcionáři platíte, aby za vás spravovali prádelnu. Byl to pracovní úraz. Došlo k tomu proto, že se snažil ušetřit společnosti pár dolarů. Ozubené kolo sběrače mu zachytilo ruku. Klidně mohl nechat kamínek, který zahlédl, projít mezi zuby. Kámen by byl rozdrtil dvojitou řadu hrotů. Ale on sáhl po kamínku, stroj mu chytil paži a rozdrtil na padrt' od konečků prstů až k rameni. Bylo to v noci. Prádelna pracovala přes čas. Vyplácela se tehdy tučná dividenda. Jackson už pracoval kolik hodin a svaly měl ochablé a znavené. Každý pohyb se o něco zpomalil. Proto ho zachytil stroj. Má ženu a tři děti."

"A co pro něj udělala společnost?" zeptala jsem se.

"Nic. Vlastně přece něco. Vyhráli soudní spor, když je po návratu z nemocnice Jackson žaloval a žádal náhradu škody. Společnost zaměstnává velmi schopné advokáty, jak víte."

"Neřekl jste všechno," řekla jsem s určitostí. "Anebo nevíte všechno. Možná, že se ten člověk choval drze."

"Drze! Cha, cha, cha!" zasmál se d'ábelsky. "Můj bože! Drze! Když měl ruku pryč! Ale už předtím byl vždy pokorný a skromný a nikdo se nepamatuje, že by byl kdy drzý."

"A co soud?" namítla jsem. "Nemohl přece prohrát spor, když to bylo tak, jak vyprávíte."

"Hlavní zástupce společnosti pro věci právní je plukovník Ingram. Mazaný advokát." Arnošt se na mne chvíli upřeně díval a pak mi navrhl. "Víte co, slečno Cunninghamová? Prozkoumejte Jacksonův případ sama."

"Právě jsem si to umínila," řekla jsem chladně.

"Výborně," zazářil dobrácky, "řeknu vám, kde Jacksona najdete- Ale už trnu za vás, pomyslí-li na všechno, co vám dokáže Jacksonova paže."

A tak se stalo, že jsme biskup i já přijali Arnoštovo vyzvání. Odešli všichni společně a nechali mě samotnou s bolestným pocitem křivdy, kterou tu na mně a na mé třídě někdo spáchal. Ten člověk byl hrubec. Nenáviděla jsem ho a utěšovala jsem se jen tím, že od člověka z dělnické třídy se nedá čekat jiné chování.

JACKSONOVA PAŽE

Nikdy mi ani ve snu nenapadlo, jakou osudnou úlohu bude hrát v mém životě Jacksonova paže. Jackson sám na mne neudělal žádný zvláštní dojem. Našla jsem ho ve strašně zpustlé barabizně¹ dole u zálivu na pokraji bažiny. Kolem domu byly louže stojaté vody, pokryté zelenavým, hnílným povlakem, a vystupoval z nich nesnesitelný zápach.

Shledala jsem, že Jackson je skutečně tak pokorný a zakřiknutý, jak ho líčil Arnošt. Vyráběl právě jakési věci z proutí, a zatímco jsem s ním mluvila, netečně pletl dál. Avšak přes jeho pokoru a skromnost cítila jsem první známky rodící se hořkosti v jeho slovech:

"Mohli mi aspoň dát místo hlídače¹."

Mnoho jsem z něho nedostala. Připadal mi omezený, přesto však obratnost, s kterou pracoval jednou rukou, ukazovala, že není tupý. To mi vnuklo nápad.

"Jak se to stalo, že se vám dostala ruka do stroje?" zeptala jsem se. Podíval se na mne pomalu, zkoumavě a pak zavrtěl hlavou. "Nevím. Prostě se to stalo."

"Nepozornost?" nadhodila jsem.

"To ne," odpověděl. "To by se nedalo říct. Dělal jsem přes čas a byl jsem unavený. Pracoval jsem v prádelně sedmnáct let a všim jsem si, že nejvíc neštěstí se stane zrovna před fajruntem, než zahouká siréna². Vsadil bych se, že hodinu před fajruntem se stane víc neštěstí než za celý den. Člověk už není tak čilej, když dře tolika hodin. Viděl jsem už tak rozsekaný, rozmačkaný a zohavený lidi, že by je vlastní máma nepoznala."

"Bylo jich mnoho?" zeptala jsem se.

"No jestli! Sta a sta. A taky děti."

Až na strašné podrobnosti shodovalo se Jacksonovo vyprávění, jak došlo k neštěstí, s tím, co jsem již slyšela. Když jsem se ho ptala, zda nějak porušil předpis o obsluze stroje, zavrtěl hlavou.

"Shodil jsem řemen pravou rukou," řekl, "a sáh jsem levou pro kámen. Nekouk jsem se, jestli je řemen dole. Myslel jsem si, že to pravička udělala - a vona zatím ne. Sáh jsem tam rychle, ale řemen nebyl docela dole. A tak mi to rozmáčklo ruku."

"To muselo bolet," řekla jsem soucitně.

"To víte, není to žádný med, když vám to drtí kosti," zněla jeho odpověď.

Co se týče jeho procesu o náhradu škody, nebylo mu to docela jasné. Jen jedno věděl určitě, že žádnou náhradu nedostal. Měl pocit, že nepříznivé rozhodnutí soudu způsobilo svědectví dílovedoucího a ředitele. Jejich výpovědi, jak se vyjádřil, "nebyly takový, jaký měly být." Rozhodla jsem se, že půjdu za nimi.

Jedno bylo jasná. Jackson je na tom víc než uboze. Jeho žena stonala

a on se svým pletením a podomním obchodem nemohl uživit rodinu. Dlužil za nájemné a jeho nejstarší chlapec, kterému bylo jedenáct let, začal právě pracovat v prádelně.

"Mohli mi vopravdu dát aspoň to místo hlídače," provázela mne jeho poslední slova na odchodu.

Když jsem pak mluvila s advokátem, který zastupoval Jacksona, a se dvěma dílovedoucími a ředitelem prádelny, kteří před soudem vypovídali, začala jsem mít pocit, že je přece jen něco na tom, co tvrdil Arnošt.

Advokát byl na pohled nepřůbojný a neschopný člověk, a když jsem se na něj dívala, přestala jsem se divit, že Jackson při prohrál. V první chvíli mě napadlo: Dobře na něj, proč si vzal takového advokáta. Ale v příští chvíli jsem si uvědomila dvě věci, jež tvrdil Arnošt: "Společnost zaměstnává velmi schopné advokáty," a "plukovník Ingram je mazaný advokát." Uvažovala jsem rychle. Bylo jasno, že společnost si může dopřát lepší a nadanější právníky než dělník jako Jackson. Ale to nebylo to hlavní. Musel rozhodně být nějaký další důvod, proč proces dopadl pro Jacksona nepříznivě.

"Proč jste prohrál ten spor?" zeptala jsem se.

Advokát byl v první chvíli zmaten a vypadal ztrápeně. V duchu jsem toho ubohého človíčka litovala. Pak začal fňukat. Myslím, že fňukání měl vrozené. Byl to člověk, který od narození dostával rány. Fňukal něco o tom, že výpovědi svědků byly nepříznivé. Vypovídali tak, že to prospělo pouze druhé straně. Nemohl z nich dostat ani slovo, které by pomohlo Jackso-novi. Viděli, odkud vítr fouká. Jackson je hlupák. Ingram ho zastrašil a zmátl. Plukovník Ingram dovede výtečně vést křížový výslech. Dokázal to navléci tak, že si Jackson svými odpověďmi sám škodil.

"Jak si mohl svými odpověďmi škodit, když bylo právo na jeho straně?" zeptala jsem se.

"Co s tím má co dělat právo? Podívejte se na všechny tyhle knihy." Ukázal rukou na řady svazků na stěnách své malinké kanceláře. "Všechno, co jsem z nich vyčetl a vystudoval, mě naučilo, že zákon je jedno a právo je druhé. Zeptejte se kteréhokoli advokáta. V nedělní škole se učíte, co je právo. Ale z těchto knih se učíte... zákony."

"Chcete říci, že Jackson měl právo na své straně, a přesto byl poražen?" dorážela jsem.
"Chcete říci, že u soudu pana soudce Caldwell není spravedlnosti?"

Malý advokát na mne chvíli civěl a všechna bojovnost mu zmizela z tváře.

"Neměl jsem možnost," začal zase fňukat. "Udělal z Jacksona blázna

a ze mne také. Co jsem mohl dělat? Plukovník Ingram je skvělý advokát. Kdyby nebyl skvělý, nezastupoval by Sierrské prádelny, společnosti Erston Land Syndicate, Berkeley Consolidated a elektrárny Oakland, Saň Leandro a Pleasanton. Je advokátem akciových společností a akciové společnosti ho neplatí pro nic za nic. Co myslíte, zač by mu Sierrské prádelny dávaly dvacet tisíc dolarů ročně? Protože se jim vyplatí, dávat mu dvacet tisíc ročně. Já bych jim za tolik nestal. Kdybych stál za tolik, nebyl bych stranou, neživořil bych tady a nebral bych si takové procesy, jako byl Jacksonův. Co myslíte, že bych dělal, kdybych byl vyhrál Jacksonův proces?"

"Byl byste ho podle všeho ještě okradl,"2 odpověděla jsem.

"Samozřejmě!" zvolal zlostně. "Musím přece také žít!"

"Má ženu a děti," řekla jsem mu vyčítavě.

"Já mám taky ženu a děti," odsekl. "A ani živá duše mimo mne se nestará, jestli umírají hladu nebo ne."

Tvář mu náhle změkla, otevřel hodinky a ukázal mi malou fotografii, přilepenou na víčku. Žena a dvě děvčátka.

"Tady jsou. Podívejte se. Prodělali jsme špatné časy, špatné. Těšil jsem se, že když vyhraju Jacksonův případ, pošlu je na venkov. Nesvědčí jim tu, ale nemohu si dovolit poslat je ven."

Když jsem se zvedla k odchodu, zas už naříkal.

"Neměl jsem nejmenší vyhlídky. Plukovník Ingram a soudce Caldwell jsou dobří přátelé. Neříkám, že by toto přátelství bylo rozhodlo spor, kdybych byl při křížovém výslechu dostal ze svědků správné výpovědi. Ale musím říci, že Caldwell dělal, co mohl, aby mi v tom zabránil. No ano, soudce Caldwell a plukovník Ingram patří k stejné zednářské lóži a chodí do jednoho klubu. Sousedí spolu ve čtvrti, kde bych já nikdy nezaplatil byt. Manželky se navštěvují. Při partiích whistu a podobných příležitostech se jeden bez druhého neobejde."

"A myslíte, že Jackson byl v právu?" zeptala jsem se ještě na odchodu.

"Nemyslím, vím to," zněla jeho odpověď. "A ze začátku jsem si taky

, že má určité naděje. Ale své ženě jsem to neřekl. Nechtěl jsem jí připravit zklamání. Tolik se těšila, že pojedete na venkov. Nebylo to jen tak."

"Proč jste neupozornil na to, že se Jackson snažil chránit stroj před poškozením?" zeptala jsem se Petra Donnellyho, jednoho z dílovedoucích, který svědčil před soudem.

Dlouho se rozmýšlel, než odpověděl. Pak se ustrašeně rozhlédl a řekl:

"Protože mám hodnou ženu a tři děti jako vobrázky, že jste takový ještě neviděla, proto to bylo."

"Nerozumím," řekla jsem.

"No zkrátka, to bych si byl dal!" odpověděl.

"Chcete říci -" začala jsem.

Ale on mne prudce přerušil.

"Chci říct to, co jsem řekl! Děláme už dlouho v prádelnách. Začal jsem tam jako kluk u vřeten a postupně jsem se dostal nahoru. Byla to dřina, takhle se vyškrábat. Jsem s dovolením dílovedoucí. A kdybych se topil, pochybuju, že by někdo z celé prádelny hnul prstem, aby mě vytáhl. Byl jsem dřív taky v odborové organizaci. Ale při dvou stávkách jsem držel s podnikem. Říkali mi ‚mrva‘. Nenajdu dnes nikoho, kdo by se šel se mnou napít, když ho pozvu. Vidíte ty jizvy tady na hlavě? To je od toho, jak po mně házeli cihly. Nenajde se ani jedno dítě u vřeten, které by mě neproklínalo. Můj jedinej přítel je fabrika. A nedržím se jí z povinnosti, ale proto, že dává chleba a živobytí mému dětem. Proto to dělám."

"Dalo se Jacksonovi něco vytýkat?" zeptala jsem se.

"Měli mu dát náhradu. Byl dobrej dělník a nikdy nedělal žádný těžkosti."

"Tak vy tedy nemůžete vypovídat plnou pravdu, jak jste přísahal před soudem?"

Zavrtěl hlavou.

"Pravdu, plnou pravdu a nic než pravdu?" řekla jsem slavnostně.

Jeho tvář zase vzplanula a zvedl oči, ale ne ke mně, nýbrž k nebi.

"Pro svoje děti se dám třeba smažit v pekelném ohni," zněla odpověď.

Henri Dallas, generální ředitel, byl člověk s vlčíma očima. Drze si mě změřil a odepřel mluvit. Nepodařilo se mi dostat z něho jediné slovo o sporu a o tom, co vypovídal před soudem. Ale u druhého dílovedoucího jsem měla větší štěstí. James Smith byl muž s tvrdým výrazem v tváři a trochu ve mně hrklo, když jsem ho spatřila. Také on na mne působil dojmem, že nemůže dělat, co by chtěl, a když jsme spolu chvíli rozmlouvali, pozorovala jsem, že je duševně výš, než bývají lidé jeho druhu. Shodoval se s Petrem Donnellym v tom, že Jackson měl dostat náhradu, ale šel ještě dál a prohlásil, že bylo bezcitné a bezohledné vyhodit dělníka na dlažbu,

když se pro úraz stal neschopným práce. Vykládal také, že v prádelnách dochází k neštěstím často, ale podnik důsledně odmítá jakékoli oprávněné nároky na náhradu škody.

"Znamená to pro akcionáře statisíce ročně," řekl. Vzpomněla jsem si při tom na poslední dividendu, kterou dostal můj otec, a na hezké šaty, které mi z této dividendy koupil, a na knihy, které z ní koupil sobě. Vzpomněla jsem si, jak Arnošt prohlásil, že mé šaty jsou od krve, a cítila jsem, jak mi naskočila husí kůže.

"Když jste vypovídal před soudem, nezdůraznil jste, že si Jackson přivodil úraz tím, že chtěl zabránit poškození stroje?" řekla jsem.

"Ne, to jsem neudělal," odpověděl a trpce se ušklíbl. "Vypovídal jsem v tom smyslu, že Jackson se poranil z nedbalosti a nepozornosti a že podnik není ani odpovědný, ani povinen platit náhradu."

"A byla to nepozornost?" zeptala jsem se.

"Může se tomu říkat tak nebo jinak. Fakt je, že člověk je unavený, když dělá tolik hodin."

Ten člověk mě začal zajímat. Rozhodně nebyl docela obyčejný.

"Dostalo se vám lepšího vzdělání než většině dělníků," řekla jsem.

"Vychodil jsem střední školu," odpověděl. "Probíjel jsem se sám, dělal jsem vrátného. Chtěl jsem jít na universitu. Ale otec mi zemřel, a já se dostal do prádelny. Chtěl jsem studovat přírodní vědy," vysvětloval nesměle, jako by se přiznával k nějaké slabosti. "Mám rád zvířata. Ale musel jsem do prádelny. Když jsem se stal dílovedoucím, oženil jsem se, přišly děti, no a ... nebyl jsem už svým vlastním pánem."

"Jak to myslíte ?" zeptala jsem se.

"Chci vysvětlit, proč jsem vypovídal před soudem tak, jak jsem vypovídal - proč jsem se řídil instrukcemi."

"Jakými instrukcemi ?"

"Instrukcemi plukovníka Ingrama. Řekl mi v hrubých rysech, jak mám vypovídat."

"Proto tedy Jackson prohrál."

Přikývl a zrudl v obličeji.

"A Jackson má ženu a dvě děti, které jsou na něj odkázány."

"Vím," řekl klidně, ale zčervenal ještě víc.

"Řekněte mi," pokračovala jsem, "bylo to snadné dostat se od toho, čím jste býval, řekněme na střední škole, až k tomu, kdy člověk musí dělat takové věci, jako byla ta výpověď před soudem?"

Vybuchl tak prudce, že jsem se až lekla a strnula. Divoce zaklel a zaťal pěsti, jako by mě chtěl uhodit.

"Promiňte," řekl hned poté. "Ne, nebylo to snadné. A teď byste podle mne mohla jít. Vytáhla jste ze mne všechno, co jste chtěla vědět. Ale jedno vám řeknu na cestu. Nebylo by vám nic platné, kdybyste někde vykládala, co jsem vám řekl. Popřu to a svědka nemáte. Zapřu každé slovo z toho, co jsem řekl, a když bude třeba, udělám to třeba pod přísahou před soudem."

Po rozmluvě se Smithem jsem šla za otcem do pracovny v chemickém ústavu, kde náhodou seděl i Arnošt. Byl překvapen, ale pozdravil mne svým smělým pohledem a stiskl mi pevně ruku s onou zvláštní směsí rozpaků a nenucenosti. Zdálo se, že naše poslední bouřlivé setkání je zapomenuto, ale neměla jsem náladu předstírat, že jsem na to zapomněla.

"Vyšetřovala jsem si Jacksonův případ," řekla jsem bez úvodů.

Zbystřil sluch a se zájmem napjatě čekal, co řeknu dál, ačkoli v očích jsem mu mohla číst jistotu, že mé přesvědčení bylo otřeseno.

"Podle všeho se k němu zachovali hanebně," přiznala jsem. "Myslím, že - že trochu jeho krve přece jen kape z trámů našeho krovu."

"Ovšem," odpověděl. "Kdyby se k Jacksonovi a ostatním chovali s větší mírou lidskosti, dividendy by nebyly tak velké."

"Už nikdy se nebudu radovat z hezkých šatů," dodala jsem.

Cítila jsem se pokořena a zkroušená, a přitom jsem si uvědomovala, jak je mi příjemné, že mým zpovědníkem je Arnošt. Tehdy, jako později vždy, působila na mne jeho síla. Připadalo mi, jako by z něho vyzařoval příslib klidu a ochrany.

"Ale ani z pytloviny byste nemohla mít radost," řekl vážně. "Pytlovina se dělá v prádelnách na jutu a tam se dějí stejné věci. Děje se to všude. Naše vychvalovaná civilizace je založena na krvi, je prosáklá krví, a ani já, ani vy, nikdo z nás nemůže uniknout tomuto rudému poskvrnění. S kým že jste mluvila?"

Vypravovala jsem mu, jak to všechno bylo.

"A ani jeden z nich nemohl dělat, co by byl chtěl," pravil. "Všichni jsou připoutáni k neúprosným strojům. A tragické je na tom to, že jsou k nim připoutáni srdcem. Snaží se vždy instinktivně chránit své děti - nový život. Tento instinkt je silnější než všechna jejich morálka. Třeba můj otec! Lhal, kradl, dělal všechny nepravosti, jen aby nasýtil mne a moje bratry a sestry. Byl otrokem stroje a ten z něho vysál život, uštvál ho k smrti."

"Ale vy," namítla jsem, "vy jistě máte svobodnou vůli."

"Ne docela," odpověděl. "Nejsem ovšem připoután srdcem. Často jsem

vděčný za to, že nemám děti, přestože je mám hrozně rád. I kdybych se oženil, netroufal bych si mít děti."

"To je rozhodně nesprávná zásada," zvolala jsem.

"Já vím," řekl smutně. "Ale je oprávněná. Jsem revolucionář a to je nebezpečné povolání."

Zasmála jsem se nedůvěřivě.

"Kdybych zkusil vloupat se v noci do domu vašeho otce a ukrást jeho dividendy ze Sierrských prádelen, co by asi dělal?"

"Spí s revolverem na nočním stolku," odpověděla jsem. "Nejspíš by vás zastřelil."

"A kdybych já a několik jiných přivedli půl druhého miliónu Udí1 do domů všech boháčů, jistě by se pořádně střílelo, nemyslíte?"

"Ano, ale to vy přece neděláte," namítla jsem.

"Přesně tohle dělám. Zamýšlíme vzít nejen bohatství v domech, nýbrž všechny zdroje tohoto bohatství, všechny doly, železnice, továrny, banky a sklady. To je revoluce. Je to skutečně nebezpečné. Obávám se, že se bude střílet víc, než si dovedu představit. Avšak jak jsem řekl, nikdo dnes nemá svobodnou vůli. Všichni jsme uvíznuli v soukolí a ozubených kolech průmyslového stroje. Viděla jste, že vy i ti lidé, s nimiž jste mluvila, v nich uvíznuli. Promluvte si s dalšími. Navštivte plukovníka Ingrama. Vyhledejte zpravodaje, kteří potlačili zprávu o Jacksonově případu, vyhledejte redaktory, kteří řídí noviny. Shledáte, že všichni jsou otroky stroje."

O něco později jsem se ho v rozmluvě zeptala jen tak mimochodem, jak je to vlastně s ručením za dělníky při úrazech, a dostalo se mi statistické přednášky.

"To všechno je v knihách," řekl. "Byla sebrána čísla a jasně dokázáno, že k nehodám dochází zřídka v prvních hodinách práce, ale že jejich počet rychle vzrůstá později, když jsou dělníci již unaveni a tělesně i duševně reagují pomaleji."

Víte, že váš otec má naději uchovat si život a zdravé nohy i ruce třikrát větší než dělník? Pojišťovací společnosti2 to vědí. Počítaly by mu čtyři dolary dvacet centů ročně jako prémii na tisícidolarové pojištění proti

úrazu, zatímco dělník by musel platit na stejnou pojistku prémii patnáct dolarů."

"A vy?" zeptala jsem se, a ve chvíli, kdy jsem se ptala, pocítila jsem úzkost, která rozhodně nebyla malá.

"Já? Jako revolucionář mám asi osmkrát větší pravděpodobnost být zraněn nebo zabit, než má dělník," odpověděl bezstarostně. "Nejodborněji školeným chemikům, kteří zacházejí s výbušninami, počítají pojišťovny osmkrát větší prémii než dělníkům. Myslím, že by mne vůbec nepojistily. Proč se ptáte?"

Rozpačitě jsem zamrkala a uvědomila si, že se mi krev hrne do tváří. Nečervenala jsem se proto, že mne přistihl v mých obavách, ale že jsem v nich přistihla sama sebe, před ním.

Vtom přišel otec a začali jsme se chystat k odchodu. Arnošt mu odevzdal několik knih, které si předtím vypůjčil, a odcházel první. Ale na odchodu se obrátil a řekl:

"Ještě maličkost. Když už se připravujete o klid mysli a já o něj připravuji biskupa, posloužilo by vám zajít za paní Wicfcsonovou a paní Per-tonwaithovou. Jak víte, jsou jejich manželé dva hlavní akcionáři prádelen. Jako všichni ostatní, jsou i tyto ženy připoutány ke stroji, jenže nahore, sedí na něm."

OTROCI STROJE

Čím víc jsem přemýšlela o Jacksonově paži, tím větší byl můj zmatek. Stála jsem tváří v tvář skutečnosti. Poprvé jsem viděla život. Moje dny na universitě, studie a celé vzdělání nebyly skutečné. Poznala jsem jen teorie života a společnosti, které se sice na papíře vyjímalily velmi dobře, ale teď jsem viděla pravý život. Jacksonova paže byla životní fakt. Stále mi zněla v uších Arnoštova slova: "Fakta, pánové, nezvratná fakta!"

Připadalo mi strašné, nemožné, že celá naše společnost spočívá na krvavých základech. Ale byl tu Jackson. Nemohla jsem na něj nemyslet. Moje myšlenky se k němu stále obracely, jako se střelka kompasu stáčí k severu. Zachovali se k němu hanebně. Nezaplátili mu za jeho krev, jen aby mohli vyplácet větší dividendy. A znala jsem několik šťastných zámožných rodin,

kteřé dostaly tyto dividendy, a tak vydělaly na Jacksonově krvi. Když bylo možno zacházet tak hanebně s jedním člověkem a společnost šla přitom netečně dál svou cestou, nebylo pravděpodobné, že se tak jedná s mnoha dalšími lidmi? Vzpomněla jsem si na ženy z Chicaga, o kterých mluvil Arnošt a které dřely za devadesát centů týdně, a na děti, které otročily v jižních prádelnách. Zdálo se mi, že vidím jejich vyzáblé, bledé ručky, z nichž zmizela všechna krev při práci na látce, z níž byly ušity mé šaty. A pak jsem si vzpomněla na Sierrské prádelny a na dividendy, které tato společnost vyplácela, a viděla jsem zase Jacksonovu krev na svých šatech. Nemohla jsem Jacksonovi uniknout. Mé myšlenky se k němu neustále vracely.

V hloubi duše jsem měla pocit, že stojím na pokraji propasti. Bylo mi, jako když se má přede mnou odhalit nová a strašlivá podoba života. A nejen přede mnou. Celý můj svět se měnil. Tak například otec. Viděla jsem, jak na něj začíná působit Arnoštův vliv. A což teprve biskup! Když jsem ho naposled viděla, vypadal jako nemocný. Byl krajně nervózní, podrážděný a v očích se mu zračila nevýslovná hrůza. Z toho mála, co jsem se dověděla, bylo jasné, že Arnošt splnil svůj slib a provedl ho peklem. Nevím však, co všechno v tom pekle biskupovy oči viděly, neboť byl příliš zdrcen, aby mohl mluvit o těch výjevech.

Když mě jednou zvlášť mučivě trýznil pocit, že můj malý svět a všechno kolem mne se převrací, napadlo mě, že příčinou toho všeho je Arnošt, a také jsem si říkala: "Byli jsme tak šťastni a klidni, než přišel!" Ale hned v příští chvíli jsem si uvědomila, že tato myšlenka je zradou na pravdě, a Arnošt přede mnou vyvstal proměněný, jako apoštol pravdy, který bojuje za pravdu a spravedlnost a se zářícím zrakem a nebojácností božího anděla se bije za chudé, opuštěné a utlačené. A pak přede mnou vyvstala jiná postava - Kristus! Také on se zastal uražených a ponížených proti veškeré neochvějné moci knězi a farizejů. A vzpomněla jsem si na jeho smrt na kříži a srdce se mi sevřelo úzkostí o Arnošta. Čeká kříž také tohoto bojovníka s hlasem jasným jako polnice, s celou tou jeho obdivuhodnou mužnou silou ?

A v té chvíli jsem věděla, že ho miluji a že z celého srdce toužím inu pomoci. Přemýšlela jsem o jeho životě. Musel to být bídný, krutý a nuzný život. Přemýšlela jsem o jeho otci, který pro něj lhal a kradl a nakonec se udřel k smrti. Arnošt sám šel pracovat do továrny, když mu bylo deset let! A tu jsem cítila, jako by se mi chtělo srdce rozskočit touhou obejmout ho a přitisknout si jeho hlavu k hrudi, hlavu, která je jistě unavena tolika myšlenkami, přinést mu klid - jen klid - úlevu a zapomenutí ve chvílce něžnosti.

S plukovníkem Ingramem jsem se sešla na jakési církevní slavnosti. Zнала jsem ho dobře už mnoho let. Zaskočila jsem ho za velikými palmami a gumovníky, i když ještě netušil, že je zaskočen. Pozdravil mě se společenskou vlídností a dvorností. Byl vždy velmi uhlazený, diplomatický, taktní a rozvážný. Co se týče zevnějšku, byl to nejelegantnější člověk z naší společnosti. Vedle něho vypadal i ctihodný rektor university ošuntěle a nicotně.

A přece jsem viděla, že je na tom plukovník Ingram stejně jako nevzdělání dělníci u strojů. Ani on nebyl pánem své vůle. Byl také připoután na kolo. Nikdy nezapomenu, jak se prudce změnil, když jsem se zmínila o Jacksonově případu. Jeho usměvavá zdvořilost se rozplynula jako dým. Vlídny obličej mu náhle zkřivila strašná grimasa. Byla jsem stejně zděšená, jako když se na mne obořil James Smith. Ale plukovník Ingram neklel. To byl ten jediný nepatrný rozdíl mezi ním a dělníkem. Byl proslulý svým vtipem, ale nyní mu humor došel. Oči mu bezděčně těkaly vpravo vlevo, kudy uniknout. Ale mezi palmami a gumovníky byl jako v pasti.

Už jenom z Jacksonova jména se mu dělalo zle. Proč prý tu záležitost vytahuju na světlo? Nepřipadá mu to zrovna jako dobrý žert. Vůbec se pro mne nehodí, abych se starala o takové záležitosti. Copak si neuvědomuji, že jeho povolání nepřipouští osobní city? Když jde do kanceláře, nechává své osobní city doma. V kanceláři je jen a jen advokát.

"Měl Jackson nárok na odškodné?" zeptala jsem se.

"Samozřejmě," odpověděl. "Totiž, osobně cítím, že měl. Ale to nemá nic společného s právníkou stránkou případu."

Trochu se vzpamatoval a už zase byl vtipný.

"Řekněte mi, má právo něco společného se zákonem?" zeptala jsem se.

"Pro začátek jste nevolila dobré přirovnání," odpověděl s úsměvem.

"Myslíte?" zeptala jsem se a on přikývl. "Ale přece se všeobecně má za to, že zákon je prostředkem k prosazení spravedlnosti."

"To je právě ten paradox," odrazil útok. "Nakonec se jím skutečně dosahuje spravedlnosti."

"Teď mluvíte jako advokát, že ano?" zeptala jsem se. ,

Plukovník Ingram se začervenal, skutečně začervenal, a opět se rozhlížel nejistě kolem sebe, jak by unikl. Avšak stála jsem mu v cestě a nehýbala se z místa.

"Povězte," řekla jsem, "když někdo obětuje své osobní city svému povolání, není to mrzačení duše?"

Na to jsem nedostala odpověď. Plukovník Ingram vzal neslavně nohy na ramena a na útěku převrhl palmu.

Potom jsem zkusila své štěstí u novin. Napsala jsem klidnou, zdrženlivou, nezaujatou zprávu o Jacksonově případu. Nenapadla jsem v ni nikoho z těch, s kterými jsem mluvila, ba ani jsem se o nich nezmínila. Vyličila jsem, jak se to opravdu sběhlo, jak Jackson po léta pracoval v prádelně, jak chtěl zachránit stroj před poškozením, jak si tím přivodil úraz a jak bídne nyní živoří. Tři denní listy mou zprávu odmítly, a stejně tak dva týdeníky.

Obrátila jsem se na Percy Laytona. Absolvoval universitu, přešel pak k novinářství a odbýval si svá učednická léta jako zpravodaj u nejvlivnějšího z tří deníků. Když jsem se ho zeptala, proč noviny potlačily veškerou zmínku o Jacksonovi nebo jeho případu, jenom se usmál.

"Redakční Unie," řekl. "My s tím nemáme nic společného. To je věc redaktorů."

"Ale k čemu je taková unie?" zeptala jsem se.

"Všichni hájíme zájmy akciových společností," odpověděl. "Ani kdybyste zaplatila inzertní poplatek, nedostala byste takovou věc do novin. Každý, kdo by se ji pokusil propašovat, vyletí. Neotisknou vám to, ani kdybyste vysázela desetkrát tolik co za inzerát."

"A jak je to s vaší vlastní linií?" zeptala jsem se. "Patrně jste si předsevzal překrucovat pravdu na rozkaz svých chleboárců, kteří zase vykonávají nařízení akciových společností."

"S tím nemám já nic společného." Chvíli se zdálo, že je mu to nepříjemné, ale pak se mu tvář vyjasnila, protože našel východisko. "Já sám nepíši nepravdivé věci, vycházím dobře se svým svědomím. Ovšemže je mnoho odporného v každodenní práci. Ale to už jednou patří k věci, jak vidíte," vykroutil se z toho jako kluk.

"A přece doufáte, že jednoho dne budete sám sedět u redaktorského stolu a udávat linii."

"To už budu ostřílený," zněla jeho odpověď.

"Protože ještě nejste ostřílený, řekněte mi, co si myslíte právě teď o celé redakční linii."

"Nemyslím si nic," odpověděl rychle. "Člověk nesmí dělat hlouposti, když chce mít úspěch jako novinář. Tolik jsem se už v každém případě naučil."

A přitom moudře pokyvoval svou mladou hlavou.

"Ale je to správné?" naléhala jsem.

"Vy nerozumíte té hře. Ovšem, že je to všechno správné, protože to nakonec správně dopadne, nemyslíte?"

"To je skvělá motanice," zamručela jsem, ale srdce se mi sevřelo při

pohledu na jeho mládí a cítila jsem, že musím buďto začít křičet, anebo se rozplakat.

Začala jsem pronikat pod povrch společnosti, v níž jsem žila, a pod vnějším zdáním jsem nacházela strašnou skutečnost. Zdálo se, že existuje mlčenlivé spiknutí proti Jacksonovi, a já si začala uvědomovat, že je mi líto toho ufnukaného advokáta, který tak neslavně prohrál jeho při. Avšak toto mlčenlivé spiknutí se rozrůstalo. Nebylo namířeno pouze proti Jacksonovi. Směřovalo proti každému dělníku, který byl zmrzačen v prádelnách. A jestliže proti každému dělníku v Sierrských prádelnách, proč ne proti každému ve všech ostatních prádelnách a závodech? Koneckonců, neplatilo tohle o všech odvětvích průmyslu?

A jestliže to tak bylo, pak naše společnost byla podvod. Zdělala jsem se svých závěrů. Bylo to příliš hrozné a nepředstavitelné, aby to mohlo být pravda. Ale byl tu Jackson a jeho paže a krev, kterou byly potřísněny mé šaty a která kapala s trámů našeho krovu. Bylo tu mnoho Jacksonů, jen v prádelně celé stovky, jak říkal sám Jackson. Jacksonovi jsem nemohla uniknout.

Navštívila jsem pana Wicksona a pana Pertonwaitha, dva největší akcionáře Sierrských prádelen. Ale nepodařilo se mi pohnout jimi, jako jsem pohnula dělníky, kteří pro ně pracovali. Objevila jsem, že mají jakousi nadřazenou morálku nad ostatní společností, řekla bych něco jako morálku šlechtickou, panskou¹. Mluvili široce a dlouze o politice a prohlašovali, že politika a právo jsou totožné. Hovořili se mnou s otcovskou povýšeností, shovívavě k mému mládí a nezkušenosti. Byly to ty nejbeznadějnější případy, s nimiž jsem se při svém pátrání setkala. Věřili zcela neochvějně, že jejich chování je správné. Není o čem pochybovat, o čem se přít. Byli přesvědčeni, že oni přinášejí společnosti spásu, lidem štěstí. S patřičnou dojemností se mi snažili vyložit, jak by dělnická třída trpěla, kdyby jí oni, jen a jen oni, svou moudrostí neopatřovali zaměstnám.

S čerstvým dojmem ze setkání s těmito dvěma pány sešla jsem se s Arnoštem a vyprávěla mu o svých zkušenostech. Potěšeně mne pozoroval a nakonec pravil:

"Vážně, tohle je moc pěkné. Sama se začínáte dobírat pravdy. Došla jste k vlastnímu empirickému zobecnění a je správné. Žádný člověk připoutaný ke stroji není pánem své vůle. Jak vidíte, páni mají skálopevnou

jistotu, že jednají naprosto správně. A to je na celé situaci ten největší nesmysl. Jejich lidská přirozenost je tak váže, že bez přesvědčení o své pravdě nemohou nic udělat. Potřebují, aby jim něco jejich činy potvrdilo.

Když se chtějí do něčeho pustit, samozřejmě ve smyslu obchodním, musejí počkat, až se jim v mozku zrodí nějaká náboženská nebo etická, vědecká nebo filosofická sankce, že ta věc je správná. A pak ji tedy provedou. Přitom si neuvědomují, že jednou ze slabostí lidského rozumu je, že přání je otcem myšlenky. Ať dělají co dělají, sankce se vždycky najde. Jsou to povrchní kazuisté. Mají v sobě něco jezuitského. Když dělají něco nesprávného, najdou si omluvu v tom, že účel světí prostředky. Jedna z jejich nepohodlnějších a skálopevných fikcí je, že stojí rozumem a zdatností výš než ostatní lidstvo. Z toho vyplývá přesvědčení, že mají právo vystupovat jako chlebodárci ostatního lidstva. Vzkřísili dokonce i teorii o králích z boží milosti - v jejich případě králích obchodu¹.

Slabina jejich postavení je v tom, že jsou pouze obchodníci. Nejsou filosofové. Nejsou biolozi, ani sociolozi. Kdyby jimi byli, bylo by ovšem všechno v pořádku. Obchodník, který by byl zároveň biologem a sociologem, věděl by zhruba, co dělat, aby prospěl lidstvu. Ale mimo svět obchodu jsou tito lidé hloupí. Neznají nic než obchod. Neznají ani lidstvo, ani společnost, a

přece si osobují právo rozhodovat o osudech miliónů hladovějících a ještě navíc všech dalších miliónů. Historie se jim jednou krutě vysměje."

Nebyla jsem překvapena, když jsem mluvila s paní Wicksonovou a paní Pertonwaithovou. Byly to dámy ze společnosti.² Bydlely v palácích. Měly mnoho sídel, roztroušených po celé zemi, v horách, u jezer, u moře. Obklopoval je celý štáb služebnictva a jejich společenská činnost byla naprosto zmatená. Měly pod svým patronátem university a kostely, a zvláště knězi se před nimi klaněli v podlízavé podřízenosti.³ Obě tyto ženy měly moc, kterou jim poskytovaly jejich peníze. Jak jsem brzy zjistila za Arnoštova vedení, bylo v jejich silách i kupovat myšlenky.

Opičily se po svých mužích a zrovna tak široce a dlouze vykládaly o politice, o povinnostech a odpovědnosti bohatých. Vyznávaly stejnou

a Slova "společnost" je zde užito v užším smyslu, který byl obvyklý v oné době k označení bohatých trubiců, kteří nepracovali, nýbrž se krmili medem, který nashromáždili dělníci. Ani obchodníci, ani dělníci neměli příležitost nebo čas chodit do "společnosti". "Společnost" byla výtvorem zahálčivých boháčů, kteří nic nedělali a tímto způsobem si krátili čas.

* "Sem s vaším mrzkým zlatem", tak vyjadřovala církev v oné době svůj postoj.

morálku - morálku své třídy, libovaly si v kulatých frázích, kterým samy nerozuměly.

Když jsem jim vyprávěla o žalostné situaci Jacksonovy rodiny a podivila jsem se, že pro toho člověka z vlastního popudu nic neudělaly, dostaly vztek. Jedna jak druhá odsekla, že nepotřebují, aby je někdo upozorňoval na jejich sociální povinnosti. Když jsem je přímo požádala, aby Jacksonovi pomohly, bez okolků odmítly. Nejzajímavější bylo, že odmítly téměř stejnými slovy, ačkoli jsem mluvila s každou zvlášť a jedna ani druhá nevěděly, že jsem už navštívila nebo se chystám navštívit její přítelkyni. Obě projevily potěšení, že mají příležitost prohlásit naprosto jasně, že nemají v úmyslu platit někomu za nepozornost, že také nehodlají - tím, že by podporovaly někoho, kdo si přivodil úraz - svádět chudé k tomu, aby úmyslně strkali ruce do stroje.¹

Obě tyto ženy to myslely upřímně. Pocit nadřazenosti jejich třídy a důležitosti vlastní osoby je zcela ovládl. Pro všechno, co dělaly, našly sankci v morálce své třídy. Když jsem odjížděla z velkého domu paní Pertonwai-thové, ohlédla jsem se a vzpomněla jsem si na Arnoštova slova, že také tyhle dvě jsou připoutány ke stroji, ale tak, že sedí nahoře.

PŘÁTELE VĚDY

Arnošt nás teď často navštěvoval. Nepřítahoval ho jenom můj otec nebo debatní večírky. Již tehdy jsem si lichotila, že zčásti přichází také kvůli mně, a brzy nato jsem zjistila, že se nemýlím. Také v lásce se Arnoštu Everhardovi nikdo nevyrovnal. Jeho pohled a stisk ruky byl stále pevnější a je-li možno, ještě jistější, a otázka, kterou jsem od první chvíle četla v jeho očích, byla stále určitější,

Při prvním setkání na mne neudělal příznivý dojem. Později jsem si uvědomila, že mě přitahuje, ale když potom tak prudce napadl mne a mou třídu, nenáviděla jsem ho. Pak jsem však poznala, že mou třídu nevinil neprávem, že všechna ta drsná a trpká obvinění jsou opodstatněna, a znovu mě to k němu víc a více přitahovalo. Stal se pro mne nejvyšší

autoritou. Ukázal mi, jaká je pravá tvář společnosti, a ukázal mi skutečnost, která byla právě tak nepěkná, jako nepopíratelně pravdivá.

Řekla jsem již, že v lásce se mu nikdo nevyrovnal. Není možné, aby dívka žila dvacet čtyři let v universitním městě a neměla milostné zkušenosti. Také já jsem měla ctitele, bezvousé studentky i prošedivělé profesory, atlety a fotbalisty. Ale nikdo z nich nebyl takový jako Arnošt. Než jsem se nadála, držel mě v náruči. Políbil mě dřív, než jsem mohla protestovat nebo odporovat. Vedle jeho vážnosti byla konvenční dívčí upejpavost směšná. Strhl mě svou nespoutanou prudkostí, již nebylo možno se ubránit. Nevyznával mi lásku. Prostě mě objal, políbil a pokládal za samozřejmé, že se vezmeme. O tom bylo zbytečné mluvit. Otázka byla jen, kdy se vezmeme, ale tato otázka se vynořila až později.

Nikdy jsem nic podobného nezažila. Připadalo mi to neskutečné. A přece podle Arnoštova důkazu pravdy: "osvědčilo se to". Svěřila jsem tomu svůj život. A byl to šťastný krok. V těch prvních dnech naší lásky přepadal mě však často strach z budoucnosti, když jsem pomyslela na prudkost a bouřlivost jeho milování. Ale tento strach byl bezdůvodný. Nikdy nedostala žádná žena jemnocitnějšího a něžnějšího manžela. Tato směs jemnosti a prudkosti byla právě tak podivná jako směs nenucenosti a rozpačitosti v jeho chování. Ta jeho chlapecká rozpačitost! Nikdy ji docela nepřemoh! a já ji měla tak ráda! Jeho chování v našem salóně mi připomínalo opatrného býka v obchodě s porcelánem!

V této době se rozplynula moje poslední pochybnost, zda ho opravdu miluji (většinou podvědomá pochyba). Bylo to v Klubu přátel vědy -nádherný bojovný večer, kdy se Arnošt odvážil přímo do jámy lvové. Abyste rozuměli, Klub přátel vědy byl nejvybranějším klubem na pobřeží Tichého oceánu. Byl dílem slečny Brentwoodové, pohádkově bohaté staré panny. Klub jí nahrazoval manžela i rodinu, byl její zamilovanou hračkou. Jeho členy byli největší a nejzazobanější boháči v městě a ovšem i několik učenců, aby klub dostal určitý intelektuální ráz.

Přátelé vědy neměli vlastní klubovnu. Nebyl to onen druh klubů, kde je nejdůležitější místnost. Jednou za měsíc se členové sešli v některém soukromém domě, aby si vyslechli přednášku. Přednášející byli obvykle zjednáni. Jestliže nějaký chemik v New Yorku učinil nový objev, řekněme v oboru rádia, zaplatili mu cestu přes kontinent a dali královský honorář za čas, který s nimi strávil. Totéž se stalo, když se vrátil nějaký badatel

z polárních krajů nebo nějaký literát či umělec dosáhl v poslední době zvláštního úspěchu. Hosté neměli přístup, protože Přátelé vědy zásadně nedovolovali, aby se něco z jejich diskusí dostalo do novin. A tak tu mohli i velcí státníci - a takové příležitosti tu byly - vyslovit úplně otevřeně své mínění.

Mám tu přeželelý dopis, který mi Arnošt napsal před dvaceti lety a z něhož uvádím toto:

"Váš otec je členem Klubu přátel vědy, máte tam tedy volný přístup. Přijďte tam příští úterý večer: Slibuji Vám, že se skvěle pobavíte. Když jste nedávno navštívila ony pány, nepodařilo se Vám jimi pohnout. Přijdete-li, otřesu jimi za Vás. Rozdráždím je tak, že budou vrčet a cenit zuby jako vlci. Vy jste pouze vyslovila pochybnosti o jejich morálce. Uvádí-li se v pochybnost jejich morálka, jen to posiluje jejich samolibost a povýšenost. Ale já jim naženu strach, aby se třásli o své žoky peněz. Zatřesu s nimi tak, že ukážou svou primitivní podstatu. Budete-li moci přijít, uvidíte jeskynního člověka ve smokingu, jak vrčí a pere se o kost. Slibuji Vám velkou švandu a poučný pohled pod kůži dravců.

Pozvali si mě, aby mě rozdrtili. Byl to nápad slečny Brentwoodové. Prozradila mi to nedopatřením, když mě zvala. Poskytla jim již předtím podobný druh zábavy. Jsou blaženi, když před nimi stojí důvěřivý a mírný reformátor. Slečna Brentwoodová se domnívá, že jsem mírný jako beránek a dobromyslný a tupý jako dojná kráva. Přiznávám, že jsem se přičinil o to, aby si o mně udělala tento dojem. Byla nejprve opatrná, dokud se nepřesvědčila o mé neškodnosti. Mám dostat pěkný honorář, dvě stě padesát dolarů, jak se sluší na člověka, který, ač radikál, kandidoval kdysi na guvernéra. Musím si také navléci smoking. To je povinné. Nikdy v životě jsem neměl nic podobného na sobě. Patrně si budu muset nějaký vypůjčit. Ale jsem ochoten udělat cokoli, jen když se mi dostane příležitosti rozdat si to s „přáteli vědy“.

Klub se toho večera shromáždil právě u Pertonwaithů. Do velkého salónu bylo sneseno mnoho židlí a sešlo se tu jistě na dvě stě lidí, aby si poslechli Arnošta. Byli to opravdu lordi společnosti. Bavila jsem se tím, že jsem v duchu počítala, kolik asi dohromady představuje jejich jmění, a mohlo to být dobrých několik set miliónů. Jejich vlastníci nebyli však zahálčiví boháči. Byli to obchodníci a podnikatelé, kteří se velmi aktivně účastnili průmyslového a politického života.

Byli jsme již všichni na svých místech, když slečna Brentwoodová uvedla Arnošta. Všichni se naráz obrátili k místu, odkud měl mluvit. Měl na sobě smoking a vypadal báječně se svými širokými rameny a královskou

hlavou. Ale v jeho pohybech byla opět ona lehká a neklamná stopa nemotornosti. Připadalo mi skoro, že jen proto bych jej mohla milovat. A jak jsem se na něj dívala, zmocňovala se mě velická radost. Cítila jsem zase tep jeho dlaně ve své ruce, dotyk jeho rtů, byla jsem na něj tak pyšná, že bych byla chtěla vstát a zvolat na celou společnost: "Je můj! Držel mě v náruči a já, pouze já jsem dokázala, že občas pustí z hlavy všechny své velkolepé myšlenky a myslí jen na mne!"

Slečna Brentwoodová ho přede všemi představila plukovníku Van Gilbertovi. Věděla jsem, že bude předsedat. Plukovník Van Gilbert byl proslulý advokát trustů a koncernů. Mimo to byl úžasně bohatý. Nejmenší výdaj, který ráčil brát na vědomí, bylo sto tisíc dolarů. Ovládal mistrně zákony. Zákon byl hříčkou v jeho ruce. Hnětl jej jako hlínu, kroutil a obracel jej v libovolný tvar jako čínskou skládačku. Svým zjevem a rétorickým způsobem mluvy působil staromódně, ale svou fantazií, znalostmi a nadáním byl tak mladý jako poslední zákonné nařízení. Poprvé se proslavil, když napadl Shardwellovu poslední vůli. Za tento jediný čin dostal honorář půl miliónu dolarů. Od té doby stoupal jako raketa. Mluvilo se o něm jako o největším advokátovi v zemi - samozřejmě advokátovi koncernů a trustů. Když se uváděla jména tří největších advokátů ve Spojených státech, nesměl mezi nimi chybět.

Povstal a uvedl Arnošta několika vybranými větami, ze kterých zazněl spodní tón jemné ironie. Při představování tohoto sociálního reformátora a příslušníka dělnické třídy byl plukovník Van Gilbert jízlivě vtipný a posluchačstvo se usmívalo. Rozzlobilo mě to a podívala jsem se po Arnoštovi. Pohled na něj mě dopálil ještě více. Zdálo se mi, že se necítí dotčen jemnými narázkami, ba hůř, že je ani nepozoruje. Seděl tu krotce, tupě a ospale. Vypadal skutečně hloupě. Na okamžik mi bleskla hlavou myšlenka: Což jestli ztratil odvalu před tímto velkolepým shromážděním moci a ducha? Pak jsem se však sama sobě usmála. Mne nemůže oklamat! Ale ostatní vodí za nos, stejně jako vodil za nos slečnu Brentwoodovou. Ta seděla vpravo v první řadě a několikrát se otočila po některém ze svých přátel, projevu jíc úsměvem spokojenost s plukovníkovými poznámkami.

i Když pan Van Gilbert skončil, Arnošt vstal a začal mluvit. Začal tiše, zdrženlivě a skromně, s výrazem zřejmých rozpaků. Mluvil o tom, jak se narodil v dělnické třídě, o nouzi a špíně svého okolí, kde tělo i duše trpěly hladem a bídou. Líčil své plány a ideály a jak si představoval ráj, v němž žijí lidé vyšších tříd. Pravil:

"Věděl jsem, že tam nahoře nade mnou vládne nesobeckost ducha, čisté a vznešené smýšlení a svobodný duchovní život. Znal jsem to všechno, protože jsem četl romány ‚Pobřežní knihovny‘¹, ve kterých - až na zlosyny a dobrodružné ženy - meš' všichni vznešené myšlenky, mluvili krásnou řečí a konali slavné skutky. Zkrátka bylo mi nad slunce jasnější, že tam nade mnou je všechno jemné, vznešené a ušlechtilé, vše, co dodává životu půvab a důstojnost, vše, co činí život hodným žití a co člověka odměňuje za dřinu a bídu."

Líčil dále svůj život v továrně, jak se učil podkovářem a jak se setkal se socialistickým hnutím. Mezi socialisty, pravil, našel lidi s bystrým intelektem a jasným rozumem, hlasatele evangelia, kteří ztroskotali, protože jejich křesťanství bylo příliš široké pro všechna shromáždění modloslužebníků mamonu, a profesory, kteří byli rozdrceni pod koly universitní servilnosti vládnoucí třídě. Socialisté jsou revolucionáři, pravil, kteří bojují za svržení nynější nerozumné společnosti a snaží se vybudovat společnost budoucnosti. Řekl ještě mnohem víc - nemohu tady všechno uvádět - avšak nikdy nezapomenu, jak popisoval život mezi revolucionáři. Všechna jeho zdrženlivost zmizela. Zvýšil hlas, stal se sebevědomým a vycházel z něho žár, kterým sám hořel a jímž hořely myšlenky, které z něho proudily. Pravil:

"Mezi revolucionáři jsem našel také vřelou víru v lidský, horoucí, idealismus, vznešenost nesobeckosti, odříkání a mučednictví - všechny nádherné, avšak bolestné vlastnosti ducha. Tam byl život čistý, ušlechtilý a tvořivý. Byl jsem ve styku s velkými duchy, kteří byli povzneseni mravně i ve skutečnosti nad dolary a centy a jímž pláč hladovějícího dítěte znamenal víc než všechna nádhra a boj o nové trhy a světovládu. Všude kolem mne byla ušlechtilost a hrdinské úsilí, mé dny a noci byly plny slunečného světla a svitu hvězd, plny ohně a rosy a před mýma očima se vznášel věčně planoucí a zářící svatý grál, pravý grál Kristův, lidstvo vřelého srdce, tak dlouho trpící a utlačované, které však bude nakonec vysvobozeno a spaseno."

A jako již jednou předtím, stál Arnošt opět přede mnou proměněn.

Jeho tvář plála onou božskou jiskrou v něm a ještě jasněji planuly jeho oči zprostřed záře, která se ho zdála obklopovat jako plášť. Ale ostatní neviděli tuto zář. Myslím, že ji tvořily slzy radosti a lásky, které mi kalily zrak. Alespoň pan Wickson, který seděl za mnou, nebyl nijak dojat, protože jsem zaslechl, jak hlasitě bručí: "Utopista."¹

Arnošt líčil dále, jak se ponenáhlu dostával do společnosti, až se nakonec setkal se členy horních tříd a poznal zblízka muže, kteří seděli na nejvyšších místech. Tu nastalo jeho rozčarování. Toto rozčarování líčil slovy, která posluchačům nijak nelichotila. Byl prý překvapen tím, že je všude stejná špína. Ukázalo se, že život lepších lidí není jemný a půvabný. Užasl nad sobectvím, s nímž se sešel, a ještě více ho překvapilo, že tu téměř neexistoval duševní život. Neboť při bezprostředním srovnání s revolucionáři zarážela ho duševní tupost vládnoucí třídy. A pak, přes velkolepé chrámy a dobře placené kazatele, shledával, že páni, a to muži i ženy, jsou hrubě materialističtí. Je sice pravda, že vykládali o malých milých ideálech a příležitostných zásadách, avšak přes všechny tyto řeči byl jejich život v podstatě ovládán hmotnými zájmy. Neznali skutečnou mravnost - například tu, kterou hlásal Kristus, která se však dnes už nehlasá.

"Sešel jsem se s lidmi," řekl, "kteří se ve svých řečnických výlevech proti válce dovolávali Knížete míru, a přitom vkládali pušky do rukou najatých agentů², aby z nich stříleli do stávkujících. Poznal jsem lidi, kteří se rozhořčovali nad surovostí boxérských zápasů, a přitom se zúčastňovali falšování potravin, které zabíjelo ročně víc nemluvňat, než jich dal zavraždit krvelačný Herodes.

Jemnocitný džentlmen s aristokratickými způsoby byl ředitelem dosazeným a ovládaným akciovými společnostmi, které potají ožebračovaly vdovy a sirotky. Džentlmen, který sbíral vzácná vydání knih a byl mecenášem literatury, uplácel vůdce místní politické „mašiny“, zamračeného chlapa s opuchlým obličejem. Redaktor, který uveřejňoval inzeráty na různé pokoutní medikamenty, nazval mě padouchem a demagogem, protože jsem chtěl otisknout v jeho novinách pravdu o těchto

medikamentech¹. Člověk, který mluvil rozšafně a vážně o krásách idca-lismu a o boží dobrotě, současně připravoval své společníky o podíl na zisku. Pilíř církve a horlivý přispěvatel na misie nechával pracovat ve svém závodě děvčata deset hodin denně za hladovou mzdou, a tak přímo podporoval prostituci. Muž, který zřizoval nadace universitám a dával stavět kaple, byl ochoten pro pár dolarů a centů křivě přísahat před soudem. Železniční magnát porušoval své slovo občana, džentlmena a křesťana, když poskytoval nezákonné slevy, a nezákonné slevy byly na denním pořádku. Senátor byl nástrojem, otrokem, hříčkou v rukou surového a nevzdělaného vůdce politické mašiny². A právě tak tomu bylo s guvernérem a soudcem nejvyššího soudu. Všichni tři za to jezdili zadarmo vlakem. A tuto politickou mašinu, jejího vůdce a železnici, která poskytovala volné jízdy, měl v hrsti vychytralý kapitalista.

A tak se stalo, že místo v ráji octl jsem se ve vyprahlé poušti kšefta-ření. Vyjma v obchodních záležitostech, našel jsem všude pouze nepředstavitelnou hloupost. Nenašel jsem ani jednoho člověka, který by byl čistý, ušlechtilý a bystrý, ačkoli jsem našel mnoho těch, kteří byli velmi bystří - ve své zkaženosti. Sešel jsem se pouze s obludnou sobeckostí a bezcitností, s hrubým, nenasytným praktikovaným a praktickým materialismem."

A ještě mnoho jim Arnošt pověděl o nich samých a o svém zklamání. Intelektuálně ho nudili, mravně a duševně se mu hnusili, a tak byl rád, že se mohl vrátit ke svým revolucionářům, kteří byli čistí, ušlechtilí a inteligentní a měli všechny vlastnosti, které chyběly kapitalistům.

"A nyní dovolte," pravil, "abych vám pověděl něco o revoluci."

Nejdříve však musím říci, že jeho strašný výpad jimi vůbec nehnul. Rozhlížela jsem se kolem sebe po jejich tvářích a viděla jsem, že zůstávají samolibě povýšeni nad to, z čeho je vinil. Vzpomněla jsem si, co mi řekl: že žádné obvinění z nemorálnosti je nemůže vyvést z míry. Přesto jsem pozorovala, že smělost jeho výrazů se dotkla slečny Brentwoodové. Vypadala starostlivě a znepokojeně.

Arnošt začal popisem armády revoluce, a když uvedl data o její síle

(výsledky voleb v různých zemích), začal se shromáždění zmocňovat neklid. V jejich tvářích se objevil nepokoj a já si všimla, jak svírají rty. Konečně byla vržena rukavice výzvy k boji. Arnošt popisoval mezinárodní organizaci socialistů, která sjednocuje půl druhého miliónu dělníků ve Spojených státech s třiadvaceti a půl miliónem v ostatním světě.

"Takováto revoluční armáda," pravil, "v síle dvaceti pěti miliónů je věcí, nad kterou by se měli vládcové a vládnoucí třídy zastavit a zamyslet. Heslem této armády je: „Nikoho neživit! Chceme všechno, co máte vy. Nespokojíme se s ničím menším než s tím, že nám dáte všechno, co vlastníte. Chceme mít v rukou otěže moci a osud lidstva. Tu jsou naše ruce. Jsou to silné ruce. Vezmeme vám vládu, paláce, všechn váš přepych a pohodlí a v onen den si začnete vydělávat na chléb stejně jako rolník na poli nebo živořící úředníček ve vašich metropolích. Tu jsou naše ruce. Jsou to silné ruce!"

A přitom rozpráhl své mohutné paže a kovářské ruce se sevřely ve vzduchu jako orlí spáry. Stál tu se vztaženýma rukama jako symbol vítězného dělnictva, jako by chtěl rozdrtit a zničit své posluchače. Všimla jsem si, jak se posluchači sotva znatelně přikrčili před tou ztělesněnou, mocnou a hrozivou postavou revoluce. Totiž, ženy se přikrčily a v jejich tvářích byl strach. Ne však muži. Nebyli to zahálčiví, nýbrž aktivní boháči, byli zvyklí se rvát. Ozvalo se hluboké hrdelní zamručení, které chvíli zřetelně znělo místností a pak zmlklo. Byla to předzvěst vlčího zavrčení a já měla příležitost slyšet je onoho večera mnohokrát, projev zvířete v člověku, nejsilnější z jeho primitivních pudů. Nebyli si vědomi toho zamručení. Bylo to zavrčení smečky, zcela bezděčné zavrčení. A v té chvíli, když jsem viděla, jak jim obličej ztvrdl, jak jim řvavost srší z očí, pochopila jsem, že nebude lehké vyrvat jim z rukou vládu nad světem.

Arnošt útočil dál. Prohlásil, že půl druhého miliónu revolucionářů ve Spojených státech je důkazem toho, že kapitalistická třída špatně řídila společnost. Načrtl hospodářské podmínky jeskynního člověka a dnešních divošských národů a zdůraznil, že nemají ani nástroje, ani stroje a že mají k výrobě pouze vlastní přirozenou sílu. Pak načrtl, jak se vyvíjely stroje a sociální organizace až do dneška, kdy výrobní síla civilizovaného člověka je tisíckrát větší než výrobní síla divocha.

"Pět lidí," řekl, "může vyrobit chléb pro tisíc. Jeden člověk může vyrobit bavlněné látky pro dvě stě padesát lidí, vlněné pro tři sta, bot pro tisíc. Dalo by se z toho soudit, že za správného řízení společnosti by moderní civilizovaný člověk na tom musel být mnohem lépe než jeskynní

člověk. Avšak je tomu tak? Přihlédněme blíže. Ve Spojených státech žije dnes patnáct miliónů lidí¹ v bídě. Bídou se rozumí takové životní podmínky, v nichž se pro nedostatek potravy a vhodného bydlení nedá udržet průměrná pracovní schopnost. Přes všechno vaše tzv. sociální zákonodárství pracují ve Spojených státech přes tři milióny dětí². Za posledních dvanáct let se jejich počet zdvojnásobil. Ptám se mimochodem vás, vládců společnosti, proč jste neuveřejnili výsledky sčítání z roku 1910? A odpovím za vás: ze strachu... Číslice bídy by urychlily revoluci, která beztak dozrává.

Ale abych se vrátil ke své obžalobě. Jestliže produktivita moderního člověka je tisíckrát větší než člověka jeskynního, proč je ve Spojených státech patnáct miliónů lidí, kteří nemají slušné přístřeší a nemají co jíst? Proč jsou dnes ve Spojených státech tři milióny dětí, které pracují v továrnách? Má obžaloba je oprávněná. Kapitalistická třída vládla špatně. Ze skutečnosti, že moderní člověk žije bíději než člověk jeskynní, přestože jeho produktivita je tisíckrát větší, je možno vyvodit jen jediný závěr: že kapitalistická třída vládla špatně, že jste vy, milí pánové, vládli zločinně a sobecky. Na tuto obžalobu mi dnes večer tváří v tvář nemůžete dát žádnou odpověď, právě tak jako celá vaše třída nemůže dát odpověď¹ půl druhému miliónu revolucionářů ve Spojených státech. Nemůžete odpovědět. Vyzývám vás, abyste odpověděli.

A co více, odvažují se tvrdit, že mi neodpovíte, až skončím. O této věci budete mlčet jako hrob, ačkoli o jiných věcech dovedete mluvit dost a dost.

Nedokázali jste vést. Udělali jste z civilizace jatky. Byli jste slepí a hrabiví. Vystoupili jste bez studu (jako vystupujete dodnes) v našich zákonodárných sborech a prohlásili jste, že bez práce dětí nejsou zisky možné. Nemusíte mi věřit, nechcete-li. Avšak je to vše písemně zaprotokolováno a svědčí proti vám. Ukonejšili jste své svědomí prázdňným tlacháním o ideálech a mravních zásadách. Jste přesyceni mocí a majetkem, jste opilí úspěchem, a proto nemůžete od nás očekávat nic jiného než to, co trubci, rojící se kolem plástů, když se včely dělnice na ně vrhnou, aby zakončily jejich nicotný život. Ukázali jste, že nejste schopni vládnout společnosti, a proto vám bude vláda odňata. Půl druhého miliónu dělníků vám praví, že získají ostatní část dělnické třídy na svou stranu a že vám odejmou vládu. To je revoluce, milí pánové. Zastavte ji, můžete-li.

Ještě chvíli dozníval Arnoštův hlas velkou síní. Pak se ozval znovu onen mručivý zvuk, který jsem zaslechla předtím, asi tucet lidí vyskočilo a žádalo plukovníka Gilberta o slovo. Všimla jsem si, že slečna Brentwoodová křečovitě cuká rameny, a na chvíli se mě zmocnila zlost, protože jsem myslela, že se Arnoštovi směje. Ale pak jsem pochopila, že to nebyl smích, ale hysterie. Byla zdrcena tím, co provedla, když pozvala do svého posvátného Klubu přátel vědy tohoto paliče.

Plukovník Van Gilbert si nevšímal mužů, kteří se s obličejí zkřivenými vášní dožadovali slova. I jeho obličej zkřivila zuřivost. Vyskočil, mával rukama a chvíli nemohl ze sebe vypravit nic než neartikulované zvuky. Teprve pak našel slova. Avšak jeho řeč nebyla řečí advokáta s příjmem sto tisíc dolarů, ani projevem staromódního krasořečníka.

"Samý podvod!" zvolal. "Nikdy v životě jsem neslyšel tolik nesmyslů pronesených za jednu hodinu. A mimo to, mladý muži, musím vám říci, že jste neřekl nic nového. Tohle všechno jsem se učil na střední škole ještě dříve, než jste se narodil. Jean Jacques Rousseaurazil vaši socialistickou teorii téměř před dvěma sty lety. Návrat k půdě, ovšem! Chtít zvrátit vývoj! Biologie nás učí, jaký je to nesmysl. Bylo správně řečeno, jak nebezpečnou věcí je polovičaté vzdělání, a vy jste to dnes báječně demonstroval svými potrhými teoriemi. Podvod, samý podvod! Nikdy jsem nebyl tak zhnusen takovou spoustou nesmyslů. Za víc ty vaše nezralé generalizace a dětinské mudrování nestojí!"

Luskl opovržlivě prsty a posadil se. Dámy projevíly živě svůj souhlas a taktéž muži, avšak drsnějším způsobem. Pokud šlo o ty, kteří předtím žádali o slovo, polovina z nich začala mluvit najednou. Zmatení jazyků a chaos byly nepopsatelné. Velkolepé místnosti domu paní Pertonwaithové nebyly nikdy svědky takové podívané. To tedy byli oni chladnokrevní kapitáni průmyslu a lordi společnosti, tito vrčící a vyjící divoši ve smokingu. Arnošt jimi skutečně otrásl, když vztáhl ruku po jejich žocích peněz, ruku, která v jejich očích představovala ruce půl druhého miliónu revolucionářů.

Ale Arnošt nikdy neztrácel hlavu v takové situaci. Dříve nežli mohl plukovník Van Gilbert usednout, Arnošt již byl na nohou a vyrazil vpřed.

"Jeden po druhém!" zakřičel na ně. Hlas z jeho mohutných plic přehlušil vřavu. Pouhou silou své osobnosti si vymohl ticho.

"Jeden po druhém," opakoval mírněji. "Nechtě mne odpovědět plukovníku Van Gilbertovi. Potom se mohou do mne pustit ostatní - ale jeden po druhém, to si pamatujte. Žádné davové scény. Nejsme na kopané."

"Pokud jde o vás," obrátil se k Van Gilbertovi, "neodpověděl jste na nic z toho, co jsem řekl. Učinil jste pouze několik rozhorlených a dogmatických poznámek o mé duševní úrovni. Takhle si snad můžete vypomáhat ve svém povolání, ale se mnou takhle mluvit nemůžete. Nejsem dělník, který před vámi stojí s čepicí v ruce a žádá, abyste mu zvýšil mzdu nebo abyste mu zajistil ochranný kryt na stroji, u kterého pracuje. Pravdu nelze odbýt dogmaticky, zvláště máte-li co dělat se mnou. To si nechtě, až budete jednat se svými námezdními otroky. Ti se neodvážejí vám odporovat, protože je máte v hrsti, rozhodujete o jejich životě."

Pokud jde o onen návrat k přírodě, o němž jste se učil, jak říkáte, ve škole ještě dřív, než jsem se narodil, dovolte mi, abych poznamenal, že jste se od té doby zřejmě ničemu nepřiučil. Socialismus má právě tak málo společného s návratem k přírodě jako diferenciální počet s katechismem. Řekl jsem, že vaše třída je mimo oblast obchodu hloupá. Vy, pane, jste podal skvělý důkaz mého tvrzení."

Toto strašné pokoření slovutného advokáta bylo na nervy slečny Brentwoodové příliš mnoho. Hysterický záchvat propukl v plné síle a musili ji odvést z místnosti - plačící a smějící se zároveň. Bylo to pro ni štěstí, neboť přišly ještě horší věci.

"Nemusíte mi věřit," pokračoval Arnošt, když byla tato rušivá příhoda vyřízena. "Vaše vlastní autority jednomyslně dokáží, že jste hloupý. Vaši vlastní, vámi placení dodavatelé moudrosti vám řeknou, že se mýlíte. Obrat' se jen na nejpokornějšího a nejnepatrnějšího výpomocného profesora sociologie a zeptejte se ho, jaký je rozdíl mezi Rousseauovou teorií návratu k přírodě a teorií socialismu, zeptejte se svých největších pravo-věrných buržoazních ekonomů a sociologů, prolístujte kteroukoli učebnici o tomto předmětu, která stojí v regálech vámi subvencovaných knihoven, a všichni vám odpovědí stejně, že návrat k přírodě a socialismus nemají nic společného. Naopak, dostanete jednomyslnou odpověď, že návrat k přírodě a socialismus jsou dvě diametrálně rozdílné věci. Jak říkám, nemusíte mi věřit. Doklady vaší hlouposti jsou tam, v knihách, ve vašich vlastních knihách, které jste nikdy nečetli. A pokud se týká vaší hlouposti, jste jenom příkladem za celou vaši třídu."

Vy znáte zákony a obchod, plukovníku Van Gilberte. Víte, jak sloužit trustům a zvyšovat dividendy překrucováním paragrafů. Dobrá. Držte se toho. Máte formát. Jste výborný advokát, ale jste ubohý historik, nemáte ponětí o sociologii a z biologie víte asi tolik jako Plinius."

Při těchto slovech se plukovník Van Gilbert svíjel na židli. V místnosti zavládlo hrobové ticho. Všichni seděli jako přimrazení - řekla bych ochromeni. Dovolit si něco tak strašného vůči slovutnému plukovníku Van Gilbertovi, to tu ještě nebylo, o tom se nikomu ani nesnilo, to bylo prostě neuvěřitelné - velký plukovník Van Gilbert, před nímž se soudci třáslí, když vystoupil u soudu! Ale Arnošt nikdy žádného nepřítele nešetřil.

"To ovšem není osobní útok proti vám," řekl Arnošt. "Každý nechť si hledí svého řemesla. Jde jen o to, abyste se držel svého, a já se budu držet také svého. Vy jste odborník. Půjde-li o znalost zákonů, o to, jak nejlépe obejít zákon nebo jak sestavit nový zákon ve prospěch zlodějských trustů, nemohu se s vámi měřit. Avšak jde-li o společenské vědy - a to je zase moje řemeslo - tady se vy nemůžete měřit se mnou. Na to nezapomínejte. Pamatujte také, že

vaše zákony jsou pomíjející záležitost a že se nevyznáte ve věcech, které mají obecnější význam. Proto vaše ukvapené generalizace a dogmatická tvrzení o historických a sociologických věcech nestojí ani za tu námahu, kterou potřebujete k jejich vyslovení."

Arnošt se na chvíli odmlčel a zamyšleně se na něj zadíval, pozoruje jeho snědou tvář, zkřivenou zlostí, jeho dmoucí se hrud', třesoucí se tělo a nervózně se svírající a otvírající štíhlé bílé ruce.

"Avšak zdá se, že vám ještě nedošel dech, a tu bych vám rád dal příležitost, abyste toho mohl využít. Obžaloval jsem vaši třídu. Dokažte mi, že moje obžaloba je nespravedlivá. Ukázal jsem vám bídu moderního člověka - tři milióny otročících dělí ve Spojených státech, bez jejichž práce by nebylo zisků, a patnáct miliónů podvyživených lidí, kteří nemají na slušné oblečení a bydlení. Ukázal jsem, že se produktivita moderního člověka společenskou organizací a užíváním strojů stala tisíckrát větší než produktivita jeskynního člověka. Uvedl jsem, že z těchto dvou skutečností není možno učinit jiný závěr než ten, že kapitalistická třída vládla špatně. To byla má obžaloba a já vás výslovně žádal, abyste mi právě na to odpověděl. Ale nejen to. Řekl jsem předem, že neodpovíte. Ano, bylo na vás, abyste dokázal, že moje předpověď nebyla správná. Řekl jste, že mluvím nesmysly. Dokažte to, že jsou to nesmysly, plukovníku Van Gilberte. Odpovězte na obžalobu, kterou jsme - já a půl druhého miliónu mých soudruhů - vznesli proti vaší třídě a vám."

Plukovník Van Gilbert úplně zapomněl, že předsedá shromáždění a že by již ze zdvořilosti měl také dát slovo ostatním křiklounům. Vyletěl, mával rukama a zapomínal na své řečnické umění a sebeovládání, hned spílal Arnoštovi pro jeho mládí a buřičství, a hned zase divoce napadal dělnickou třídu, kterou obviňoval z neschopnosti a méněcennosti.

"Je kupodivu, že jako právník se nedovedete držet věci," začal Arnošt v odpověď na jeho tirádu. "Moje mládí nemá nic společného s tím, co jsem vytkl. A stejně tak je tomu s méněcenností dělnické třídy. Obvinil jsem kapitalistickou třídu, že špatně řídila společnost. Vy jste na to neodpověděl. Ani jste se nepokusil odpovědět. Proč? Snad proto, že nemáte odpověď? Jste hlavním mluvčím celé této společnosti. Všichni zde, až na mne, visí na vašich rtech a čekají, co odpovíte, protože oni sami odpovědět nedovedou. Co se mne týče, jak jsem již řekl, já vím, že nejen nemůžete odpovědět, nýbrž že se ani nepokusíte odpovědět."

"Tohle už se nedá přejít!" zvolal plukovník Van Gilbert. "To je urážka!"

"Nedá se přejít, že neodpovídáte," pravil Arnošt vážně. "Nikdo nemůže nikoho urazit rozumově. Urážka má podstatu citovou. Vzpamatujte se. Dejte mi rozumovou odpověď na mé rozumové obvinění, že kapitalistická třída špatně řídila společnost."

Plukovník Van Gilbert mlčel a na tváři se mu objevil posupný a povýšený výraz člověka, který se nechce přít s rváčem.

"Nic si z toho nedělejte," pravil Arnošt. "Budiž vám útěchou, že žádný příslušník vaší třídy dosud nikdy na tuto obžalobu neodpověděl." Pak se obrátil k ostatním, kteří si přáli mluvit. "A teď vy zkuste své štěstí. Spusťte a nezapomínejte, že vás vyzývám, abyste mi dali odpověď, kterou nedovedl dát plukovník Van Gilbert."

Není možno, abych tu popisovala celou diskusi. Nikdy předtím jsem si neuvědomovala, jak mnoho slov lze říci za tři krátké hodiny. Ale stejně to bylo nádherné. Čím více se jeho

protivníci rozčilovali, tím víc je Arnošt schválně dráždil. Měl encyklopedické znalosti a zasahoval je slovem či větou jako jemným rapírem. Vytýkal, v čem porušují pravidla logiky. Toto byl nesprávný sylogismus, onen závěr odporoval své premise, zatímco další premisa byla podvodem, protože měla v sobě chytře skrytý závěr, který měl být dokázán. Toto byl omyl, ono byla domněnka a další bylo tvrzení odporující zjištěné pravdě, jak stála vytištěna ve všech příručkách.

A tak to šlo dále. Časem zaměnil rapír za obušek a drtil jejich myšlenky napadrt'. A stále žádal fakta a odmítal diskutovat o teoriích. A jeho fakta jim připravila zničující porážku. Když napadali dělnickou třídu, odbýval je: "Osel vyčítá druhým, že mají dlouhé uši, to není odpověď na obžalobu, že sami na tom máte největší vinu." A všem řekl závěrem: "Proč jste neodpověděli na mou výtku, že vaše třída špatně vládla? Mluvili jste o všelijakých jiných věcech, ale odpověď jste nedali. Je to proto, že nemáte odpověď?"

Na konec diskuse vystoupil pan Wickson. On jediný zachoval klid a Arnošt s ním také jednal s respektem, jaký ostatním nepřiznával.

"Není třeba odpovědi," pravil pan Wickson pomalu a s rozvahou. "Sledoval jsem celou diskusi s úžasem a odporem. Jsem znechucen vámi, pánové, přestože jste příslušníci mé třídy. Chovali jste se jako pošetilí školáčkové, zavedli jste do takové diskuse moralistické fráze a bombast politických demagogů. Byli jste poraženi, jako třída jste selhali. Byli jste velmi mnohomluvní, ale to všechno bylo jen bzučení. Bzučeli jste jako komáři kolem medvěda. Tady, pánové, stojí medvěd," (ukázal na Arnošta), "a vaše bzučení ho pouze lechtalo v uších.

Věřte mi, situace je vážná. Medvěd vztáhl dnes večer tlapy, aby nás rozdrtil. Pravil, že ve Spojených státech je půl druhého miliónu revolucionářů. To je fakt. Pravil, že jejich úmyslem je odejmout nám vládu, naše paláce a všechno naše pohodlí. To je také fakt. Společnost stojí před změnou, velikou změnou, ale naštěstí to nemusí být taková změna, jakou předpovídá medvěd. Medvěd řekl, že nás rozdrtí. Což jestli my rozdrtíme medvěda?"

Prostorný sál se znovu rozezvučel oním zvláštním mručivým zvukem. Pánové se po sobě významně podívali a pokyvovali pochvalně a sebevědomě hlavami. Jejich tváře ztvrdly. Byli to bojovníci, to bylo zřejmé.

"Jenomže frázemi medvěda nerozdrtíme," pokračoval pan Wickson chladně a nevzrušeně. "Musíme na medvěda uspořádat štvanici. Neodpovíme medvědu slovy. Odpovíme mu olovem. My máme v rukou moc. To nikdo nepopře. A protože máme moc, také si ji uchováme."

Náhle se obrátil na Arnošta. Byl to dramatický okamžik.

"To je tedy naše odpověď. Vůči vám nebudeme plýtvat slovy. Vztáhne-te-li své ruce, jejichž silou se holedbáte, po našich palácích a našem blahobytu, ukážeme vám, co je síla. Naší odpovědí bude hvízdání granátů, výbuchy šrapnelů a štěkot kulometů. Srazíme vaše revolucionáře pod svou patu a budeme kráčet po vašich hlavách. Svět je náš, my jsme jeho pány a naším také musí zůstat. Od počátku dějin byla armáda dělníků na kole-nouvprachu, a já četl dějiny dobře. A v prachu zůstane tak dlouho, pokud si já a moje třída a ti, co přijdou po nás, udrží moc. To je to slovo. Král slov -Moc. Ani bůh, ani mamon, nýbrž moc. Vyslovujte je stále znovu a znovu, až pocítíte jeho palčivost. Moc."

"To je odpověď," řekl Arnošt klidně. "Je to jediná odpověď, kterou je možno dát. Moc. To je to, co my, zástupci dělnické třídy, hlásáme. Víme velmi dobře víme z vlastní trpké zkušenosti - že žádné dovolávání se práva, spravedlnosti, humanity na vás neplatí. Vaše srdce jsou právě tak tvrdá jako paty, kterými šlapete do tváří chudáků. Proto jsme vyhlásili, že chceme dobýt moci. A mocí hlasovacích lístků v den voleb vám vyrveme vládu z rukou."

"Dejme tomu, že získáte ve volbách většinu, zdrcující většinu," přerušil jej pan Wickson. "Co když odmítneme vydat vám vládu, kterou byste eventuálně na sebe strhli u volebních urn?"

"I to jsme uvažili," odpověděl Arnošt. "A také mývám odpovíme olovem. Prohlásil jste ,Moc' králem slov. Budiž. Když moc, tak moc. V den, kdy zvítězíme u volebních urn a kdy odmítnete vydat nám vládu, kterou jsme ústavně a mírumilovně získali - řeknu vám to, když se ptáte, co hodláme dělat - toho dne vám odpovíme, naši odpovědi bude vyty granátů a šrapnelů a rachot kulometů."

Jiné východisko není. Je pravda, že dovedete číst v historii. Je pravda, že dělnictvo od počátku dějin úpělo v prachu. A právě tak je pravda, že pokud vy a vám rovní a ti, kteří přijdou po vás, budou mít moc, potud zůstane dělnictvo zašlapáno v prachu. Souhlasím s vámi. Souhlasím se vším, co jste řekl. Moc rozhodne, jako vždy rozhodovala. Je to boj tříd. Právě tak jako vaše třída porazila starou feudální šlechtu, bude poražena mou třídou, dělnickou třídou. Kdybyste uměl číst v biologii a sociologii právě tak dobře jako v historii, viděl byste, že onen konec, který jsem popsal, je nevyhnutelný. Nezáleží na tom, bude-li to za rok, za deset let nebo za tisíc - vaše třída bude poražena. A stane se tak mocí. My, bojovníci dělnické třídy, jsme tolikrát opakovali toto slovo, až nás pálí v srdci. Moc. To je král slov." Tak skončil večer v Klubu přátel vědy.

STÍNY

Přibližně v té době začaly kolem nás hustě a rychle dopadat varovné předzvěsti dalších událostí. Arnošt již mluvil s otcem o tom, zda je správné, že si zve do domu socialisty a dělnické vůdce a že se veřejně účastní socialistických schůzí. Otec se jeho obavám jenom vysmál. Já sama jsem se od těch lidí velmi mnoho přiučila. Začínala jsem vidět i druhou stránku věci. S radostí jsem pozorovala nesobeckost a vznešený idealismus, s kterým jsem se tu setkávala, ačkoli rozsáhlá filosofická vědecká literatura socialismu, která se mi otvírala, mě lekala. Učila jsem se rychle, ale ne dost rychle, abych si již tehdy uvědomila nebezpečí našeho postavení.

Objevila se varovná znamení, ale já jich nedbala. Například paníPerton-waithová a paní Wicksonová, které měly ohromnou moc ve společenských

kruzích universitního města, začaly šířit, že jsem zbrklá a domyslivá slečinka se zlomyslným sklonem starat se o jiné a plést se do cizích záležitostí. To se mi zdálo úplně přirozené po tom, jak jsem vystupovala, když jsem vyšetřovala případ Jacksonovy paže. Avšak podcenila jsem důsledky toho, že takový úsudek o mně rozšiřují ženy, které v našich společenských kruzích udávají tón.

Všimla jsem si sice, že moji známí se mne do jisté míry straní, avšak vysvětlovala jsem si to tím, že většina lidí z okruhu naší společnosti odsuzovala můj zamýšlený sňatek s Arnoštem. Teprve později mi Arnošt jasně vysvětlil, že toto celkové chování mé třídy nebylo jenom živelné, že to byly začátky organizovaného tažení. "Poskytli jste útočiště nepříteli své třídy,"

řekl. "A nejenom útočiště, ty jsi přece dala svou lásku, sebe. To je zrada na vaší třídě. Nemysli si, že uniknete trestu."

Ale ještě přetím se stalo toto: Otec se jedno odpoledne vrátil. Arnošt byl právě u mne a všiml jsem si, že otec je pobouřen - filosoficky pobouřen. Zřídka se doopravdy zlobil, ale určitý stupeň ovládaného hněvu si dovoľoval. Říkal tomu "životobudič". Hned jak vstoupil do pokoje, poznali jsme, že má právě tuhle ,bojovnou náladu'.

"Co byste tomu řekli ?" zeptal se. "Obědval jsem s Wilcoxem."

Wilcox byl staříčský prezident university. Jeho stářím ochablá mysl byla napěchována myšlenkami, jež byly nové roku 1870, ale které od té doby zapomněl revidovat.

"Byl jsem pozván," oznámil otec. "Poslal si pro mne."

Odmlčel se a my čekali.

"No, navlekl to moc hezky, to se musí nechat, ale dostal jsem důtku. Já! A ještě k tomu od té staré zkameněliny!"

"Vsadím se, že vím, zač jste důtku dostal," řekl Arnošt.

"Ani kdybych vás nechal třikrát hádat, neuhodnete," zasmál se otec.

"Uhodnu to hned napoprvé," odpověděl Arnošt. "A nebudu hádat. Bude to dedukce. Byl jste pokárán za svůj soukromý život."

"Skutečně!" zvolal otec. "Jak jste to uhodl?"

"Věděl jsem, že to přijde. Varoval jsem vás již dřív."

"Ano, to je pravda," řekl otec zamyšleně. "Ale nechtěl jsem tomu věřit. Ať tak či tak, je to další, mnohem pádnější důkazový materiál pro mou knihu."

"To ještě není nic proti tomu, co přijde," pokračoval Arnošt, "budete-li si dále zvat tyhle socialisty a radikály všeho druhu, mne nevyjímaje."

"To je přesně to, co říkal starý Wilcox, a k tomu ještě všelijaké další třesky plesky! Svědčí prý to o špatném vkusu, je prý to v každém případě

krajně nevhodné a nesrovnává se to s tradicemi a linií university. Říkal ještě spoustu podobných věcí, ale všechno tak mlhavě, abych se nemohl chytit ničeho určitého. Zahnal jsem ho do úzkých, takže mu nezbývalo než opakovat stále totéž a ujišťovat mne, že si mne ohromně váží, že celý svět si mne jako vědce váží. Nebyl to pro něho snadný úkol. Viděl jsem, že to dělá nerad."

"Nedělal to o své vůli," řekl Arnošt. "Okovy se nedají vždycky nosit půvabně."

"Ano. K tomu se přiznal. Říkal, že universita potřebuje letos mnohem více peněz, než je stát ochoten jí poskytnout, musí je získat od bohatých lidí, a ti by se dozajista cítili uraženi, kdyby

byla universita odváděna od vznešených ideálů objektivního bádání a ryzí vědy. Když jsem se pokusil přimět ho, aby mi vysvětlil, co má můj soukromý život společného s odváděním university od vznešených ideálů, nabídl mi dvouletou dovolenou v Evropě s plným platem pro zotavení a studium. Ovšem, že jsem to za těchto okolností nemohl přijmout."

"Bylo by bývalo rozumnější přijmout," řekl Arnošt vážně.

"Byl to úplatek," namítl otec, a Arnošt přikývl.

"Ten ubožák také řekl, že se povídá, šušká atakdale, že se moje dcera objevuje na veřejnosti s takovými vykřičenými lidmi, jako jste vy, a to že se nesrovnává s dobrým tónem a s důstojností university. Ne snad že by osobně něco namítal - ó nikoli, ale že se o tom mluví, a že - no - jistě prý to pochopím."

Arnošt chvíli přemýšlel o této zprávě a pak pravil s velmi vážnou tváří, na níž bylo vidět, že ho to zlobí i rmoutí zároveň:

"Za tím je mnohem víc než 'ideály university'. Někdo vykonává na presidenta Wilcoxe nátlak."

"Myslíte ?" zeptal se otec spíš zvědavě než ustrašeně.

"Byl bych rád, kdybych vám mohl jasně vysvětlit zatím jen neurčitou domněnku," řekl Arnošt. "Nikdy v dějinách světa nebyla společnost zmítána takovou nejistotou jako teď. Rychlé změny ve výrobní soustavě vyvolaly stejně překotné změny v naší náboženské, politické a sociální struktuře. V celém těle a složení společnosti dochází k neviditelné a pronikavé revoluční změně. Tyto věci se dají jen nejasně tušit. Ale jsou dnes, právě teď, ve vzduchu. Člověk může cítit jejich dech - dech něčeho obrovského, neurčitého a strašlivého. Děsím se domyslet, do jaké podoby by mohly vykristalizovat. Slyšeli jste, jak oněhdy mluvil Wickson. Za tím, co řekl,

bylo také to bezejmenné, beztvárné, co cítím. Mluvil o tom proto, že i on tyto věci instinktivně chápe."

"Myslíte..." začal otec a pak se odmlčel.

"Myslím, že stín čehosi obrovitého a hrozivého padá právě nyní na naši zem. Dalo by se to nazvat stínem oligarchie, chcete-li. Vidět to ještě jasněji, to se už neodvažuji. Co z toho vzejde, nechci si ani představit. Ale chtěl jsem říci toto: Jste v nebezpečné situaci - v nebezpečí, které ve strachu o vás vidím snad ještě větší, protože nejsem s to ani je odhadnout. Přijměte mou radu a vezměte si dovolenou."

"Ale to by bylo zbabělé," protestoval otec.

"Vůbec ne. Jste starý člověk. Vykonal jste veliký kus práce ve světě. Přenechte dnešní bitvu mladším a silnějším. My, mladí, máme svou práci teprve před sebou. Avis mi bude stát po boku ve všem, co nás čeká. Bude v této bitvě bojovat i za vás."

"Ale oni mi přece nemohou nic udělat," namítl otec. "Bohudíky jsem nezávislý. Ujišťuji vás, že znám tu strašnou persekuci, která stíhá profesory, kteří jsou hospodářsky závislí na

universitě. Ale já jsem nezávislý. Nebyl jsem profesorem pro plat. Můj vlastní důchod mi úplně stačí a profesorský plat je všechno, co mi mohou vzít."

j, "Ale vy nechápete," odpověděl Arnošt. "Přijde-li všechno tak, jak se obávám, mohou vám vzít nejen váš plat ale i váš soukromý důchod, celé vaše jmění."

Otec chvíli mlčel. Přemýšlel usilovně a podle vrásek na čele jsem poznala, že se rozhoduje. Konečně řekl:

"Nevezmu si dovolenou." A znovu se odmlčel. "Budu psát dál svou knihu². Možná, že nemáte pravdu, ale ať máte či nemáte, nezhodím flintu do žita."

"Dobrá," řekl Arnošt. "Jdete stejnou cestou jako biskup Morehouse, vstříc stejné katastrofě. Budou z vás proletáři, dřív než se nadějete."

Řeč se stočila na biskupa a my požádali Arnošta, aby nám vyprávěl, co s ním udělal.

"Cesta peklem, na kterou jsem ho vzal s sebou, způsobila v jeho duši otřes. Provedl jsem ho příbytky několika našich továrních dělníků. Ukázal jsem mu trosky lidí, které stroj odhodil stranou. Vyslechl několik vyprávění z jejich života. Provedl jsem ho brlohy Saň Franciska a on poznal, že opilství, prostituce a zločinnost mají hlubší příčiny než vrozenou zkaženost. Je velmi nemocen, ba co více, ztratil hlavu. Jde na to pouze z mravní stránky. Dotklo se ho to příliš těžce. A jako obvykle je nepraktický. Vznáší se ve vzduchu se všemi těmi svými mravními přeludy a plány stát se misionářem mezi vzdělanci. Cítí, že jeho svatou povinností je vzkřísit starý duch církve a zvěstovat její poselství pánům. Je na konci sil. Dříve či později vybuchne, a to bude jeho zkáza. Jakým způsobem k tomu dojde, to si nedovedu představit. Je to ryzí, ušlechtilá duše, ale přitom je tak nepraktický! Je nade mnou. Nemohu ho přimět, aby se držel pevné země. Řítí se přímo stříc své Getsemane. A pak přijde ukřižování. Údělem takových ušlechtilých duší je ukřižování."

"A tvým?" zeptala jsem se, a úsměvem jsem se pokusila zakrýt úzkost milujícího srdce.

"Mým ne," zasmál se. "Možná, že budu popraven nebo zavražděn, ale nikdy nebudu ukřižován. Stojím příliš pevně a bezpečně na zemi."

"Ale proč dopouštíš, aby byl biskup ukřižován?" zeptala jsem se. "Nepopřeš, že tys k tomu dal podnět."

"Proč bych měl jednu pohodlnou duši ponechávat v pohodlí, když milióny trpí v dřině a bídě?" odpověděl otázkou.

"Proč jsi tedy radil otci, aby přijal dovolenou?"

"Protože nejsem ryzí a vznešená duše," zněla odpověď. "Protože stojím pevně a bezpečně na zemi a jsem sobecký. Protože tě mám rád a protože cítím, jako kdysi Ruth, že 'tvůj lid je mým lidem'. Co se týče biskupa, on nemá dceru. Ostatně, ať je jeho příspěvek sebemenší, přece jen i jeho slabé a bezmocné bédování může prospět revoluci a každý sebemenší přínos má svůj význam."

Nemohla jsem souhlasit s Arnoštem. Zнала jsem dobře ušlechtilou povahu biskupa Morehouse a nemohla jsem uvěřit, že pozvedne-li svůj hlas za věc spravedlnosti, nebude to než slabé, nemohoucí bédování. Ale tvrdá fakta života mi ještě nepřešla tak dokonale do krve jako Arnoštovi. Viděl

jasně, jak marné bude úsilí biskupovy veliké duše, a událostí, které přiSly, to ukázaly jasně i mně.

Zanedlouho nato mi Arnošt vyprávěl, jako pro zasmání, že dostal nabídku od vlády, totiž místo komisaře práce Spojených států. Měla jsem velkou radost. Plat byl poměrně veliký a byli bychom se mohli hned vzít. A pak jsem se domnívala, že je to něco pro Arnošta. Mimoto ve své žárlivé pýše na něho jsem chápala nabídnuté místo jako uznání jeho schopností.

Potom jsem si všimla, jak mu hraje v očích. Smál se mi. i "Přece to... neodmítneš ?" zeptala jsem se nejistě.

"Chtějí mě tím podplatit," řekl. "Je za tím jemná ruka Wicksonova a za ním ještě větší muži, než je on. Je to trik starý jako třídní boj - krást dělnické armádě její vůdce. Ubohé klamané dělnictvo! Kdybys jen věděla, kolik jeho vůdců se dalo v minulosti koupit podobným způsobem. Je to lacinější, mnohem lacinější, koupit generála než bojovat proti němu a celé jeho armádě. Je to - ale nechci nadávat. Stačí to, co už je. Má milá, jsem vůdcem dělníků. Nesmím se zaprodát. Když ne z jiného důvodu, tedy pro památku svého starého otce a pro to, jak se udřel k smrti."

Měl slzy v očích, můj veliký, silný hrdina. Nemohl jim nikdy odpustit, jak zmrzačili jeho otce - jak ho dohnali k nízkým lžím a drobným krádežím, aby měly jeho děti co jíst.

"Můj otec byl dobrý člověk," řekl mi jednou Arnošt. "Jeho duše byla dobrá, ale surový život ji znetvořil, zmrzačil a otupil. Uštvali ho jako zvíře, ti jeho páni, kteří byli sami ty největší bestie. Mohl žít ještě dnes jako tvůj otec. Měl zdravý kořen. Ale stroj ho chytil a usmýkal k smrti pro zisk kapitalistů. Pamatuj si to. Pro zisky proměnili bohatí a lenošní příživníci, ta panská holota, jeho krev v pitky, v klenoty, v smyslné orgie!"

BISKUPOVO VIDĚNÍ

"Biskup ztratil hlavu," psal mi Arnošt. "Vznáší se v oblacích. Chce dnes večer začít napravovat toto naše slzavé údolí. Chce vyhlásit své poselství. Říkal mi to a já ho nemohu přemluvit, aby to nedělal. Bude předsedat dnes večer společnosti IPH1 a v úvodu přednese své poselství.

Nechtěla bys jít se mnou poslechnout si ho? Jeho pokus je ovšem již předem odsouzen k nezdaru. Bude to srdcervoucí jak pro tebe, tak pro něho. Ale pro tebe to bude skvělá škola. Ty víš, má drahá, jak jsem hrdý na to, že mě miluješ. A proto bych rád, abys poznala mou skutečnou hodnotu, chtěl bych, abys viděla, že jsem tě alespoň trochu hoden. Přál bych

si ve své pýše, abys věděla, že můj úsudek byl správný. Mám drsné názory. Bezmocnost takové ušlechtilé duše, jako je biskup, ti dokáže, že má drsnost je nutná. Přijď tedy dnes večer. Třebaže uvidíš smutné věci, cítím, že nás to ještě více sblíží."

Společnost IPH pořádala toho večera svou schůzi v Saň Francisku¹. Účelem schůze bylo rokovat o úpadku veřejné mravnosti, a jak mu čelit. Biskup Morehouse předsedal. Byl rozčilen, a když usedl na pódiu, bylo na něm vidět, jak je napjat. Vedle něho seděli biskup Dickinson, H. H. Jones, předseda katedry pro etiku na kalifornské universitě, paní W. W. Hurdová, známá organizátorka dobročinných podniků, Philip Ward, rovněž velký lidumil, a další menší kapacity na poli mravnosti a dobročinnosti. Biskup Morehouse vstal a začal bez úvodu:

"Jel jsem ve svém voze ulicemi. Byla noc. Občas jsem vyhlédl z okna a najednou se mi zdálo, že mi šupiny spadly z očí a že jsem užírl věci v jejich skutečné podobě. Zprvu jsem si zakryl zrak rukama, abych unikl tomu strašnému pohledu, a pak se v temnotách přede mnou vynořila otázka: Co dělat? Co dělat? A po chvíli se mi otázka vrátila v jiné podobě: Co by dělal Mistr? A s touto otázkou jako by se mi v temnotách rozsvítilo světlo a naplnilo prostor. A já viděl svou povinnost nad slunce jasněji, jako se Šavlovi otevřely oči na cestě do Damašku.

Dal jsem zastavit, vystoupil jsem a po několika minutách rozhovoru jsem přemluvil dvě nevěstky, aby si sedly ke mně do vozu. Jestliže měl Ježíš pravdu, byly tyto dvě nešťastnice mými sestrami a jediná naděje na jejich spásu spočívala v mé lásce a péči.

Bydlím v jedné z nejhezčích čtvrtí Saň Franciska. Dům, který obývám, má cenu téměř sto tisíc dolarů a zařízení, knihy a umělecká díla, která mi patří, mají ještě větší cenu. Tento dům je rezidence. Ba víc, je to palác, kde je spousta sluhů. Nikdy jsem nevěděl, k čemu jsou paláce. Myslel jsem, že jsou k tomu, aby tam člověk bydlel. Ale nyní již vím. Vzal jsem ony dvě ženy z ulice do svého paláce a budou tam teď žít u mne. Chci, aby v každém pokoji mého paláce žila některá z takových sester, jako jsou tyto dvě."

V obecnstvu čím dál, tím víc vzrůstal neklid a rozpaky. Na tvářích těch, kteří seděli na pódiu, se zračilo stále větší zděšení a úžas. Biskup Dickinson dokonce vstal a očividně znechucen sestoupil z pódia a vyšel ze sálu. Avšak biskup Morehouse neviděl nic z toho, co se dělo kolem něj, a s očima naplněnými svou vizí pokračoval:

"Sestry a bratři, v tomto činu jsem našel řešení všech svých trampot. Nevěděl jsem, k čemu jsou kočáry, ale teď to vím. Jsou k tomu, aby se v nich vozili slabí, nemocní a staří. Jsou k tomu, aby jimi byla prokazována čest těm, kteří ztratili vše - i smysl pro stud.

Nevěděl jsem, nač jsou paláce, ale nyní jsem našel, k čemu jich použít. Paláce církve by se měly proměnit v nemocnice a útulky pro ty, kteří se dostali na scestí a kteří hynou."

Hodnou chvíli mlčel, protože ho přemohla myšlenka, která se v něm rodila, a strach, aby ji vyjádřil co nejlépe.

"Nejsem hoden toho, drazí bratři, abych vám kázal o mravnosti. Žil jsem tak dlouho v hanbě a pokrytectví, že jsem ztratil schopnost pomáhat druhým, ale můj skutek vůči oněm ženám, mým sestrám, mi ukazuje, že je lehké najít lepší cestu. Pro ty, kteří věří v Krista a jeho evangelium, nemůže být jiného vztahu mezi mužem a ženou než čistá náklonnost. Jen láska je silnější než hřích - silnější než smrt. A proto řekněte bohatým mezi vámi, že jejich povinností je učinit to, co jsem udělal a co dělám já. Necht' si každý z vás, kdo je zámožný, vezme k sobě nějakého zloděje a necht' s ním jedná jako s bratrem, nějakou nešťastnici a jedná s ní jako se sestrou, a Saň Francisko nebude již potřebovat policie ani soudů. Vězení se změní v nemocnice a zločinci vymizí i se svými zločiny.

Musíme však dávat nejenom své peníze, nýbrž sami sebe. Musíme činit, jako činil Kristus, to je dnes posláním církve. Bloudili jsme daleko od Mistrova učení. Naše vlastní masné hrnce nás pohltily. Dosadili jsme mamon na místo Kristovo. Mám tu báseň, která všechno vyjadřuje. Rád bych vám ji přečetl. Napsala ji duše bloudící, která však viděla jasně! Nesmí se brát jako útok na katolickou církev. Je to útok na všechny církve, na pompu a nádheru všech církví, které sešly z cesty Kristovy a odloučily se od jeho oveček. Poslyšte:

Stříbrných fanfár hlas teď rozezvučel chrám a v zbožné úctě lid tu na kolena kles. A nad šijemi všech jak veliký Bůh sám, jak mocný Říma pán, se svatý Otec nes. Co kněz byl zahalen v háv bělejší než sníh a nacheť královským byl přioděn co král. Trojitě koruny lesk zlata temné vzplál. Tak papež minul kol v kadidla oblacích.

Přes věky, staletí se kradmo vrací zrak: Po březích jezera Kdos bloudí sám a sám a k smrti znaven marně hledá klid. "Liškv svá doupatá, své hnízdo má i pták, jen já svou hlavu nemám složit kam. A víno hořké slzami já musím pít."

Posluchači byli rozčileni, ale nikdo ani nedutal. Biskup Morehouse však nevnímal. Pokračoval pevně, jak byl rozhodnut.

"A tak pravím bohatým mezi vámi a všem bohatým, že krutě utiskujete Mistrovy ovečky. Zatvrdili jste svá srdce. Uzavřeli jste svůj sluch hlasům, které otřásají zemí - hlasům utrpení a strasti, jež vy nechcete slyšet, které však jednoho dne uslyšíte. A proto pravím -"

V té chvíli H. H. Jones a Philip Ward vstali a odvedli biskupa s pódia. Posluchačstvo zůstalo sedět bez dechu a jako zkoprnělé.

Když jsme vyšli na ulici, Arnošt se hrubě a divoce rozesmál. Jeho smích se mě nepříjemně dotkl. Připadalo mi, jako by mi srdce mělo puknout potlačenými slzami.

"Vyhlásil své poselství," zvolal Arnošt. "Lidskost, hluboce skrytá něha biskupovy povahy vyrazila na povrch a jeho posluchači, kteří ho měli rádi, usoudili, že se zbláznil! Všimla sis, jak opatrně ho odváděli s pódia? V pekle se museli za břicha popadat při té podívané."

"A přece bude mít ohromný ohlas, co biskup dnes večer udělal a řekl," pravila jsem.

"Myslíš?" zeptal se Arnošt uštěpačně.

"Bude to senzace," tvrdila jsem. "Viděl jsi, jak reportéři zuřivě psali, když mluvil?"

"Ani řádka z toho nebude zítra v novinách." , "Tomu nevěřím," zvolala jsem.

"Počkej a uvidíš," zněla odpověď. "Ani řádka, ani jedna myšlenka z toho co řekl. Denní tisk? Denní útisk!" "Ale byli tam přece reportéři," namítla jsem.

"Ani slovo z toho, co řekl, neuvidíš vytištěno. Zapomněla jsi na redaktory. Jsou placeni za to, aby bděli nad politickou linií listu. Jejich politickou linií je netisknout nic, co by ohrozilo základy současného řádu. Biskupův projev byl divokým útokem proti panující morálce. Bylo to kacířství. Odvedli ho z pódia, aby mu zabránili v dalším kacířství. Noviny očistí jeho kacířství tím, že je přejdou mlčením. Tisk Spojených států? To je příživník, kterého si vykrmuje kapitalistická třída. Jeho úkolem je sloužit

současnému řádu tím, že formuje veřejné mínění, a tento úkol plní skutečně dobře.

Dovol, abych prorokoval. Zítřejší noviny přinesou pouze zmínku, že se biskup necítí dobře, že je přepracován a že se minulého večera zhroutil. Další zpráva za několik dní bude znít v tom smyslu, že nemá nervy v pořádku a že mu jeho vděčná obec poskytla delší dovolenou. Pak se může stát dvojí: buďto biskup nahlédne svůj omyl a vrátí se z dovolené jako zdravý člověk, kterého už netrápí různá vidění, anebo setrvá ve svém šílenství a můžeš očekávat s jistotou, že jednoho dne v novinách najdeš pateticky a cituplně zaobalené oznámení, že se zbláznil. A potom bude moci vykládat svá vidění čalouněným stěnám."

"No to snad trochu přeháníš!" zvolala jsem.

"V očích společnosti to bude opravdu šílenství," odpověděl. "Který počestný muž se zdravým rozumem by si vzal k sobě domů prodejné ženské a zloděje, aby s nimi žil jako se sestrami a bratry? Je sice pravda, že Kristus zemřel mezi dvěma lotry, ale to je jiná věc. Šílenství? Duševní pochody v nitru člověka, s nímž nesouhlasíme, jsou vždy nesprávné. Tudíž ani mysl takového člověka není v pořádku. Kde je dělící čára mezi nesprávným názorem a šíleným názorem? Není možné, aby se naprosto normální soudy zdravého člověka mohly zásadně lišit od závěrů jiného naprosto zdravého člověka."

Velmi dobrý příklad pro to je v dnešním večerníku. Jižně od Tržní ulice bydlí jakási Mary M'Kennyová. Je to chudá, ale poctivá žena. Kromě toho je vlastenka. Avšak má mylné představy o americké vlajce a ochraně, kterou tato vlajka domněle symbolizuje. A teď, co se jí stalo.

Její muž byl zraněn a leží již tři měsíce v nemocnici. Přestože si paní M'Kennyová přivydělávala praním, zůstávala dlužná nájemné. Včera ji vystěhovali. Ale než se tak stalo, vyvěsila americkou vlajku a prohlásila, že stojí pod její ochranou a že ji nemohou vyhodit na dlažbu. Co se stalo? Zatkli ji a poslali na psychiatrickou kliniku. Dneska ji vyšetřili příslušní znalci a shledali, že je šílená. Odvezli ji do Napského blázince."

"Ale to je přece něco docela jiného," namítla jsem. "Dejme tomu, že bych měla naprosto jiný názor než všichni ostatní na literární sloh nějaké knihy. Za to by mě přece neposlali do blázince!"

"To jistě ne," odpověděl Arnošt. "Ale takováto odlišnost mínění neohrožuje společnost. V tom je celý rozdíl. Odlišné mínění, které má Mary M'Kennyová nebo biskup, ohrožuje společnost. Což kdyby všichni chudí odmítli platit nájem a utekli se pod ochranu americké vlajky? Domáci

páni by se mohli jít pást, a právě tak nebezpečné jsou pro společnost biskupovy názory. A proto, do blázince s ním."

Ale já jsem stále ještě nechtěla věřit.

"Počkej a uvidíš," řekl Arnošt a já čekala.

Příštího dne ráno jsem si poslala pro všechny noviny. - Arnošt měl pravdu, v tisku nebylo ani slovo z toho, co řekl biskup Morehouse. Zato tam byly široce a dlouze otištěny banality všech dalších řečníků.

Za několik dní se objevilo v novinách krátké oznámení, že biskup odchází na dovolenou, aby se zotavil z přepracování. To tedy souhlasilo, jen o šílenství nebo o nervovém zhroucení nepadla jediná zmínka.

Ani ve snu mě nenapadlo, jakou- křížovou cestou bude muset biskup projít - Getsemanskou zahradou na Kalvárii - jak to předpověděl Arnošt.

ROZBÍJEČI STROJŮ

Krátce předtím, než Arnošt kandidoval na poslance socialistické strany, uspořádal otec večeři, které mezi námi říkal "má dáti - dal". Arnošt ji zase nazýval schůzkou rozbíječů strojů. Ve skutečnosti se tu měli sejít jen obchodníci a podnikatelé - ovšem drobní obchodníci a podnikatelé. Pochybuji, že někdo z nich byl společníkem podniku, jehož celkový kapitál přesahoval několik set tisíc dolarů. Byli to opravdu představitelé střední podnikatelské třídy.

Přišel Owen, společník velké koloniální firmy Silverberg, Owen a spol. která měla několik filiálek. Kupovali jsme od nich koloniální zboží. Pak oba společníci velké drogerie Kowalt & Washburn, dále pan Asmunsen, majitel velikého žulového lomu v Contra Costa, a mnoho podobných lidí,

majitelů nebo podílníků menších podniků, obchodů a malých továren -zkrátka menší kapitalisté.

Byli to zajímaví lidé s chytrými tvářemi, kteří mluvili prostě a jasně. Jednomyslně si stěžovali na kartely a trusty. Jejich heslem bylo: Pryč s trusty! Všechn útlak pocházel podle nich od trustů a všichni jako jeden muž si na ně naříkali. Přimlouvali se za to, aby takové trusty jako železniční a telegrafní společnosti byly převedeny do vlastnictví vlády a aby bylo zabráněno akumulaci velkých bohatství zavedením příkře stoupající vysoké důchodové daně. Stejně tak se přimlouvali, aby vlastnictví takových veřejně užitečných zařízení jako vodáren, plynáren, telefonu a pouličních drah přešlo do rukou obce a z jejich výnosu pak bylo financováno odstranění hlavních nedostatků v obci.

Zvláště zajímavě vyprávěl pan Asmunsen o svých potížích s vlastním lomem. Svěřil se nám, že jeho lom mu nikdy nevynášel, a to ani v době prudké konjunktury, která přišla po zničení Saň Franciska zemětřesením. Nová výstavba Saň Franciska trvala šest let a jeho podnik čtyřikrát až osmkrát vzrostl, a přesto na tom pan Asmunsen nic nevydělal.

"Železnice mi vidí do podniku lip než já," pravil. "Vědí na cent, jaké jsou výrobní náklady, znají podmínky mých smluv. Jak si to všechno dokáží zjistit, to se jen dohaduji. Určitě mají přímo v podniku špióny a musí mít přístup ke všem firmám, s kterými uzavírám objednávky. Tak se například podívejte: Jestliže uzavřu smlouvu na velkou objednávku, která slibuje pěkný zisk, ihned mi železnice zvýší poplatek za dopravu z lomu na trh. Bez odůvodnění. Železnice prostě shrábnou, co jsem měl vydělat já. Za těchto okolností se mi dosud nikdy nepodařilo přimět železnici, aby snížila tarif. Na druhé straně dojde-li k nějaké nehodě, stoupnou provozní náklady anebo nejsou objednávky tak výhodné, vždycky mi něco sleví. Jaký je výsledek? Ať je zisk velký či malý, shrábne ho železnice."

"Co vám po všem tom zůstane," přerušil ho Arnošt otázkou, "rovná se zhruba platu, který byste dostával jako ředitel, kdyby lom patřil železnici?"

"To říkáte správně," odpověděl pan Asmunsen. "Před nedávným jsem prolistoval své účetní knihy za posledních deset let. Přišel jsem na to, že za těchto deset let se můj čistý zisk rovnal právě příjmu podnikového ředitele. Nic by se nezměnilo, kdyby železnice vlastnila lom a přijala mě do svých služeb, abych podnik řídil."

"Jenom s tím rozdílem," zasmál se Arnošt, "že by v takovém případě železnice nesla všechno riziko, které musíte nyní nést vy."

"To je pravda," odpověděl smutně pan Asmunsen. ,

Když všichni pověděli, co měli na srdci, začal se Arnošt jednoho po druhém vyptávat. První přišel na řadu pan Owen.

"Otevřel jste si zde v Berkeley asi před šesti měsíci filiální obchod?"

"Ano," odpověděl pan Owen.

"Všiml jsem si, že od té doby zavřely tři drobné nárožní obchody s koloniálním zbožím. Způsobila to vaše filiálka?"

Pan Owen se spokojeně usmál. "Nemohly nám konkurovat."

"Proč ne?"

"Máme větší kapitál. Podniká-li se ve velkém, je to úspornější a výkonnější."

"A vaše filiálka spolkla zisky těch tří krámků. To je mi jasné. Ale řekněte, co se stalo s jejich majiteli?"

"Jeden z nich jezdí s naším dodávkovým vozem. Co se stalo s těmi druhými, to nevím."

Arnošt se náhle obrátil na pana Kowalta.

"Vy prodáváte hodně za snížené ceny. Co se stane s vlastníky malých obchodů, které tak přitisknete ke zdi?"

"Jeden z nich, pan Haasfurth, vede teď naše lékárnické oddělení," zněla odpověď.

"A všechn zisk jde teď do vaší kapsy?"

"Ovšem, od toho jsme obchodníci."

"A vy?" obrátil se Arnošt na pana Asmunsena. "Vás přece zlobí, že dráhy si přivlastňují váš zisk?"

Pan Asmunsen přikývl.

"Vy byste chtěl, aby vám zůstaly?"

Pan Asmunsen znovu přikývl.

"I zisky druhých?"

Ticho.

"I zisky druhých ?" naléhal Arnošt.

"Jedině tak může člověk něco vydělat," odpověděl stroze pan Asmunsen.

"Takže celý vtip této hry, které se říká obchod, spočívá v tom, že se člověk snaží shrábnout zisky druhých a zabránit, aby druzí neshrábli jeho výdělek. Je to tak ?"

Arnošt musel otázku opakovat, než pan Asmunsen odpověděl. Potom řekl:

"Ano, máte pravdu, až na to, že nemáme nic proti tomu, když si někdo jiný taky přijde na své, pokud zrovna nevydírá."

"Pokud nevydírá přes míru, ale když váš vlastní zisk nadměrně stoupne, to vám nevadí... že ne?"

i Pan Asmunsen se s roztomilou upřímností přiznal k této slabosti. A ještě jednoho z přítomných si Arnošt vzal při této příležitosti na mušku, jakéhosi pana Calvina, kdysi majitele velkých mlékáren.

"Před časem jste bojoval proti mlékárenskému trustu," řekl Arnošt. "A teď zastáváte agrárnickou politiku¹. Jak se to srovnává ?"

"Já jsem se dosud nevzdal boje," odpověděl pan Calvin a vypadal skutečně bojovně. "Bojuji proti trustům na poli, kde jediné je možno proti nim vést boj - na politickém poli. Vysvětlím vám to. Před několika málo lety jsme měli my, mlékaři, ve všem úplně volnou ruku."

"Ale vzájemně jste si konkurovali?" přerušil ho Arnošt.

"Ano, to právě stlačovalo zisky. Snažili jsme se organizovat, jenže nezávislé mlékárny postupovaly vždycky na vlastní pěst. Pak přišel mlékárenský trust."

"Financovaný z kapitálových rezerv petrolejářské společnosti Standard

OilV řekl Arnošt.

"Ano," uznal pan Calvin. "Ale to jsme tehdy ještě nevěděli. Agenti trustu šli na nás s klackem. 'Půjďte s námi a budete se mít dobře,' zněl jejich návrh, 'anebo zůstanete mimo a budete živořit.' Většina z nás vstoupila do trustu. To byli ti, kteří neživořili. Ó ano, vyplácelo se to... zpočátku. Cena mléka stoupla o jeden cent na litru. Čtvrtinu tohoto centu jsme dostali my. Tři třetiny dostal trust. Cena mléka stoupla pak o další cent, jenomže z tohoto centu jsme už my nedostali nic. Naše stížnosti nebyly nic platné. Trust nás měl v rukou. Přišli jsme na to, že musíme tancovat, jak on píská. Nakonec nám sebrali i ten čtvrtcent. A pak nás začal trust ždímat. Co jsme mohli dělat? Nechali jsme se ždímat. Pak už nebyly mlékárny, byl jen mlékárenský trust."

"Ale dokud bylo mléko jen o dva centy dražší, mohli jste přece podle mého konkurovat," nadhodil Arnošt lživě.

"To jsme si také mysleli. Zkusili jsme to." Pan Calvin se na chvíli odmlčel. "To nám zlomilo vaz. Trust si mohl dovolit dodávat lacinější mléko, než bylo naše. Mohl prodávat stále ještě s nepatrným ziskem, když my jsme již prodávali fakticky se ztrátou. Nechal jsem v tom padesát tisíc dolarů. Většina z nás se položila, udělala bankrot¹. Mlékárny přestaly existovat."

"Tak vás trust připravil o vaše zisky," řekl Arnošt, "a vy jste se pustili do politiky, abyste zákondárnou cestou zničili trusty a dostali své zisky zpět?"

Obličej pana Calvina se vyjasnil. "To je přesně to, co říkávám ve svých projevech k farmářům. To je stručné vyjádření celé naší ideje."

"Trust ovšem vyrábí mléko levněji než samostatná mlékárna ?" zeptal se Arnošt.

"Proč by ne, když má tak skvělou organizaci, nové stroje a ohromný kapitál, který mu to umožňuje?"

"O tom není sporu," odpověděl Arnošt. "Může vyrábět levněji, a skutečně také vyrábí."

Na to se pan Calvin pustil do politického proslovu, ve kterém objasnil své názory. Ostatní ho se zájmem sledovali a všichni se shodli na tom, že trusty je třeba zničit.

"Ubozí pošetilci," řekl mi polohlasně Arnošt. "Až kam dohlédnou, vidí jasně, ale naneštěstí si vidí jen na špičku nosu."

Brzy nato se opět sám ujal slova, a jak se ani nedalo jinak očekávat, celý zbytek večera patřil jemu.

"Poslouchal jsem vás všechny pozorně," začal, "a jasně vidím, že hrajete v obchodě podle starých pravidel. Život - to jsou pro vás zisky. Máte pevnou a neochvějnou víru, že jste tu proto, abyste vydělávali. Jenomže to má háček. Pachtíte se, pachtíte, a najednou se mezi vámi objeví trust a zisk vám sebere. To se poněkud přičí účelu, ke kterému jste byli stvořeni, a vy vidíte jediné východisko v tom, že by mělo být zničeno, co vás o zisky připravuje."

Poslouchal jsem vás pozorně a je jen jeden výraz, který vás charakterizuje. Řeknu vám ten výraz. Jste rozbíječi strojů. Víte, co to znamená rozbíječi strojů? Vysvětlím vám to. V osmnáctém století tkali muži a ženy látky na ručních stavech ve svých vlastních chatrčích. Tento systém domácí rukodělné výroby byl pomalý, těžkopádný a nákladný způsob tkaní látek. Pak přišel parní stroj a nahradil práci mnoha dělníků. Tisíc stavů, postavených ve velké továrně a poháněných jedním ústředním strojem, tkalo látku nesrovnatelně levněji, než byli s to ji vyrobit tkalci po domácku na svých ručních stavech. V továrně byla výroba organizována, a tím vyřadila konkurenci. Muži a ženy, kteří pracovali na ručních stavech pro sebe, šli do továren a pracovali na strojních stavech ne už pro sebe, ale pro vlastníky továren. Mimoto šly do továren pracovat na mechanických stavech i malé děti, a to za nižší mzdy, a vytlačovaly tak z práce muže. Na lid dolehly těžké časy. Životní úroveň klesala. Nastal hlad. A tu si řekli, že vším jsou vinny stroje. Proto se pustili do rozbíjení strojů. Ničeho tím nedosáhli a bylo to od nich velmi hloupé.

Vy jste se tím nepoučili. Vy se pokoušíte dnes, o půl druhého století později, o něco podobného. Jak jste se sami přiznali, trust pracuje mnohem produktivněji a levněji, než můžete vy. Proto také s ním nemůžete konkurovat. A přece chcete rozbít tento stroj. Jste ještě hloupější, než byli ti prostí angličtí dělníci. A zatímco vykládáte o obnovení svobodné konkurence, trusty vás ničí dál.

Všichni shodně vypravujete stejnou historii - doba svobodné konkurence je pryč a přichází doba výrobní organizace. Vy, pane Owene, jste zničil konkurenci zde v Berkeley, když jste svou filiálkou vyřadil tři menší obchody z provozu. Organizace vašeho obchodu byla výkonnější. Avšak cítíte tlak jiné organizace, organizace trustu, a proto křičíte. Jenom proto, že sám k němu nepatříte. Kdybyste vy měl trust s koloniálním zbožím pro celé Spojené státy, zpíval byste jinou písničku. A ta písnička by zněla: „Požehnány buďtež trusty.“ A navíc, nejenže váš malý podnik není trust, vy si také uvědomujete, že není dost silný. Začínáte tušit vlastní konec. Cítíte, že z vás a vašich filiálek se stávají loutky ve hře. Vidíte, jak se zvedají a rostou den ze dne stále mohutnější síly. Cítíte, jak se na vaše zisky vrhají a kus po kuse je ukrádají železné pěsti všech těch železničních, petrolejářských, ocelářských a uhelných trustů, a vy víte, že nakonec vás zničí, vyrvou vám i poslední procento bídného výdělků.

Ano, pane, jste ubozí hráči. Když zničíte tři malá kupectví tady v Berkeley tím, že váš podnik je lépe organizován, nadmete se pýchou, mluvíte o výkonnosti a podnikavosti a za zisky, které jste vyždímal ze tří malých obchodů, pošlete ženu do Evropy. Je to stará věc, že velké ryby žerou malé ryby. Ale na druhé straně zase vy se stanete soustem pro ještě větší ryby, a pak začnete skučet. A to, co říkám vám, platí pro všechny kolem tohoto stolu. Všichni skučíte. Hrajete ztracenou hru a všichni naříkáte.

Ale když naříkáte, nemůžete vidět situaci tak, jak je. Neříkáte, že rádi ždímáte zisky z druhých, že tropíte takový povyk jedině proto, že jiní vám šlapou na paty. Ne, na to jste příliš mazaný. Říkáte něco jiného. Pronášíte politické proslovy drobných kapitalistů, jako to dělá pan Calvin. Co říkal? Zapamatoval jsem si několik jeho frází: „Naše základní

zásady jsou neochvějné.“ „Co země potřebuje, je návrat k americkým zásadám - svobodná příležitost pro všechny.“ „Duch svobody, z něhož se tento národ zrodil.“ Je třeba, abychom se vrátili k zásadám svých předků“.

Mluví-li o „svobodné příležitosti pro všechny“, myslí tím svobodnou příležitost ždímat zisky, a tuto svobodu mu nyní berou velké trusty. A nejlepší na celé věci je, že jste tyto fráze opakovali tak často, že jim sami věříte. Chcete mít možnost odírat své bližní vlastním, malopodnikatel-ským způsobem, ale namlouváte si přitom, že chcete svobodu. Jste nenasytí a hrabiví, ale kouzlo vašich frází je tak silné, že nakonec sami sebe přesvědčíte, že jste vlastenci. Vydáváte svou ziskuchtivost, která je ryzím sobectvím, za altruistickou péči o trpící lidstvo. Poslyšte, jste tu sami mezi sebou, buďte jednou upřímní. Pohleďte věci přímo v tvář a pojmenujte ji pravým jménem!"

Všichni u stolu zrudli hanbou, hněvem, a možná i strachy. Ten holobrádek jim trochu naháněl hrůzu, hlavně prudkost a pádnost jeho slov a ošklivá záliba nazývat věci pravým jménem. Pan Calvin pohotově odpověděl:

"A proč by ne?" zeptal se. "Proč bychom se nemohli vrátit k tomu, jak žili naši otcové, když byla tato republika založena? Řekl jste mnoho pravdy, pane Everharde, i když nebyla právě příjemná. Ale zde mezi sebou si to můžeme říci otevřeně. Odložme přetvářku a vezměme

pravdu tak, jak přímo ji pan Everhard podal. Je pravda, že my, malí kapitalisté, se honíme za zisky a že nám je trusty berou. Je pravda, že chceme zničit trusty, aby nám naše zisky zůstaly. Proč bychom to neměli dělat? Co je na tom? Ptám se, co je na tom?"

"A teď se dostáváme k jádru věci," řekl Arnošt se spokojeným výrazem ve tváři. "Řeknu vám, co je na tom, ačkoli to bude pro vás dost tvrdé. Vy jste se totiž zabývali živnostničením, ale vůbec jste si nevšímalí sociálního vývoje. Dnes jste v přechodném stádiu hospodářského vývoje, ale vy mu nerozumíte a odtud všechn váš zmatek. Proč se nemůžete vrátit zpět? Prostě proto, že to není možné. Nemůžete přimět příliv sociálního vývoje, aby odtékl stejnou cestou, kudy přitékl, stejně jako nemůžete dosáhnout, aby voda tekla nahoru. Jošua zastavil slunce nad Gibeonem, ale vy nemůžete Jošuu předstihnout. Vy byste totiž chtěli, aby slunce na obloze couvalo. Vy byste chtěli, aby se čas vrátil, aby po poledni bylo ráno.

Tváří v tvář strojům, jež nahrazují pracovní sílu, tváří v tvář organizované výrobě, větší produktivitě, chtěli byste ekonomické slunce vrátit

zpět o celou generaci do doby, kdy nebylo velkých kapitalistů, velkých strojů, kdy nebylo železnic - do doby, kdy houf malých kapitalistů mezi sebou zápasil v hospodářské anarchii, kdy výroba byla ještě primitivní, neorganizovaná a nákladná. Jošuaova úloha byla snazší, to mi věřte, a ještě k tomu mu pomohl Jehova. Ale na vás, drobní kapitalisty, bůh zapomněl. Slunce malých kapitalistů zapadá. Nikdy již nevyjde. Není ve vašich silách ani to, abyste je zastavili. Jste odsouzeni k zániku, zmizíte zcela z povrchu společnosti.

To je nutný zákon vývoje. To je slovo boží. Organizace je silnější než konkurence. Pračlověk byl bázlivý tvor, který se skrýval v rozsedlinách skal. Sdružoval se a bojoval proti svým krvelačným nepřátelům. Byl to konkurenční boj mezi zvířaty. Pračlověk byl zvířetem s organizačním smyslem, a proto získal moc nad všemi ostatními zvířaty. Člověk pak dosahoval stále větší a větší organizační dokonalosti. Je to organizace proti konkurenci, tisíciletý boj, ve kterém konkurence vždy podlehla. Všichni, kdož se přidali na stranu konkurence, zahynuli."

"Ale trusty samy vznikly z konkurence," přerušil ho pan Calvin.

"Zcela správně," odpověděl Arnošt. "A trusty zase zničily konkurenci. Právě proto, jak sám říkáte, nejste už majitelem mlékárny."

Poprvé za večer se u stolu ozval smích a připojil se dokonce i pan Calvin, ačkoli hosté se smáli jemu.

"A teď, když už jsme u trustů," pokračoval Arnošt, "vyjasněme si několik věcí. Uvedu několik tvrzení, a nebudete-li s nimi souhlasit, řekněte to. Mlčení bude značit souhlas. Není pravda, že mechanický stav utká více látky a levněji než ruční stav?" Odmlčel se, ale nikdo nic nenamítal. "Není tedy krajně nerozumné rozbíjet mechanické stavy a vracet se k těžkopádnému a nákladnému tkaní na ručních stavech?" Přítomní přikývli na souhlas. "Není pravda, že organizace, známé pod jménem trust, vyrábějí více a levněji než tisíc vzájemně si konkurujících malých podniků?" Stále nikdo nic nenamítal. "Není tedy nerozumné ničit tuto levněji vyrábějící a produktivnější kombinaci?"

Dlouhou dobu nikdo neodpovídal. Pak se ozval pan Kowalt:

"Co tedy máme dělat?" zeptal se. "Zničení trustů je podle nás jediný způsob, jak uniknout jejich nadvládě."

V tu chvíli Arnošt oživil a rozehrál se.

"Ukáži vám jinou cestu!" zvolal. "Neničme tyto skvělé stroje, které vyrábějí více a levněji. Zmocněme se kontroly nad nimi. Využijme jejich produktivity a láce. Ať slouží nám. Vyhoďme jejich nynější vlastníky a zmocněme se sami těchto skvělých strojů. To je, pánové, socialismus,

vyšší organizace, než jsou trusty, lepší hospodářská a sociální kombinace, než jaká se kdy na této planetě vyskytla. K ní spěje vývoj. Přemůžeme organizaci lepší organizací. To je strana, která vyhrává. Připojte se k nám, socialistům, a hrajte na straně, která vyhrává."

Tu se zdvihl odpor. Hosté vrtěli hlavami a reptali.

"Dobrá tedy, dáváte přednost anachronismu," zasmál se Arnošt. "Chcete raději hrát atavistickou úlohu. Jste odsouzeni k zániku stejně jako všechen atavismus. Položili jste si někdy otázku, co se s vámi stane, až se objeví vyšší výrobní organizace, než jsou dnešní trusty? Uvážili jste někdy, kam se dostanete, až se velké trusty spojí v kombinaci všech kombinací - v sociální, hospodářský a politický trust?"

Arnošt se náhle a jaksi mimochodem obrátil na pana Calvina:

"Řekněte mi," pravil, "jestli to není pravda. Jste nuceni vytvořit novou politickou stranu, protože staré strany jsou v rukou trustů. Hlavní překážkou vaší agrární propagandy jsou trusty. Za každou překážkou, která se vám staví v cestu, za každou ranou, kterou utrpíte, v každé porážce, kterou utrpíte, mají prsty ony. Není tomu tak? Řekněte."

Pan Calvin seděl a trapně mlčel.

"No, povězte," povzbuzoval Arnošt.

"Je to pravda," doznal pan Calvin. "Zmocnili jsme se zákonodárného aparátu státu Oregon a prosadili jsme skvělé ochranné zákony. Ale znemožnil nám je svým vetem guvernér, který je loutkou v rukou trustů. Zvolili jsme guvernéra státu Colorado, ale zákonodárný aparát odmítl svolit, aby se ujal úřadu. Dvakrát jsme prosadili uzákonění celonárodní daně z důchodu, a pokaždé Nejvyšší soud zákony zvrátil jako neústavní. Soudy jsou v rukou trustů. My, lid, neplatíme dostatečně svým soudcům. Ale přijde čas -"

"Kdy výrobní kombinace nazvané trusty budou kontrolovat veškeré zákonodárství, kdy trusty samy budou vládou," přerušil ho Arnošt.

"Nikdy! Nikdy!" ozvaly se výkřiky. Všichni byli rozčileni a pobouřeni.

"Řekněte mi," zeptal se Arnošt, "co budete dělat, až přijde taková doba?"

"Vší silou se postavíme na odpor!" zvolal pan Asmunsen a všichni halasně přitakali.

"To ale znamená občanskou válku," varoval je Arnošt.

"Ať to tedy znamená občanskou válku," odpověděl pan Asmunsen a všichni kolem stolu se k němu připojili. "Nezapomněli jsme na hrdinské činy svých předků. Jsme připraveni bojovat a umírat za své svobody."

Arnošt se usmál.

"Nezapomínejte," pravil, "že jsme skrytě připustili, že svoboda ve vašem případě, pánové, znamená svobodu ždímat zisky z druhých."

Kolem stolu se zvedl hněv, útočný hněv. Ale Arnošt zvládl hluk a prohlásil:

"Ještě jednu otázku. Až se vzepřete, uvědomte si, že příčinou vaší vzpoury bude vláda v rukou trustů. Čili, že proti vaší síle postaví vláda pravidelnou armádu, námořnictvo, milici, policii - zkrátka celou organizovanou válečnou mašinérii Spojených států. Kde pak budete vy se svou silou?"

V tvářích se jim objevilo zděšení, ale než se mohli vzpamatovat, Arnošt zaútočil znovu:

"Vzpomínáte si, že to není tak dlouho, co měla naše pravidelná armáda jen padesát tisíc mužů? Rok od roku rostla a dnes má celých tři sta tisíc."

A následoval další úder:

"To ještě není všechno. Zatímco se usilovně ženete za svým zbožňovaným fantónem, který se jmenuje zisk, a moralizujete o svém oblíbeném fetiši, který se jmenuje konkurence, výrobní organizace dosáhla ještě větších a pro vás osudnějších výsledků. Je tu milice."

"To je naše síla!" zvolal pan Kowalt. "S její pomocí odrazíme nápor pravidelné armády."

"Vy sami nastoupíte k milici," namítl Arnošt, "pošlou vás do Mainu nebo na Floridu nebo na Filipíny nebo někam jinam, abyste pomáhali utopit v krvi vlastních kamarádů jejich občanský boj za svobodu. A naproti tomu vaši vlastní kamarádi z Kansasu, Wisconsinu nebo z někte-
rého jiného státu budou povoláni k milici a přijdou sem, do Kalifornie, aby utopili v krvi váš občanský boj."

Nyní byli skutečně zdrceni a seděli tu beze slov, až pan Owen zamručel:

"Nepůjdeme k milici a hotovo. Takoví blázni nebudeme."

Arnošt se hlasitě zasmál.

"Nechápete, jak daleko už dospěla kombinace, které se říká trust. Nebudete mít na vybranou. Odvedou vás násilím."

"Existuje ještě něco jako občanské zákony," trval na svém pan Owen.

"Jen do té doby, než vláda jejich platnost zastaví. V ten den, kdy povstanete, jak to tady padlo, bude vaše síla obrácena proti vám. Budete muset nastoupit k milici, ať se vám chce nebo nechce. Slyšel jsem, jak někdo zamručel: Habeas corpus. Avšak místo habeas corpus

dostanete post mortem. Když odmítnete nastoupit nebo se vám nebude chtít plnit rozkazy - už jako členům milice - stihne vás stanný soud a odstřelí vás jako psy. To je zákon."

"To není zákon!" tvrdil s určitostí pan Calvin. "Takový zákon neexistuje. To všechno se vám, mladý muži, zdálo. Říkal jste, že milici pošlou na Filipíny. To je proti ústavě. Ústava výslovně praví, že milice nesmí být poslána mimo Spojené státy."

"Co s tím má ústava společného?" zeptal se Arnošt. "Ústavu vykládají soudy, a soudy, jak prohlásil pan Asmunsen, jsou nástrojem v rukou trustů. Mimoto jsem právem tvrdil, že tohle je zákon. Platí už mnoho let, milí pánové."

"Takže nás mohou opravdu k nástupu do milice donutit?" zeptal se nedůvěřivě pan Calvin. "Bude na nás platit stanné právo?"

"Ano," odpověděl Arnošt, "přesně tak, jak říkáte."

"Jak to, že jsme nikdy o tom zákonu neslyšeli?" zeptal se můj otec a já viděla, že i pro něho je to novinka.

"Důvody jsou dva," řekl Arnošt. "Za prvé nebylo ještě potřeba ho použít. Kdyby toho bylo zapotřebí, dověděli byste se o něm náramně rychle. A za druhé proběhl tento zákon kongresem i senátem tajně a prakticky se o něm nediskutovalo. Noviny o něm samozřejmě nepustily ani řádku. My socialisté jsme o něm věděli, uveřejnili jsme znění zákona v našem tisku. Ale vy nikdy nečtete naše noviny."

"Tvrdím dál, že blouzníte," řekl pan Calvin tvrdohlavě. "Naše země by to nikdy nepřipustila."

"Ale naše země to připustila," odpovědi Arnošt. "A pokud jde o můj přelud" - vytáhl z kapsy malou brožuru - "řekněte mi, jestli tohle vypadá jako přelud."

Otevřel knížku a začal číst:

"§ 1. Budiž zákonem atakdále atakdále, že milice má sestávat ze všech zbraněschopných občanů mužského pohlaví všech jednotlivých států, území, včetně Kolumbijského obvodu, kteří dosáhli osmnácti let svého věku a nepřekročili pčtačtyřicátý rok svého věku.

§ 7. Každý důstojník nebo povolaný muž - a tady si, pánové, vzpomeňte na § 1, podle kterého jste všichni povoláni do zbraně -každý muž povolaný k milici, který by odepřel nebo zanedbal povinnost dostavit se k obvodní komisi po řádném předvolání, jak je předepsáno, bude podroben soudnímu řízení podle stanného práva a potrestán, jak nařídí stanný soud.

§ 8. Stanné soudy, které jsou zřízeny k souzení důstojníků a mužstva milice, budou složeny pouze z důstojníků milice.

§ 9. Bude-li milice povolána k prezenční vojenské službě v armádě Spojených států, bude podrobena stejným pravidlům a válečnému řádu jako pravidelné armádní útvary Spojených států.

Protože jste americkými občany, pánové, jste také všichni milicionáři. Před devíti lety jsme my socialisté mysleli, že tento zákon je namířen proti dělnictvu. Avšak zdá se, že byl namířen

i proti vám. V omezené rozpravě, která byla povolena, řekl poslanec Wiley, že tento zákon opatřuje ^rezervní sílu, abychom mohli chytit lůzu za hrdlo' - vy jste ta lůza, pánové-, a zatočit s každým, kdo by chtěl hazardovat našimi životy, svobodou a majetkem'. A povstanete-li jednoho dne, pamatujte si, že povstanete proti majetku trustů, proti svobodě trustů, na základě které vás mohou v mezích zákona vysávat. Vytloukli vám zuby, pánové. Ulámali vám drápy. V den, kdy se vši silou postavíte na odpor, bezzubí a s ulámanými drápy, budete neškodní jak armáda měkkýšů."

"Tomu nevěřím!" zvolal Kowalt. "Takový zákon neexistuje. Je to jen kachna, kterou jste pustili do světa vy socialisti."

"Zákon byl předložen poslanecké sněmovně 30. července 1902," zněla odpověď. "Uvedl jej poslanec Dick z Ohia. Zákon byl přijat. Byl jednomyslně odhlasován v senátu 14. ledna 1903. O týden později jej potvrdil prezident Spojených států.1"

MATEMATIKA SNU

Uprostřed zděšení, které vyvolal svým odhalením, Arnošt se znovu ujal slova.

"Několik z vás dnes večer prohlásilo, že socialismus je nemožný. Tvrdili jste, že je nemožný, dovolte, abych vám nyní dokázal, že je nevyhnutelný. Nevyhnutelné je nejenom to, že vy, živnostníci, zaniknete, nýbrž nevyhnutelné je i to, že také velcí kapitalisté a trusty zaniknou. Pamatujte si, že vlna vývoje nikdy nejde zpět. Zdvihá se stále výš a výše, od konkurence k organizaci, od malé organizace k velké organizaci, od velké organizace k ohromné organizaci, spěje k socialismu, který je nejohromnější organizací práce vůbec.

Říkáte, že blouzním. Výborně. Předvedu vám matematiku svého snu.

A hned předem vás vyzývám, abyste mi ukázali, v čem je má mateamtika chybná. Rozvinu před vámi nevyhnutelnost zhroucení kapitalistického řádu a dokážu vám matematicky, proč se musí zhroutit. Tak začínám, a upozorňuji, abyste měli trpělivost, začnu-li trochu od lesa.

Nejprve prozkoumáme některé speciální průmyslové odvětví. Kdykoli řeknu něco, s čím byste nesouhlasili, prosím, přerušte mě. Vezměme si třeba továrnu na boty. Tato továrna kupuje kůže a vyrábí z ní boty. Dejme tomu, že má za sto dolarů kůže. Kůže projde továrnou a vyjde ven ve formě bot v ceně, řekněme, dvě stě dolarů. Co se stalo? K ceně kůže přibýlo sto dolarů. Jak přibýlo? Podívejme se blíže:

Hodnotu sto dolarů přidaly kapitál a práce. Kapitál poskytl továrnu a stroje a zaplatil všechny náklady. Dělnictvo poskytlo práci. Spojeným úsilím kapitálu a práce vznikla hodnota sto dolarů. Je to tak ?"

Všichni kolem stolu přisvědčili.

"Když kapitál a práce takto vytvořily hodnotu sto dolarů, přikročí nyní k tomu, aby se o ni rozdělily. Statistika tohoto dělení počítají se zlomky. Vezměme však pro jednoduchost zaokrouhlená čísla. Kapitál dostane jako podíl padesát dolarů a dělnictvo dostane vyplaceno na mzdách jako svůj podíl rovněž padesát dolarů. Nebudeme se přít, zda se to ve skutečnosti opravdu tak dělí.1. Nezáleží na tom, k jakým sporům při tom dochází, nakonec přece musí

dojít k rozdělení v určitém poměru. A všimněte si, že to, co platí o výrobním procesu v určitém průmyslovém odvětví, platí o každém průmyslovém procesu. Nemám pravdu?"

A opět všichni kolem stolu s Arnoštem souhlasili.

"A teď, dejme tomu, když dělníci dostali svých padesát dolarů, chtějí si zase koupit boty. Mohou si koupit boty jenom za cenu padesáti dolarů. To je jasné, že ano ?

A nyní vezměme místo jednotlivého procesu celkovou sumu všech průmyslových procesů ve Spojených státech, včetně výroby kůže, surovin, dopravy, prodeje, prostě všechno. Řekněme, abychom měli zaokrouhlená čísla, že celková výroba zboží ve Spojených státech činí za rok čtyři miliardy dolarů. Pak by na dělnické mzdy v téže době připadaly dvě miliardy dolarů. Bylo vyrobeno za čtyři miliardy dolarů. Kolik z toho může nakoupit dělnictvo ? Za dvě miliardy. O tom není sporu. Ostatně poměr, který předpokládám, je velmi mírný, protože pro tisíce a tisíce kapitalistických triků nemůže dělnictvo zdaleka skoupit ani polovinu celkové výroby.

Ale vraťme se k věci. Dejme tomu, že dělnictvo nakoupí zboží za dvě miliardy. Z toho vyplývá nad slunce jasněji, že dělnictvo může spotřebovat pouze dvě miliardy. Zbývají tedy ještě další dvě miliardy, za které dělnictvo nemůže nakoupit ani jinak je spotřebovat."

"Dělnictvo nespotřebuje ani ty své dvě miliardy," prohlásil pan Kowalt. "Kdyby všechno spotřebovali, nebylo by úspor ve spořitelnách."

"Vklady pracujících ve spořitelnách jsou jen rezerva, která mizí stejně rychle, jak se tvoří. Jsou to úspory na stará kolena, pro případ nemoci nebo úrazu a na pohřební výlohy. Úspory ve spořitelnách jsou jen načatý bochník, který je uložen na polici pro příští den. Ba ne, dělník spotřebuje z celkové výroby všechno, co si může za svou mzdu koupit.

Kapitálu zůstávají dvě miliardy. Když zaplatil své náklady, spotřebuje zbytek? Spotřebuje kapitál celé své dvě miliardy?"

Arnošt chvíli počkal a pak položil tuto otázku přímo několika hostům. Vrtěli hlavou.

"Nevím," řekl jeden z nich otevřeně.

"Ale ovšem že víte," pokračoval Arnošt. "Jen se trochu zamyslete. Kdyby kapitál spotřeboval svůj podíl, celková suma kapitálu by nemohla růst. Zůstávala by stále stejná. Podíváte-li se však do hospodářských dějin Spojených států, uvidíte, že celková suma kapitálu neustále rostla. Z toho plyne, že kapitál nespotřebuje svůj díl. Pamatujete se na dobu, kdy ohromné množství našich železničních dluhopisů patřilo Anglii ? Postupem let jsme je odkoupili. Co to znamená? Část nespotřebovaného podílu kapitálu nám je získala zpět. Co znamená skutečnost, že kapitalisté ve Spojených státech vlastní dnes sta a sta miliónů dolarů v mexických, ruských, italských, řeckých úpisech? To znamená, že tato sta a sta miliónů byla částí podílu kapitálu, který kapitál nespotřeboval. Ostatně od samého počátku kapitalistického řádu kapitál nikdy nespotřeboval celý svůj díl.

A teď se dostáváme k jádru. Ve Spojených státech se ročně vyrobí zboží za čtyři miliardy dolarů. Pracující nakoupí a spotřebují dvě miliardy. Zbylé dvě miliardy kapitál nespotřebuje. Zůstává velký zbytek, který není spotřebován. Co se stane s tímto zbytkem? Co se s ním dá

dělat? Dělnictvo již nemůže z něho spotřebovat nic, protože již vydalo své mzdy. Kapitál nechce spotřebovat tento zbytek, protože v souhlasu se svou podstatou spotřeboval již všechno, co mohl. Ale zůstává stále ještě něco navíc. Co se s tím dá dělat? Co se s tím děje?"

"Prodá se to do ciziny," prohodil pan Kowalt.

"Zcela správně," souhlasil Arnošt. "Tento přebytek způsobuje, že potřebujeme cizí trhy. Prodá se do ciziny. Musí se prodat do ciziny. Není jiný způsob, jak se ho zbavit. A tento nespotřebovaný zbytek, prodaný za hranice, tvoří to, čemu říkáme příznivá obchodní bilance. Až dosud se mnou souhlasíte?"

"Je to ovšem plýtvání času, učit nás tady abecedě obchodu," řekl pan Calvin kousavě. "To všechno známe."

"A právě na podkladě této abecedy vám ukážu něco, co vámi otřese," opáčil Arnošt. "To je právě to pěkné na celé věci. Hned vám to ukážu. Dejte pozor."

Spojené státy jsou kapitalistickou zemí s vyvinutými zdroji bohatství. Na základě svého kapitalistického průmyslového řádu mají nespotřebované přebytky, kterých se musí zbýt a musí je odbýt do ciziny¹. Co platí o Spojených státech, platí o každé jiné kapitalistické zemi s vyvinutými zdroji. Každá z těchto zemí má přebytek, který nespotřebuje. Nezapomínejte, že již spolu vzájemně obchodovaly a že jim přesto zůstává přebytek. Dělnictvo ve všech těchto zemích spotřebovalo již své mzdy a nemůže z tohoto přebytku nic koupit. Kapitál ve všech těchto zemích spotřeboval již všechno, co je s to spotřebovat podle své povahy. A stále zbývá něco navíc. Nemohou se tyto země tedy vzájemně zbavit svých přebytků. Jak to tedy udělat?"

"Prodat je zemím, kde zdroje bohatství nejsou ještě rozvinuty," nadhodil pan Kowalt.

"To je ono. Vidíte, má argumentace je tak jasná a prostá, že ji sami rozvádíte za mne. A teď dál. Dejme tomu, že Spojené státy odbudou svůj přebytek v zemi s nerozvinutými zdroji, jako je třeba Brazílie. Uvědomte si, že tento přebytek je již mimo obchod, protože statky přicházející v úvahu pro obchod byly již spotřebovány. Co tedy za to Spojené státy dostanou od Brazílie?"

"Zlato," řekl pan Kowalt.

"Jenže na světě je jen určité množství zlata a není ho mnoho," namítl Arnošt. "Zlato ve formě akcií a úpisů atakdále," opravil se pan Kowalt.

"Nyní jste uhodil hřebík na hlavičku," řekl Arnošt. "Spojené státy dostanou od Brazílie za svůj přebytek dluhopisy a cenné papíry. Co to znamená? To znamená, že Spojené státy se stávají vlastníkem brazilských železnic, továren, dolů a půdy. A co to zase znamená?"

Pan Kowalt se zamyslel a pak zavrtěl hlavou.

"Řeknu vám to," pokračoval Arnošt. "To znamená, že zdroje bohatství v Brazílii se začínají rozvíjet. A nyní další důsledek. Až se v Brazílii rozvinou za kapitalistického řádu zdroje bohatství, Brazílie sama bude mít nespotřebovaný přebytek. Může ho vyvézt do Spojených států? Ne, protože Spojené státy samy mají přebytek. Mohou Spojené státy dále dělat to, co

dosud dělaly, to jest zbavovat se svého přebytku vývozem do Brazílie ? Ne, protože Brazílie sama má teď přebytek.

Co se stane? Spojené státy i Brazílie musí hledat jiné země s nerozvinutými zdroji bohatství, aby jim odpomohly od jejich přebytků. Avšak tím, že určitá země odebírá druhé její přebytky, rozvíjí sama své přírodní zdroje. Má sama brzy přebytky a začne hledat další země, které by od ní odebíraly. A nyní, pánové, dejte pozor. Naše planeta má určitý rozměr. Na světě je jen určitý počet zemí. Co se stane, až se každá země na světě, až do té nejmenší a nejposlednější, octne se svým přebytkem v ruce tváří v tvář ostatním zemím, z nichž každá bude mít v rukou zase své přebytky?"

Odmlčel se a rozhlédl se po svých posluchačích. Úžas v jejich tvářích byl k nepopsání. I strach se v nich objevil. Z abstrakcí sestavil Arnošt jasný obraz a ukázal jim jej. Spatřili jej a zděsili se ho.

"Začali jsme s abecedou, pane Calvine," řekl Arnošt potměšile. "Ale došli jsme až na konec. Je to velmi prosté. A to je na tom to krásné. Máte jistě připravenou odpověď. Co tedy, až všechny země na světě budou mít nespotřebovaný přebytek? Co se pak stane s vaším kapitalistickým systémem ?"

Ale pan Calvin zmateně vrtěl hlavou. Zřejmě znovu probíral v mysli Arnoštovu argumentaci a hledal chybu.

"Projděme to spolu stručně ještě jednou," řekl Arnošt. "Vyšli jsme z určitého průmyslového oboru, z továrny na obuv. Shledali jsme, že rozdělení společného výrobku bylo zde stejné jako rozdělení celkového výsledku všech výrobních procesů. Shledali jsme, že pracující si mohou koupit za své mzdy jen určitou část výrobků a že kapitál nespotřebuje celý ostatní zbytek výrobků. Shledali jsme, že když pracující spotřebovali to, co jim dovolovaly jejich mzdy, a když kapitál spotřeboval vše, co chtěl, zůstal tu stále ještě nespotřebovaný zbytek. Shodli jsme se na tom,

že tento zbytek je jedině možno vyvézt do ciziny. Shodli jsme se také na tom, že výsledkem vývozu tohoto zbytku do jiné země bude rozvoj zdrojů bohatství této země a že zakrátko také tato země bude mít nespotřebovaný přebytek. Rozšířili jsme tento proces na všechny země na celé planetě, až každá země produkovala každým rokem a každého dne nespotřebovaný přebytek, který nemůže vyvézt do žádné jiné země. A teď se vás ptám znovu: Co budeme dělat s těmito přebytky ?"

Žádná odpověď.

"Co tomu říkáte vy, pane Calvine ?" zeptal se Arnošt.

"To je nad mé síly," připustil pan Calvin.

"Nikdy mě nic takového ani nenapadlo," řekl pan Asmunsen. "A přece to vypadá jasné jak den."

Bylo to poprvé, co jsem slyšela výklad nauky Karla Marxe¹, a Arnošt jej přednesl s takovou prostotou, že i já jsem zůstala sedět užaslá a jako omámená.

"Řeknu vám způsob, jak se zbavit přebytku," řekl Arnošt. "Naházet jej do moře. Naházejte každoročně za sta miliónů dolarů bot, pšenice, šatů a všeho zboží do moře. Nebylo by to řešení ?"

"Jistě by pomohlo," odpověděl pan Calvin. "Ale je nesmysl, že takhle mluvíte."

Arnošt se na něho bleskurychle vrhl.

"Je to snad nesmyslnější než to, co hájíte vy, rozbíječi strojů, kteří se vracíte k předpotopním metodám pradědečků? A jak vy navrhujete vyřešit nadvýrobu? Chtěli byste se vyhnout problému přebytků tím, že byste je prostě nevyráběli? Tím, že bychom se vrátili k primitivnímu způsobu výroby, tak zmatenému, nespořádanému a nerozumnému, tak nákladnému, nehospodárnému, že se při něm přebytek prostě nevyrábí ?"

Pan Calvin polkl naprázdno. Tato rána ho zasáhla. Polkl ještě jednou a odkašlal si.

"Máte pravdu," pravil. "Jsem poražen. Je to pošetilé. Ale něco musíme udělat. Pro nás, střední třídu, je to otázka života a smrti. Nechceme zahynout. Chceme raději být pošetili a vrátit se ke skutečně primitivním a nehospodárným metodám svých předků. Chceme vrátit průmysl do jeho předtrustového stádia. Chceme rozbít stroje. A co chcete proti tomu dělat?"

"Ale vy nemůžete rozbít stroje," odpovědi Arnošt. "Nemůžete zadržet a obrátit směr vývoje. Proti vám stojí dvě velké síly a obě jsou silnější než vyj střední vrstva. Velcí kapitalisté, zkrátka trusty, vás nenechají obrátit vývoj. Nechtějí, aby stroje byly zničeny. A větší než trusty a mocnější je dělnictvo. Nenechá vás stroje zničit. Boj o moc nad světem, a tím i nad stroji, bude vybojován mezi trusty a dělnictvem. To jsou bitevní fronty. Ani jedna z těchto stran nechce zničení strojů. Obě mají v úmyslu se jich zmocnit. V tomto boji není místa pro střední vrstvu. Střední vrstva je trpaslíkem mezi dvěma obry. Což nevidíte, že vy, ubohá zanikající střední vrstva, jste se dostali mezi dva mlýnské kameny, a že se právě začíná mlít?"

Dokázal jsem vám matematicky neodvratné zhroucení kapitalistického řádu. Až každá země bude mít svůj nespotřebovaný a neprodejný přebytek, kapitalistický systém se zhroutí pod tíhou zisků, které sám nakupil. Ale toho dne nedojde k ničení strojů. Bude sveden boj o moc nad stroji. Zvítězí-li dělnictvo, bude vaše cesta snadná. Spojené státy a celý svět vstoupí do nového a úžasného období. Místo aby stroje život drtily, přispějí k jeho větší kráse, štěstí a ušlechtilosti. Vy, příslušníci zničeného středního stavu, splynete s dělnictvem - pak již nebude tříd, vy, stejně jako všichni pracující, budete účastni na spravedlivém rozdělení výrobků nádherných strojů. A my všichni budeme dělat nové a ještě krásnější stroje. A pak již nebude nespotřebovaných přebytků, protože nebude zisků."

"Ale co když zvítězí v této bitvě nad stroji a světem trusty?" zeptal se pan Kowalt.

"Potom," odpovědi Arnošt, "vy, dělnictvo a všichni budeme rozdrnceni železnou patou despotismu tak nemilosrdného a hrozného, jaký ještě historie lidstva nepoznala. To by byl dobrý název pro tento despotismus-Železná pata1."

Nastala dlouhá přestávka a všichni kolem stolu se nadobyčej vážně zamyslili.

"Jenže tenhle váš socialismus je sen," pravil pan Calvin, a pak opakoval: "Pouhý sen."

"Ukáži vám tedy něco, co není sen," odpověděl Arnošt. "Budu tomu říkat oligarchie. Vy volíte název plutokracie. Přitom máme na mysli totéž, totiž kapitalisty či trusty. Podívejme se, kdo má dneska moc. Aby se nám to podařilo, rozdělme společnost do tříd.

Ve společnosti jsou tři velké třídy. První je plutokracie, třída bohatých

bankéřů, železničních baronů, ředitelů velkých akciových společností a trustových magnátů. Druhá je střední třída, to jste vy, pánové, farmáři, obchodníci, drobnější podnikatelé a příslušníci svobodných povolání. A konečně na třetím místě je moje třída, proletariát, složený z námezdních dělníků*.

Nemůžete popřít, že vlastnictví majetku představuje dnes podstatnou moc ve Spojených státech. Jak je bohatství rozděleno mezi tři jmenované třídy? Zde jsou čísla.. Plutokracie vlastní šedesát sedm miliard z národního bohatství. Z celkového počtu osob, které jsou ve Spojených státech, jen devět desetin procenta přísluší k plutokratické třídě, avšak plutokracie vlastní sedmdesát procent celkového národního jmění. Střední vrstvě patří dvacet čtyři miliardy. Devětadvacet procent zaměstnaných lidí náleží k střední třídě a vlastní pětadvacet procent celkového jmění. Zbývá proletariát. Tomu náleží čtyři miliardy. Sedmdesát procent zaměstnaných osob přísluší k proletářské třídě. A proletariát vlastní čtyři procenta celkového jmění. Kdo tedy má moc, pánové?"

"Podle vašich vlastních čísel jsme my, střední třída, mocnější než dělnictvo," podotkl pan Asmunsen.

"Kdo nás bude označovat za slabé, nenabude sám větší síly vůči plutokracii," odpověděl Arnošt. "A navíc, tohle ještě není všechno. Existuje ještě větší síla než bohatství a ta je větší proto, že nám ji nikdo nemůže vzít. Naše síla, síla proletariátu, je v našich svalech, v našich rukou, odevzdávajících hlasovací lístky, v našich prstech tisknoucích spoušť pušek. Tuto sílu nám nemůže nikdo vzít. Je to primitivní síla, která je sestrou života, je to síla větší než bohatství a bohatství nám ji nemůže vzít.

Avšak vám vaše síla může být vyrvána. Právě teď vám ji plutokracie odnímá. Nakonec vám ji vezme docela. A pak přestanete být střední třídou. Klesnete k nám. Stanou se z vás proletáři. A nejlepší na tom je to, že potom zvětšíte naši sílu. Přivítáme vás jako bratry a budeme se bít bok po boku za lepší zítřek lidstva.

Vidíte, dělnictvo nemá nic konkrétního, co by mohlo ztratit. Jeho podíl na národním bohatství spočívá v oděvu a v bytovém zařízení a tu a tam, ve velmi řídkých případech, v nezadluženém domku. Ale vy máte skutečné bohatství, dvacet čtyři miliardy, a ty vám chce plutokracie vzít. Ovšem je velká pravděpodobnost, že je vezme dřív proletariát. Neuvědomujete si své postavení, pánové? Střední třída je ovečka, batolící se

mezi lvem a tygrem. Nedostane-li vás jeden, dostane vás druhý. Dosta-ne-li vás plutokracie dříve, je jen otázkou času, kdy proletariát dostane plutokracii.

Ani dnešní vaše jmění není spolehlivým měřítkem vaší moci. Síla vašeho jmění je dnes pouze prázdnou skořápkou. Proto jste zvedli svůj slabý válečný pokřik ,zpět k metodám našich dědečků!'. Uvědomujete si svou bezmocnost. Víte, že vaše síla je prázdnou skořápkou. Ukáži vám její prázdnotu.

Jakou moc má farmář? Přes padesát procent farmářů jsou nevolníci, protože jsou pouze správci půdy anebo jsou až po krk zadluženi. Všichni jsou nevolníky proto, že trusty již vlastní nebo kontrolují fcož je totéž, jenomže lepší) - všechny prostředky, nutné k obchodu s obilím, jak sýpky, železnice, elevátory a paroplavbu. Mimoto trusty kontrolují trhy. Vůči tomu všemu je farmář bezmocný. Co se týče politické a vládní moci, zmíním se o tom později, současně s politickou mocí celé střední třídy.

Den ze dne trusty vysávají farmáře, jako vysály pana Calvina a ostatní mlékaře. Stejným způsobem jsou den ze dne vysáváni obchodníci. Vzpomínáte si, jak tabákový trust pohltil za půl roku jen přímo v New Yorku víc než čtyři sta tabákových prodejen? Kde jsou bývalí vlastníci uhelných dolů? Víte sami a nemusím vám říkat, že železniční trust vlastní nebo kontroluje všechny kamenouhelné a hnědouhelné doly. Nepatří trustu Standard Oil celá řada zaoceánských linek? Nemá také kontrolu nad veškerou mědi, nemluvě o hutnickém trustu jako malém pobočném podniku? Ve Spojených státech jsou desetitisíce měst, jež osvětlují společnosti, které patří nebo jsou kontrolovány společností Standard Oil, a v dalších městech veškerá elektrická doprava - pouliční, podzemní i meziměstská - je v rukou Standard Oil. Ti drobní kapitalisté, kteří byli dříve v tisících těchto podniků, jsou pryč. To znáte. Je to táž cesta, kterou jdete vy.

Malý továrník je na tom stejně jako farmář, drobný podnikatel a farmář jsou dnes ve všem všudy znovu vazaly. Ze stejného důvodu jsou příslušníci sbobodných povolání a umělci svobodní jen podle jména, zatímco politikové jsou žoldáci. Proč se vy, pane Calvine, snažíte dnem i nocí zorganizovat farmáře a ostatní příslušníky středních tříd v novou politickou stranu? Protože politikové starých stran nechtějí mít nic společného s vašimi atavistickými myšlenkami. A s vašimi myšlenkami nechtějí mít nic společného proto, že jsou, jak jsem řekl, placenými žoldáky plutokracie.

Mluvil jsem o příslušnících svobodných povolání a umělcích jako o vazalech. Co jsou jiného? Každý z nich, ať profesor, kazatel či redaktor, udržuje si své místo tím, že slouží plutokracii, a jejich služba spočívá v tom, že propagují jen takové ideje, které buď neškodí, anebo prospívají plutokracii. Jakmile začnou propagovat ideje, které plutokracii ohrožují, ztrácejí svá místa, a pokud nepamatovali na zadní kolečka, klesají na úroveň proletariátu a buď hynou, nebo se z nich stávají agitátoři dělnického hnutí. A nezapomeňte, že právě tisk, kazatelna a universita formují veřejné mínění a určují myšlení národa. Pokud jde o umělce, ti pouze lichotí více méně nevybíravému vkusu plutokracie.

Avšak bohatství samo není nakonec skutečnou mocí, je jen prostředkem k nabytí moci. Moc sama znamená vládu. Kdo dnes kontroluje vládu? Proletariát s dvacetimiliónovou armádou pracujících? Dokonce i vám je tato myšlenka k smíchu. Je to snad střední třída se svými osmi milióny pracujících? O nic víc než proletariát. Kdo tedy kontroluje vládu? Plutokracie se svým bídným čtvrtmiliónem zaměstnaných příslušníků. Avšak tento čtvrtmilión vládu nekontroluje, i když jí oddaně slouží. Vládu kontroluje mozek plutokracie a tento mozek se skládá ze sedmi l malých, ale mocných skupin. A nezapomeňte, že tyto skupiny dnes spolupracují prakticky v naprosté shodně.

Vezměme jednu z těchto skupin, skupinu železničních společností, a všimněme si její moci. Zaměstnává čtyřicet tisíc advokátů, jejichž úkolem je překrucovat zákony před soudy. Rozdává ročně tisíce a tisíce volných jízdенок soudcům, bankéřům, redaktorům, ministrům, universitním profesorům, členům zákonodárných sborů jednotlivých států a kongresu.

Vydrží si nákladné „lobby“² v každém hlavním státu i v hlavním městě Unie. A v každém městě i obci země zaměstnává ohromnou armádu pokoutních advokátů a drobných politiků, jejichž úkolem je chodit

na voličské schůzi, svolávat valné hromady, zasedat v porotách, podplácet a v každém směru podporovat zájmy skupiny¹.

Pánové, načrtl jsem pouze moc jedné ze sedmi skupin, z nichž se skládá mozek plutokracie². Vaše bohatství v hodnotě dvaceti čtyř miliard nedává vám ani za dvacet pět centů vládní moci. Je to prázdná skořápka a brzy vám vezmou i ji. Plutokracie má dnes ve svých rukou všechnu moc. Dělá dnes zákony, protože jí patří senát, kongres, soudy a státní zákonodárství. A nejen to. Za zákony musí stát síla k provádění těchto zákonů. Plutokracie dnes dělá zákony a k vynucení těchto zákonů má k ruce policii, armádu, námořnictvo a konečně i milici, což jste vy, já a my všichni."

Po této řeči se už málo diskutovalo a sezení brzy skončilo. Všichni byli zamlklí a zaražení a loučili se skoro šepem. Jako by jim obraz časů, které spatřili, podlomil kolena.

"Situace je skutečně vážná," řekl pan Calvin Arnoštovi. "Těžko bych něco namítal proti tomu, jak jste ji vyličil. Nesouhlasím s vámi jenom v tom, že střední třída zanikne. My to přežijeme a svrhneme trusty."

"A vrátíte se k metodám svých otců," dokončil Arnošt za něho.

"Rockefeller vyšel z proletářské třídy a štěstím a obratností se mu podařilo vytvořit první dokonalý trust, totiž trust známý pod jménem Standard Oil. Nemůžeme si odpustit jednu význačnou stránku z dějin oné doby, abychom ukázali, jak nutnost investovat přebytky Standard Oil do dalších podniků rozdrtila drobné kapitalisty a urychlila zhroucení kapitalistického systému. Uvádíme citát z Davida Grahama Phillipse, radikálního spisovatele oné doby, který vyšel v Saturday Evening Post ze dne 4. října 1902. Je to jediný exemplář tohoto časopisu, který se zachoval, přesto však soudíme podle úpravy i obsahu, že to byl jeden z velmi rozšířených populárních časopisů. Phillips píše:

"Před desetiletý odhadovala jedna význačná autorita Rockefellerův příjem na 30 miliónů dolarů. Dosáhl nejvyšší hranice rentabilní investice zisků v petrolejářském průmyslu. Do tohoto průmyslu proudily ohromné sumy v hotovosti - více než 2 milióny dolarů měsíčně, jen pro samotného Johna Davisona Rockefellera. Problém, kam dál investovat jmění, se stával čím dál tím vážnější. Tlačil Rockefellera jako můra. Příjem z petroleje rostl a rostl a možnost bezpečné investice byla omezena, ba omezenější, než je dnes. Rockefeller nevedla žádná zvláštní touha po dalších ziscích, kdys zabrousili do jiných odvětví, než byl petrolej. Byli k tomu donuceni vzrůstajícím přílivem bohatství, které jejich monopol neodolatelně přitahoval jako magnet. Rockefellerové si vybudovali štáb lidí, kteří pátrali, kam bezpečně investovat vzrůstající bohatství. Říká se, že náčelník tohoto štábu měl roční plat 125 000 dolarů.

První význačné pole, na které Rockefellerové odbočili a zabočili, byly železnice. Roku 1895 kontrolovali pětinu všech amerických tratí. Co Rockefellerům patří nebo co kontroloují jako hlavní podílníci dnes? Mají rozhodující slovo ve všech společnostech velkých newyorských drah, severní, východní a západní, kromě jedné, na které se účastní jenom několika milióny. Mají účast na většině velkých tratí, které se rozbíhají z Chicaga. Ovládají několik pacifických linek. Jejich hlas činí Morgana tak mocným, ačkoli je třeba říci, že oni mají více zapotřebí

jeho rozumu než on jejich hlasu - alespoň pro tuto chvíli - tato kombinace je základem jejich "zájmového společenství".

"Třeba i to," odpověděl pan Calvin vážně. "Vím, že je to v určitém smyslu rozbíjení strojů a že je to pošetilost. Ale život sám se dnes zdá pošetilým pro všechny ty machine plutokracie. Ať tak či tak, náš způsob rozbíjení strojů je alespoň praktický a možný, kdežto váš sen nikoli. Váš socialistický sen je... hm, prostě sen. Nemůžeme jít vaší cestou."

"Přál bych si jen, abyste něco věděli o vývoji a sociologii," řekl Arnošt zamyšleně, když se s nimi loučil. "Ušetřili bychom si mnoho nepříjemností."

Ale železnice samy nestály dost rychle pohltnout tento ohromný příliv zlata. V současné době vzrostl příjem Johna D. Rockefellera z dvou a půl miliónu dolarů na čtyři, pět, šest miliónů měsíčně, čili 75 miliónů dolarů ročně. Všechny tyto zisky plynuly z petroleje. Další investice tohoto příjmu nesly další spousty miliónů za rok.

Rockefellerové se vrhli na plyn a elektřinu, jakmile se tato odvětví rozvinula natolik, že představovala bezpečné uložení kapitálu. A dnes musí velická část amerického národa obohacovat Rockefellerů, jakmile zapadne slunce, ať už si svítí čímkoli. Pak se vrhli na spekulaci s hypotékami farmářských usedlostí. Vypravuje se, že před několika lety byl Rockefeller téměř k slzám zarmoucen, když prosperita umožnila farmářům, aby se zbavili hypoték. 8 miliónů, o kterých se domníval, že má na léta uloženy na dobré úroky, bylo složeno před jeho dveřmi a volalo po novém přístřeší. Tato nečekaná nová starost, jak najít umístění pro potomstvo svého petroleje a potomstvo tohoto potomstva, byla příliš velká pro duševní rovnováhu tohoto muže se špatným trávením...

Rockefellerové přešli k dolům - vrhli se na železo, uhlí, měď a olovo, na jiná průmyslová odvětví, na pouliční dráhy, na obchod se státními, federálními a městskými úpisy, na paroplavbu a telegraf, na nemovitosti, mrakodrapy, rezidence, hotely a obchodní domy, na pojištění a bankovníctví. Brzy nebylo obchodního oboru, kde by jejich milióny nepůsobily.

Rockefellerovská banka - National City Bank - je sama o sobě daleko největší bankou ve Spojených státech. Předčí ji ve světě jedině Bank of England a Banque de France. Vklady této banky přesahují denně průměrně 100 miliónů dolarů a ovládají úvěrový trh Wall Streetu a Burzu. Ale není to jediná banka. Je to jen hlava celého řetězu rockefellerovských bank, ke kterému patří 14 bank v New York City a mohutné a vlivné banky v každém velkém finančním středisku země.

Johnu D. Rockefellerovi patří akcie Standard Oil v ceně 400-500 miliónů dolarů kursové hodnoty. Má asi 100 miliónů v ocelářském trustu, téměř stejnou částku v jedné západní železniční síti, polovinu v jiné železniční síti a tak dále, až je člověk úplně unaven vypočítáváním. V posledním roce činil jeho roční příjem asi 100 miliónů dolarů -je pochybné, zda příjmy všech členů Rothschildovy rodiny dohromady činí více. A přitom tento příjem je!tě rok od roku roste."

SMRŠŤ

Po tomto večeru obchodníků následovala jedna událost za druhou jako údery blesku. A já, nepatrná osobička, která pokojně trávila své dny v klidném universitním městě, byla jsem náhle s všemi svými osobními starostmi stržena smrští světových událostí. Nevím, zda ze mne

udělala revolucionářku má láska k Arnoštovi, anebo jasný obraz, který jsem si s jeho pomocí učinila o společnosti, v níž jsem žila. Avšak stala jsem se revolucionářkou a byla jsem stržena do víru událostí, které bych sotva před třemi měsíci vůbec nechápala.

Krise v mém vlastním osudu přišla ruku v ruce s velkými krizemi společnosti. Nejprve byl otec propuštěn z university. Přesně řečeno nebyl propuštěn. Jenom ho vyzvali, aby se vzdal svého místa. Samo o sobě to

mnoho neznamenal. Otce to vlastně potěšilo. Byl rád zvláště proto, že propuštění urychlilo vydání jeho knihy "Ekonomie a výchova". Potvrdily se tak jeho závěry, liboval si. Jaké lepší svědectví mohlo být ještě podáno na důkaz toho, že třída kapitalistů ovládá školství ?

Jenomže o tomto důkazu se nikdo nedověděl. Nikdo nevěděl, že otec byl k rezignaci donucen. Jeho postavení ve vědeckém světě bylo tak významné, že taková zpráva zároveň s oznámením, proč byl donucen rezignovat, by byla vyvolala, určité pobouření v celém světě. Noviny ho zahrnuly chválou a .poctami a schvalovaly mu, že se vzdal úmorné dřiny přednášek, aby věnoval všechn svůj čas vědeckému bádání.

Nejprve se otec smál. Pak byl pobouřen, filosoficky pobouřen. Potom však přišlo potlačení jeho knihy. Stalo se to tak potají, tak skrytě, že jsme si zpočátku ani nic neuvědomovali. Vydání knihy vzbudilo totiž v celé zemi jistý rozruch. Kapitalistický tisk otci zdvořile vyčínil asi v tom smyslu, že je škoda, když tak vynikající vědec se vzdává svého oboru a pouští se do oblasti sociologie, o které nemá ponětí a kde rychle ztrácí půdu pod nohama. To trvalo týden, kdy se otec pochichtával a říkal, že kniha zasáhla kapitalismus do živého. A pak najednou přestaly noviny a kritické časopisy vůbec o knize psát. Stejně tak náhle zmizela z trhu. V žádném knihkupectví nebyl k sehnání jediný výtisk. Otec dopsal nakladatelství a dostal zprávu, že sazba byla nešťastnou náhodou poškozena. Následovalo nepříjemné dopisování. Dohnání nakonec k jednoznačnému vyjádření, prohlásili nakladatelé, že nemohou dát knihu znovu vysázet, ale že jsou ochotni vzdát se svých práv.

"A vy teď nenajdete jediné nakladatelství v zemi, které by mělo chuť si s knihou něco začít," řekl Arnošt. "Já na vašem místě bych se s tím už dále nebral. Dostal jste zatím předběžné poučení, co je Železná pata."

Ale otec byl ve všem a především vědec. Nikdy nedůvěřoval ukvapeným závěrům. Laboratorní pokus nebyl pokusem, dokud neproběhly až do konce všechny podrobnosti. Otec tedy obešel trpělivě všechna nakladatelství. Všude měli tisíc výmluv, ale ani jedno nakladatelství nechtělo s knihou nic mít.

Když se otec přesvědčil, že kniha byla opravdu potlačena, pokusil se dostat tuto skutečnost do novin. Ale na jeho příписy nikdo nebral zřetel. Na jedné politické socialistické schůzi, kde bylo přítomno mnoho zpravodajů, domníval se otec, že se naskýtá vhodná příležitost. Přihlásil se o slovo a vyličil, jak byla kniha umlčena. Když četl příští den noviny, smál se. Ale pak ho popadl docela přirozený, obyčejný lidský vztek. Noviny nepsaly ani slůvka o knize, zato dokonale překroutily všechno, co

říkal. Vytrhaly slova a celé věty ze souvislosti a změnily jeho zdrženlivé a uvážené poznámky v zuřivou anarchistickou řeč. Povedlo se jim to mistrně. Vzpomínám si zvláště na jeden příklad. Otec použil výrazu "sociální revoluce". Zpravodaj prostě vynechal slovo "sociální". Tak překroucenou zprávu rozšířila po celé zemi agentura Associated Press a ze všech stran se

zvedla bouře odporu. Otec byl pranýřován jako nihilista a anarchista a na jedné karikatuře, kterou otiskla řada listů, byl vypodobněn, jak mává rudým praporem v čele davu lidí s dlouhými vlasy a divokýma očima, kteří nesou v rukou paličské pochodně, nože a dynamitové bomby.

V dlouhých a potupných úvodnicích mu tisk bohapustě spílal za anar-chismus a naznačoval, že se asi duševně zhroutil. Takový postup kapitalistického tisku nebyl prý ničím novým, jak nás ujistil Arnošt. Podle něj bylo naprosto běžné, posílat zpravodaje na socialistické schůze s vyloženým záměrem zkreslit a překroutit, co se tam mluví, aby se střední vrstvy zalekly možného spojení s proletariátem. A Arnošt znovu varoval otce, aby nechal boje a ustoupil.

Zato socialistický tisk pozvedl svůj hlas a čtenáři z dělnické třídy se dověděli, že otcova kniha byla potlačena. Ale mimo dělnickou třídu o tom nikdo nevěděl. Potom se na otce obrátilo velké socialistické vydavatelství "Výzva k rozumu" a dohodlo s ním vydání knihy. Otec jásal, ale Arnošt byl znepokojen.

"Říkám vám, že děláte krok do tmy," trval na svém. "Kolem nás se potají připravují velké věci. Zatím je můžeme jen tušit. Nevíme, co to je, ale je to tu. Celá budova společnosti se jimi zachvívá v základech. Neptejte se mne. Nevím nic přesného. Ale z toho vření ve společnosti něco vykryštalizuje. Kryštalizuje to již teď Potlačení vaší knihy to urychlí. Kolik knih bylo potlačeno? Nemáme ani potuchy. Tápeme ve tmě. Nemáme možnost se to dovědět. Ale dejte pozor, teď přijde na řadu zastavení socialistického tisku a zavření socialistických nakladatelství. Mám zlé tušení, že se to už blíží. Budou nás rdousit."

Arnošt cítil tep událostí lépe než většina ostatních socialistů. Za dva dny dopadla první rána. "Výzva k rozumu" byl týdeník a měl mezi proletáři na sedm set padesát tisíc odběratelů. Velmi často vycházela také zvláštní vydání v nákladu dvou až pěti milionů. Náklad a distribuci těchto zvláštních vydání obstarával malý štáb dobrovolných spolupracovníků, soustředěných kolem "Výzvy". První rána postihla tato zvláštní vydání a byl to zdrcující úder. Svévolným nařízením rozhodlo ředitelství pošt, že nejde o pravidelné číslo listu, a pošta proto odmítá je doručovat.

Týden nato rozhodlo ministerstvo pošt, že noviny mají pobuřující

obsah, a úplně je vyloučilo z poštovní přepravy. To byla těžká rána pro socialistickou propagandu. "Výzva" se ocitla v zoufalém postavení. Bylo rozhodnuto, že bude předplatitelům rozesílána prostřednictvím expresních společností, ale i ty odmítly. To byl konec "Výzvy". Avšak ne úplně. Chystali se vydávat dál aspoň knihy. Dvacet tisíc výtisků otcovy knihy bylo již ve vazbě a tiskly se další. A pak náhle bez výstrahy vnikla jedné noci do nakladatelství lůza a pod vlající americkou vlajkou a za zpěvu vlasteneckých písní zapálila velkou budovu "Výzvy" a úplně ji demolovala.

Přitom byl Girard klidné 'mírumilovné město ve státě Kansas. Nikdy zde nedošlo k žádným dělnickým nepokojům. "Výzva" platila mzdy podle odborářských směrnic a byla ve skutečnosti hospodářskou oporou města, protože zaměstnávala stovky mužů a žen. Ale lůzu, která demolovala závod, tvořili girardští občané. Tento dav se zřejmě vynořil z podzemí, a když provedl svůj úkol, zase tam zmizel. Arnošt viděl v této události velmi nebezpečné znamení.

"Ve Spojených státech se organizují černosotněnci¹," řekl. "To je teprve začátek. Bude jich víc. Železné patě roste hřebínek."

To byl konec otcovy knihy. V příštích dnech jsme pak poznali důkladně, kdo jsou to černosotněnci. Týden co týden byly další socialistické časopisy vylučovány z poštovní dopravy a v četných případech demolovali černosotněnci socialistické tiskárny. Oficiální tisk se ovšem přidal k reakční politice vládnoucí třídy a tupil a vlácel blátem potlačené socialistické noviny, zatímco černosotněnce líčil jako pravé vlastence a záchrance společnosti. Pomluvy byly tak přesvědčivé, že dokonce i knězi v dobré víře bla-hořečili z kazatelen černosotněncům a s politováním připouštěli nutnost násilí.

Události spěly kupředu mílovými kroky. Podzimní volby stály přede dveřmi a Arnošt byl navržen socialistickou stranou jako kandidát do kongresu. Vyhlídky na jeho zvolení byly příznivé. Stávka zaměstnanců pouličních drah v Saň Francisku byla potlačena. Stejně tak stávka povoz-níků, která vypukla brzy nato. Obě tyto porážky byly osudné pro organizované dělnictvo. Celý Svaz přístavního dělnictva společně s dělníky stavebních odborů podporoval povozníky, a všichni byli neslavně poraženi. Byla to krvavá stávka. Obašky policistů rozbily mnoha dělníkům hlavy. Seznam mrtvých byl rozmnožen o další oběti, když policie zahájila střelbu z kulometů do stávkujících ze skladišť spediční společnosti Mardsen Speciál.

P Lidu se zmocnil vztek a pomstychtivost. Žádal si krve a odplaty. Dělníci, poraženi na vlastní půdě, snažili se pomstít politickou akcí. Měli stále ještě svou dělnickou organizaci a ta jim dodávala síly v nastávajícím politickém boji. Arnoštovy volební vyhlídky den ze dne rostly. Denně se hlásily nové a nové odborové svazy k podpoře socialistů a nakonec se musel Arnošt smát, když se přidali i funebráci a škubači drůbeže. Odpor dělnic-tva rostl. Zatímco se dělníci hrnuli se slepým nadšením na socialistické schůze, zůstávali hluší k vábení a slibům starých politikářů. Řečníci starých stran se obvykle setkávali s prázdnými sály, a když se přece stalo, že sál byl plný, pak se jim dostalo tak hrubého přijetí, že bylo nejednou nutno zavolat policejní zálohu.

Historie kráčela mílovými kroky. Vzduch se zachvíval událostmi současnými i těmi, které se měly teprve zrodit. Po řadě příznivých let, kdy bylo rok od roku stále nesnadnější odbýt nespotřebovaný přebytek výrobků do ciziny, přišly těžké časy¹. Průmysl začal omezovat výrobu. Mnoho velkých továren se zastavilo - na čas, než bude spotřebován nadvýrobek. Na všech stranách se snižovaly mzdy.

Také velká stávka strojařů byla potlačena. Dvě stě tisíc strojařů společně s pěti sty tisíci přidružených kovodělníků bylo poraženo v nejkrvavější stávce, jaká kdy otřásla Spojenými státy. Dělníci sváděli pravidelné bitvy s celými malými armádami ozbrojených stávkokazů², jež vysílala do pole sdružení zaměstnavatelů. Černosotněnci se vynořili v několika odlehlých místech, loupili a drancovali. V důsledku toho bylo povoláno na sto tisíc vojáků Spojených států, aby celou tuto záležitost skoncovali. Několik dělnických vůdců bylo popraveno. Mnoho dalších bylo odsouzeno do vězení a několik tisíc stávkujících dělníků nahnali vojáci do ohrad pro dobytek, kde je strašlivě ztýrali³.

Nyní bylo třeba platit za léta prosperity. Všechny trhy byly přecpány,

" Při jedné stávce horníků v druhé polovině 19. stol. v Idahu došlo k tomu, že mnoho stávkujících bylo zahrnuto oddíly vojska do ohrad pro dobytek. Tento způsob se udržel i ve 20. stol.

obchody vázly, a za všeobecného poklesu cen nejrychleji letěla dolů cena pracovní síly. Zem se zmítala v pracovních sporech. Všude stávkovali dělníci, a kde nestávkovali, tam je kapitalisté vyhazovali na dlažbu. Noviny byly plny zpráv o násilnostech a krveprolití. Vtom všem měli prsty černosotněnci. Jejich úkolem bylo vyvolávat výtržnosti, zakládat požáry a bczuzd-ně drancovat, a tento úkol plnili dobře. Celá pravidelná armáda byla v pohotovosti, kterou si vynutily teroristické akce černosotněnců¹. Všechna velká i menší města se podobala válečným ležením a dělníci byli střeleni jako psi. Z ohromné armády, nezaměstnaných se rekrutovali stávkokazi. A kdykoli dělnické odbory zahaly stávkokaze do úzkých, objevily se oddíly vojska a rozdrtily odbory. Pak přišla na řadu milice. Dosud nebylo třeba dovolávat se tajného zákona o milicích. Povolávala se jen řádně organizovaná milice, ale povolávala se všude, a tak v této době teroru rozmnožila vláda pravidelnou armádu o další stovky tisíc mužů.

Ještě nikdy se nesesypali nepřátelé na dělnictvo z tolika stran. Velcí kapitáni průmyslu, oligarchové, se poprvé vrhli plnou silou do průlomu, kterého dosáhly podnikatelské svazy. Tyto svazy byly v podstatě záležitostí středních vrstev, ale nyní, donuceny špatnými časy a hroutícími se trhy, podporovány velkými průmyslovými magnáty, připravily dělnictvu strašnou a rozhodující porážku. Byla to všemocná aliance, avšak bylo to spojení lva s beránkem, jak se střední vrstvy brzy přesvědčily.

Dělnictvo se odhodlaně vzepřelo, ale bylo rozdrceno. Jeho porážkou však zlé časy neskončily. Banky, které samy tvořily jednu z nejdůležitějších sil oligarchie, i nadále vypovídaly úvěry. Wall Street² proměnil burzu ve vír, který pohltit téměř všechny hodnoty celé země. A z této zhouby a zkázy vyvstala nová podoba rodící se oligarchie, neotřesitelné, bezohledné a sebevědomé. Její klid a jistota byla strašná. K uskutečnění svých plánů užívala nejen své vlastní ohromné síly, nýbrž veškeré finanční moci Spojených států.

Průmysloví magnáti se nyní obrátili proti středním vrstvám. Podnikatelské svazy, které pomáhaly průmyslovým magnátům ujařmit a potřít

dělnictvo, byly nyní samy rozdrceny svými dřívějšími spojenci. Zatímco střední vrstvy, drobní obchodníci a továrníci se zhroutili, trusty odolávaly. Ba víc než odolávaly. Vyvíjely horlivou činnost. Sely vítr do všech úhlů světa. Protože jen ony věděly, jak sklízet bouři a vydělávat na ní. A jak vydělávat! Byly to závratné zisky! Trusty byly dost silné, aby odolaly bouři, kterou z valné části samy rozpoutaly, a tak ji nechávaly řídit a drancovaly vraky, které se zmítaly kolem nich. Všechny hodnoty se zoufale a nepochopitelně rozplývaly pod rukama. Jen trusty ohromně rozmnožovaly své bohatství, rozšiřující svůj vliv dokonce do mnoha nových odvětví -a vždycky na úkor středních vrstev.

Léto roku 1912 bylo svědkem skutečně smrtelné rány zasazené středním vrstvám. Dokonce sám Arnošt byl překvapen, jakou rychlostí úpadek postupuje. Vrtěl zachmuřeně hlavou a přestal doufat, že podzimní volby budou mít nějaký význam.

"Nemá to smysl," říkal. "Jsme poraženi. Železná pata je tu. Doufal jsem v pokojné vítězství u volebních urn. Mýlil jsem se. Pravdu měl Wickson. Oloupí nás o poslední zbytky svobody. Železná pata po nás bude šlapat. Nebude nám nic než krvavá revoluce dělnické třídy. Jistě zvítězíme, ale jde po mně mráz, uvědomím-li si, za jakou cenu."

Od té doby upínal Arnošt všechnu svou naději na revoluci. V tom ohledu byl dál než jeho strana. Ostatní soudruzi s ním nesouhlasili. Tvrdili stále, že je možno zvítězit volbami. Ne že

by si nezachovali jasnou hlavu. Na to byli příliš chladnokrevní a stateční. Prostě nevěřili. Arnoštovi se nepodařilo přesvědčit je, jakým nebezpečím je sílicí oligarchie. Sice je to zneklidnilo, ale příliš důvěřovali vlastní síle. Podle jejich teorie nebylo v sociálním vývoji místa pro nějakou oligarchii, a proto oligarchie nemohla existovat.

"Vyšleme tě do kongresu a všechno bude v pořádku," řekli mu na jedné tajné schůzi.

"A až mě vyhodí z kongresu," odpověděl Arnošt klidně, "postaví mě ke zdi a vpálí mi kulku do hlavy - co potom?"

"Pak se v celé síle zvedneme na odpor," odpovědělo tucet hlasů naráz.

"Potom se i vy budete válet v krvi," zněla jeho odpověď. "Slyšel jsem stejnou písničku od představitelů středních vrstev, a kde jsou teď se svou silou?"

VELIKÉ DOBRODRUŽSTVÍ

Pan Wickson otce nepozval. Sešli se náhodou na lodi, jež převáží do Saň Franciska, takže výstraha, kterou otci dal, nebyla předem rozmyšlena. Kdyby se byli nepotkali náhodou, nebyl by ho varoval. To však neznamená, že by to bylo dopadlo jinak. Otec pocházel ze starého solidního mayflowerského rodu a tato krev se nezapře.

"Arnošt měl pravdu," řekl mi, sotva přišel domů. "Arnošt je pozoruhodný mladý muž a radši bych viděl, kdybys byla jeho ženou než manželkou Rockefellera nebo anglickou královnou."

"Co se stalo?" zeptala jsem se znepokojena.

"Oligarchie se važ chystá šlápnout nám do obličeje - tobě a mně. Wickson mi to naznačil. Na oligarcha byl velmi vlídný. Nabídl mi, že mi pomůže zpět na universitu. Co tomu říkáš? On, Wickson, ten špinavý hrabivec, má možnost určovat, kdo má či nemá učit na státní universitě. Ale nabídl ještě víc než to, nabídl mi, že mě udělá presidentem velké vysoké školy fyzikálních věd, která má být zřízena - jak je vidět, oligarchie hledá, jak se zbavit přebytků.

„Vzpomínáte si, co jsem řekl tomu socialistickému ctiteli vaší dcery?“ povídá mi. „Řekl jsem mu, že budeme šlapat po tvářích dělnické třídy. A taky budeme. Co se týče vás, jako vědce si vás hluboce vážím, ale spojí-te-li svůj osud s dělnickou třídou - pak si dejte pozor i na svou tvář, to je všechno!“ Nato se otočil a odešel."

"To znamená, že se budeme muset vzít dřív, než jsme počítali," bylo všechno, co řekl Arnošt, když jsme mu to vyprávěli.

Nechápala jsem, jakou mají tyhle dvě věci souvislost, ale brzy jsem se to měla dovědět. Bylo to v době, kdy byly vypláceny čtvrtletní dividendy Sierrských prádel, či lépe, kdy se měly vyplácet, neboť můj otec svůj podíl nedostal. Pár dnů počkal, a potom napsal tajemníkovi společnosti. Obratem došla odpověď, že v knihách není záznam o tom, že by otec vlastnil nějaké akcie, ať je tedy tak laskav a blíže svůj požadavek vysvětlí.

"U sta hromů, já jim to blíže vytmavím!" prohlásil otec a zajel do banky, aby si vyzvedl z pancéřové schránky akcie, o které šlo.

"Arnošt je velmi pozoruhodný mladý muž," pravil, když se vrátil a já mu pomáhala z kabátu. "Opakuji, milá dcerko, že ten tvůj milý je velmi pozoruhodný člověk."

Věděla jsem již, že kdykoli Arnošta takhle chválil, něco se stalo.

"Už mi šlápli do tváře," řekl otec. "Po akciích ani památka. Schránka je prázdná. Budeš se muset hezky rychle provdat za Arnošta."

Otec trval na svých laboratorních metodách. Podal žalobu na Sierrské prádelny, ale nemohl přinést před soud jejich knihy. Nerněl moc soud k něčemu přinutit, zato však ji měly prádelny. To vysvětluje vše. Byl poražen pěkně cestou zákona a otevřená loupež před soudem obstála.

Je mi to nyní skoro k smíchu, když si vzpomenu, jak byl otec poražen. Potkal náhodou v Saň Francisku Wicksona a řekl mu, že je darebák. Nato otce zatkli pro pokus násilí, odsoudili k pokutě a musel slíbit, že se napříště bude chovat slušně. Bylo to všechno tak k smíchu, že se tomu sám musel smát, když se vrátil domů. Ale co z toho udělaly místní noviny!

Psaly se smrtelnou vážností o bacilu násilí, kterým se naku/i všichni, kdož se spolčují se socialismem. A otec, který žil vždy tak pokojní a klidné, byl uváděn jako odstrašující příklad toho, jak tento bacil násilí působí. Nejedny noviny také tvrdily, že otcovy nervy utrpěly namáhavým vědeckým studiem, a navrhovaly, aby byl zavřen do státního ústavu pro chomyslné. A nebyly to jen plané řeči. Toto nebezpečí skutečně existovalo. Ale otec byl dost moudrý, aby si to uvědomoval. Mohl se poučit z biskupovy zkušenosti a také se poučil. Mlčel, ať ho sebevíc tupili, a myslím, že tím své nepřátele skutečně překvapil.

Pak přišel na řadu náš dům, náš domov. Oznámili nám, že je na něm propadlá hypotéka, a museli jsme se vystěhovat. Samozřejmě na něm nikdy žádná hypotéka nevázla. Pozemek koupil otec hotově a důrn zaplatil ihned po dokončení. Dům ani pozemek nebyly nikdy zadluženy. Přesto všechno existovala hypotéka, řádně a zákonitě sepsaná a podepsaná, dokonce se záznamem o placení úroků po řadu let. Otec ani nehlesl. Stejně jako byl oloupen o peníze, byl nyní oloupen o svůj domov. A odvolání nebylo. Páky, jimiž je řízen chod společnosti, byly v rukou těch, kteří byli odhodláni otce zničit. Otec měl srdce filosofa, a tak se už ani nezlobil.

"Jsem odsouzen k zničení," řekl mi, "ale to neznamená, že bych se neměl pokusit zachránit, co se dá. Mé staré kosti jsou křehké a já už dostal za vyučenou. Na mou duši, nechtěl bych strávit těch pár dní života, které mi ještě zbývají, v blázinci."

To mi připomnělo biskupa Morehouse, kterého jsem na těchto stránkách už po delší dobu zanedbávala. Ale nejdříve povím, jak to bylo s naší svatbou. Ve shonu událostí ztrácí tento krok na významu, to vím, a také se o něm zmíním jen stručně.

"Nyní budeme skuteční proletáři," řekl otec, když nás vypudili z domu. "Často jsem tomu tvému chlapci záviděl, jak důkladně zná proletariát. Teď jej sám uvidím a zblízka poznám."

Otec musel mít v sobě značnou dávku dobrodružné krve. Pohlížel na naši katastrofu jako na dobrodružství. Nepozorovala jsem na něm ani hněv, ani trpkost. Měl příliš filosofickou a prostou povahu, aby byl mstivý, a žil příliš ve světě ducha, aby postrádal vnější pohodlí, kterého jsme se museli vzdát. A tak se stalo, když jsme se stěhovali do Saň Fran-ciska, do čtyř

nuzných světíček v chudinské čtvrti jižné od Tržní ulice, že toto dobrodružství podstoupil s dětinskou radostí a nadšením, jež se u něho prolínaly s jasným pohledem a velkou pevností mimořádného ducha. Duševně skutečně nikdy nezkostratěl. Nedělal si iluze. Konvenční

a zvykové hodnoty pro něho nic neznamenal. Uznával jediné matematická a vědecká fakta. Můj otec byl velký člověk. Měl mysl a duši, jakou mívají jen velcí lidé. V určitém smyslu stál dokonce výš než Arnošt, nad něhož jsem neznala lepšího člověka.

I pro mne byla změna našeho života určitým ulehčením. Alespoň jsem unikla organizovanému společenskému bojkotu, který jsme od té doby, co jsme si znepřátelili vzrůstající se oligarchii, pociťovali v universitním městě den ze dne silněji. Také pro mne byla tato změna dobrodružstvím, největším ze všech, protože to bylo milostné dobrodružství. Ztráta našeho jmění urychlila náš sňatek, a tak jsem se do čtyř komůrek v Pěli Street, v chudinské čtvrti Saň Franciska, nastěhovala již jako mladá paní.

Z toho všeho bylo důležité jen jedno: učinila jsem Arnošta šťastným. Vstoupila jsem do jeho bouřlivého života, nikoliv abych tu působila zmatek, nýbrž abych mu přinášela mír a odpočinek. U mne nacházel klid. To byla moje odměna za jeho lásku. To bylo pro mne neklamným znamením, že má námaha nebyla marná. Přinést zapomenutí nebo záblesk radosti do těch jeho ubohých, unavených očí - jaké větší štěstí mě ještě mohlo potkat ?

Ty drahé unavené oči! Pracoval, jako málokdo kdy pracoval, po celý život pro druhé. To bylo měřítkem jeho mužnosti. Miloval lidi a miloval mne. A tento člověk s vrozenou bojovností, se svým tělem gladiátora a duchem orla, byl ke mně tak něžný a jemný jako básník. Byl básníkem. Pěvcem činů. Celý jeho život byl jedinou mužnou písní. Bojoval z ryzí lásky k lidem a za ně položil svůj život a zemřel na kříži.

A to všechno bez naděje na posmrtnou odměnu. V jeho pojetí světa nebylo posmrtného života. On, z něhož přímo vyzařovala nesmrtelnost, popíral nesmrtelný život - v tom byl právě paradox jeho osobnosti. On se svým vřelým srdcem vyznával chladnou a strohou filosofii, materialistický monismus. Odporovala jsem mu a tvrdila, že měřím jeho nesmrtelnost rozpětím křídel jeho duše a že budu muset žít nekonečné éony let, abych se doměřila. Tu se obvykle usmál, chytil mě do náruče a říkal mi "ty moje milá metafyzicko". Únava mu zmizela z očí a rozzářilo se v nich šťastné, láskyplné světlo, nový, dostatečný důkaz jeho nesmrtelnosti.

Také mě nazýval svou dualistkou a vysvětloval mi, jak Kant za pomoci čistého rozumu zrušil rozum, aby mohl uctívat boha. Ukazoval mi, že to dělám také tak a dopouštím se stejné chyby. Když jsem se k své vině doznávala, ale hájila tuto myšlenku jako vysoce rozumnou, přitiskl mě

k sobě a smál se, jak se mohou smát jen ti, kteří milují boha. Popírali jsem, že dědičnost a prostředí by mohly vysvětlit jeho vlastní originalitu a geniálnost, stejně jako chladný, zkoumavý prst vědy nemůže zachytit rozebrat a utřídit prchavou podstatu života.

Zastávala jsem názor, že prostor je projevem božím a že duše je promítnutím božské podstaty. Když mě nazýval svou milou metafyzickou, říkala jsem mu, "ty můj nesmrtelný materialisto." Tak jsme se měli rádi a byli jsme šťastni. Odpouštěla jsem mu jeho materialismus pro jeho ohromnou práci, kterou konal pro lidstvo bez nejmenšího pomyšlení na posmrtnou odměnu,

pro jeho ohromnou skromnost, která ho chránila před okázalým sebevědomím a pýchou na sebe i na svou duši.

Ale hrdý byl. Jak by mohl být orlem a nemít hrdost ? Byl přesvědčen, že je krásnější, jestliže se konečná a smrtelná částice života cítí bohorovnou, než jestliže se bůh sám cítí bohorovným. A proto kladl takový důraz na to, co pokládal za svou smrtelnost. Velmi rád citoval zlomek jedné básně. Nikdy se mu nedostala do rukou celá a marně se pokoušel zjistit, kdo ji napsal. Uvedu zde ten zlomek nejen proto, že jej měl rád, nýbrž proto, že vysvětluje zdánlivý rozpor mezi jeho duchem, jaký byl, a mezi tím, jak se sám sobě jevil. Neboť jak si může někdo s rozechvěním, žárem a nadšením říkat tyto verše a být přitom jen smrtelným prachem, částčkou prchavé síly, pomíjejícím tvarem? Báseň zněla takto:

Radosti radost a života tep

daný mi dar osudem.

Chvalo zpěv můj bezkonečným dnům

ozvěnou vrací mi zem.

Smrti jsem protřpěl na tisíc

a věčně znovu chci mřít.

Dob a míst všech blažený vzdech

z poháru zhluboka pít Síla se vzpíná a pýcha se dme,

ó sladkosti ženství všech žen!

Já v prach jsem kles a k slunci vznes

čís s posledním douškem jak sen.

Živote, vzhůru, a Smrti, výš,

s písni jsem v sebe vás vsál.

Až z ruky mé již mi vypadne číš,

jiný ji podá dál.

Člověk, jenž hnán z Edenu bran,

to já byl. Pane můj, já,

a budu tu zas, až splní se čas,

svět v poslední křeči vzplá.

Neb můj je svět, můj nádherný svět,

v něm všechn můj nejdraší žal:

když v srdce vnik první dítěte křik

či poslední smrti ston.

Ta touha rodu nezrozeného

v mé srdce zařala spár.

Mé krve proud v poslední soud

uhasí pekelný žár.

Já nejsem než člověk i s tělem svým,

prach jsem a v prach se obrátím.

Od vášně těl já člověkem jsem

až po nahé duše třpyt.

Krve mé krev a duše mé duch,

tot' svět, jenž vůlí mou hnán,

a všechny mé sny, můj ráj ztracený,

tot' zizeň, již věčně jsem štván.

Ať života číš, Pane můj, výš

zvednu a vyprázdním v ráz,

pak skončí se den a věčný svůj sen

budu snít zas a zas.

člověk, jenž hnán z Edenu bran,

to já byl, Pane můj, já,

a budu tu zas, až splní se čas,

svět v poslední křeči vzplá.

Neb můj je svět, můj nádherný svět,

má radost, mé štěstí, má moc,

ať hoří mi v tvář polární zář

či šepí se lásky nocí.

Arnošt pracoval vždy nad míru. Udržovala ho pouze jeho obdivuhodná tělesná konstituce. Jenomže ani tato konstituce nemohla zaplašit unavený výraz jeho očí. Jeho drahé unavené oči! Nikdy nespál vlč než čtyři a půl hodiny denně. A přesto mu nikdy nestačil čas na všechno, co by byl chtěl udělat. Nikdy neustal ve své propagační činnosti a vždy byl už na dlouho předem zadán na přednášky v dělnických organizacích. Pak tu byla volební kampaň. Jen s ní by byl měl jeden člověk práce až nad hlavu. Tím, že byla zavřena socialistická nakladatelství, byl připraven o své hubené honoráře a měl co dělat, aby se uživil, neboť vedle své ostatní práce musel ještě vydělávat na živobytí. Překládal spoustu filosofických a vědeckých statí pro časopisy. Když se vrátil v noci domů uštván schůzemi, pustil se do překládání a pracoval až do ranních hodin. A kromě toho všeho ještě studoval. Až do dne své smrti nevzdával se studia a studoval úžasně mnoho.

A přece ještě našel čas, aby mne obšťastňoval svou láskou. Ale to bylo možné jen proto, že jsem svůj život úplně ponořila do jeho života. Naučila jsem se těsnopisu a psaní na stroji a dělala jsem mu tajemnici. Tvrdil, že mu tím uspořím polovinu práce. Učila jsem se horlivě, abych rozuměla jeho práci. Naše zájmy se staly společnými, pracovali i bavili jsme se společně.

A pak tu byly ty sladké chvíle ukradené uprostřed práce - třeba jen milé slovo, pohazení, láskyplný pohled. Tyto chvíle byly tím krásnější, že byly kradeny. Neboť my jsme žili na vrcholcích života, kde vzduch byl opojný a jiskřivý, kde všechno úsilí bylo věnováno dobru lidstva, kam nikdy ani nohou nevzkročila špinavost a sobectví. Milovali jsme lásku a naše láska nebyla nikdy zkazena ničím jiným než nejvznešenějšími povinnostmi. A to mi po všem nakonec zůstává útěchou: nezklamala jsem. Našel u mne klid - on, který se tolik napracoval pro druhé, můj drahý smrtelník s unavenýma očima.

BISKUP

Nedlouho po naší svatbě jsem se náhodou sešla s biskupem More-housem. Ale musím vypravovat po pořádku, jak se události vyvíjely. Po svém vystoupení na schůzi IPH podlehl biskup, ta mírná duše, nátlaku přátel a odešel na dovolenou. Avšak vrátil se ještě pevnější ve svém rozhodnutí hlásat pravé poslání církve. K zděšení náboženské obce bylo jeho první kázání navlas podobné řeči, kterou pronesl na schůzi. Znovu mluvil obsírně a podrobně o tom, že se církev zpronevěřila Mistrovu učení a že mamon zasedl na trůn Kristův.

Důsledek byl, že biskupa odvezli bez ptaní do soukromého sanatoria pro duševně choré, zatímco se v novinách objevily patetické zprávy o jeho duševním zhroucení a svatosti jeho charakteru. V sanatoriu byl

vlastně vězněn. Několikrát jsem tam zašla, ale nikdy mě k němu nepustili. Tato tragédie zdravého a normálního člověka, žijícího životem světců, kterého surová vůle společnosti zničila, na mne strašně působila. Neboť biskup byl duševně naprosto zdravý člověk, ryzí, ušlechtilá duše. Jak říkal Arnošt, všechna vina spočívala jen v tom, že jeho biologické a

sociologické názory byly mylné, a proto nedovedl najít správný způsob, jak bojovat za nápravu poměrů.

Co mě nejvíc poděsilo, byla biskupova bezmocnost. Bude-li trvat na své pravdě, odsoudí sám sebe k trvalému pobytu v blázinci. Nemohl nic dělat. Ani jeho peníze, ani postavem, ani vzdělání ho nemohly zachránit. Jeho názory byly pro společnost nebezpečné a společnost neuměla pochopit, že by takovéto nebezpečné názory mohly být výplodem zdravého mozku. Tak aspoň se mi zdálo, že se na to společnost dívá.

Avšak biskup - přes mírnost a ryzost své povahy - byl chytrý. Uvědomoval si jasně nebezpečí, jež mu hrozilo. Věděl, že je v pasti, a snažil se uniknout. Protože jeho přátelé - jako otec, Arnošt a já - mu nemohli pomoci, musel bojovat za sebe sám. V nucené samotě sanatoria se uzdravil. Přišel opět k rozumu. Přestal mít vidiny. Jeho duch se osvobodil od utkvělé představy, že povinnosti společnosti je pást beránky Mistrovy.

Jak jsem řekla, uzdravil se, úplně se uzdravil a noviny a duchovenstvo radostně pozdravily jeho návrat. Vyšla jsem se jednou do kostela, kde kázal. Jeho kázání byla zase taková, jako bývala dávno předtím, než začal mít vidiny. Byla jsem zklamána, otřesena. Dosáhla tedy společnost toho, že se podrobil? Byl zbabělec? Zastráší ho natolik, že odvolal? Anebo to bylo nad jeho síly a on se sklonil pokorně před modlou panujícího řádu?

Navštívila jsem ho v jeho nádherném domě. Strašně se změnil. Byl přepadlý a v tváři měl vrásky, které jsem tam nikdy předtím neviděla. Můj příchod ho zřejmě uvedl do rozpaků. Poškubával za naší rozmluvy nervózně rukávem. Jeho pohled byl neklidný, tékal z jedné věci na druhou, ale do očí se mi nepodíval. Jako by myslel na něco úplně jiného, podivně se odmlčoval, přecházel náhle z jednoho předmětu na druhý se zarážející nedůsledností. Je to možné, že je to ten rozvázný muž, podobný Kristu, s čistými průzračnými očima a s pohledem pevným a neochvějným jako jeho duše? Co to s ním udělali? Zastráší ho tak, že se zlomil. Byl příliš mírný, nebyl dost silný, aby čelil organizované vlčí smečce společnosti.

Bylo mi smutno, nevýslovně smutno. Mluvil dvojznačně a čekal s takovou úzkostí, co řeknu, že jsem neměla srdce mučit ho otázkami. Povídal

povšechně o své nemoci a pak jsme hovořili páté přes deváté o kostele, o nových varhanách a různých drobných milodarech. Když jsem se zvedla k odchodu, viděla jsem na něm takovou úlevu, že bych se byla musela smát, kdyby mé srdce nebylo překypovalo smutkem.

Ubohý malý hrdina! Kdybych to jen byla tušila! Bil se jako lev, jenže o tom jsem tehdy neměla ani zdání. Bojoval svůj boj sám a sám proti miliónům svých bližních. Neustále mezi strachem z blázince a mezi touhou zůstat věrný pravdě a spravedlnosti, stál pevně na straně pravdy a spravedlnosti. Ale byl tak osamělý, že se neodvážil důvěřovat ani mně. Dostalo se mu poučení, příliš krutého poučení.

Avšak brzy jsem se dověděla, jak to s ním vlastně je. Jednoho dne biskup zmizel. Neřekl nikomu, že jde pryč. Když míjel den za dnem a po něm jako když se zem slehne, začalo se šuškat, že spáchal sebevraždu v střídavém pominutí smyslů. Ale tato domněnka sama zanikla, když vyšlo najevo, že prodal všechn svůj majetek - městské sídlo, letní vilu v Menlo Park, obrazy a sbírky, ba dokonce i svou milovanou knihovnu. Bylo jasno, že dříve než zmizel, tajně, ale důkladně zúčtoval se svým dosavadním životem.

To se stalo v době, kdy nás stíhala rána za ranou. Teprve když jsme se trochu zabydlili v novém domě, měli jsme kdy opravdu se zamyslet nad tím, co se asi s biskupem sralo. A pak se nám naráz všechno vyjasnilo. Jednou k večeru, už za Sera, zaběhla jsem přes ulici k řezníkovi koupit nějaké kotlety Arnoštovi k večeři.

Když jsem se vracela od řezníka, vyšel z vedlejšího hokynářství jakýsi člověk. Připadal mi nějak divně povědomý, takže jsem se za ním ohlédla. Ale muž se otočil a rychle odcházel. Sklon ramen a stříbrné vlasy čouhající mezi límcem kabátu a okrajem klobouku mi cosi mlhavě připomněly. Místo abych přešla ulici, pustila jsem se za mužem. Zrychlila jsem krok, pokoušejíc se zahnat myšlenky, které mi mimovolně vířily hlavou. Ne, to nebylo možné. To nemohl být on - v těch obnošených modrácích s plandavými, dole otřepanými nohavicemi.

Zastavila jsem se, vysmála se sama sobě a již jsem se chtěla vzdát dalšího pronásledování. Ale ramena a stříbrné vlasy mi byly tak povědomé, že mi to nedalo! Znovu jsem se rozběhla za mužem. Když jsem ho mījela, podívala jsem se mu bez okolků přímo do tváře. Pak jsem se rychle obrátila a stála tváří v tvář - biskupovi.

Zastavil se právě tak náhle a prudce oddychoval. Velký papírový sáček, který držel v ruce, upadl na chodník. Protrhl se a jemu i mně na nohy se vysypaly brambory. Díval se na mne překvapeně a zděšeně, ale

pak, jako by se vzdal úmyslu utéci mi, ramena mu bezmocně klcuta a z prsou se vydral hluboký vzdech.

Podala jsem mu ruku. Stiskl ji, jeho dlaň byla vlhká. Rozpáčení pokil-lával a bylo vidět, jak mu na čele vyrazil pot. Zřejmě jsem ho pořádně vystrašila.

"Brambory," zamumlal chabě, "je to vzácnost."

Sesbírali jsme je a dali jsme je zpátky do prasklého sáčku, který teď biskup opatrně tiskl v podpaží. Snažila jsem se mu říci, jakou mám radost, že jsem ho potkala, a že musí jít hned se mnou k nám.

"Otec bude mít velkou radost," řekla jsem. "Bydlíme blízko, je to jen skok."

"Nemohu," řekl. "Musím jít. Sbohem."

Rozhlédl se nejistě kolem, jako by se bál prozrazení, a chystal se jít dál.

"Řekněte mi, kde bydlíte, a já přijdu později," pravil, když viděl, že jdu s ním a že jsem rozhodnuta jen tak se ho nepustit.

"Ne," řekla jsem rozhodně. "Musíte jít hned se mnou."

Podíval se na brambory pod paží a na balíčky, které držel v druhé ruce.

"Opravdu - není to možné," řekl. "Promiňte, že jsem tak nezdvořilý. Ale kdybyste věděla -"

Vypadal, jako by se měl v příští chvíli zhroutit, ale hned se vzchopil.

"Mimo to - tohle jídlo," pokračoval, "je to smutný případ. Jedna stará paní. Musím jí je hned donést. Nutně je potřebuje. Musí to být hned. Rozumíte? Pak se vrátím. Slibuji vám to."

"Půjdu s vámi," nabídla jsem se. "Je to daleko?"

Znovu vzdychl a pak kapituloval.

"Jen o dvě ulice dál," řekl. "Ale pospěšme si."

Pod biskupovým vedením jsem poznala kousek našeho sousedství. Ani ve snu jsem si nemohla představit sešlost a bídu, jež tu panovaly. Bylo to samozřejmě proto, že jsem se nezabývala dobročinností. Dávala jsem za pravdu Arnoštovi, že dobročinnost je jen povrchní ošetřování vředu. Vyléčit vřed znamenalo jej vyříznout. Dejte dělníkovi jeho výrobek. Jako dáváte vojákům výslužné, zajistěte klidné stáří těm, kdož v poctivé práci zestárli, a nebude třeba dobročinnosti. Přesvědčena o správnosti tohoto názoru, zúčastnila jsem se s ním revoluční práce a neplýtvala jsem energií na mírnění sociálních křivd, které vždy znovu vyrůstají z nespravedlnosti celého řádu.

Vstoupila jsem za biskupem do malé světničky, třikrát čtyři metry,

v zadním traktu jednoho domu. Našli jsme tam drobnou stařenku, Němku. Biskup říkal, že jí je šedesát čtyři roků. Byla překvapena, když mě spatřila, ale vlídně mi kývla na pozdrav a šila dál mužské kalhoty, které měla na klíně. Vedle ní na podlaze ležela hromada dalších kalhot. Biskup zjistil, že tu není ani uhlí, ani dříví, a šel je koupit. Vzala jsem do níky jedny kalhoty a prohlížela jsem práci staré ženy. "Šest centů, milostpaní," řekla, pokyvujíc lehce hlavou, a píchala pilně dál. Šila sice pomalu, ale ani na chvíli nepřestávala, jako by měla utkvělou představu, že musí pořád jen píchat a píchat.

"Za celou práci?" zeptala jsem se. "To vám dávají? Jak dlouho vám to trvá?"

"Ano," odpověděla, "to mi dávají. Šest centů za hotové kalhoty. Na jedněch dělám dvě hodiny."

"Ale šéf o tom neví," dodala rychle, zřejmě ze strachu, aby mu nezpůsobila nějakou nepříjemnost. "Já jsem pomalá. Mám revma v rukou. Děvčata pracují mnohem rychleji. Jsou o polovinu dřív hotovy než já. šéf je hodný. Dovolil mi, abych si brala práci domů, když jsem teď stará a když mně z rachocení strojů bolí hlava. Kdyby nebyl tak hodný, byla bych musela zajít hladý."

To máte tak, ty, které dělají v dílně, dostávají osm centů. Ale co má člověk dělat? Není dost práce ani pro mladé. Staří to mají špatné. Často mi mohou dát jen jedny. Jindy, jako dnes, dostanu osm kusů a musím s tím být hotova do večera."

Zeptala jsem se jí, kolik hodin pracuje. Řekla, že to záleží na roční době.

"V létě, když se zakázky nahromadí, pracuji od pěti ráno do devíti večer. Ale v zimě je moc chladno. Prsty zkrěhnou, a to pak nejde tak od ruky. Pak je třeba dělat déle - někdy až přes půlnoc."

Ano, ano. Letos bylo špatné léto. Máme zlé časy. Pánbůh se asi na nás zlobí. To je první práce, kterou mi šéf tento týden dal. Pravda, člověk nemůže moc jíst, když nemá práci. Ale já jsem na to zvyklá. Šila jsem celý život, tam doma za mořem i tady v Saň Francisku - třiatřicet let.

Když mám na činži, tak je to dobré. Domáci je velmi hodný, ale musím platit. To je správné. Počítá mi jen tři dolary za ten pokojík. To je levné. A přesto to není jen tak sehnat každý měsíc tři dolary." Odmlčela se, a pokyvujíc hlavou, píchala dál.

"Musíte si svůj výdělek velmi pečlivě rozdělit, abyste vyšla," nadhodila jsem.

Přikývla důrazně.

"Nejhorší je činže, ale s ostatním už to jde lip. Na maso samozřejmě nikdy nezbude. Bílou kávu si taky nemůžu dovolit. Jednou za den se ale vždycky najím, často i dvakrát."

Řekla to téměř s pýchou. Z jejích slov zněla radost z úspěchu. Ale jak se odmlčela, šijíc přitom dále, všimla jsem si, že její vlídné oči zesmutněly a ústa poklesla. Jako by se dívala do dálky. Ale pak si chvatně protřela oči, slzy by jí byly vadily v šití.

"Ne, z hladu člověka srdce nebolí," vysvětlovala. "Na hlad si člověk zvykne. Pláču pro své dítě. Stroj mi zabil dceru. Pravda, dřela se moc, ale přesto to nemohu pochopit. Byla silná, mladá - čtyřicet jí bylo a pracovala teprve třicet let. Začala brzy, to je pravda. Ale muž mi umřel. V továrně jim vybuchl kotel. Co jsme měly dělat? Bylo jí deset, ale byla velmi silná. Stroj ji zabil. Ano, zabil. Přitom to byla nejzručnější dělnice v dílně. Co jsem se o tom napřemýšlela, ale teď vím. Proto nemohu pracovat v dílně. Jako by mě stroj tloukl do hlavy a říkal: ‚Zabil, zabil, zabil.‘ A to říká celý den. Myslím na to svoje děvče a nemohu pracovat."

Měla zase oči plné slz a musela si je otřít, aby mohla šít dál.

Slyšela jsem biskupa klopýtat po schodech a otevřela jsem dveře. Jaký byl na něj pohled: Na zádech nesl půl pytle uhlí s trochou dříví navrchu. Obličej měl od uhelného prachu celý černý a po tvářích mu stékal v potůčcích pot. Složil své břímě v koutě u kamen a utíral si tvář hrubým kartounovým šátkem. Stěží jsem věřila svému zraku. Biskup, černý jako uhlíř v laciné bavlněné pracovní košili (u krku mu scházel jeden knoflík) a v modráčích! - Jak se tohle srovnávalo - odrbané kalhoty, visící vzadu přes paty, přepásané tenkým řemenem, jak to nosívali dělníci.

Ačkoli se z biskupa jen kouřilo, stará paní měla oteklé ruce zkřehlé zunou. Než jsme se s ní rozloučili, biskup rozdělal oheň a já jsem oškrabala bambory a postavila je na plotnu. Zjistila jsem časem, že podobných případů, ba horších, se v temných hlubinách domů v našem sousedství skrývalo mnoho.

Když jsme se vrátili, Arnošt byl už znepokojen, co je se mnou. Po prvním překvapení z nového shledám se biskup pohodlně uvelebil v židli, natáhl nohy v modráčích a opravdu spokojeně si oddychl. Jsme prý první z jeho starých přátel, s nimiž se sešel od té doby, co zmizel. Jistě ho v těch uplynulých týdnech samota hodně trápila. Vypravoval nám mnoho, ačkoli mnohem více mluvil o radosti, jež mu působí nový život podle učení Kristova.

"Protože já teď doslova pasu jeho beránky," řekl. "Získal jsem z toho jedno velké poučení. Není nic plátno kázat duši, dokud je žaludek prázdný. Ovečky je třeba nasytit chlebem, máslem, bamborami a masem. Teprve potom, a jen potom, jsou jejich duše s to přijímat duchovní potravu."

Pustil se s chutí do večeře, kterou jsem přichystala. Nikdy nemíval takovou chuť k jídlu, když k nám za starých časů chodíval na večeři. Mluvili jsme o tom, a on pravil, že nikdy ve svém životě nebyl tak zdrav.

"Chodím teď pořád pěšky," řekl a začervenal se při vzpomínce na dobu, kdy jezdíval ve svém kočáře, jako by to byl neodpustitelný hřích.

"Svědčí mi to," dodal chvatně. "A jsem velmi šťasten, opravdu dokonale šťasten. Konečně se cítím hoden kněžského posvěcení."

Přesto byla v jeho tváři neustálá bolest, bolest celého světa, kterou teď vzal na sebe. Viděl nyní surový život a ten byl naprosto odlišný od toho, který znal z knih své knihovny.

"To všechno jste způsobil vy, mladý muži," řekl Arnoštovi přímo.

Arnošt byl v rozpacích a nevěděl, co říci.

"Já - já vás varoval," koktal.

"Ne, nerozumíte mi," odpověděl biskup. "Nechci vám dělat výčitky, naopak, jsem vám vděčen. Měl bych vám poděkovat za to, že jste mi ukázal cestu. Přivedl jste mě od teorií o životě k životu samému. Strhl jste před mýma očima masku společenské přetvářky. Svítil jste mi v temnotě, ale teď už sám vidím světlo. Jsem velmi šťasten, jenom..." zaváhal ztrápeně a v jeho očích se zračil strach. "Jenom to pronásledování. Nikomu nedělám nic zlého. Proč mě nenechají na pokoji? Ale to není to hlavní. Jde o to, jakým způsobem mě chtějí zničit. Bylo by mi jedno, kdyby mě rozčtvrtili nebo pálili na hranici nebo mě ukřižovali hlavou dolů. Ale bláznince se bojím. Pomyslete si! Já - do ústavu pro cho-romyslné! To je strašné. Viděl jsem některé ty případy v sanatoriu. Byli tam i zuřiví blázni. Krev mi tuhne v žilách, když si na to vzpomenu. A být uvězněn po celý zbytek života mezi řvoucími šílenci! Ne, ne. Jen to ne! Jen to ne!"

Bylo to strašně smutné. Ruce se mu chvěly, třásl se na celém těle a přímo se vzpínal hrůzou z obrazu, který před ním vyvstal. Ale hned se zase uklidnil.

"Promiňte," řekl prostě. "To jsou mé bídné nervy. Vede-li mne tam dílo Páně, děj se vůle boží. Kdo jsem, abych si směl naříkat?"

Když jsem se tak na něho dívala, bylo mi, jako bych musela hlasitě zvolat: "Veliký biskupe! Hrdino! Hrdino boží!"

Toho večera jsme se pak dověděli ještě více o tom, co dělá.

"Prodal jsem svůj dům, či vlastně své domy," pravil, a všechen svůj ostatní majetek. Věděl jsem, že to musím provést potají, jinak že mi všichni seberou. To by bylo strašné. Často teď počítám, jak ohromná špus ta brambor, chleba, masa, uhlí nebo dříví by byla za dvě či tři sta

tisíc dolarů." Obrátil se na Arnošta. "Máte pravdu, mladý muži. Dělnictvo je strašně bídne placeno. Nikdy jsem v životě ani trochu nepracoval, leda jsem esteticky burcoval farizeje - myslel jsem, že hlásám učení boží - a přece jsem dostával půl miliónů dolarů. Nikdy jsem si nedovedl představit, co to znamená půl miliónu dolarů, až teprve, když jsem si uvědomil, kolik je za to brambor, chleba, másla a masa. A pak jsem si uvědomil ještě víc. Uvědomil jsem si, že všechny ty brambory, chléb, máslo a maso jsou moje, ale že já nepracoval a nevyrobil je. Bylo mi jasné, že někdo jiný pracoval, někdo jiný je vyrobil a že byl o ně oloupen. Když jsem přišel mezi chudé, našel jsem ty, kdož byli oloupeni, kdož trpěli hladem a nouzí, protože byli okradeni."

Prosili jsme ho, aby pokračoval ve svém vyprávění.

"Co se stalo s těmi penězi ? Uložil jsem je v mnoha různých bankách na rozličná jména. Nikdy mi je nemohou vzít, protože je nikdy nenajdou. A to je tak úžasné, že jsou tu ty peníze! Dá se za ně koupit tolik jídla! Nikdy předtím jsem nevěděl, k čemu jsou peníze."

"Kdybychom tak něco z nich mohli dostat na propagandu!" řekl Arnošt zamyšleně. "Mělo by to ohromný význam."

"Myslíte?" řekl biskup. "Nemám příliš velkou důvěru v politiku. A bych řekl pravdu, obávám se, že politice nerozumím."

Arnošt byl v těchto věcech jemnocitný. Neopakoval svou narážku, ačkoli věděl až příliš dobře, jak socialistická strana zápasí s nedostatkem peněz.

"Přenocuji v laciných podnájmech," pokračoval biskup. "Ale mám stále strach a nezůstávám dlouho na jednom místě. Najal jsem si také dva pokoje ve dvou různých dělnických čtvrtích. Vím, že je to velké mrhání penězi, ale je to nutné. Vařím si zato sám a tím zas ušetřím, ačkoli se občas zajdu najíst do nějaké laciné kavárny. Udělal jsem objev. Tamaly¹ jsou výborné jídlo, takhle pozdě v noci, když je zima. Jenomže jsou tak drahé! Ale objevil jsem místo, kde se dostanou tři za deset centů. Nejsou tak dobré jako jinde, ale člověk se aspoň zahřeje."

A tak jsem konečně našel své poslání na světě, díky vám, mladý muži. Je to dílo Páně." Pohlédl na mne šibalsky a mrkl. "Přistihla jste

mne při tom, jak jsem krmil jeho ovečky. Vy jistě neprozradíte mé tajemství."

Mluvil sice dost bezstarostně, ale z jeho slov bylo cítit strach. Slíbil, že se u nás zase zastaví. Ale za týden jsem četla v novinách o tragickém případě biskupa Morehouse, jenž byl dopraven do ústavu pro choromy-slné v Napa. Je prý stále ještě naděje na uzdravení. Marně jsme se pokoušeli k němu dostat nebo prosadit, aby jeho případ byl znovu vyšetřen. Nedověděli jsme se o něm nic jiného než jen stále opakovaná prohlášení, že je pořád ještě slabá naděje na uzdravení.

"Kristus kázal bohatci, aby prodal všechno, co má," řekl trpce Arnošt. "Biskup poslechl Kristovy výzvy a oni ho za to zavřeli do blázince. Časy se změnily od Kristových dob. Boháč, který rozdává své jmění chudým, je blázen. O tom není sporu. Společnost tak rozhodla."

GENERÁLNÍ STÁVKA

Při onom velkém přesunu doleva, ke kterému došlo na podzim 1912, byl ovšem Arnošt zvolen do kongresu. K volebnímu úspěchu socialistů velmi přispělo zničení Hearsta¹. To byla pro plutokracii snadná práce. Vydávání nejružnějších novin stálo Hearsta osmnáct miliónů dolarů ročně. Tuto částku a ještě více dostal zase zpět od středních vrstev za

inzeráty. Zdrojem jeho finanční moci byl výhradně střední stav. Trusty neinzerovaly¹. K zničení Hearsta nebylo třeba nic jiného než připravit ho o inzerci.

Střední stav nebyl ještě docela zničen. Pevné jádro ještě vzdorovalo, ale nemělo sil. Drobní továrníci a obchodníci, kteří vytrvávali, byli vydáni na milost a nemilost plutokracii. Neměli vlastní politickou a hospodářskou vůli. Když plutokracie dala rozkaz, odvolali své inzeráty z Hearstových novin.

Hearst se bil statečně. Vydával své noviny se ztrátou půl druhého miliónu měsíčně. Uveřejňoval dál inzeráty, za které už nic nedostával. Plutokracie vydala nový rozkaz a drobní podnikatelé a továrníci ho zaplavili přípisy, že musí přestat uveřejňovat jejich dřívější inzeráty. Hearst trval na svém. Dostal soudní zákaz. Vzdoroval dál. Byl odsouzen na půl roku do vězení za pohrdání soudem, protože neuposlechl výzvy, a nakonec byl nesčetnými žalobami o náhradu škody minován. Neměl naději. Plutokracie nad ním vynesla rozsudek. Soudy byly v rukou plutokracie a musily rozsudek vykonat. S Hearstem se položila i demokratická strana, které se před nedávném zmocnil.

Po rozdrčení Hearsta a demokratické strany zbývaly pro jejich přívržence jen dvě cesty. Jedna vedla do socialistické strany, druhá k republikánům. Tak jsme my socialisté sklídili plody Hearstových rádoby-socialistických frází, neboť většina jeho straníků přešla k nám.

Vyvlastnění farmářů, ke kterému došlo v této době, by bylo také rozmnožilo naše hlasy, nebýt agrární strany a jejího krátkého a planého rozmachu. Arnošt a socialističtí vůdcové bojovali ze všech sil, aby farmáře získali. Avšak potlačením socialistického tisku a zničením socialistických nakladatelství získali ostatní strany příliš velký náskok, protože s ústní propagandou nebylo ještě dost zkušeností. Tak se stalo, že politikové typu pana Calvina, kteří byli sami dávno vyvlastnění farmáři, strhli farmáře a promarnili jejich politickou sílu ve zbytečné kampani.

"Chudáci farmáři," zasmál se jednou drsně Arnošt. "Trusty je teď mají úplně v hrsti."

A tak tomu skutečně bylo. Sedm velkých trustů ve vzorné spolupráci dalo dohromady své ohromné finanční přebytky a vytvořilo zemědělský trust. Farmáři byli už dávno až po krk zadlužení železnicím, určujícím dopravní sazby, a bankéřům a burziánům, kontrolujícím ceny. Banky

a všechny trusty již dávno předtím půjčily farmářům ohromné mimy. Farmáři se octli v síti. Zbývalo jen síť zatáhnout. A to také zemědělský trust udělal.

Krušný rok 1912 vyvolal hrozný pokles cen na zemědělském trhu. Ceny byly nyní úmyslně stlačovány až k bankrotu a zároveň dráhy vyděračskými sazbami zlomily vaz farmářům. Farmářům nezbývalo než se stále víc a více zadlužovat, a přitom jim bylo znemožňováno platit staré dluhy. Potom následovalo velké vypovídání hypotéčních úvěrů a stahování směnek. Farmáři prostě museli odstoupit půdu zemědělskému trustu. Nic jiného nemohli dělat. Když odstoupili půdu, pracovali pak vlastně pro trust a stali se pouhými nájemci,

dozorci, šafáři a obyčejnými dělníky. Pracovali jako námezdní síly. Stali se z nich poddaní, zkrátka -nevolníci, připoutaní k půdě svou mzdou, bez níž nemohli existovat. Utéci svým pánům nemohli, neboť jejich pánem byla plutokracie, a kdyby odešli do měst, vládla tam táž plutokracie. Měli jen jednu možnost, opustit půdu a stát se tuláky - prostě hladovět. Ale ani tak neunikli, neboť byly vydány a důsledně prováděny přísné zákony proti potulce.

Tu a tam ovšem farmáři nebo dokonce celé farmářské obce unikly vyvlastnění díky výjimečným podmínkám. Ale těch bylo jen pořádku a nepadali na váhu, protože na ně stejně došlo příští rok1.

A tak se stalo, že socialističtí vůdcové, až na Arnošta, na podzim r. 1912 usoudili, že nastal konec kapitalismu. Špatné časy měly za následek ohromnou armádu nezaměstnaných, farmáři a střední stav byli zničeni, dělnické odbory utrpěly zdrcující porážku, a tak se socialisté skutečně právem domnívali, že nadešel konec kapitalismu a vyzvali sami plutokracii na souboj.

Ale běda, jak jsme podceňovali sílu nepřítele! Socialisté všude prohlašovali, že ve volbách zvítězí, a přitom líčili situaci tak, že nebylo možno nerozumět. Plutokracie výzvu přijala. Byla to plutokracie, jež odhadla naši sílu, a vyrovnávajíc převahu, porazila nás tím, že naši sílu rozdělila. Byla to plutokracie, jež s pomocí tajných agentů zvedla pokřik, že socialisté jsou svatokrádežníci a bezbožníci. Byla to plutokracie, jež sehnala

do jedné fronty všechny církve v čele s katolickou, a připravila nás tím o značný počet dělnických hlasů. A byla to plutokracie, která ovšem zase svými tajnými agenty povzbuzovala agrární stranu a pomáhala jí uchytit se dokonce ve městech mezi odumírajícími středními vrstvami.

Přes to všechno došlo k přesunu doleva. Ale místo přesvědčivého vítězství, jež by nám bylo zajistilo klíčové pozice ve správě a většinu ve všech zákonodárných sborech, octli jsme se v menšině. Do kongresu bylo sice zvoleno padesát soudruhů, ale když na jaře r. 1913 zaujali svá místa, viděli, že jsou úplně bezmocní. Měli ovšem větší štěstí než agráři, kteří získali vládu asi ve dvanácti státech, ale na jaře jim prostě odpůrci nedovolili, aby se dobytých úřadů, ujali. Dosavadní držitelé odmítli odstoupit a soudy byly v rukou oligarchie. Ale to předbímám. Musím nejprve vyprávět o pohnutých událostech zimy r. 1912.

Špatné časy v zemi způsobily ohromný pokles spotřeby. Nezaměstnaní dělníci neměli zač kupovat. Výsledkem bylo, že plutokracii se nahromadily v rukou větší přebytky než kdy předtím. Tyto přebytky zboží byla plutokracie nucena odbýt do ciziny, neboť k uskutečnění svých kolosálních plánů potřebovala peníze. Při těchto usilovných snahách získat na světovém trhu odbyt pro své přebytečné zboží, srazila se s Německem. Hospodářské srážky jsou obvykle provázeny válkami a tato srážka netvořila výjimku. Mocný německý válečník zbrojil a totéž dělaly Spojené státy.

Válečné mraky se začaly temně a hrozivě stahovat. Situace dozrávala k světové katastrofě, neboť v celém světě byla krize, dělnické nepokoje, živořící střední vrstvy, armády nezaměstnaných, srážky hospodářských zájmů na světovém trhu a na všech stranách se povídalo, že socialistická revoluce je nevyhnutelná1.

Oligarchie si válku s Německem přála. Přála si ji z mnoha důvodů. Ve víru událostí, který by válka rozpoutala, by se znovu zamíchaly mezinárodní karty a novými smlouvami a aliancemi

mohla oligarchie mnoho získat. Mimoto by válka pohltila mnoho národních přebytků, zmenšila by armády nezaměstnaných, které ohrožovaly všechny země, a umožnila by oligarchii nabrat dech, zdokonalit a provést své plány. Takováto válka by ve skutečnosti měla za následek, že by se oligarchie zmocnila světového trhu. V takovéto válce by také vznikla velká, stálá armáda, která by se nemusela rozpustit, kdyby heslo "Amerika proti Německu" nahradilo v myslech lidu heslo "socialismus proti oligarchii".

A válka by byla skutečně splnila všechna tato očekávání, nebýt socialistů. Tajná schůze západoamerických vůdců se konala v našich čtyřech komůrkách v Pěli Street. Zde se především radili o stanovisku, jaké mají socialisté zaujmout. Nebylo to poprvé, co jsme vystoupili proti válce, ale bylo to poprvé, co se tak stalo ve Spojených státech. Po naší tajné schůzi jsme navázali spojení s celonárodní organizací a brzy nato putovaly šifrované depeše sem a tam přes Atlantický oceán mezi námi a mezinárodním ústředím.

Němečtí socialisté byli ochotni postupovat jednotně s námi. Bylo jich přes pět miliónů, mnoho z nich v armádě, a mimoto byli zadobře s odbory. V obou zemích vydali socialisté smělé prohlášení proti válce a pohrozili generální stávkou. A mezitím také provedli přípravu ke generální stávce. Kromě toho se revoluční strany ve všech zemích veřejně hlásily k socialistické zásadě mezinárodního míru, který musí být zachován za všech okolností, i za cenu povstání a revoluce ve vlastní zemi.

Generální stávka bylo jediné velké vítězství, jehož jsme my, američtí socialisté, dosáhli. Dne 4. prosince byl odvolán americký vyslanec z hlavního města Německa. Té noci provedla německá flotila výpad na Honolulu, potopila tři americké křižníky a jeden celní člun a bombardovala město. Druhého dne si Německo a Spojené státy vzájemně vypověděly válku a za necelou hodinu vyhlásili socialisté v obou státech generální stávku.

Němečtí militaristé stanuli poprvé tváří v tvář lidem, kteří měli v rukou chod jejich říše. Bez nich nemohli svou říši zvládnout. Na této situaci bylo naprosto nové to, že vzpoura zůstala pasivní. Dělníci nebojovali. Nedělali nic. Tím, že nic nedělali, svázali militaristům ruce. Ti si nepřáli nic jiného, než aby se jim naskytla příležitost poštvat své válečné psy na odbojný proletariát. Ale taková příležitost jim nebyla dána. Nemohli

vypustit své válečné psy. Nemohli ani mobilizovat armádu a poslat ji do války, ani nemohli potrestat vzpurné živly. Jediné kolo se nehnulo v celé říši. Ani jeden vlak nejel, ani jeden telegram nebyl odeslán, protože telegrafisté a železničáři zastavili práci s ostatními.

A stejně tak jako v Německu, bylo tomu i ve Spojených státech. Konečně se odborově organizované dělnictvo poučilo. Když utrpělo rozhodující porážku na poli, jež si samo zvolilo, ustoupilo a přešlo na politické pole socialistů, neboť generální stávka byla politickou stávkou. Ostatně odborově organizovaní dělníci utrpěli tak těžkou porážku, že teď už jim na ničem nezáleželo. Přidali se ke generální stávce z čirého zoufalství. Dělníci zahazovali nářadí a po miliónech opouštěli práci. Zvláště se vyznamenali dělníci strojího průmyslu. Přes zkrvavené hlavy a zdánlivě úplně rozbitou organizaci vytáhli se svými spojenci z kovoprůmyslu znovu do boje.

Dokonce i nekvalifikovaní a neorganizovaní dělníci složili práci. Stávka ochromila všechn život, takže nikdo nemohl nastoupit do práce. Mimochodem, ženy se ukázaly jako nejhorlivější zastánkyně stávky. Postavily se proti válce se vši rozhodností. Nechtěly, aby jejich muži šli na smrt. Myšlenka generální stávky začala působit i na náladu lidu. Probudila v

nich smysl pro humor. Byla to nakažlivá myšlenka. I děti ve školách stávkovaly a li učitelé, kteří přece přišli, museli jít pěkně domů, protože učebny byly prázdné. Generální stávka se proměnila ve velkou celonárodní slavnost. A ideu solidarity pracujících, tak jasně dokumentovanou, pochopil každý. A nakonec tato obrovská akce byla bez rizika. Když každý byl vinen, jak mohl být někdo potrestán?

Spojené státy byly ochromeny. Nikdo nevěděl, co se děje. Nebyly noviny, dopisy, zprávy. Každá obec byla tak dokonale izolována, jako by se mezi ní a ostatním světem prostíraly desetitisíce mil pravěkých pralesů. A tak přestal ostatní svět existovat. Tento stav trval týden.

My v Saň Francisku jsme ani nevěděli, co se děje na druhé straně zálivu v Oaklandu a Berkeley. Působilo to nepříjemným, skličujícím dojmem. Jako by se zastavil nějaký ohromný kosmický proces. Tep země přestal bít. Země byla skutečně jako po vymření. Po ulicích nejezdily vozy, tovární sirény nehoukaly, elektrický proud nešel, tramvaje neřinčely, kameloti nevyvolávali - jen tu a tam se někdo mihl jako duch, celý sklíčený tichem a jako neskutečný.

V tomto týdnu ticha dostala oligarchie ponaučení. A vzala si je k srdci. Generální stávka byla výstrahou. Již nikdy k ní nesmí dojít! O to se oligarchie již postará.

Koncem týdne, jak bylo předem dohodnuto, nastoupili telegrafisté Německa a Spojených států. Jejich prostřednictvím podali socialističtí vůdcové obou zemí ultimátum vládcům. Buď bude odvolána válka, anebo generální stávka bude pokračovat. K dohodě nebylo třeba mnoho času. Vyhlášení války bylo odvoláno a obyvatelstvo obou zemí se vrátilo ke své práci.

Toto obnovení míru vedlo zároveň k spojení mezi Německem a Spojenými státy. Ve skutečnosti to bylo spojení mezi císařem a oligarchií s cílem čelit společnému nepříteli, revolučnímu proletariátu obou zemí. Toto spojení oligarchie věrolomně porušila, když němečtí socialisté povstali a svrhli militaristického císaře z trůnu. A to právě oligarchie chtěla: vyřadit nebezpečného soupeře ze světového trhu. Po odstranění císaře nebude mít již Německo přebytek zboží, které by muselo prodávat do ciziny. Přímou z podstaty socialistického státu bude vyplývat, že německé obyvatelstvo spotřebuje samo vše, co vyrobí. Přitom ovšem bude obchodovat s cizinou, bude kupovat určité věci, jež samo nevyrábí, výměnou za věci, které vyrábí. Ale to je něco úplně jiného než nespotečovatelný přebytek.

"Sázím se, že si oligarchie najde omluvu," řekl Arnošt, když vešla ve známost zrada na německém císaři. "Jako obvykle bude oligarchie přesvědčena, že jednala správně."

A skutečně, oligarchie veřejně omlouvala tento čin tím, že to udělala ve prospěch amerického lidu, jehož zájmy hájí. Vyřadila prý nenáviděného soupeře ze světového trhu, a tak nám umožnila odbýt na tomto trhu přebytek výrobků.

"A to nejnesmyslnější na celé věci je, že nemůžeme víc dělat proti tomu, aby takoví idioti spravovali naše zájmy," řekl k tomu Arnošt. "Umožnili nám prodat víc do ciziny, což znamená, že si budeme muset doma utahovat opasky."

POČÁTEK KONCE

Už v lednu 1913 viděl Arnošt jasně, jakým směrem se události vyvíjejí, ale nepodařilo se mu přesvědčit ostatní vůdce, aby měli stále před očima obraz Železné paty tak, jak ji viděl on. Byli příliš důvěřiví. Události šly překotně k vyvrcholení. Propukla světová hospodářská

krize. Americká oligarchie prakticky ovládla světový trh a vytlačila z něho mnoho států, které nevěděly co s nespotebíitelnými a neprodejnými přebytečnými výrobky. Takovým zemím nezbyvalo nic jiného než reorganizace. Nemohly prostě pokračovat v nadvýrobě. Kapitalistický systém se tam nadobro zhroutil.

Změna řádů v těchto zemích měla revoluční ráz. Byla to doba zmatků a násilností. Na všech stranách se hroutily staré instituce a vlády. Všude s výjimkou dvou či tří zemí - bývalí kapitalističtí páni urputně bojovali o své vlastnictví. Ale bojující proletariát jim vyrval vládu z rukou. Konečně se uskutečnil výrok Karla Marxe: "Hodina kapitalistického soukromého vlastnictví uhodila. Vyvlastňovatelé jsou vyvlastňováni." A právě tak rychle, jako se hroutily kapitalistické vlády, vznikaly na jejich místě kooperativní republiky.

"Proč se Spojené státy opožďují ?" "Probud'te se, američtí revolucionáři!" "Co je s Amerikou?" Tak zněla poselství, jež jsme dostávali od vítězných soudruhů z ostatních zemí. Ale my se nemohli vzchopit. Bránila nám v tom oligarchie. Ležela nám v cestě jako nějaká obrovská příšera.

"Počkejte, až se do toho na jaře pustíme," odpovídali jsme. "Pak budete koukat!"

To bylo naše tajemství. Získali jsme jako první spojence agrární stranu, která měla na základě podzimních volebních výsledků převzít na jaře vládu asi ve dvaceti státech. Vznikne pak náraz dvanáct států s kooperativně republikánským zřízením. Ostatní bude už snadné.

"Ale co když se agrárikům nepodaří ujmout se moci?" ptal se Arnošt. Soudruzi mu však říkali, že je škarohlíd a sýček.

Avšak selhání agráriků nebylo největším nebezpečím, jehož se Arnošt obával. Předvídal, že odpadnou velké odborové organizace a že se začnou vzmáhat kasty.

"Ghent naučil oligarchii, jak to má udělat," pravil Arnošt. "Jsem přesvědčen, že si z jeho 'Blahovomého feudalismu' udělali příručku 1."

Nikdy nezapomenu na onen večer, kdy po bouřlivé diskusi s šesti odborářskými vůdci se Arnošt na mne obrátil a klidně řekl: "Rozhodnuto. Železná pata vyhrála. Konec je na dohled."

Tato schůzka v našem bytě byla neoficiální. Arnošt stejně jako ostatní soudruzi chtěl pouze získat od odborářských vůdců ujištění, že v příští generální stávce zmobilizují své lidi. Ze všech šesti vůdců se nejzatvrzeleji bránil dát takové ujištění O'Connor, předseda Svazu strojírenských dělníků.

"Viděli jste přece, kam jste to dotáhli se svou starou taktikou stávek a bojkotu," naléhal Arnošt.

O'Connor a ostatní pokyvovali hlavami.

"Viděli jste také, co zmůže generální stávka," pokračoval Arnošt. "Zabránili jsme válce s Německem. Nikdy ještě se solidarita a síla dělnictva neprojevila velkolepěji. Dělnictvo může a bude vládnout světem. Potáh-nete-li s námi za jeden provaz, svrhneme nadvládu kapitalismu. Je to vaše jediná naděje. A vy to ještě ke všemu víte. Není jiného východiska. Ať

už děláte podle své staré taktiky cokoli, jste odsouzeni k porážce, ne-li pro nic jiného, tedy pro to, že páni mají v rukou soudy¹."

"Postupujete příliš ukvapeně," odpověděl O'Connor. "Neznáte všechny možnosti. Je ještě jiné východisko. Víme, na čem jsme. Stávek máme už po krk. Ale já nemyslím, že bude ještě někdy třeba vyzývat naše lidi k stávkám."

"Jaké je vaše východisko?" zeptal se Arnošt zhurta.

O'Connor se zasmál a potřásl hlavou: "Mohu vám říci jen tolik: nespali jsme. A nespíme ani teď."

"Doufám, že se není čeho obávat, ani zač stydět," pravil Arnošt vyzývavě.

"Podle toho, jaké s tím děláte tajnosti, není to nic kalého," řekl Arnošt s rostoucí zlostí.

"Zaplatili jsme své zkušenosti potem a krví. Bereme, co se nám nabízí," zněla odpověď.
"Blíží košile než kabát."

"Bojíte-li se mi říci, jak se chcete z toho dostat, řeknu vám to sám." V Arnoštovi vzkypěla krev. "Chcete se dělit o zisky vydřené na dělnících. Dohodli jste se s nepřítelem, tak je to. Zaprodali jste zájmy všeho dělnictva, utekli jste z bitvy jako zbabělci."

"Neříkám tak ani tak," odpověděl O'Connor zamračeně. "Jen si myslím, že my musíme vědět, co je pro nás nejlepší, o trochu lip než vy."

"A čerta se staráte o to, co je nejlepší pro ostatní dělnictvo. Na ně se prostě vykašlete."

"Neříkám už nic," odpověděl O'Connor, Jeda to, že jsem předsedou Sdružení strojních dělníků a že mým úkolem je hájit zájmy těch, které zastupuji, to je vše."

Když pak odborářští vůdci odešli, načrtl mi Arnošt s klidem člověka, který ví, že se nedá nic dělat, jak se budou události dál vyvíjet.

"Socialisté se těšili na den," pravil, "až odborově organizovaní dtl-nictvo, poražené na poli odborových zájmů, přejde na pole politické. Nuže, Železná pata potřela odbory na hospodářském poli a zatlačila je na politické pole, a místo aby to byl pro nás přínos, bude to zklamání. Železná pata si vzala ponaučení k srdci. Ukázali jsme jí svou sílu v generální stávce. Postarala se, aby se generální stávka už neopakovala."

"Ale jak?" zeptala jsem se.

"Prostě tím, že koupí velké odborové organizace. Ty se při příští generální stávce nepřipojí. A tak už to nebude generální stávka."

"Ale Železná pata nemůže přece provádět tak nákladný plán natrvalo," namítla jsem.

"Nesubvencuje přece všechny odbory. To není třeba. Víš, co se stane? Budou zvýšeny mzdy a zkrácena pracovní doba železničním zaměstnancům a dělníkům v železářském, ocelářském a

strojírenském průmyslu. V těchto odborových svazech budou čím dál tím lepší podmínky. Kdo bude jejich členem, bude se mít jak v ráji."

"Ale já tomu pořád ještě nerozumím," namítla jsem. "Co bude s ostatními odbory? Velká většina odborových svazů nepatří přece k této kombinaci."

"Ostatním odborům bude znemožněna existence, všem do jednoho. Copak nevidíš, že železničáři, kovodělníci, strojaři a mechanici dělají vše, co je v naší zmechanizované civilizaci nezbytně nutné k životu? Bude-li si Železná pata jista jejich věrností, může nechat ostatní dělníky plavat. Železo, ocel, uhlí, stroje a doprava představují páteř celé průmyslové výroby."

"A co uhlí?" zeptala jsem se. "Je téměř milión horníků."

"To jsou prakticky nekvalifikovaní dělníci. Ti se nepočítají. Mzdy se jim budou snižovat a pracovní doba prodlužovat. Budou otroky stejně jako my všichni ostatní a budou asi první z nás, kteří klesnou na úroveň pouhých tažných zvířat. Budou k práci donuceni, stejně jako jsou nyní nuceni pracovat farmáři pro pány, kteří je oloupili o jejich půdu. A stejně tak tomu bude se všemi odbory, které nepatří k této kombinaci. Uvidíš, jak začnou kolísat a rozpadávat se a z jejich členů se stanou otroci, hnaní do práce prázdným žaludkem a zákonem. Víš, co se stane s Farleyem a jeho stávkokazy? Povím ti to. Stávkokazectví jako řemeslo zanikne. Nebude již stávek. Místo stávek budou vzpoury otroků. Stávkokazi budou povýšeni na otrokáře. Nebude se tomu ovšem tak říkat. Bude se to nazývat

provádění zákona o pracovní povinnosti dělníků. Tato věrolomnost Far-leyů¹ ve velkých odborech prostě prodlouží zápas. Boží vědí, kdy a kde za těchto okolností revoluce zvítězí."

"Avšak při takové mocné kombinaci, jako je spojení oligarchie s velkými odborovými svazy, má vůbec smysl doufat, že revoluce někdy zvítězí?" zeptala jsem se. "Nebude tato kombinace trvat věčně?"

Zavrtěl hlavou. "Jedna z našich pouček zní, že každý systém založený na třídách a kastách obsahuje v sobě zárodek vlastního rozkladu. Když je systém založen na třídách, jak se lze vyhnout kastám? Železná pata nebude s to tomu zabránit a kastovnictví nakonec Železnou patu zahubí. Mezi oligarchy se již kasty začínají vyvíjet. Ale počkej, až se začnou vyvíjet kasty v privilegovaných odborových svazech. Železná pata využije vši své síly, aby tomu zabránila, ale marně."

Privilegované odbory jsou výkvětem amerického dělnictva. Jsou v nich silní, schopní lidé. Stali se členy těchto odborů na základě boje o zaměstnání. Každý schopný dělník ve Spojených státech bude posedlý ctížádostí stát se členem privilegovaných odborů. Oligarchie bude tuto ctížádost a z toho plynoucí boj podoprot. Tak bude odlákávat silné jedince, kteří by se jinak možná stali revolucionáři, a využívat jejich síly k vlastnímu prospěchu.

Naproti tomu dělnické kasty, členové privilegovaných odborů, budou usilovat o to, aby se z jejich organizací staly výsadní, uzavřené korporace. A to se jim podaří. Příslušnost k dělnickým kastám se stane dědičnou. Synové budou nastupovat po otcích a ustane příliv nové krve z věčného rezervoáru sil od prostého lidu. To bude znamenat úpadek odborářských kast, které budou čím dál tím slabší. Současně však jako instituce se stanou na čas všemocnými. Budou jako palácové strážce ve starém Římě, dojde k palácovým revolucím, při nichž se

odborářské kasty zmocní otěží vlády. A budou palácové kontrarevoluce oligarchů a u moci budou hned ti, hned oni. A při tom všem bude pokračovat nevyhnutelné oslabování kast, takže nakonec zase prosadí svou prostý lid."

Takovéto předtuchy zdlouhavého sociálního vývoje měl Arnošt, když zpočátku propadl depresi z odpadlictví velkých odborových svazů. V tom jsem s ním nikdy nesouhlasila. A ani teď, když píši tyto řádky, nesouhlasím, ba dokonce živěji než kdy před tím, vždyť právě teď, ačkoli je Arnošt mrtev, stojíme na prahu revoluce, která smete všechny oligarchie. Ale

uvedla jsem tu Arnoštovo proroctví, protože to bylo jeho proroctví. Ačkoli byl o tom přesvědčen, bojoval proti tomu ze všech sil a pravě on vlč neč kdokoli jiný připravil vzpou, která v této chvíli čeká pou/c nn signál.

"Jestliže se však oligarchie udrží," zeptala jsem se toho večera, "co bude s velikými přebytky, které jí každoročně připadají?"

"Přebytky budou muset být nějak vydány," odpověděl, "a neměj strach, oligarchie si už nějaký způsob najde. Postaví nádherné silnice, nastane velký rozvoj vědy a zvláště umění. Až oligarchové úplně ovládnou lid, budou mít kdy na jiné věci. Začnou vyznávat krásu. Stanou se z nich milovníci umění. Pod jejich vedením a za velké odměny budou pro ně pracovat umělci. Výsledkem bude velkolepé umění, neboť potom už umělci nebudou muset - jako až dosud - lichotit buržoaznímu vkusu středních vrstev. Bude to velkolepé umění, říkám ti, povstanou podivuhodná města, vedle kterých dřívější města budou chudá a nevzhledná. A v těchto městech budou oligarchové bydlet a klanět se kráse².

A tak se budou přebytky rozhazovat, zatímco dělnictvo se bude v potu tváře lopotit. Stavba těchto velkých děl a měst poskytne hladovou mzdu miliónům obyčejných dělníků, neboť obrovské přebytky budou vyžadovat právě tak obrovské výdaje a oligarchové budou stavět na tisíce let - ba co říkám, na desetitisíce let. Budou tvořit stavby, o jakých se Egyptanům a Babyloňanům ani nesnilo a až už nebude po oligarchů ani stopy, jejich nádherné cesty a podivuhodná města budou sloužit bratrstvu dělnictva, které v nich bude žít a bydlet³.

A všechny tyhle věci budou oligarchové dělat, protože nemohou jinak. Tato velká díla budou formou, v níž budou vydávat své přebytky, stejně jako vládnoucí třídy Egypta před dávnými časy vydávaly peníze, o které okradly lid, na stavbu chrámů a pyramid. Za vlády oligarchie bude vzkvétat nikoli třída knězi, nýbrž třída umělců. Na místo buržoazní obchodnické třídy nastoupí odborářské kasty. A pod tím bude propast, kde bude hnit, strádat, rozkládat se a vždy znovu se rodit prostý lid, masa obyvatelstva. A nakonec jednoho dne prostý lid z propasti povstane, kasty dělnictva a oligarchie zaniknou, a pak konečně přijde po staletích úsilí den obyčejného, prostého člověka. Myslil jsem, že se toho dne dožiju. Ale teď vidím, že se toho nedočkám."

Odmlčel se, a dívaje se na mne, dodal:

"Sociální vývoj jde zoufale pomalu, vid', drahoušku."

Objala jsem ho a on mi položil hlavu na prsa.

"Ukolébej mě," zašeptal jako rozmarné dítě, "měl jsem ošklivé vidění a chtěl bych je zaspat."

POSLEDNÍ DNY

Ke konci ledna 1913 byla uveřejněna zpráva, že oligarchie změnila svůj poměr k privilegovaným odborovým svazům. Noviny psaly, že železničářům, dělníkům železářského, ocelářského a strojírenského průmyslu byly zvýšeny mzdy a zkrácena pracovní doba jako dosud nikdy předtím. Ale nebylo uveřejněno všechno. Oligarchové se dosud neodvažovali říci plnou pravdu. Ve skutečnosti stouply mzdy mnohem víc a poskytované výhody byly mnohem větší. Zatím se to všechno tajilo, ale každé tajemství vyjde najevo. Příslušníci privilegovaných odborových svazů to pověděli svým ženám, ženy se svěřily jedna druhé a brzy všichni dělníci věděli, co se stalo. Byl to jen logický vývoj toho, čemu se v 19. století říkalo podíl na vykořisťování. V tehdejších hospodářských bojích zkoušeli kapitalisté také využít účasti na zisku. To znamená, pokoušeli se dělníky uchláchnout tím, že jim poskytovali finanční účast na svých podnicích. Avšak účast na zisku jako systém byla směšná a nemožná věc. Účast na zisku může mít úspěch jen v ojedinělých případech za hospodářských bojů, neboť kdyby se kapitál a dělnictvo jako celek dělily o zisky, vznikla by nakonec stejná situace, jako kdyby nebylo vůbec žádného dělení.

Avšak z nepraktické myšlenky účasti na zisku vznikla praktická myšlenka účasti na vykořisťování. "Dejte nám větší mzdy a druhí ať to zaplatí," to bylo heslo silných odborových svazů. Tu a tam měla tato sobecká politika úspěch. Břemeno se přesunulo na širokou masu neorganizovaného a nedostatečně organizovaného dělnictva. Tito dělníci ve skutečnosti platili zvýšené mzdy svých silnějších druhů, členů odborových svazů, jež byly vlastně dělnickými monopoly. Spojení oligarchie a privilegovaných odborů bylo pouze, jak jsem řekla, ve velkém měřítku logickým důsledkem této myšlenky.¹

Jakmile se začalo proslýchat, že privilegované odbory odpadly, dělnictvo celého světa začalo reptat. Brzy poté vystoupily privilegované odbory z mezinárodních organizací a přerušily všechna zájmová spojení. Došlo k nepokojům a násilnostem. Členové privilegovaných svazů byli pranýřováni jako zrádci a v krčmách a hospodách, na ulici i v práci, zkrátka všude, je napadali soudruzi, které tak věrolomně opustili.

Bylo mnoho rozbitých hlav a mnoho mrtvých. Ani jeden člen privilegovaných odborů si nebyl jist životem. Chodili do práce i z práce ve skupinách a vždy jen prostředkem ulice. Na chodnicích se vydávali nebezpečí, že jim rozbije lebku cihla nebo dlažební kámen, shozený z okna nebo ze střechy. Směli nosit zbraň, úřady jim vůbec vycházely ve všech směrech vstříci. Jejich odpůrci byli odsuzováni k dlouhým trestům vězení, kde se s nimi surově zacházelo. Nečleni privilegovaných odborů naproti tomu nesměli nosit zbraň. Porušení tohoto zákona se považovalo za zločin a odpovídal mu patřičný trest.

Podvedené dělnictvo hledalo dál příležitost, jak se pomstít zrádcům.

Hranice mezi kastami se zvedly docela přirozeně. Děti zrazených ilélnků pronásledovaly děti zrádců, takže nakonec nebylo možno, aby si tyto děti hrály na ulici, ani aby chodily do veřejných škol. Také ženy a příbuzní zrádců byli vyloučeni ze společnosti a kupec, který jim prodal zboží, se vystavil bojkotu.

Důsledek byl, že zrádci a jejich rodiny se pod tímto tlakem z mnoha stran začali shlukovat do uzavřených celků. Protože si nebyli jisti životem uprostřed podvedeného proletariátu, odstěhovali se do nových čtvrtí, kde bydleli jen oni. Oligarchie je v tom podporovala. Postavila jim pěkné obytné domy, moderní a hygienické, obklopené prostornými dvory a

oddělené tu a tam parkem nebo hřištěm. Jejich děti chodily do zvláštních škol, postavených jen pro ně, a zde se jim dostávalo odborného školení v manuální zručnosti a v technických vědách. Z tohoto odloučení muselo hned od počátku nevyhnutelně vznikat kastovnictví. Z příslušníků privilegovaných odborů se tvořila dělnická aristokracie. Žili stranou od ostatního dělnictva. Bydleli lépe, lépe se oblékali, lépe jedli a lépe se s nimi zacházelo. Mstili se tím, že se podíleli na vykořisťování druhých.

S ostatní dělnickou třídou zatím oligarchie zacházela stále bezohledněji. Odňala jim mnoho drobných výsad, zatímco mzdy a životní úroveň stále klesaly. Základní školy postupně upadaly, školní docházka přestávala být pomalu povinná. Vzrůst negramotnosti mezi mládeží nové generace byl hrozný.

Ovládnutí světového trhu Spojenými státy rozvrátilo ostatní svět. Staré řády a vlády se všude hroutily a měnily. V Německu, Itálii, Francii, Austrálii a na Novém Zélandě vznikaly kooperativní republiky. Britské impérium se rozpadávalo. Anglie měla plné ruce práce. V Indii byla vzpoura v plném proudu. Celá Asie se otřásala heslem: "Asie Asiátům!" Za tímto pokřikem stálo Japonsko, věčně štvoucí a podněcující žlutou a hnědou rasu proti bílé. A zatímco Japonsko snilo o kontinentální říši a usilovalo o uskutečnění tohoto snu, potlačilo svou vlastní proletářskou revoluci. Byl to prostě boj mezi kastami, kuliové proti samurajům. Socialističtí kuliové byli po desetitisících popravováni. Čtyřicet tisíc lidí padlo v pouličních bojích v Tokiu a při marném útoku na mikadův palác. V Kobe byly úplné jatky, povraždění bavlnářských dělníků kulomety se stalo klasickým příkladem nejstrašlivější popravy, jaká kdy byla provedena moderními válečnými stroji. Japonská oligarchie, když se dostala k moci, byla ze všech nejzvěšilejší. Japonsko ovládlo Východ a zmocnilo se celé asijské části světového trhu, až na Indii.

Anglii se podařilo potlačit proletářskou revoluci ve vlastní zemi a udržet

si Indii, přestože byla na pokraji zhroucení. Byla také nucena přihlížet, jak se jí vymkly z rukou její velké kolonie. Tak se stalo, že se socialistům podařilo proměnit Austrálii a Nový Zéland v kooperativní republiky. Z téhož důvodu ztratila Anglie i Kanadu. Avšak svou vlastní socialistickou revoluci Kanada za pomoci Železné paty potlačila. Současně pomohla Železná pata potlačit revoluci v Mexiku a na Kubě. Důsledek byl, že se Železná pata v Novém světě pevně usadila. Sloučila celou Severní Ameriku od Panamského průplavu až k Severnímu ledovému moři v jeden pevný politický celek.

Anglii se podařilo - za cenu obětování ostatních velkých kolonií - udržet si jediné Indii. Ale jen na čas. Boj s Japonskem a ostatní Asií o Indii byl tím pouze odložen. Anglii bylo souzeno Indii v brzké době ztratit, což mělo za nezbytný následek boj mezi sjednocenou Asií a ostatním světem.

Když se celý svět zmítal v bojích, ani my ve Spojených státech jsme nemohli žít v klidu a míru. Odpadnutí velkých odborových organizací znemožnilo naši proletářskou vzpouru, ale odpor planul na všech stranách. K tomu všemu, k dělnickým nepokojům, k nespokojenosti farmářů a zbytků středních vrstev, rozmohlo se fanatické náboženské hnutí. Rozšířila se najednou jakási odnož "adventistů sedmého dne", prohlašující, že přišel konec světa.

"Čert aby vzal tenhle zmatek!" zvolal Arnošt. "Jak můžeme doufat v solidaritu při takové motanici a křížení snah a zájmů?"

A náboženské hnutí nabývalo skutečně hrozivých rozměrů. Lid propadající bídě a zklamání ve všech vezdejších nadějích byl pro tyto bludy zralý a dychtil po nebi, kam se jeho vykořisťovatelé nedostanou právě tak, jako neprojde velbloud uchem jehly. Kraj se hemžil potulnými fanatickými kazateli, a přes zákazy úřadů a přes přísné stíhání rozdmýchávaly nesčetné tábory lidu plameny náboženského šílenství.

Tito fanatikové hlásali, že přišly poslední dny, počátek konce světa. Zvedly se čtyři větry. Bůh roznítil národy k vzájemnému boji. Byl to čas zjevení a zázraků se zástupem jasnovidců a prorokyň. Státisíce lidí nechávalo práce a prchalo do hor, aby tu očekávalo ohlášený příchod Spasitele a "nanebevzetí sto čtyřiceti čtyř tisíc". Ale bůh nepřicházel a lidé hromadně umírali hladu. Ve svém zoufalství plenili farmy, aby získali něco k jídlu, a zmatek a chaos, který z toho vznikal, jen stupňoval útrapy ožebračených farmářů.

Jenomže statky a sýpky byly vlastnictvím Železné paty. Ta vyslala vojenské oddíly, aby bodáky zaháněly zfanatizované obyvatelstvo zpět k práci do měst. Někteří však unikli, vytvořili potulné tlupy, a ty přepadávaly

a loupily. Jejich vůdcové byli popravováni pro vzpouru a zavírání do blázinců. Ti, kteří byli popravováni, šli na smrt s nadšením mučedníků. Byla to doba šílenství. Šířil se neklid. V močálech, pustinách a divočinách od Floridy až po Aljašku tančily poslední zbytky Indiánů tance duchů a čekaly na příchod svého mesiáše.

A nad tím vším se s hrozivým klidem a jistotou roztahoval stín onč příšery našeho věku, oligarchie. Železnou rukou a železnou patou deptala vzpouzející se milióny, ze zmatku tvořila řád a přímo z chaosu stavěla základy a bašty.

"Jen počkejte, až se dostaneme k moci," říkali agráři, jak nás informoval Calvin v našem pellstreetském bytě. "Podívejte se na státy, jichž jsme se zmocnili. Až se s podporou vás socialistů ujmete úřadů, budou zpívat jinou písničku."

"Milióny nespokojených a ožebračených jdou s námi," říkali socialisté. "Přešli k nám agráři, farmáři, střední vrstvy a dělnictvo. Kapitalistický řád se zhroutí. Příští měsíc vyšleme padesát lidí do kongresu. Za dva roky budou všechny úřady naše, od presidenta až po místního pohodného."

Arnošt nad tím vším jen kroutil hlavou a říkal:

"Kolik máte pušek? Víte, kde sehnat dost olova? Pokud jde o prach, chemické sloučeniny jsou lepší než mechanické směsi, za to vám ručím."

KONEC

I když nadešel čas, kdy jsme Arnošt i já museli odejít do Washingtonu, otec s námi nešel. Oblíbil si proletářský život. Díval se na naše chudé a špinavé okolí jako na velikou sociologickou laboratoř a zdálo se, že se nemůže nabažít všelijakých výzkumů. Spřátelil se s dělníky a v několika rodinách byl jako doma. Přitom vykonával nejrozmanitější práce, které bral jako bádání, jako hru, protože ho to těšilo. Vracel se pokaždé domů se spoustou postřehů a přímo překypoval novými zážitky. Až do morku kostí byl vědec. Nemusel pracovat, protože Arnošt svými překlady vydělal dost, aby nás uživil všechny tři. Ale otec šel stále za svou

oblíbenou představou, která se podle toho, jaké práce si nacházel, zřejmě velmi měnila. Nikdy nezapomenu na ten večer, kdy si přinesl domů celé vybavení podomního

obchodníka s tkaničkami do bot a šlemi, nebo když jsem vešla do jednoho krámků a kdo mě tam neobsluhoval - otec! Pak mne již nepřekvapilo, když týden roznášel pivo ve výčepu v protějším hostinci. Pracoval jako noční hlídač, prodával na ulici brambory, lepil štítky v továrně na konzervy, dělal poslíčka ve výrobně krabic, nosil vodu skupině dělníků pracujících na stavbě pouliční dráhy a krátce předtím, než se rozpadla, vstoupil do odborové organizace umývačů nádobí.

Pokud šlo o oblékání, myslím, že na otce působil příklad biskupův, neboť nosil lacinou dělnickou bavlněnou košili a kombinézu přepásanou úzkým řemenem. Jen jeden zvyk si zachoval ze starých časů, k obědu či vlastně k večeři se vždy převlékal.

S Arnoštem jsem mohla být šťastna kdekoli. Avšak že se také otec cítil spokojen v našich změněných poměrech, to moje štěstí dovršovalo.

"Když jsem byl ještě kluk," říkával, "byl jsem velmi zvědavý. Chtěl jsem vědět, proč věci jsou a co se s nimi děje. Proto jsem se stal fyzikem. A dnes sleduji život kolem sebe s takovou zvědavostí, jako když jsem byl chlapec. Právě zvědavost způsobuje, že život za něco stojí."

Občas zkoušel své štěstí severně od Tržní ulice ve čtvrti obchodů a divadel, kde prodával noviny, obstarával posílky a otvíral dvířka drožek. Tam se také jednoho dne při otvírání drožky sešel s panem Wicksonem. Večer nám otec vzrušeně vyprávěl o této příhodě.

"Wickson se na mne upřeně podíval, když jsem za ním zavřel dvířka, a zabručel: 'U sta hromů, ať visím!' Právě tak to řekl: 'U sta hromů, ať visím!' Zrudl jako krocan a byl tak zmaten, že mi zapomněl dát spropitné. Ale patrně se rychle vzpamatoval, neboť drožka odjela sotva dvacet kroků, když dal obrátit a vrátil se ke mně. Vyklonil se z dvířek a povídá:

„Poslyšte, profesore, to je trochu silný tabák. Nemohl bych vám nějak pomoci?"

„Zavřel jsem vám dvířka kočáru," odpověděl jsem, „za to se obvykle dává desetník."

„K čertu s desetičkou!" zasupěl. „Myslím něco pořádného."

Myslel to určitě vážně - asi se v něm hnulo svědomí či co. A tak jsem o tom chvíli uvažoval.

Čekal napjatě, co přijde, když jsem začal mluvit, ale měli jste ho vidět, když jsem domluvil!

„Mohli byste mi vrátit můj dům," povídám, „a moje podíly v Sierrských prádelnách."

Otec se odmlčel.

"Co na to řekl?" zeptala jsem se nedočkavě.

"Co mohl říci? Neřekl nic. Zato já řekl: 'Doufám, že jste šťasten.' Podíval se na mne udiveně. 'Řekněte, jste šťasten?' zeptal jsem se."

Křikl na drožkáře a ujížděl, kleje jako pohan. A ten desetrník mi nedal, tím méně dům a podíly. Tak vidíš, má milá, jaké zklamání mi přináší můj tulácký život."

Když jsme potom s Arnoštem odjeli do Washingtonu, zůstal otec v pell-streetském bytě. Starý řád se hroutil, čekal jen na poslední ránu, ta byla blíž, než jsem tušila. Proti našemu očekávání nebyly socialistickým členům kongresu činěny žádné překážky, aby se ujali svých míst. Všechno šlo hladce a já se Arnoštovi smála, když považoval právě tento hladký průběh za špatné znamení.

Naši socialističtí soudruzi byli plni optimismu a důvěry ve svou sílu a v to, co dokážou. Několik členů agrární strany, kteří byli zvoleni do kongresu, rozmnožilo naše řady a spojenými silami byl připraven podrobný akční plán. Toho všeho se Arnošt zúčastnil plným srdcem a s veškerou energií, ačkoli si tu a tam nemohl odpustit, aby zdánlivě bez jakékoli souvislosti neprohodil: "Až dojde na prach, chemické sloučeniny jsou lepší než mechanické směsi, za to vám ručím."

První potíže nastaly s agrární stranou v těch státech, kde získala v posledních volbách vládní většinu. Takových států bylo asi dvanáct, ale rolnické straně, která vyhrála ve volbách, nebylo dovoleno, aby se ujala úřadu. Dosavadní držitelé odmítli odstoupit. Bylo to docela jednoduché. Tvrdili, že volby neměly zákonný průběh, a zamotali věc do takových právnických kliček, že už se nedala rozmotat. Agrárníci byli bezmocni. Posledním odvoláním byly soudy a ty byly v rukou jejich nepřátel.

To byla velmi nebezpečná chvíle. Kdyby se ošizení agrárníci dali strhnout k násilnostem, vše by bylo ztraceno. Jaké jsme my socialisté vyvinuli úsilí, abychom je zadrželi! Byly dny a noci, kdy Arnošt oka nezamhouřil. Vlivní vůdcové rolníků si uvědomovali nebezpečí a byli do jednoho s námi. Ale to vše bylo málo platné. Oligarchie potřebovala výtržnosti, a proto vyslala své agenty provokatéry. Není sporu o tom, že rolnická vzpoura byla vyvolána agenty provokatéry.

Vzpoura vzplála asi ve dvanácti státech. Ožebračení farmáři se násilím zmocnili vlády těchto států. To bylo ovšem protiústavní a Spojené státy proti nim samozřejmě vyslaly vojsko. Agenti provokatéři všude štváli lid. Tito emisaři Železné paty vystupovali přestrojeni za řemeslníky, farmáře a zemědělské dělníky. V hlavním městě Kalifornie, Sacramentu, se agrární straně podařilo udržet pořádek. Tisíce agentů bylo vysláno do města, jež zachovávalo klid. Tlupy, složené výhradně z provokatérů, pálily a drancovaly domy a továrny. Rozeštvávaly lid tak dlouho, až se nakonec přidul k loupení. Rozdali chudákům ohromné množství lihovin, aby se ještě více rozohnili. A pak, když bylo vše připraveno, vystoupilo na scénu vojsko Spojených států, což byli vlastně žoldnéři Železné paty. Jedenáct tisíc mužů, žen a dětí bylo postříleno v ulicích Sacramenta nebo povražděno po domech. Federální vláda převzala vládu ve státě a tím byla Kalifornie vyřízena.

A právě tak jako v Kalifornii bylo tomu i jinde. Každý stát, kde měla většinu agrární strana, byl zpustošen a koupal se v krvi. Nejdříve vyvolali tajní genti a černosotněnci nepokoje a pak bylo povoláno vojsko. V zemědělských krajích vládly vzpoura a teror. Dnem i nocí se valil k nebi dým hořících farem, sýpek, vesnic a měst. Objevil se dynamit. Železniční mosty a tunely byly vyhazovány do vzduchu, vlaky ničeny. Nešťastní farmáři byli hromadně stříleni a věšeni. To vyvolalo strašnou odvetu, mnoho plutokratů a důstojníků armády bylo povražděno. V srdci všech planula touha po pomstě a po krvi. Vojenské oddíly potíraly farmáře s takovou zuřivostí, jako by to byli Indiáni. A měly také proč. Dva tisíce osm set vojáků zahynulo v

Oregonu, roztrháno řadou strašných dynamitových výbuchů, a podobným způsobem bylo zničeno mnoho transportních vlaků v různé době a na různých místech. A tak armáda bojovala o svůj život stejně jako farmáři.

Co se týká milice, vešel v platnost zákon o milici z roku 1903 a dělníci jednoho stáru byli nuceni pod trestem smrti zabít své soudruhy dělníky z jiného státu. Zákon o milicích ovšem zpočátku nefungoval hladce. Mnoho důstojníků milice bylo zavražděno a mnoho milicionářů popraveno podle stanného práva. To, co Arnošt předpověděl panu Kowaltovi a panu Asmunsenovi, se až překvapivě přesně splnilo. Oba byli povoláni do milice a posláni s trestní výpravou, která měla jít z Kalifornie proti farmářům v Missouri. Pan Kowalt a pan Asmunsen odmítli nastoupit. Dostali krátkou lhůtu. Pak byli postaveni před stanný soud a odsouzeni k smrti. Byli zastřeleni zády k popravčí četi.

Mnoho mladých lidí uteklo do hor, aby se vyhnulo službě v milicích. Stali se z nich zběhové a stejně je stihl trest, třebaže později, až se časy trochu uklidnily. Trest byl strašný. Vláda vydala prohlášení ke všem občanům, kteří chtějí používat ochrany práva, aby se do tří měsíců vrátili z hor. Když lhůta uplynula, poslala půl miliónu vojáků do všech horských oblastí. S vyšetřováním a procesy se nikdo nezdržoval. Kdekoli se vojsko setkalo s nějakým člověkem, na místě dostal kulku. Oddíly procesaly horské kraje tak, že tam nezůstal ani jeden psanec. Některé tlupy ve výhodných postaveních se statečně bily, ale nakonec žádný zběhlý milicionář nešel smrti

Ještě drásavějším příkladem pro lid bylo potrestání kansaské milice. K velké vzpouře v Kansasu došlo hned na počátku vojenských operací proti rolníkům. Šest tisíc milicionářů se vzbouřilo. Po několik týdnů byl v jejich řadách neklid a odbojná nálada, a proto byli internováni v tábore. Avšak jejich otevřená vzpoura byla nesporně urychlena agenty provokatéry.

V noci na 22. dubna se vzbouřili a povraždili své důstojníky, z nichž unikla jen nepatrná hrstka. To ovšem neměla Železná pata v plánu. Agenti provedli svůj úkol až příliš důkladně. Ale Železná pata toho využila. Přípravovala vypuknutí vzpoury a povraždění tolika důstojníků jí bylo vhodnou záminkou k dalším represáliím. Jako kouzlem objevilo se čtyřicet tisíc vojáků pravidelné armády a obklíčilo vzbouřence. Byla to léčka. Nešťastní milicionáři shledali, že jejich kulomety jsou k nepotřebě a že se náboje z obsazených skladů nehodí do jejich pušek. Vyvěsili bílý prapor kapitulace, ale marně. Ani jeden z nich nezůstal naživu. Všech šest tisíc bylo pobito. Nejprve do nich zdálky pálili obyčejnými granáty a šrapnely, a když pak ze zoufalství zaútočili na svírající je řady, byli skoseni kulomety. Mluvila jsem s očitým svědkem, který říkal, že žádný milicionář se nedostal před kulomety blíže než na sto padesát metrů. Zem byla poseta těly a nakonec se přes ně přehnal oddíl jízdy, který dorazil raněné kopyty koní, revolvery a šavlemi.

Současně s rozbitím agrární strany přišla vzpoura horníků. Byl to poslední smrtelný zápas odborově organizovaného dělnictva. Tři čtvrtě miliónu horníků stávkovalo. Ale byli příliš rozptýleni po celé zemi, aby mohli využít vlastní síly. Oligarchie je izolovala v jednotlivých oblastech a donutila ke kapitulaci. To bylo první velké zotročení. Pocockl si při tom vysloužil ostruhy jako otrokář a získal též nehynoucí nenávisť proletariátu. Mnohokrát se leckdo pokoušel připravit ho o život, ale jako by ho chránilo nějaké kouzlo. On také odpovídal za zavedení systému ruských pasů mezi horníky a za zákaz stěhování.

Socialisté se dosud drželi. Zatímco agrární strana hynula v krvi a plamenech, dělnické odbory se rozpadávaly, socialisté zachovávali klid a zdokonalovali svou tajnou organizaci. Marně nám to agrární strana vyčítala.

Tvrdili jsme právem, že jakákoli vzpoura z naší strany by byla sebevraždou celé revoluce. Železná pata, která zpočátku váhala zúčtovat naraz s celým proletariátem, shledala, že je to snazší, než očekávala, a nebyla by si přála ničeho více, než abychom povstali i my. Ale my jsme se střežili rozhodujícího utkání, ačkoli se to mezi námi přímo hemžilo agenty provokatéry. Tehdy na počátku měli agenti Železné paty velmi těžkopádné metody. Museli se ještě mnoho učit a mezitím je naše úderky zneškodňovaly. Byla to trpká a krvavá práce, ale bojovali jsme za svůj život a za revoluci a museli jsme bít nepřítele jeho vlastní zbraní. My však bojovali čestně. Ani jeden agent Železné paty nebyl odpraven bez soudu. Možná, že jsme se dopustili omylů, ale bylo-li tomu tak, pak velmi zřídka. Do úderů byli zařazeni nejstatečnější, nejbojovnější a nejobětavější soudruzi. Jednou, deset let po těchto událostech, vypočítal Arnošt podle údajů, které měl od vůdců těchto bojových skupin, že muži a ženy po vstupu do úderky žijí průměrně pět let. Soudruzi z úderů byli opravdoví hrdinové, a to nejpodivnější na tom bylo, že všichni byli přesvědčeni, že člověk nemá druhému brát život. Jednali proti vlastní přirozenosti, protože milovali svobodu a žádná oběť pro ni jim nebyla příliš velká.

My, kteří z osobní zkušenosti známe, co je to krveprolévání, nesmíme posuzovat hrdiny bojových úderů příliš přísně. Položili své životy pro lidstvo a žádná oběť jim nebyla dost velká. Přitom jim ve věku krve nezbývalo nic jiného než prolévat krev. Úderky byly trnem v Železné patě, který se jí nikdy nepodařilo odstranit. Everhard byl duchovním otcem této podivuhodné armády a její činy i okolnost, že se udržela po 300 let, svědčí o jeho organizačních schopnostech i o tom, jak důkladné základy vytvořil, aby na nich mohly stavět další generace. V určitém smyslu, nehledě k jeho velkým vědeckým příspěvkům v oboru ekonomie a sociologie a k jeho dílu, které vykonal jako generální vůdce revoluce, lze organizování úderů pokládat za jeho největší dílo.

Vytkli jsme si tři úkoly. Za prvé: vyčistit své rady od tajných agentů oligarchie. Za druhé: organizovat bojové úderky a vedle nich všeobecnou tajnou revoluční organizaci. Za třetí: proniknout svými agenty do všech odvětví oligarchie" dostat se do odborářských kast, zvláště mezi telegrafisty, tajemníky a vyšší úředníky, do armády, mezi agenty provokatéry a otrokáře. Byla to nebezpečná práce na dlouhou dobu a často se naše úsilí setkávalo s nezdarem, který nás stál těžké oběti.

V otevřeném boji zvítězila Železná pata, ale v novém boji, který jsme zahájili, v podivném, strašném podzemním zápase jsme se drželi. Nic nebylo vidět, mnohé se nedalo ani vytušit. Slepý bojoval proti slepému, a přece v tom všem byl řád, cíl, kontrola. Prostoupili jsme celou organizaci Železné paty svými agenty, přičemž ovšem i naše vlastní organizace neměla o špióny Železné paty nouzi. Byl to temný a záludný boj, plný nástrah a spiknutí, úkladů a intrik. A za tím vším, hrozící na každém kroku, stála smrt, krutá a strašlivá. Naši nejbližší, nejdražší soudruzi a soudružky mizeli. Ještě dnes jsme s nimi mluvili a zítra už byli pryč. Pak jsme je již nikdy nespatriili a věděli jsme, že jsou mrtví.

Nebylo možno na nikoho se spolehnout, nikomu důvěřovat. Člověk, který bojoval v podzemí vedle nás, přes všechno, co jsme o něm věděli, mohl být agentem Železné paty. Podminovali jsme organizaci Železné paty svými tajnými agenty a Železná pata si tam nasadila své vlastní špióny, aby mohla našemu rozvratnictví čelit. U nás to nebylo jiné. Stejně tak tomu bylo s

našimi organizacemi. A přestože nebylo důvěry a spolehnutí, museli jsme založit veškerou svou činnost na důvěře a spolehnutí. Často jsme se zklamali. Lidé byli slabí. Železná pata mohla nabízet peníze, pohodlí, radovánky a zábavy, jež kynuly v závětrí podivuhodných měst. My nemohli nabídnout nic než uspokojení, že člověk slouží věrně vznešenému ideálu. Odměnou za věrnost bylo pouze neustálé nebezpečí, mučení a smrt.

Lidé byli slabí, jak jsem řekla, a pro jejich slabost jsme museli někdy poskytovat jedinou druhou odměnu, která byla v naší moci, a to byla odměna smrtí. Museli jsme trestat zrádce. Neboť každý, kdo nás zradil, měl pak ustavičně v patách jednoho až dvanáct věrných mstitelů. Snad se nám tu a tam nepodařilo vykonat rozsudek nad našimi nepřáteli, jako například nad Pococky, ale co nikdy nesmělo selhat, byla pomsta na vlastních zrádcích. Se souhlasem organizace někteří soudruzi předstírali zradu, aby se dostali do podivuhodných měst a tam provedli naše rozsudky nad skutečnými zrádci. Stah' jsme se opravdu tak strašnými, že větším nebezpečím bylo nás zradit než zachovat nám věrnost.

Revoluce nabyla téměř náboženského rázu. Svoboda byla pro nás něčím posvátným. Hořel v nás svatý oheň nadšení. Muži i ženy zasvěcovali své životy velké věci, a novorozené děti jí byly zasvěcovány jako za starých časů službě boží. A to vše z lásky k lidstvu.

PURPUROVÁ LIVREJ

Zničením rolnických států zmizela z kongresu agrární strana. Její příslušníci byli odsouzeni pro velezradu a jejich místa zaujaly stvůry Železné paty. Socialisté byli v žalostné menšině a věděli, že se blíží jejich konec. Kongres a senát byly jen zástěrkou, fraškou. Rokovalo se s vážnou tváří o veřejných otázkách a usnášelo se podle starých zvyků, ale zatím vše, co se dělo, mělo ve skutečnosti jen jeden smysl, aby se příkazům oli-garchie dostalo ústavní sankce.

Arnošt byl v největší bitevní vřavě, když nadešel konec. Bylo to při rozpravě o zákonu na podporu nezaměstnaných. Zlé časy minulých let uvrhly široké masy proletariátu do nepředstavitelné bída, trvalý a stále se stupňující neklid je stlačoval ještě hlouběji. Milióny lidí umíraly hladu, zatímco

oligarchové a jejich nohsledi se přecpávali¹. Říkali jsme těm zbídačelým lidem "lidé z propasti"² a socialisté podali návrh zákona o nezaměstnání právě proto, aby zmírnili strašlivou bídu těchto lidí. Ale to nebylo Želené patě po chuti. Chystala se zapojit tyto milióny do práce zcela jiným způsobem než my, a proto vydala rozkazy, že náš návrh musí být přehlasován. Arnošt a soudruzi věděli, že jejich námaha je marná, ale měli už dost čekání a nejistoty. Přáli si, aby se už něco stalo. Nemohli ničeho dosáhnout a mohli nejvýše doufat, že se skoncuje se zákonodárnou komedií, ve které byli nedobrovolnými spoluhráči. Nevěděli, jak to skončí, ale nikdo netušil, že to bude mít tak dramatický konec, jaký přišel.

Seděla jsem toho dne na galerii. Věděli jsme všichni, že se připravuje něco strašného. Bylo to ve vzduchu a z toho, že na chodbách stály řady vojáků v plné zbroji a kolem vchodů do sněmovny skupiny důstojníků, bylo zřejmé, že se něco chystá. Oligarchie byla připravena k výpadu. Arnošt mluvil. Popisoval utrpení nezaměstnaných jakoby se zoufalou snahou pohnout srdcem a svědomím poslanců, ale republikánští a demokratičtí členové kongresu se mu vysmívali a pošklebovali a v síni byl hluk a zmatek. Arnošt naráz změnil směr útoku.

"Vím, že nemohu říci nic, co by na vás zapůsobilo," pravil. "Nemáte srdce, na něž se dá působit. Jste bezpáteřné skety! Říkáte si honosně republikáni a demokraté. Není již

republikánská strana, není demokratická strana. Nejsou republikáni, ani demokraté v této sněmovně. Jste patolízalové, nohsledi a stvůry plutokracie. Oháníte se otřelými frázemi o své lásce k svobodě, ale přitom všichni nosíte purpurovou livrej Železné paty."

Zde jeho hlas zanikl ve vřavě a ve výkřicích: "K pořádku! K pořádku!" Stál tu s pohrdavým výrazem a čekal, až se řev trochu utiší. Máchl rukou, jakoby je chtěl všechny odsunout, obrátil se ke svým druhům a zvolal:

"Slyšíte štěkot vykrmených šelem ?**

Rozpoutala se znovu pekelná vřava. Předseda bušil kladívkem, aby zjednal pořádek, a díval se nedočkavě po důstojnících u dveří. Ozvaly se

výkřiky: "Vzpoura!" a velký, vypasený poslanec za New York začal na Arnošta řvát: "Anarchisto!" Na Arnošta byla strašná podívaná. Každá žilka v těle mu hrála, měl výraz bojujícího zvířete, přestože jinak byl v nitru klidný a soustředěný.

"Pamatujte si," zaburácel hlasem, který přehlušil vřavu, "že právě tak jako vy dnes ukážete svou velkodušnost k proletariátu, tak jednou prole-tariát ukáže svou velkodušnost k vám!"

Výkřiky: "Vzpoura!" a "Anarchisto!" se zdvojnásobily.

"Vím, že nebudete hlasovat pro tento návrh," pokračoval Arnošt. "Dostali jste od svých pánů nařizeno hlasovat proti! A přitom se odvažujete mne nazývat anarchistou? Vy, kteří jste rozleptali lidovládu, vy, kteří se veřejně, nestydatě honosíte svou službou Železné patě, vy mne chcete nazývat anarchistou! Nevěřím v oheň a síru pekel, ale v takových chvílích, jako je tato, lituji, že nevěřím. Ba víc, v takových chvílích téměř věřím. Určitě musí být peklo, neboť jinak by se vám nedostalo za vaše zločiny patřičného trestu. Pokud vy existujete, potud je ve vesmíru nutně zapotřebí pekelného ohně."

Kolem vchodů nastal ruch. Arnošt, předseda i všichni přítomní se tam obrátili.

"Proč nepovoláte své vojáky, pane předsedo, a nenařídíte jim, aby konali svou povinnost?" zeptal se Arnošt. "Provedli by rychle vaše plány."

"Chystají se jiné plány," zvolal předseda. "Proto jsou tu vojáci."

"Myslíte ovšem naše plány," pravil posměšně Arnošt. "Atentát nebo něco podobného."

Leč při slově "atentát" se rozpoutala nová bouře. Arnošt nebyl s to zjednat si sluchu, ale zůstal stát a čekal, až se vřava na chvíli utiší. A tehdy se to stalo. Ze svého místa na galerii jsem viděla jen záblesk výbuchu. Hromová rána mě ohlušila. Spatřila jsem Arnošta, jak se potácí a padá v oblaku dýmu a jak se ze všech stran sbíhají vojáci. Soudruzi vyletěli rozrušení a připraveni na vše. Ale Arnošt se na okamžik vztyčil a zamával rukama, aby ho vyslechli:

"Je to provokace!" zvolal zoufale na výstrahu soudruhům. "Nedělejte nic, nebo je s vámi konec!"

Pak se zvolna zhroutil a vojáci se ho zmocnili. V příštím okamžiku vojáci vyklidili galerie a já jsem už nic neviděla.

Ačkoli to byl můj muž, nepustili mě k němu. Když jsem řekla, kdo jsem, okamžitě mne zatkli. Současně byli zatčeni všichni socialističtí členové kongresu včetně nešťastného Simpsona, který měl tyfus a ležel v hotelu.

Soud byl rychlý a krátký. Muži byli odsouzeni již předem. Byl zázrak,

že Arnošta nepopravili. Ze strany oligarchie to byla těžká chyba, na kterou doplatili. Ale oligarchie si tehdy příliš věřila. Byla zpita úspěchem, ani ve snu ji nenapadlo, že hrstka hrdinů má sílu otřást jejími základy. Zítra, až vypukne veliká vzpoura a celý svět se bude chvět pochodem miliónů, oligarchie pochopí - ale příliš pozdě, jak se tento hlouček hrdinů rozrostl¹.

Já sama jako revolucionářka přímo ze středu hnutí, která znala naděje, obavy a tajné plány revolucionářů, jsem oprávněna jako málokdo odpovědět na nařčení, že onu bombu v kongresu jsme vrhli my. A mohu říci bez jakýchkoli výhrad nebo pochyb, že žádní socialisté ani v kongresu, ani mimo něj neměli s touto záležitostí nic společného. Kdo bombu hodil, nevíme, ale víme naprosto bezpečně, že jsme to nebyli my.

Naproti tomu všechno nasvědčuje, že za tento čin je odpovědna 'Železná pata'. Dokázat to ovšem nemůžeme. Naše důkazy jsou jen nepřímé. Jsou tu však určité závadné a všeobecně známé skutečnosti. Předseda sněmovny dostal zprávu od tajné vládní služby, že socialističtí poslanci zamýšlejí přejít k teroristické taktice a že stanovili den, kdy tuto taktiku zahájí. Byl to právě den, kdy došlo k výbuchu. Proto byl Kapitol již předem nabit vojskem. Protože my jsme o bombě nic nevěděli, protože bomba skutečně vybuchla, protože příslušná místa se už předem na výbuch připravovala, je docela na místě soudit, že Železná pata o celé věci věděla. Vznášíme dále proti Železné patě obvinění, že je sama odpovědna za tento násilný čin a že její připravila a provedla s úmyslem svést vinu na nás, a tím nás zničit.

Od předsedy se varování dostalo dál a přeslechlo se mezi všemi, kteří nosili ve sněmovně purpurovou livrej. Věděli, že až bude Arnošt mluvit, dojde k nějaké výtržnosti. Abychom jim nekřivdili, oni skutečně mysleli, že výtržnost vyvolají socialisté. U soudu dosvědčovali někteří - rovněž v dobré víře - že viděli Arnošta, jak se chystá vrhnout bombu a že bomba vybuchla předčasně. Samozřejmě že nic takového neviděli. Avšak ve své

obrazotvornosti podnícené strachem byli prostě přesvědčeni, že viděli.

Jak pravil Arnošt u soudu: "Což to nedá rozum, že kdybych chtěl vrhnout bombu, že bych si nevybral takovou neúčinnou prskavku, jako byla tahle? Nebylo v ní ani dost prachu. Nadělala spoustu kouře, ale nikoho, mimo mne, nezranila. Vybuchla mi přímo u nohou, a přece mě nezabila. Kdybych chtěl házet bomby, nějakou tu škodu bych už nadělal, to mi můžete věřit. Z mých náloží by bylo něco víc než kouř."

Naproti tomu obžaloba tvrdila, že slabý účinek pumy právě tak jako její předčasný výbuch způsobilo naše nedopatření, že Arnošt ztratil nervy a pustil ji na zem. A na dotvrzení tohoto argumentu svědčilo několik poslanců, že si všimlo, jak Arnošt s bombou manipuloval a pak ji upustil.

Pokud se týče nás, nikdo nevěděl, jak byla bomba vržena. Arnošt mi řekl, že zlomek vteřiny před explozí slyšel a viděl, jak mu padla k nohám. Tak také vypovídal před soudem, ale nikdo

mu nevěřil. Ať tak či tak, celá věc byla, jak se říká lidově, "upečena" předem. Železná pata se rozhodla, že nás zničí, a bylo marné se tomu vzpírat.

Říká se, že pravda vyplave na povrch jako olej na vodu. Skoro bych pochybovala, že toto přísloví je správné. Devatenáct let uplynulo, a přes naše neúnavné úsilí se nám nepodařilo zjistit, kdo tuto bombu skutečně vrhl. Určitě to byl nějaký agent Železné paty, ale nepodařilo se ho vypátrat. Nikdy jsme nezjistili ani sebemenší stopu, kdo to mohl být. Nyní, po tak dlouhé době, nezbyvá než tuto záležitost přiřadit k neobjasněným záhadám dějin.

Pervaise byl Američan francouzského původu, který seděl r. 1913 v newyorském vězení, čekaje na soudní řízení pro vraždu. Z jeho vyznání se dovídáme, že nebyl zločincem. Byl to horkokrevný, vášnivý a prchlý člověk. V záchvatu žárlivosti zabil svou ženu - zcela obvyklá věc v oněch dobách. Pervaise, jak široce a dlouze vykládá ve svém vyznání, měl strašlivý strach ze smrti. Byl by udělal všechno, jen aby si zachránil život, a policejní agenti ho ještě zpracovávali, strašice ho, že až přijde před soud, neujde trestu smrti pro úkladnou vraždu. V té době byla úkladná vražda jedním z nejtěžších zločinů. Odsouzený muž či žena byl posazen na zvláště konstruovanou smrtící židli, kde byli pod dohledem lékařů zabiti elektrickým proudem. Říkalo se tomu elektrické křeslo a bylo to v té době velmi populární. Anestezie jako způsob nucené smrti byla zavedena teprve později.

Tohoto v jádru hodného, ale primitivně prchlého člověka, který čekal ve vězení na smrt, přemluvali agenti Železné paty, aby hodil do sněmovny bombu. Ve svém vyznání výslovně konstatuje, že byl informován, že bomba má velmi malý účinek a že při tom nikdo neprijde o život. To souhlasí se skutečností, že exploze byla slabá a nezabila Everharda, třebaže mu vybuchla přímo u nohou.

Pervaise byl propašován do jedné z galerií, která byla naoko uzavřena, jako by se opravovala. Měl si sám vybrat okamžik k vržení bomby a naivně se přiznává, že by tak zaujal Everhardovou řečí a všeobecným zmatkem, který z toho vznikl, že by byl málem zapomněl na své poslání.

Za odměnu byl nejen propuštěn z vězení, nýbrž dostal také doživotní rentu. Té vsuk dlouho neužíval. V září 1914 dostal srdeční reumatismus a za tři dny zemřel. Před svou smrtí poslal pro katolického kněze pátera Petra Durbana a jemu učinil zmíněné doznání. Knězi se zdálo toto doznání tak závažné, že je sepsal a dal odpřisáhnout. Co se stalo potom, můžeme si jen domýšlet. Dokument byl zřejmě tak důležitý, že našel cestu do Říma. Působily zde asi mocné vlivy, protože se nikdo o něm nikdy nedověděl. Po celá staletí jako když se po něm zem slehne. Teprve v minulém století skvělý italský učenec Lorbina na něj zcela náhodou přišel při svých výzkumech ve Vatikánu.

Dnes není naprosto žádné pochyby o tom, že Železná pata nese odpovědnost za výbuch v poslanecké sněmovně r. 1913. I když se Pervaisovo doznání nikdy nedostalo na světlo, není možno pochybovat o jeho pravdivosti. Neboť tento čin, za nějž bylo uvrženo 52 poslanců do vězení, je stejného rázu jako nesčetné podobné činy, které provedla oligarchie a před ní kapitalisté.

Klasickým příkladem je surová a svévolná justiční vražda nevinných tzv. hay-marketských anarchistů v Chicagu v 80. letech devatenáctého století. Zvláštní kategorii tvoří záměrné pálení a ničení kapitalistického majetku samými kapitalisty. Za takové činy byli pak trestáni nevinní lidé.

V dělnických bouřích prvního desetiletí 20. stol" které se rozpoutaly mezi kapitalisty a Západním sdružením horníků, bylo použito podobné, avšak krvavější taktiky. Agenti kapitalistů vyhodili do vzduchu nádraží v Independence. 13 lidí bylo zabito a mnoho zraněno. Načež kapitalisté, kteří měli v rukou zákonodárství i soudnictví státu Colorado, obžalovali horníky z tohoto zločinu a nescházelo mnoho a byli by je odsoudili. Stejně jako v případě Pervaisově využili agenti kapitalistů jakéhosi Romainese, který čekal na odsouzení v žaláři v jiném státě, Kansasu. Leč na rozdíl od Pervaise proniklo doznání Romainesovo na veřejnost již tehdy.

Do téže doby patří ještě případ Moyerův a Haywoodův, dvou silných, nebojácných odborářských vůdců. První byl předsedou, druhý tajemníkem Západního sdružení horníků. Tehdy byl tajuplně zavražděn bývalý guvernér státu Idaho. Socialisté a horníci veřejně prohlašovali, že zločin spáchali vlastníci dolů. Přesto však se guvernéri států Idaho a Colorado spikli proti dělníkům, dah unést Moyera a Haywooda, uvrhnout je do vězení a obžalovat z vraždy, čímž porušili federální i státní ústavu. U příležitosti tohoto případu pronesl Eugene V. Debs, tehdy celonárodní vůdce amerických socialistů, tato slova: "Dělničtí vůdcové, kteří se nedají ani podplatit, ani zastrašit, musejí být zákeřně zavražděni. Jediným zločinem Moyerovým a Haywoodovým je, že zůstali neochvějně věrni dělnické třídě. Kapitalisté nám ukradli naši zem, přivedli na scestí naši politiku, zhanobili naše soudnictví a nás zašlapali do bláta a nyní se chystají zavraždit ty, kteří se nechtějí hanebně podříditi jejich surové nadvládě. Guvernéri Idaho a Colorada pouze vykonávají rozkazy svých pánů, plutokratů. Důsledek je boj dělníků proti pluto-kracii. Údělí-li oni první, náš úder bude poslední."

VE STÍNU SONOMSKÝCH HOR

O sobě z této doby nemám mnoho co říci. Půl roku jsem byla ve vězení, přestože mne z ničeho neobžalovali. Byla jsem prostě podezřelá -hroživé slovo, s nímž se všichni revolucionáři zanedlouho důkladně seznámili. Avšak naše rodící se tajná služba začala fungovat. Když jsem byla asi dva měsíce ve vazbě, jeden z dozorců mi prozradil, že je revolucionář a že má spojení s organizací. Za několik týdnů se ukázalo, že vězeňský lékař Joseph Parkhurst, který právě nastoupil, je členem jedné bojové úderky.

Tak byla celá organizace oligarchie prostoupěna a jako pavučinou omotána naší organizací. A proto jsem věděla o všem, co se dalo venku ve světě. Nejen to: všichni naši uvěznění vůdcové byli ve spojení se statečnými soudruhy, kteří na sebe navlékli livrej Železné paty. Ačkoli Antolt byl vězněn tři tisíce mil ode mne na pobřeží Tichého oceánu, míla JMU s ním neustále spojení a pravidelně jsme si vyměňovali dopisy.

Vůdcové, ve vězení i venku, mohli dále diskutovat a řídit boj. U2 It několik málo měsíců byla možnost, aby někteří z nich utekli z vězení. Ale protože nám vazba nebránila v činnosti, padlo rozhodnutí neukvapovat se. Bylo uvězněno dvaapadesát členů kongresu a dalších tři sta vůdců. Chtěli jsme osvobodit všechny najednou. Kdyby nás uprchlá jen část, oligarchie by zvýšila bdělost a ostatním by se útek nepodařil. Naproti tomu současné osvobození našich lidí ze všech vězení po celé zemi by mohlo mít podle našeho názoru ohromný psychologický účinek na proletariát. Ukáže to naši moc a posílí důvěru.

Když mne po půl roce propustili, dostala jsem příkaz zmizet a připravit bezpečný úkryt pro Arnošta. Zmizet nebyla tak lehká věc. Sotva jsem vyšla z vězení, už se mi přilepili na paty špehové Železné paty. Musela jsem zahladit stopu a dostat se nepozorovaně do Kalifornie. Způsob, jakým se mi to podařilo, je skutečně k smíchu.

Začínal se zavádět systém pasů podle ruského vzoru. Nemohla jsem se odvážit jet bez přestrojení přes celý kontinent. Jestliže jsem chtěla ještě někdy vidět Arnošta, musela jsem se úplně ztratit, neboť až uprchne, mohli by jít po mých stopách, a tak ho znovu dopadnout. Právě tak jsem nemohla cestovat převlečena za proletářku. Zbývalo tedy jen převléci se za příslušnici oligarchie. Vysokých oligarchů byla sice jen hrstka, ale těch drobnějších - třeba takových jako pan Wickson - kteří měli jen pár miliónů a byli přívěskem velkých oligarchů, těch bylo na sta. Žen i dcer tedy habaděj, a proto bylo rozhodnuto, že budu cestovat jako jedna z nich. Za pár let už by se to bylo nedalo provést, protože systém pasů se tak zdokonalil, že každý muž, žena nebo dítě v zemi byli zaregistrováni a hlídáni na každém kroku.

Když bylo všechno připraveno, dostali špióni před nos falešnou stopu. A hodinu nato už Avis Everhardová neexistovala. V tu dobu vstupovala jakási Felicie Van Verdighanová v doprovodu dvou komorných a s psíčkem, který měl pro svou obsluhu další komornou¹, do Pullmanova² salonního vozu a za několik minut už ujížděla na západ.

Tři dívky, jež mě doprovázely, byly revolucionářky. Dvě byly členky bojových úderů a třetí, Gracie Holbrooková, vstoupila do úderky rok na to a za půl roku byla Železnou patou popravena. Byla to ta, která představovala komornou pro psa. Bertha Stolová zmizela po dvanácti letech, zatímco Anna Roystonová dosud žije a hraje významnou roli v revoluci¹.

Projely jsme bez nehody Spojenými státy a dostaly se do Kalifornie. Když vlak zastavil v nádraží 16. ulice v Oaklandu, vystoupily jsme a zde navždy zmizela Felicie Van Verdighanová se svými dvěma komornými, s psíčkem a služkou pro psíka. Děvčata se vrátila pod vedením spolehlivých soudruhů. Jiní soudruzi se ujali mne. Za půl hodiny po vystoupení z vlaku byla jsem již na palubě rybářského člunu na vlnách sanfranciského zálivu. Vítr se točil a my bez cíle křižovali skoro po celou noc. Ale viděla jsem světla pevnosti Alcatrazu, kde byl Arnošt, a hřálo mě pomyšlení, že jsem mu nablízku. Za svítání se rybáři pustili do veslování a záhy jsme dostihli Marinských ostrovů. Zde jsme leželi v úkrytu po celý den a příští noci za odlivu a čerstvého větru přepluli jsme za dvě hodiny záliv San Pablo a pustili se vzhůru k bystrině Petaluma.

Zde čekali koně a další soudruh a bez otálení jsme za svitu hvězd pokračovali v cestě. Na severu jsem viděla obrysy Sonomských hor, k nimž jsme mířili. Vpravo od nás zůstalo staré město Sonoma a my stoupali kaňonem táhnoucím se mezi výběžky hor. Cesta se postupně změnila v lesní stezku, stezka v pěšinku, která se ztrácela, až úplně zmizela v horských pastvinách. Jeli jsme přímo přes Sonomské pohoří. Byla to nejbezpečnější cesta. Nebylo zde živé duše.

Svítání nás zastihlo na severním úbočí a v šerostivu probouzejícího se dne jsme se spouštěli dubovými lesy do kaňonu zarostlého sekvojemi, hlubokého a teplého dechem pozdního léta. Byla to pro mne stará známá krajina, kterou jsem milovala, a brzy jsem se ujala vedení. Skrýš byla mou záležitostí. Já ji vybrala. Otevřeli jsme závory obory a projeli horskou lučinou. Pak jsme přejeli nízký, duby porostlý hřbet a sestoupili na menší louku. Znovu jsme stoupali do vrchu, tentokrát pod mandroňovými stromy s červeně vroubenými listy a temně rudými stromy manzanitovými. Když jsme stoupali do vrchu, svítily nám do zad první sluneční paprsky. Hejno

křepelek se zvedlo a letělo hlučně podrostem. Veliký sajíc přeběhl přes cestu a uháněl rychlými a nehluchými skoky jako vysoká /.včř. A pak se vynořil jelen s mohutně

rozvětvenými parohy, šíje a plece mu rudo/latě zaplály v slunci, přešel hřeben vrchu před námi a zmizel.

Jeli jsme kus cesty jeho stopou, pak jsme se pustili serpentinou, kterou on pohrdl, až ke skupině nádherných sekvojí, jež stály kolem jezírka, ztemnělého odrazem skály horského boku. Zнала jsem tu každý kámen. Jeden můj přítel, spisovatel, si tu kdysi koupil salaš. Také on se stal revolucionářem, ale neměl tak'ové štěstí jako já, neboť už byl mrtev: zmizel, nikdo nevěděl kde a jak. Dokud ještě žil, jen on znal tajemství úkrytu, kam jsem mířila. Koupil si salaš pro její krásnou polohu a k velkému rozhořčení místních farmářů za ni zaplatil tučnou cenu. Vypravoval s oblibou, jak si to pracně přepočítávali v hlavě a nakonec lítostivě kroutili hlavami: "Ale vždyť na tom nemůže vydělat ani šest procent."

Tento spisovatel byl v té době již mrtev, ale salaš nezdědily jeho děti. Zvláštní náhodou byla nyní vlastnictvím právě pana Wicksona, kterému patřily celé severní a východní svahy Sonomských hor od Sprecklesova panství až k předělu Benettova údolí. Zřídil tu velkolepou oboru, kde se na tisíce a tisíce jitrech po půvabných stráních, mýtinách a roklich proháněla zvěř téměř jako v divoké přírodě. Lidé, jimž dříve patřila tato půda, byli vyhnáni. Stejně tak dal pan Wickson zbořit státní ústav pro choromyslné, aby měla jeho zvěř více prostoru.

Nejlepší na tom bylo, že Wicksonův lovecký srub byl vzdálen jen čtvrt míle od mého úkrytu. Ale to pro nás znamenalo vlastně jen větší bezpečí. Krylo nás jméno jednoho z menších oligarchů. Octli jsme se tak dokonale v závětrí. Wicksonova obora byla posledním místem na světě, kde by agentům Železné paty napadlo mě hledat a pak, až přijde Arnošt, i jeho.

Privázali jsme koně k sekvojím u tůně. Ze skrýše za dutým zpuchřelým kmenem vytáhl můj průvodce různé potřeby. Čtvrtmetrákový pytel mouky, konzervy všeho druhu, nádoby, příkrývky, nepromokavou plachtu, knihy, psací potřeby, dopisní papír, konev petroleje a nakonec to nejdůležitější, veliký kotouč silného lana. Zásoby byly tak velké, že jsme se museli několikrát vracet, než jsme všechno přenesli do našeho úkrytu.

Skrýš však byla už docela blízko. Vzala jsem lano a pustila se napřed. Prošli jsme mýtinou zarostlou divokou révou a křovím, táhnoucí se mezi dvěma zalesněnými kopci. Mýtina končila náhle u strmého břehu říčky. Byl to proud, napájený bystrinami, jež nikdy, ani v nejsušším létě nevysychal. Po obou stranách se tyčily vysoké lesnaté vrcholky, byla jich celá

skupina, a vypadalo to, jako by je tu nedbale rozházel nějaký obr. Kopce neměly kamenné jádro. Tyčily se do výše sta metrů a skládaly se z rudé vulkanické zeminy, slavné sonomské vinorodé půdy. Jimi si prodírala říčka své hluboké a srázné koryto.

K řečišti jsme museli slézt skoro po čtyřech a pak jsme šli asi třicet metrů po proudu. Tak jsme se dostali k velké jeskyni. Nic nenasvědčovalo tomu, že je tu jeskyně, nebyla to ani v pravém slova smyslu jeskyně, nýbrž rokle. Člověk prolezl hustě spleteným trním a křovím a octl se přímo na okraji, zíraje před sebe i dolů zeleným závěsem. Rokle byla asi sto stop hluboká a asi dvakrát tak široká a dlouhá. Vznikla asi nějakou poruchou, která nastala, idyž se oba pahorky srazily, a nepochybně při tom sehrála svou roli i rozmarná eroze. Jeskyně se pak působením vody během let rozrostla. Nikde neprosvítala holá půda. Všude zeleň, od jemného netíku a zlatavého kapradí až k mohutným sekvojím a jedlím-douglas-kám. Tyto velikánské stromy vyrůstaly dokonce ze stěn rokle. Některé se ohýbaly až v pětačtyřicetistupňovém úhlu, ale většina z nich se tyčila přímo vzhůru z hlinitých, téměř kolmých stěn.

Byla to dokonalá skrýš. Nikdo sem nikdy nepřišel, ba ani kluci z blízké vesnice Glen Ellen. Kdyby tato jeskyně byla míli nebo několik mil dlouhá a byla na dně kaňonu, vědělo by se o ní. Ale toto nebyl kaňon. Celá říčka nebyla delší než osm set metrů. Pramenila asi dvě stě metrů nad jeskyní na úpatí ploché louky. Sto metrů pod jeskyní vytékala říčka do kraje, spojovala se s hlavním proudem a protékala zvlněnou travnatou krajinou.

Můj průvodce obtočil jeden konec lana kolem stromu a na druhém mě spustil dolů. V okamžiku jsme byla na dně. Zakrátko nanosil všechny věci od skrýše k rokli a spustil mi je dolů. Pak svinul lano a schoval je, a než odešel, vesele na mne na rozloučenou zahoukal.

Než budu pokračovat, chtěla bych říci něco o tomto soudruhovi. Jmenoval se John Carlson, prostá skromná postava revoluce, jeden z jejích nesčetných, věrných řadových vojáků. Byl zaměstnán u Wicksona ve stájích blízko loveckého srubu. Cestu přes Sonomské pohoří jsme urazili na Wicksonových koních. Již skoro dvacet let byl John Carlson strážcem tohoto úkrytu. Vím zcela určitě, že po celou tu dobu ho ani nenapadlo, že by mohl porušit věrnost. Zklamat důvěru bylo pro něj něco nepředstavitelného. Byl na pohled tak flegmatický a netečný, že se člověk musel divit, co pro něho může znamenat revoluce. A přesto láska k svobodě hořela temně, ale vytrvale v jeho těžkopádné duši. V určitém smyslu bylo opravdu dobře, že nebyl těkavý a neměl fantazii. Nikdy

neztratil hlavu. Dovedl poslouchat a plnit rozkazy a nebyl ani zvčilitvý, ani povídavý. Jednou jsem se ho zeptala, jak je to možné, že se Mni revolucionářem.

"Jako mladý jsem sloužil v armádě," vyprávěl mi. "Bylo to v Německu. Tam musí všichni mladí muži sloužit. A tak jsem byl taky voják. Myl tam se mnou ještě jeden, zrovna tak mladý. Jeho otec byl - jak vy říkáte - agitátor a seděl ve vězení pro urážku veličenstva - tak se totiž říká, když se mluví pravda o císaři. A ten hoch, jako jeho syn, se něco se mnou namluvil o pracujícím lidu, o dělnictvu, o tom, jak je kapitalisté odírají. Ukázal mi věci v novém světle, a tak jsem se stal socialistou. Mluvil moc hezky a po pravdě, a já jsem to nikdy nezapomněl. Když jsem přišel do Spojených států, pátral jsem po socialistech. Stal jsem se členem jedné odbočky - bylo to v době Socialistické dělnické strany. Později, když došlo k roztržce, připojil jsem se k jedné místní organizaci Socialistické strany. Pracoval jsem tehdy ve stájích zájezdního hostince v Saň Francisku. To bylo ještě před zemětřesením. Platil jsem příspěvky po dvaadvacet let. Jsem pořád členem a pořád platím příspěvky, i když je to teď moc tajné. Chci pořád platit příspěvky a budu mít velkou radost, až tu bude kooperativní republika."

Když jsem osaměla, pustila jsem se do vaření snídaně na petrolejovém vařiči a začala jsem zařizovat domov. Často brzy zrána nebo večer po setmění se příkrádal Carlson ke skrýši a několik hodin tu pracoval. Nejdřív jsem bydlila pod plachtou. Později postavil Carlson malý stan. A ještě později, když jsme se přesvědčili, že místo je naprosto bezpečné, postavili jsme malý domek, dokonale ukrytý každému náhodnému chodci, který by se díval z okraje rokliny. Hustý porost v zákoutí vytvořil přirozenou clonu. Mimoto byl dům postaven u svislé stěny a přímo ve stěně, vzepřené silnými trámy, jsme vyhloubili dvě malé světničky, dobře odvodněné a větrané. A věřte mi, žili jsme si tam krásně! Když se později u nás skrýval Biedenbach, německý terorista, zhotovil nám důmyslné odkuřovací zařízení, takže jsme mohli za zimních večerů sedět kolem ohně s praskajícími poleny.

A zde musím vsunout zmínku o tomto teroristovi s ušlechtilým srdcem. Nikdo nebyl za celé revoluce tak zneuznáván jako on. Soudruh Biedenbach nikdy nezradil naši věc. Ani nebyl soudruhy popraven, jak se všeobecně soudí. Tuto lživou zprávu daly do oběhu stvůry

oligarchie. Soudruh Biedenbach byl roztržitý a zapomnětlivý. Byl zastřelen jednou z našich rozvědek v jeskynní skrýši u Carmelu, protože zapomněl tajné heslo. Bylo to vše osudné nedorozumění. Ale že by byl zradil svou Úderku, je úplná lež. Revoluce neměla nikdy věrnějšího a oddanějšího bojovníka¹.

Po devatenáct let pak v úkrytu, který jsem vybrala, téměř nepřetržitě někdo bydlel a po celou tu dobu - až na jedinou výjimku - jej žádný cizinec neobjevil. A přece byl jen čtyři sta metrů vzdálen od Wicksonova loveckého srubu a něco přes kilometr od vesnice Glen Ellen. Slyšela jsem vždy ráno a večer, jak přijíždějí a odjíždějí vlaky, a podle sirény v cihelně jsem si řídila hodinky².

Velké zemětřesení r. 2368 urvalo bok jednomu z těchto pahorků a zasulo rokli, kde se Everhardovi skrývali. Když se našel Everhardský rukopis, byly provedeny vykopávky a byl nalezen dům, dvě vyhloubené komůrky a za léta pobytu nahromaděné odpadky. Bylo nalezeno mnoho cenných památek a mezi nimi, což je zajímavé, i Biedenbachovo odkuřovací zařízení, o němž je zmínka ve vyprávění. Ti, kdož mají o takové věci zájem, by si měli přečíst brožuru Arnolda Benthama, která vyjde v nejbližší době.

Od lesnatých vrchů míli na sever přijdete k místu, kde byl srub Wake Robin při soutoku Divoké a Sonomského potoka. Mimochodem, Divoká se původně nazývala Grahamův potok a je tak označována na starších místních mapách. Avšak později se jméno udrželo. Ve srubu Wake Robin žila v krátkých obdobích Avis Everhardová, když vystupovala přestrojena za agenta provokatéra Železné paty, aby mohla bez nebezpečí plnit své úkoly. Oficiální povolení obývat srub Wake Robin, podepsané samotným Wick-sonem, jedním z menších oligarchů, o němž mluví rukopis, se zachovalo mezi písemnými dokumenty.

PROMĚNA

"MUSÍŠ se úplně změnit," psal mi Arnošt. "Prostě nebudeš. Musíš se stát jinou ženou. Ale nejenom navenek, tím, že se převlečeš, nýbrž také uvnitř, pod každým kouskem kůže. Musíš se úplně předělat, abych Tě ani já nepoznal, musíš změnit hlas, pohyby, způsoby, držení těla, chůzi, všechno."

Uposlechla jsem. Každodenně jsem cvičila několik hodin, abych navždy pohrbila starou Avis Everhardovou pod zevnějškem nějaké jiné ženy, kterou bych mohla nazvat svým druhým já. Něčeho takového lze dosáhnout jen dlouhým cvičením. Třeba jen maličkost, jako je barva hlasu, jsem cvičila téměř neustále, až se mi hlas mého nového já úplně vžil a stal samozřejmým. Toto automatické zvládnutí nové úlohy bylo prvním

příkazem. Člověk se musí natolik přizpůsobit, aby oklamal sám sebe. Bylo to, jako když se učíme nějaké cizí řeči, řekněme francouzštině. Zpočátku mluví člověk cizí řečí uvědoměle, z rozkazu vůle. Přemýšlí ve své mateřštině a překládá do francouzštiny, nebo čte francouzsky, ale musí si překládat do vlastního jazyka, aby porozuměl. Později, když už má pevný, automatický základ, žák čte, píše a myslí francouzsky a neutíká se již k rodné řeči.

Naše praxe byla v tomto ohledu stejná. Bylo nutné se učit tak dlouho, až přijatá postava přešla do krve, takže naopak být sám sebou vyžadovalo soustředění a vypětí vůle. Zpočátku bylo ovšem mnoho marných pokusů. Zkoušeli jsme něco úplně nového a museli jsme se teprve učit. Ale přece jen to šlo. Objeví se mistři v tomto umění a vytvořila se celá zásoba triků a

pomůcek. Vyvinula se z toho jakási příručka, část zkušeností, jež se odevzdávaly ve škole revoluce¹.

V té době zmizel můj otec. Přestala jsem od něj dostávat dopisy, ačkoli do té doby chodily pravidelně. Odešel z našeho bytu v Pěli Street a už se nevrátil. Naši soudruzi ho všude hledali. S pomocí tajné služby byla prohledána všechna vězení. Ale zmizel, jako když se po něm zem slehne, a dodnes nebyla po něm nalezena ani stopa².

Šest měsíců osamělosti jsem strávila v úkrytu, ale nezhálela jsem. Naše organizace dělala pokroky a byly neustále hory práce, již bylo třeba vykonat. Arnošt a ostatní vůdcové rozhodovali z vězení, co se má dělat, a nám venku připadal úkol jejich rozkazy provádět. Bylo třeba organizovat šeptanou propagandu, organizovat celou rozvětvenou výzvědnou službu, zřídit tajné tiskárny, obstarat podzemní "dopravu", což znamenalo spojení mezi nesčetnými úkryty, budovat nové úkryty tam, kde chyběly články v řetězech rozprostřených po celé zemi.

Jak říkám, práci nebylo nikdy konce. Po půl roce přerušil mou samotu příchod dvou soudružek. Byla to dvě děvčata statečných srdcí, vášnivě oddaná svobodě: Lora Petersonová, která zmizela roku 1922, a Kate

Biercová, která se později vdala za soudruha Du Bois¹ a spolu s námi hledí vstříc slunci lepších zítřků, jež ohlašuje příchod nového věku.

Obě dívky přijely velmi rozrušeny náhlým a smrtelným nebezpečím, které přestály. V posádce rybářského člunu, který je vezl přes záliv Saň Pablo, byl špión. Agent Železné paty, který úspěšně předstíral, že je revolucionářem, a pronikl hluboko do tajemství naší organizace. Určitě mi byl na stopě, neboť již před delším časem jsme se dověděli, že mé zmizení vyvolalo u tajné služby oligarchie značný rozruch. Naštěstí, jak se nakonec ukázalo, nepředal nikomu výsledky svého pátrání. Chtěl zřejmě podat hlášení, teprve až se mu podaří vypátrat můj úkryt a dostat mne. Jeho informace skončily s ním. Když děvčata přistála u ústí Petulamského potoka a nasedla na koně, podařilo se mu pod jakousi záminkou vzdálit se od člunu.

Kus cesty do Sonomských hor nechal John Carlson jet dívky samotné a dal jim vést koně, zatímco sám se pěšky vrátil. Zmocnilo se ho podezření. Špióna dopadl, a co se stalo pak, to nám Carlson výmluvně naznačil.

"Zneškodnil jsem ho," vylíčil svým stručným způsobem tuto příhodu. "Zneškodnil jsem ho," opakoval a v očích mu temně zaplálo a jeho ohromné mozolnaté ruce se výmluvně svíraly a otvíraly. "Nenadělal moc rámusu. Zatím jsem ho schoval a dnes v noci se vrátím a zakopu ho hezky hluboko."

V té době jsem někdy žasla nad svou vlastní proměnou. Občas mi připadalo nemožné, že jsem kdysi žila klidným, mírným životem v universitním městě a že jsem se stala revolucionářkou, kterou všechny výjevy násilí a smrti neotřesou. Jedno nebo druhé nemohlo být pravda. Jedno bylo skutečnost, druhé sen, ale co byl sen a co skutečnost? Byl tento život revolucionářky, skrývající se v rokli, tíživým snem? Anebo jsem revolucionářka, která v nějakém snu viděla, že žila v Berkeley a neprožívala nic pohnutějšího než čajové dýchánky, sobotní kroužky a přednášky ve škole? Myslím však, že podobný pocit měli všichni, kdo bojovali pod rudým praporem Bratrství lidí.

Často jsem si vzpomněla na postavy z onoho druhého života, a co bylo skutečné zvláštní, vynořovaly se tu a tam v mém novém životě a zase mizely. Například biskup Morátious. Marně jsme po něm pátrali, když se naše organizace rozvětvila. Vozili ho z jednoho ústavu do druhého. Zjistili jsme, že byl převezen ze státního blázince v Napa do Stocktonu, odtud do ústavu v Údolí sv. Kláry, zvaném Agnews, a tam stopa končila. Nebylo zprávy o jeho smrti. Asi se mu nějak podařilo utéci. Ani ve 1 Du Boisj nynější knihovník v Ardisu, je přímým potomkem těchto revolucionářů.

snu mě nenapadlo, za jakých strašných okolností ho znovu spatřím - jen letmo v krvavé smršti Chicagské komuny.

Jacksona, který ztratil paži v Sierrských prádelnách a který byl vlastně původní příčinou, že jsem se dala cestou revoluce, jsem už nikdy nespatriila. Ale všichni jsme věděli, co udělal, než zemřel. Nepřidal se k revoluci. Roztrpčen svým osudem, hloubal neustále nad příkořím, které na něm spáchali, a stal se z něho anarchista - nikoli však filosofický anarchista, nýbrž pouhé zvíře, zaslepené nenávistí a pomstychtivostí. A pomstil se skutečně důkladně. Proklouzl strážemi a v noci, když všichni spali, vyhodil do vzduchu palác Pertonwaithů. Živá duše neunikla, ani stráž ne. Ve vězení, kde čekal na soud, zadusil se sám vlastními pokrývkami.

Naprosto jiný osud než Jackson měli doktor Hammerfield a doktor Ballingford. Šli dál svou vyšlapanou cestou a byli patřičně odměněni církevními paláci, kde dleli v míru s vnějším světem. Oba se stali obhájci oligarchie a oba velmi ztloustli. "Doktoru Hammerfieldovi," jak jednou řekl Arnošt, "se podařilo zdokonalit jeho metafyziku v tom smyslu, že dal boží požehnání Železné patě, připojil trochu krasocitu a redukoval onoho ,netělesného obratlovce', jak nazývá Haeckel křesťanského boha, na neviditelného ducha. Rozdíl mezi doktorem Hammerfieldem a doktorem Ballingfordem je přitom ten, že Ballingford udělal boha oligarchie ještě netělesnějším a ještě méně obratlovcem."

Zato Petr Dormelly, stávkokazecký dílovedoucí v Sierrských prádelnách, kterého jsem poznala při vyšetřování Jacksonova případu, nás všechny překvapil. Roku 1918 jsem byla na jedné schůzi skupiny "Rudí z Friska". Ze všech našich bojových úderů byla tato skupina nejtvrďší, nejdivočejší a nejnemilosrdnější. Vlastně nepatřila přímo k naší organizaci. Její členové byli fanatici, skoro šílenci. Takového ducha jsme se neodvažovali povzbuzovat. Ale na druhé straně, i když k nám nepatřili, udržovali jsme s nimi přátelský styk. Oné noci mě mezi ně přivedla jedna velmi důležitá záležitost. Byla jsem mezi nimi jediná, kdo neměl masku. Když jsem vyřídila, co bylo třeba, jeden z mužů mě vyprovázel ven. V temné chodbě rozškrtl zápalku, a když ji zvedl k obličejí, sňal masku. Spatřila jsem na okamžik vášní strhané rysy Petra Donnellyho. Pak zápalka zhasla.

"Chtěl jsem jen, abyste věděla, že jsem to já," řekl mi ve tmě. "Pamatujete se na generálního ředitele Dallase?"

Prisvědčila jsem, vybavujíc si v mysli liščí tvář ředitele Sierrských prádelen.

"Toho jsem dostal nejdřív," řekl Donnelly pyšně. "Bylo to hned, jlk jsem se přidal k Rudým."

"Ale jak je to možné, že jste tady?" zeptala jsem se. "Co je s vaU

ženou a dětmi?"

"Mrtvy," odpověděl. "Proto jsem tady. Ale nemyslete si," pokračoval rychle, "není to pomsta za ně. Umřely klidně, v posteli na nemoc, víte, jedno za druhým. Měl jsem svázané ruce, pokud žily. Ale teď, když už nejsou, mstím se za to, že ze mne udělali krysu. Kdysi jsem byl Petr Donnelly, žluťácký dílovedoucí. Ale teď jsem číslo dvacet sedm 'Rudých z Friska'. Tak pojďte, vyvedu vás odtud."

Později jsem o něm slyšela víc. Ze svého hlediska měl pravdu, když pravil, že celá jeho rodina je mrtva. Ale jeden z nich přece žil, Timothy, Pro něho však byl mrtev, protože se dal do služeb Žoldnéřů Železné paty¹. Každý člen "Rudých z Friska" se zavázal, že provede dvanáct poprav za rok. Trestem za nezdar byla smrt. Člen, který nesplnil svůj počet, spáchal sebevraždu. Tyto popravy se neděly nazdařbůh. Tato skupina šilenců se scházela velmi často a vynášela hromadné rozsudky nad členy a přísluhovači oligarchie, kteří se něčím provinili. Popravy byly pak přidělovány losem.

Záležitost, která mě onoho večera mezi ně zavedla, byl právě takový

soud.

Jeden z našich soudruhů, který s úspěchem po léta sloužil jako úředník v jedné místní odbočce tajné služby Železné paty, dostal se do klatby těchto Rudých a byl odsouzen. Samozřejmě nebyl přítomen a jeho soudcové ovšem nevěděli, že je jedním z našich lidí. Mým posláním bylo dosvědčit jeho totožnost a věrnost. Snad se někdo zeptá, jak jsme se o této věci vůbec dověděli. Vysvětlení je prosté. Jeden z našich tajných agentů byl členem "Rudých z Friska". Bylo třeba bdít nejen nad nepřítelem, nýbrž i nad přáteli, a tato skupina šilenců nebyla tak bezvýznamná, aby si nezasloužila naší pozornosti.

Ale abych se vrátila k Petru Donnellymu a jeho synovi. Všecko šlo s Donnellym dobře, až za rok objevil v seznamu lidí, jejichž poprava na něho připadla, jméno Timothy Donnelly. Ale v tu chvíli zvítězil nad ním smysl pro rodinu v cej.é své dřívější síle. Aby zachránil syna, zradil soudruhy. Částečně se podařilo zrazenou organizaci zachránit, ale

asi dvanáct členů "Rudých z Friska" bylo popraveno a skupina téměř zničena. Ti, kteří to přežili, odsoudili Donnellyho k smrti za jeho zradu. Ale ani Timothy Donnelly dlouho nežil. "Rudí z Friska" si vzájemně slíbili, že ho popraví. Oligarchie učinila vše, aby ho zachránila. Vozili ho z jednoho konce Států na druhý. Tři Rudí přišli o život při marných pokusech ho dostat. Skupina se skládala pouze z mužů. Nakonec připadli na ženu, jednu z našich soudružek, a to právě na Annu Roystonovu. Náš užší výbor jí sice zakázal, aby to provedla, ale Anna měla vždycky svou hlavu a kázeň nebrala moc vážně. Mimoto byla opravdu výjimečný člověk a tak roztomilá, že bylo těžké svazovat ji železnou kázní. Byla svým způsobem génus a nebylo možné volit pro ni měřítko průměrných revolucionářů.

Přestože jsme odmítli dát souhlas, dala se Anna do práce. Byla okouzující žena. Stačilo, aby na muže kývla. Zlomila srdce mnoha našim mladým soudruhům, mnoho dalších si získala a přivedla do organizace. Ale vytrvale odmítala se vdát. Měla velmi ráda děti, ale byla přesvědčena, že kdyby měla vlastní dítě, odvádělo by ji to od jejího boje, a tvrdila, že svůj život zasvětila revoluci.

Pro Annu Roystonovu bylo snadné získat Timothy Donnellyho. Svědomí si z toho nedělala, neboť právě v té době došlo k Nashvillskému masakru, v němž Žoldnéři pod vedením Donnellyho doslova povraždili osm set tkalců tohoto města. Ale Anna Donnellyho nezabila.

Odevzdala ho jako zajatce "Rudým z Friska". Stalo se to teprve před rokem a od té doby má nové jméno. Revolucionáři ji teď všude nazývají "Rudá panna"¹. Plukovník Ingram a plukovník Van Gilbert jsou další dva známí, s kterými jsem se později znovu sešla. Plukovník Ingram udělal za vlády oligarchie kariéru a stal se vyslancem v Německu. Krutě ho nenáviděl proletariát v obou zemích. Sešla jsem se s ním v Berlíně, kde mě přijal jako ověřenou mezinárodní vyzvědačku Železné paty, a byl mi velmi nápomocen. Chtěla bych se mimochodem zmínit, že v této dvojité roli se mi podařilo splnit několik důležitých posláních pro revoluci.

Plukovník Van Gilbert proslul jako "bručoun" Van Gilbert. Hrál důležitou úlohu při sestavování nového zákoníku po Chicagské komuně. Ale již předtím, dokud ještě působil jako vyšetřující soudce, vysloužil si rozsudek smrti pro svou ďábelskou zlomyslnost. Byla jsem mezi těmi, kdo ho soudili a odsoudili. Anna Roystonová rozsudek provedla. Ještě jedna postava z mého minulého života se vynořila - Jacksonův advokát. Nikdy bych se nebyla nadála, že se s Josefem Ilurelem ještě setkám. Bylo to zvláštní setkání. Dva roky po Chicagsko komuni přilli jsme jednou v noci s Arnoštem do skrýše v Benton Harbour. Bylo to TO státě Michigan, na druhé straně jezera proti Chicagu. Přišli jsme, právě když končilo soudní řízení nad jakýmsi vyzvědačem. Byl odsouzen k smrti a zrovna ho odváděli. A tu jsme vstoupili my. V příští chvíli se provinilec vytrhl svým soudcům a vrhl se mi k nohám. Objal mi křečovitě kolena a prosil zoufale o milost. Jak ke mně zvedl ztrhanou tvář, poznala jsem, že je to Josef Hurd. Ze všech těch hrůz, jež jsem zažila, nic mnou tak neotřáslo jako šílený křik tohoto člověka prosícího o život. Držel se života zuby nehty. Bylo to strašné. Nechtěl se mne pustit, několik soudruhů ho nemohlo odtrhnout. Když byl konečně odvečen, křičel jako smyslů zbavený, a já jsem z toho omdlela. Je daleko snazší vidět statečné lidi umírat, než poslouchat zbabělce, jak žadoní o život¹.

ZBĚHLÝ OLIGARCH

Avšak ve vzpomínkách na starý život jsem ve svém vypravování předběhla do nového života. K hromadnému vysvobození z věznic došlo teprve roku 1915. Třebaže to byla složitá akce, proběhla hladce a povzbudila nás k další práci jako velmi pozoruhodný úspěch. Od Kuby až po Kalifornii z desítek žalářů, vojenských vězení a pevností osvobodili jsme za jedinou noc jedenapadesát z padesátí dvou poslanců a k tomu ještě přes tři sta dalších vůdců. Ani v jednom případě nic neselhalo. Nejenže všichni unikli, ale dostali se do připravených úkrytů. Jediný poslanec, kterého jsme nemohli vysvobodit, byl Arthur Simpson, protože ten již předtím po krutém mučení v Cabañas zemřel. Osmnáct měsíců, které pak následovaly, bylo snad nejtěžším obdobím mého života s Arnoštem. V této době jsme jeden bez druhého neudělali ani krok. Později, když jsme se vrátili mezi lidi, byli jsme často odloučeni. Na Arnoštův příchod jsem tehdejší noci nečekala s netrpělivostí o nic menší, než čekám na vypuknutí zítřejší vzpoury. Neviděla jsem ho velmi dlouho, a tak pomyšlení, že by nějaká překážka nebo chybný výpočet mohly zkřížit naše plány a že by zůstal dál v ostrovním vezení, mě skoro připravovalo o rozum. Hodiny se vlekly jako věčnost. Byla jsem úplně sama. Biedenbach a tři mladí muži, kteří bydleli v úkrytu, čekali po zuby ozbrojeni v horách, připraveni na vše. Všechny skrýše po celé zemi byly myslím té noci úplně prázdné.

Právě když začalo nebe blednout první předzvěstí svítání, zaslechla jsem shora signál a odpověděla jsem. Ve tmě bych byla téměř objala Biedenbacha, který se spouštěl první. Ale hned v příštím okamžiku mě Arnošt sevřel v náručí. V té chvíli jsem si uvědomila, že má přeměna je tak úplná, že jen s krajním vypětím vůle mohu být zase tou starou Avis Everhardovou, se starými způsoby a úsměvy, slovy a tónem hlasu. Jen s velkou námahou

jsem byla s to být taková, jaká jsem bývala. Ani na chvíli jsem na to nesměla zapomenout, tak automaticky se mi vnucovala má nová osobnost, kterou jsem přijala a nacvičila.

Když jsme pak byli v chýši, uviděla jsem Arnoštovu tvář ve svědění. Ve vězení pobledl, ale jinak se nezměnil - alespoň ne mnoho. Byl to on, můj muž, milenec, můj hrdina. A přece se rysy jeho tváře jaksi asketicky prohloubily. Ale to mu slušelo, protože jako by se tím zmírnila dřívější bouřlivácká nespoutanost jeho rysů. Byl snad trochu vážnější než dřív, ale v očích mu stále hrálo. Spadl se o deset kilogramů, ale byl ve skvělé tělesné kondici. Po celou dobu ve vězení cvičil a měl svaly jako ze železa.

Po pravdě řečeno, vypadal teď líp, než před uvězněním. Té noci jsme nešli dlouho spát a trvalo dlouho, než jsem ho uspala. Ale já ani pak nemohla usnout. Byla jsem příliš šťastna a nebyla jsem unavena útekem z vězení a dlouhou jízdou na koni jako on.

Zatímco Arnošt spal, převlekla jsem se, změnila účes a vrátila se k svému novému nacvičenému já. Když se pak Biedenbach a ostatní soudruzi probudili, zesnovala jsem s jejich pomocí malé spiknutí. Když Arnošt otevřel dveře a vešel, bylo vše hotovo a my byli připraveni v jeskynní místnosti, jež sloužila za kuchyni a jídelnu. V tu chvíli mě Biedenbach oslovil: "Marie," a já se otočila a odpověděla mu. Pak jsem se podívala na Arnošta se zvědavým zájmem, jaký by asi projevil každá mladá soudružka, kdyby poprvé uviděla tak slavného hrdinu revoluce. Arnošt na

mne letmo pohlédl a pak se rozhlédl netrpělivě po místnostech. Představili mne jako Mary Holmesovou.

Aby klam byl dokonalý, objevil se na stole jeden talíř navíc, a když jsme zasedli ke stolu, zůstala jedna židle prázdná. Chtělo se mi zavýsknout radostí, když jsem pozorovala Arnoštův vzrůstající neklid a netrpělivost. Nakonec už to nemohl vydržet. "Kde je moje žena ?" zeptal se přímo. "Ještě spí," odpověděla jsem.

To byl rozhodující okamžik. Ale i můj hlas byl cizí, neozvalo se v něm nic známého. Snídali jsme dál. Mluvila jsem na plné obrátky, s velkým nadšením, jako by mluvila ctitelka hrdinů, a muselo být přitom zřejmo, že mým hrdinou je on. Stupňovala jsem své nadšení a obdiv a potom náhle, dřív než se nadál, vrhla jsem se mu kolem krku a začala ho líbat na ústa. Odstrčil mne od sebe na délku paže a díval se na mne rozmrzele a rozpačitě. Soudruzi vybuchli v smích a všechno mu vysvětlili. Zpočátku nechtěl věřit. Důkladně si mě prohlížel, a když byl napůl přesvědčen, zase najednou zavrtěl hlavou a prohlásil, že to nejsem já. Teprve když jsem opět na sebe vzala podobu staré Avis Everhardové a pošeptala mu do ucha tajemství, jež nemohl znát nikdo jiný než on a Avis Everhardová, smířil se s tím, že jsem opravdu jeho žena.

Ale až později během dne mě objal a přitom byl ve velkých rozpacích a říkal, že má pocit, jako by se dopouštěl mnohoženství.

"Ty jsi moje Avis," řekl, "a přitom jsi ještě nějaká jiná žena. Jsi vlastně dvě ženy, a proto jsi můj harém. Ať tak či tak, máme to teď" dobré. Až nám bude půda ve Spojených státech horká, máme předpoklady pro získání občanského práva v Turecku1."

Život v úkrytu byl nyní pro mne velmi šťastný. Pracovali jsme sice mnoho a dlouho do noci, ale pracovali jsme spolu. Byli jsme spolu po osmnáct vzácných měsíců a přitom jsme nebyli

osamělí, neboť stále přicházeli a odcházeli vůdcové i soudruzi, přinášejíce podivuhodné zvěsti o podzemních úkladech a přípravách revoluce a ještě podivnější zprávy o zápasech a bojích na všech frontách. Přitom jsme zažili mnoho veselí a radostí. Nebyli jsme jen "zažraní" spiklenci. Pracovali jsme těžce a mnoho jsme trpěli, museli jsme neustále doplňovat mezery ve svých řadách a stále jít kupředu, ale přesto v této práci a boji na život a na smrt našli jsme si čas pro smích a pro lásku. Byli mezi námi výtvarní umělci, vědci, učenci, hudebníci a básníci. A ve své podzemní díře jsme žili kulturněji a duchovněji než oligarchové ve svých palácích a podivuhodných městech¹. Ostatně mnoho našich soudruhů pracovalo na výzdobě těchto paláců a podivuhodných měst.

Přitom jsme nemuseli tak přísně dodržovat pobyt v úkrytu. Často jsme v noci jezdili do hor, abychom se cvičili v jízdě na koni, a to jsme vždy jezdili na Wicksonových koních. Kdyby věděl, kolik revolucionářů nosili jeho koně! Dokonce jsme pořádali výlety na odlehlá místa, která jsme dobře znali a kde jsme zůstávali po celý den, odcházejíce před svítáním a vracejíce se za tmy. Také jsme si pochutnávali na Wicksonově smetaně a másle². Arnošt se nerozmýšlel a zastřelil občas nějakou Wicksonovu křepelku nebo zajíce, někdy i srnce.

Byl to opravdu bezpečný úkryt. Řekla jsem již, že jen jednou jej jeden člověk objevil. To mě přivádí k tomu, abych vyjasnila tajemství zmizení mladého Wicksona. Nyní, když je již mrtev, mohu mluvit otevřeně. Na dně velké rokle byl skrytý kout, kam nebylo shora vidět, ale kam několik hodin denně svítilo slunce. Tam jsme navezli velkou hromadu jemného písku z potoka, takže tu vzniklo suché a teplé místo na slunění. Zde jsem jednou odpoledne odpočívala napůl dřímajíc nad svazkem Mendenhallových básní³. Bylo tu tak příjemně a bezpečno, že ani jeho plamenné verše nedokázaly zapudit dřímotu.

Vyrušila mě hrouda, která se mi skutálela k nohám. Slyšela jsem, jak někdo šplhá dolů. V příští chvíli sklouzl z drolicí se stěny mladý muž a posledním skokem stanul přede mnou. Byl to Filip Wickson, ale tehdy jsem ho ještě neznala. Změřil si mě chladně a tiše hvízdal překvapením.

"Hleďme," řekl, a hned smekl a pravil: "Promiňte. Nenadal jsem se, že tu někoho zastihnu."

Já ovšem nebyla tak klidná. Ještě stále jsem neměla nadmíru zkušeností, jak se chovat v spletitých situacích. Později, když jsem se stala mezinárodní vyzvědačkou, určitě už bych se nebyla chovala tak neobratně. Vyskočila jsem a začala volat o pomoc.

"Proč křičíte?" zeptal se a pátravě se na mne díval.

Bylo zřejmé, že neměl ani potuchy o naší přítomnosti, když se sem spouštěl. Konstatovala jsem to s úlevou.

"Co myslíte, proč křičím?" řekla jsem hloupě. Opravdu jsem tehdy neuměla bystře reagovat.

"Nevím," řekl a pokrčil rameny. "Snad tu máte někde přátele. Ale ať je to jak chce, nemáte tu co pohledávat. Nějak se mi to nechce líbit. Jste na cizím. Tyhle pozemky patří mému otci a..."

Ale v té chvíli mu zezadu tiše řekl vždy zdvořilý a mírný Biedenbach: "Ruce vzhůru, mladý pane."

Mladý Wickson nejdříve zdvihl ruce a pak se obrátil tváří k Biedenbachovi, který na něho mířil automatickou puškou. Wickson se nedal přivést z míry.

"Oho," řekl, "hnízdo revolucionářů - a k tomu docela hnízdo sršňů, jak se zdá. Tady nezůstanete dlouho, za to vám ručím."

"Zato vy tu možná zůstanete dost dlouho, abyste si rozmyslel, co povídáte," řekl Biedenbach klidně. "Zatím vás musím požádat, abyste šel se mnou dovnitř."

"Dovnitř?" podivil se upřímně mladík. "Máte tu katakomby? Slyšel jsem už o takových věcech."

"Pojďte a uvidíte," odpověděl Biedenbach svým okouzlejícím způsobem.

"Ale to je nezákonné," protestoval hoch.

"Ano, podle vašeho zákona," řekl Biedenbach důrazně. "Podle našeho zákona je to úplně v pořádku, tomu věřte. Musíte si zvyknout na to, že jste v jiném světě, než je svět útlaku a násilí, v němž jste dosud žil."

"Tam se alespoň dá o věcech diskutovat," zabručel Wickson.

"Zůstaňte u nás a podiskutujeme si."

Mladík se zasmál a vstoupil do chaty. Biedenbach za ním. Zavedl ho do jedné zadní vyhloubené místnosti a postavil k němu jednoho mladšího soudruha na stráž, zatímco my jsme se v kuchyni radili, co dělat.

Biedenbach se slzami v očích prohlásil, že Wickson musí zemřít, a zřejmě se mu ulevilo, když jsme jeho hrozný návrh jednomyslně zamítli. Na druhé straně nebylo ani pomyšlení na to, že bychom mladého oligarcha nechali odejít.

"Řeknu vám, co dělat," řekl Arnošt. "Necháme si ho tady a budeme ho vychovávat."

"V tom případě si vyhrazuji právo vzdělávat ho v právních vědách," zvolal Biedenbach.

A tak bylo se smíchem přijato toto usnesení: Podržíme si Filipa Wicksona jako zajatce a budeme ho vychovávat v naší mravouce a vědě

o společnosti. Ale zatím bylo třeba udělat několik nutných opatření. Všechny stopy mladého oligarcha musely být zahlazeny. Bylo třeba odstranit stopy, které zanechal, když se spouštěl po drolicí se stfinč rokle. Tento úkol připadl Biedenbachovi, který zavěšen shora na provaze, pracoval obratně po celý zbytek dne, až nezůstala ani jediná stopa. Stejně pečlivě jsme zahradili všechny stopy v celém kaňonu až k okraji rokle. Když se začalo šerit, přišel John Carlson a vyžádal si Wicksonovy

boty.

Mladík nechtěl boty vydat a byl by se o ně rval, ale nechal toho, když pocítil kovářskou sílu Arnoštových paží. Carlson se později přiznal, že si nadělal mnoho puchýřů a odřel si nohy,

protože mu byly boty malé, ale přesto se mu podařilo splnit úkol. Carlson si obul boty a od místa, kde končila zahlazená stopa mladíkova, šel několik mil nazpět, toulal se po horách, přes rozsedliny a kaňony, až konečně ukončil stopu v tekoucí vodě potoka. Zde si boty zul a šel ještě další kus cesty bos, zahlazuje za sebou stopu, až si pak obul vlastní boty a vrátil se. Za týden už zase chodil Wickson ve svých botách.

Tu noc však byli vypuštěni psi a my v úkrytu jsme ani oka nezamhouřili. Druhý den se několikrát přihnali psi až do kaňonu, ale pustili se vždy vlevo po stopě, kterou pro ně udělal Carlson, a za chvíli se jejich štěkot ztratil v odlehlejších kaňonech nahoře v horách. Po celý ten čas naši lidé v úkrytu čekali se zbraněmi v rukou, s automatickými revolvéry a puškami, nemluvě o půl tuctu pekelných strojů Biedenbachovy výroby. Kdyby se bývala záchranná četa spustila do naší rokle, byli by se zachránci asi pěkně podivili!

Vylíčila jsem tu, jak ve skutečnosti zmizel Filip Wickson, kdysi oli-garch a později soudruh-revolucionář. Neboť nakonec jsme ho přece jen získali. Jeho mysl byla nezatížená a tvárná a mladík měl přirozený smysl pro spravedlnost. Po několika měsících jsme ho odvezli na jednom z koní jeho otce přes Sonomské hory k Petalumskému potoku, kde jsme ho nalodili na rybářský člun. Po etapách jsme ho bezpečně potají dopravili do Carmelského úkrytu.

Tam zůstal osm měsíců a pak už nás vůbec nechtěl opustit. Měl dva důvody. První byl, že se zamiloval do Anny Rolystonové, a druhý, že se stal jedním z nás. Teprve když se přesvědčil o beznaděжности své lásky, splnil naše přání a vrátil se k otci. Naoko zůstal až do smrti oligarchem, ve skutečnosti byl jedním z našich nejcennějších agentů. Velmi, velmi často žasla Železná pata nad nezdarem svých plánů a akcí proti nám. Kdyby však byla jen tušila, kolik jejích vlastních členů bylo našimi

agenty, byla by pochopila. Mladý Wickson nikdy nezakolísal ve své věrnosti věci revoluce. Smrt si přivodil vlastně svou oddaností a smyslem pro povinnost. Za velké bouře r. 1927 zúčastnil se schůze našich vůdců, přivodil si zápal plic a zemřel.

ŘVOUCÍ ŠELMY PROPASTI

Po celou dlouhou dobu našeho pobytu v úkrytu byli jsme v úzkém spojení s vnějším světem a pečlivě jsme sledovali, jak roste síla oligarchie, s kterou jsme bojovali. Po překonání přechodného stadia začaly se nové instituce upevňovat a nabývat trvalého rázu. Oligarchům se podařilo vymyslet vládní stroj, který přes svou složitost fungoval - a to navzdory všem našim snahám brzdit jej a rušit.

To bylo pro mnohé revolucionáře překvapením. Mysleli, že je to nemožné. Nicméně práce v zemi šla dál. Lidé dřeli v dolech a na polích -přestože nebyli víc než otroky. Co se týče životně důležitých průmyslových odvětví, všechno klapalo. Příslušníci velkých odborářských kast byli spokojeni a pracovali s chutí. Poprvé v životě poznali třídní mír.

Už je neznepokojovaly krize, stávky a výpovědi, nebyli persekvováni za své členství v odborových organizacích. Měli příjemnější bydlení, pěkná vlastní města, pěkná ve srovnání s barabiznami a ghetty, ve kterých žih' dříve. Měli lepší jídlo, kratší pracovní dobu, více svátků a víc nejrozmanitějších zájmů a zábav. O své méně šťastné bratry a sestry, neprivilegované dělníky, štvané "lidi z propasti", se nestarali. Nad lidstvem vzešel věk sobectví. A přece to není tak docela pravda. Odborářské kasty byly prostoupeny našimi přívrženci - lidmi, kteří viděli dál, za potřeby žaludku, kteří měli před očima zářící ideál svobody a bratrství.

Jiná velká instituce, která nabyla pevné formy a dobře fungovala, byli Žoldnéři. Tento vojenský útvar se vyvinul ze staré pravidelné armády a čítal nyní milión mužů, nepočítaje koloniální vojsko. Žoldnéři tvořili kastu pro sebe. Bydlili ve vlastních městech, kde si prakticky vládli sami, a požívali mnohých výsad. Oni spotřebovávali velkou část přebytků, které nebylo kde udat. Ztratili styk a soucit s ostatními lidmi a ve skutečnosti si vytvářeli vlastní třídní morálku a svědomí. Přitom však bylo mezi nimi na tisíce našich agentů¹.

Oligarchové sami prodělávali pozoruhodný, a nutno doznat, neočekávaný vývoj. Jako třída se ukázali. Každý člen měl svou funkci ve světě a tuto funkci musel plnit. Nebylo již mladých zahálčivých boháčů. Jejich energie bylo třeba k tomu, aby jednotným postupem oligarchie získala na síle. Sloužili jako vůdcové vojenských oddílů, jako kapitáni průmyslu. Uplatňovali se v technických vědách a mnozí se stali význačnými inženýry. Pracovali v různých vládních úřadech, sloužili v koloniích a vstupovali hromadně do různých tajných služeb. Někteří vstoupili, abych tak řekla, do učení, aby se z nich stali význační ideologičtí pracovníci v oboru školství, umění, náboženství, vědy a literatury. V těchto oborech konali důležitou funkci tím, že formovali mysl národa a utvrzovali jej v přesvědčení, že vláda oligarchie musí trvat věčně.

Nejdříve se učili a pak sami učili druhé, že všechno, co dělají, je správné. Od chvíle, kdy jako děti začali vnímat dojmy vnějšího života, byli utvrzováni v pocitu aristokratické nadřazenosti. Celá jejich výchova byla tak prostoupena aristokratickou myšlenkou, že jim přešla do krve. Pokládali se za krotitele šelem, za cvičitele dravé zvěře. Pod nohama jim znělo podzemní dunění vzpoury. Násilná smrt jim pořád stála po boku. Bomby, dýky, střely byly pro ně tesáky řvoucích šelem na dně propasti,

kteří museli držet na uzdě, nemá-li lidstvo zahynout. Jim byla itvčeni záchrana lidstva a sami věřili, že jsou hrdinní a obřitavl bojovníci U nejvyšší dobro.

Jako třída žili v přesvědčení, že jen oni jsou zachránci civilizace. Věřili, že kdyby ochabli, strašná šelma by je pohltila svou obrovskou zpě-něnou tlamou a s nimi všechno krásné, podivuhodné, radostné a dobré. Že bez nich by vládla anarchie a lidstvo by kleslo zpět do původní temnoty, z níž se s takovým úsilím dostalo. Svým dětem neustále udržovali před očima strašlivý obraz anarchie, až ony, posedlé týmž strachem, vryly tento obraz zase do duší svých dětí: Toto je šelma, kterou je nutno deptat, a nejvyšší povinností aristokrata je zašlápnout ji v prach. Jen oni svým neúnavným úsilím a obětavostí chrání slabé lidstvo před žravou šelmou. Tak tomu věřili, pevně věřili.

Nemohu dost zdůraznit toto hluboké mravní přesvědčení celé třídy oligarchů, že jednají správně. V tom byla síla Železné paty a příliš mnoho soudruhů si to ne dost rychle a jen nerado uvědomovalo. Mnozí z nich připisovali sílu Železné paty jejímu systému odměn a trestů. To je omyl. Nebe a peklo jsou snad nejsilnějšími činiteli náboženské horlivosti u fanatika, avšak velká většina věřících vidívnebiapekle něco vedlejšího, co pouze symbolizuje dobro a zlo. Láska k spravedlnosti, touha po právu, nespokojenost s něčím, co není naprosto správné, zkrátka spravedlivý život -to je první faktor náboženství. A stejně tak tomu bylo s oligarchií. Žaláře, vypovídání, ponižování, anebo pocty, paláce a podivuhodná města, to všechno je vedlejší. Velikou hnací silou oligarchie je víra, že jsou v právu. Nezáleží na výjimkách, nezáleží na útisku a nespravedlnosti, které stály u kolébky Železné paty. To vše se přehlédne. Síla oligarchie spočívá dnes hlavně v jejím samolibém přesvědčení o vlastní spravedlnosti¹.

Z tohoto důvodu síla revoluce v těchto dvaceti strašných letech tkvěla výhradně ve smyslu pro spravedlnost. Žádným jiným způsobem se nedají vysvětlit naše oběti i mučednictví. Jen touto myšlenkou rozněcoval Rudolf Mendenhall žár své duše pro věc revoluce, pro ni zpíval svůj labutí zpěv v poslední noci svého života. Jen pro ni byl mučen Hulbert, odmítaje až do konce zradit své soudruhy. Jen pro ni se zřekla Anna Roystonová požehnaného mateřství. Jen pro svůj cit pro spravedlnost

a pro nic jiného byl John Carlston nezištným a věrným strážcem glen-ellenského úkrytu. U všech, starých, mladých, mužů i žen, vznešených či nízkých, génů či omezců, ať ses obrátil kamkoli, všude byla u soudruhů hnací silou revoluce veliká a mocná touha po spravedlnosti.

Ale odbočila jsem od svého vyrábění. Arnošt i já jsme si dobře uvědomovali, než jsme opustili úkryt, jak síla Železné paty vzrostla. Odborářské kasty, Žoldnéři a celá horda tajných agentů a policie všeho druhu na ní záviseli. Vcelku vzato, pomineme-li ztrátu svobody, byli na tom líp než kdykoli předtím. Naproti tomu velká bezmocná masa obyvatelstva, lid z propasti, klesal do zvířecí apatie a smířoval se pomalu se svou bídou. Kdykoli se mezi proletariátem ukázaly silnější osobnosti, oligarchové je odloučili od mas, dali jim lepší podmínky, udělali z nich členy odborářských kast nebo je zařadili mezi Žoldnéře. Tak byla uchlácholena jejich nespokojenost a proletariát oloupen o své přirozené vůdce.

Poměry, v nichž žil lid z propasti, byly strašné. Neměli už ani obecné školy. Žili jako zvířata ve velkých špinavých dělnických ghettech a tam hnili v bídě a poníženosti. Všechny své staré svobody ztratili. Znali jen dřinu a otročení. Nemohli si vybrat, co by chtěli dělat. Rovněž se nesměli stěhovat z místa na místo, ani nosit nebo vlastnit zbraně. Nebyli sice nevolníky připoutanými k půdě jako farmáři, ale byli nevolníky práce připoutanými ke strojům. Když jich bylo třeba pro určité mimořádné práce, jako při stavbě velkých silnic a letišť, kanálů, tunelů, podzemních drah a opevnění, došlo v dělnických ghettech k odvodu a desetitisíce nevolníků byly bez ptaní odvezeny na staveniště. Celé armády jich nyní pracují na stavbě města Ardisu, ubytovány v bídnych barácích, kde nemůže existovat rodinný život a kde mezi lidmi vládne tupá surovost. Po pravdě řečeno, v dělnických ghettech skutečně žije ta řvoucí šelma propasti, které se oligarchové tak strašně bojí, ale tuto šelmu sami přivedli na svět. Oni brání, aby v ní zhynulo to, co v člověku zůstalo z opice a tygra.

Nyní se opět povídá, že se bude mobilizovat mnoho dělníků na stavbu Asgardu, projektovaného podivuhodného města, které má po dokončení zastínit Ardis. My, revolucionáři, budeme pokračovat v tomto velkém díle, ale víme, že je nebudou moci vybojovat tito žalostní otroci. Zdi, věže a šachty tohoto půvabného města budou růst za zvuků zpěvu a v jeho krásy a divy nebudou vetkány vzdechy a lkání, nýbrž hudba a smích.

Arnošt se už k zbláznění nemohl dočkat, aby už byl mezi lidmi, neboť naše neblahá první vzpoura, která tak osudně skončila Chicagskou komunou, rychle dozrávala. Ale po celý čas, co trpěl, dokonale se ovládal. Zatímco mu doktor Hadly, který sem byl povolán z Illinois, mčnil tvář, rozvíjel Arnošt v hlavě velké plány na organizaci uvědomělého proletariátu a na udržení alespoň základů vzdělání mezi lidem z propasti -to vše ovšem pro případ, že by se první vzpoura nezdařila.

Teprve v lednu 1917 jsme opustili úkryt. Vše bylo zařízeno. Zaujali jsme ihned místa jako agenti provokatéři Železné paty. Vystupovala jsem jako Arnoštova sestra. Oligarchové a soudruzi, kteří u nich zaujímali vysoké postavení, obstarávali nám místa a všechny potřebné dokumenty a naše minulost byla příslušně upravena. S pomocí těchto lidí to nebylo těžké,

neboť v tomto temném světě tajné služby byla totožnost často mlhavá. Agenti přicházeli a odcházeli jako stíny, poslouchající rozkazy, plníce svěřené úkoly, sledující stopy, často podávající zprávy úředníkům, které nikdy neviděli, nebo spolupracující s jinými agenty, s nimiž se nikdy osobně nesešli a už nikdy znovu nesejdou.

CHICAGSKÁ KOMUNA

Jako agenti provokatér! jsme nejen mohli volně cestovat, ale naše práce nás přímo přiváděla do styku s proletariátem a s našimi soudruhy, revolucionáři. A tak jsme byli současně v obou táborech: naoko jsme sloužili Železné patě a potají jsme pracovali ze všech sil pro revoluci. Mnoho z nás bylo v různých tajných službách oligarchie a přes mnohé čistky a četné reorganizace, jež tajná služba prováděla, nikdy se jí nepodařilo nás úplně odstranit.

Arnošt se horlivě zúčastnil příprav první vzpoury, jejíž datum bylo stanoveno na počátek jara 1918. Ale na podzim 1917 jsme s přípravami nebyli hotovi. Ještě zbývalo vykonat mnoho práce a hrozilo nebezpečí, že předčasná revoluce bude odsouzena k nezdaru. Organizace spiknutí

byla nutně velmi složitá a jakýkoli předčasný výpad by ji byl určitě zničil. To Železná pata předvíдалa a podle toho řídila své plány.

První ránu jsme chtěli zasadit nervovému systému oligarchie. /čítaná pata měla dobře v paměti generální stávkou. Aby se pojistila proti tomu, že jí selže telegrafní spojení, vybudovala celou síť vysílaček, koni roloví-ných Žoldnéři. My jsme však také nespali. Na dané znamení měli vyjít ze všech skrýší po celé zemi, ze všech měst, vesnic a chudinských čtvrtí spolehliví soudruzi a vyhodit vysílačky do povětří. Tak měla být Železná pata při první potyčce srazena k zemi a prakticky bez spojení.

V téže chvíli měli jiní soudruzi vyhodit do vzduchu mosty a tunely a rozrušit celou železniční síť. Pak měly další skupiny soudruhů na dand znamení odstranit důstojníky Žoldnéřů a policie, stejně jako zvlášť schopné oligarchy nebo oligarchy v klíčových vládních pozicích. Tímto způsobem by byli zneškodněni vůdcové a nepřítel bez vedení zatažen do místních bojů, jež se nevyhnutelně musely rozpoutat po celé zemi.

Na daný signál měla současně proběhnout řada akcí. Kanadští a mexičtí vlastenci, kteří byli mnohem silnější, než si Železná pata představovala, měli postupovat podle stejné taktiky. Pak byli připraveni soudruzi či spíše soudružky (protože muži byli zaměstnáni jinde), které se měly postarat o rozšíření proklamací z našich tajných tiskáren. Ti z nás, kteří měli vyšší funkce ve službách Železné paty, měli okamžitě způsobit zmatek a chaos ve všech oborech správy. Mezi Žoldnéři byli tisíce našich soudruhů. Jejich úkolem bylo vyhodit skladiště a porušit jemný mechanismus celého válečného stroje. V městech Žoldnéřů a odborářských kast měly být provedeny podobné sabotáže.

Zkrátka měl být zasazen náhlý, mohutný, zničující úder. Dříve než by se ochromená oligarchie mohla vzpamatovat, byla by zneškodněna. Věděli jsme, že to bude strašné, že to bude stát spoustu lidských životů, avšak před takovými věcmi revolucionářů necouvají. Dokonce jsme se při svých plánech velmi spoléhali na neorganizovaný lid z propasti. Ten se měl vrhnout na paláce a města pánů. Na oběti na životech a na zničený majetek jsme se nemohli ohlížet. Necht' zvíře z propasti řve, necht' policie a Žoldnéři vraždí. Zvíře z propasti by řvalo tak jako tak a policie a Žoldnéři tak jako tak vraždí. Neznamenaloby to víc, než že

dvě naše vážná nebezpečí by se bez škody pro nás navzájem zničila. Mezitím bychom v podstatě ^erušeně provedli své dílo a zmocnili se kontroly nad celým chodem společnosti.

Takový byl náš plán, potají propracovaný do všech podrobností, a čím víc se blížil onen den, tím více soudruhů mělo do něho být zasvěceno. Rozšíření spiknutí bylo nebezpečným momentem. Ale k tomuto nebezpečnému momentu jsme se nikdy nedostali. Výzvědný systém Železné paty začal věřit, že se něco chystá, a Železná pata se připravila dát nám další krvavou lekci. Pro toto ponaučení bylo vybráno Chicago, a bylo to důkladné ponaučení.

Chicago1 bylo nejzralejší ze všech měst - Chicago, odedávna město krve, jež si mělo znovu své jméno zasloužit. Vládl tam silně revoluční duch. Příliš mnoho úporných stávek bylo tu za dnů kapitalismu potlačeno, aby dělníci mohli zapomenout a odpustit. I odborářské kasty ve městě se přikláněly myšlence revoluce. Minulé stávky zaplatilo příliš mnoho zkrvavených hlav. Ačkoli poměry privilegovaných dělníků se pro ně změnily ku prospěchu, nenávist k třídě pánů neuhaslá. Tento duch nakazil i Žoldnéře, jejichž tři pluky obzvlášť hořely ochotou přejít hor-madně k nám.

Chicago bylo vždy městem dělnických bouří, městem pouličních bojů a násilné smrti, s třídně uvědomělou organizací kapitalistů a s třídně uvědomělou organizací dělníků, kde za starých časů byli odborově organizováni dokonce i učitelé a společně se zedníky a nádeníky tvořili Americkou federaci práce. A tak se Chicago stalo středem bouře první předčasné vzpoury.

Železná pata rozdmýchávala nepokoje. Byla to chytře nastražená past. Se vším obyvatelstvem, včetně odborářských kast, začali oligarchové zacházet s pobuřující krutostí. Byl konec dohod a slibů a za nepatrný přestupek platil krutý trest. Lid z propasti byl tak týrán, že se začal probírat ze své lhostejnosti. Železná pata se skutečně chystala, že přiměje šelmu zařvat. A současně s těmito všestrannými opatřeními v Chicagu byla Železná pata nepochopitelně bezstarostná. Kázeň mezi Žoldnéři, kteří tu zůstali, se uvolnila a mnoho pluků bylo staženo a posláno do všech konců země.

Provedení tohoto plánu si nevyžádalo mnoho času - jen několik týdnů. My revolucionáři jsme slyšeli neurčité zvěsti o tom, co se děje, ale neměli jsme dost přesných zpráv, abychom pochopili smysl událostí. Ve skutečnosti jsme se domnívali, že je to živelná revoluční nálada, kterou bude nutno pečlivě přibrzdit, a ani nás nenapadlo, že ji Železná pata rozdmýchává

záměrně. Všechno probíhalo tak tajně, že mimo nejužší okruh o tom nikdo neměl nejmenší tušení. Protiútok byl skutečně důmyslný a ohmmř proveden.

Byla jsem právě v New Yorku, když jsem dostala rozkaz jet ihnr.i do Chicaga. Tento rozkaz mi dal jeden z oligarchů, jak jsem poznala /, jeho řeči, ačkoli jsme nevěděla o koho jde ani podle jména, ani podle tváře. Jeho instrukce byly tak jasné, že nemohlo být pochyb. Mezi větami znělo jasně, že naše spiknutí bylo odhaleno a že je připraven protiútok. Nálož byla schystána, bylo jen ještě třeba jiskry, která ji podpálí. Nesčetní agenti Železné paty, místní i přivolaní, včetně mne, měli tuto jiskru vykřesat. Lichotím si, že jsem pod pronikavým pohledem oligarcha zachovala dokonalý klid, ačkoli mi srdce bušilo jako šílené. Byla bych nej-raději křičela a vrhla se mu holýma rukama na hrdlo, ještě než dokončil své chladnokrevné instrukce.

Jakmile jsem byla venku, počítala jsem, kolik mám času. Budu-li mít štěstí, vyšetřím chvíli, abych získala spojení s některým místním vedoucím, než mi pojede vlak. Dávajíc pozor,

abych nebyla stopována, letěla jsem do Úrazové nemocnice. Štěstí mi přálo, dostala jsem se velmi rychle k primáři soudruhu Galvinovi. Začala jsem mu bez dechu vypravovat, co jsem se dověděla, ale on mě přerušil.

"Já už vím," řekl klidně, ačkoli v jeho irských očích to zlověstně zablýsklo. "Věděl jsem, proč přicházíš. Dověděl jsem se to před čtvrt hodinou a dal jsem to už dál. Uděláme vše, aby soudruzi zachovali klid a nedali se vyprovokovat. Chicago musíme obětovat, ale jen Chicago."

"Zkusil jsi vyrozumět Chicago ?" zeptala jsem se.

Zavrtěl hlavou. "Nemáme telegrafické spojení. Chicago je odříznuto. Tam bude peklo."

Odmlčel se na chvíli. Viděla jsem, jak se jeho bílá ruka svírá v pěst. Pak vybuchl:

"Přisámbůh! Chtěl bych tam být!"

"Je ještě možnost to zastavit," řekla jsem. "Jestli se nestane nic s vlakem, budu tam včas. Anebo dostane-li se tam včas některý jiný soudruh z tajné služby, který se to dověděl."

"Tentokrát jste vy tam uvnitř všechno zaspali," řekl.

Přisvědčila jsem zkroušeně.

"Dávali si velký pozor," odpověděla jsem. "Do dneška to věděli jen nejvyšší velitelé. A tak vysoko jsme ještě nepronikli, proto jsme tápali ve tmě. Kdyby tu byl Arnošt! Možná že už je teď v Chicagu, a pak je vše v pořádku."

Dr. Galvin zavrtěl hlavou. "Podle poslední zprávy, kterou jsem o něm dostal, byl poslán do Bostonu nebo New Heaven. Ta tajná služba pro nepřítel ho velmi brzdí, ale je to pořád lepší než válet se někde v tajné skrýši."

Zvedla jsem se k odchodu a Galvin mi stiskl ruku.

"Držte se!" byla jeho poslední slova na rozloučenou. "Co na tom, nezdaří-li se první pokus ? Přijde druhá vzpoura a pak už budeme chytřejší. Sbohem a mnoho štěstí. Nevím, zda tě ještě uvidím. Tam bude peklo, ale dal bych za to deset let života, kdybych tam mohl být místo tebe."

"Atlantická střela"¹ vyjela z New Yorku v šest večer a měla být v Chicagu v sedm ráno. Ale tu noc měla zpoždění. Jeli jsme za jiným vlakem. Mezi cestujícími v mém spacím voze byl soudruh Hartman, rovněž v tajných službách Železné paty. Ten mi řekl, že před námi již jel jiný vlak. Byl prý úplně stejný jako náš, jenže v něm nikdo nejel. Prázdný vlak měl zřejmě zachytit útok, kdyby měla být "Atlantická střela" vyhozena do povětří. Proto také bylo ve vlaku docela málo lidí, v našem voze pouze třináct.

"Jedou s námi asi nějací velcí páni," řekl Hartman. "Všiml jsem si, že je připojen soukromý vůz."

Už byla noc, když jsme poprvé vyměňovali lokomotivu. Šla jsem se trochu projít na nástupiště, nadýchat se čerstvého vzduchu a rozhlédnout se, co stojí za pozornost. Oknem soukromého vagónu jsem zahlédla tři muže, které jsem okamžitě poznala. Hartman měl pravdu. Jeden z nich byl generál Altendorff, druzí dva byli Mason a Vanderbold, hlavy nejvyššího vedení tajné služby oligarchie.

Byla tichá měsíčná noc, ale já sebou neklidně zmítala a nemohla spát. V pět hodin ráno jsem vstala a oblekla se.

Zeptala jsem se dívky v oblékárně, jaké má vlak zpoždění. Řekla, že dvě hodiny. Byla to mulatka. Všimla jsem si, že má ztrhaný obličej, temné kruhy pod očima a vyděšený, ustrašený výraz.

"Co je vám?" zeptala jsem se.

"Nic, paní, asi jsem špatně spala," odpověděla.

Všimla jsem si jí blíže a přezkoušela jsem ji jedním z našich znamení. Odpověděla na ně a brzy jsme se domluvily.

"Něco strašného se bude dít v Chicagu," řekla. "Před námi jede falešný vlak. Tenhle vlak a transporty vojska nás zdržely."

"Transporty?" zeptala jsem se.

Přikývla. "Trať je jich plná. Celou noc jsme jeli kolem nich. A všichni jedou do Chicaga. Když tam vozí vojsko expresní linkou, to už něco znamená. Mám milého v Chicagu," dodávala jako na omluvu. "Je to náš člověk, slouží u Žoldnéřů. Mám o něj velký strach!"

Chudák děvče. Její milý byl v jednom z oněch tří nespolehlivých žold-néřských pluků.

Posnídala jsem s Hartmanem v jídelním voze. Nutila jsem se do jídla. Obloha se zatáhla a vlak uháněl jako blesk kalným přísvitem rodícího se dne. Dokonce i černoši, kteří nás obsluhovali, věděli, že se chystá něco-hrozného. Byli velmi zaraženi, jejich přirozená veselost je přešla. Loudali se, v práci byli roztržití a šeptali si starostlivě na druhém konci vozu u kuchyně. Hartman pokládal situaci za beznadějnou.

"Co můžeme dělat?" ptal se už alespoň po dvacáté, krče bezradně rameny.

Ukázal z okna. "Podívej, všechno už je připraveno. Můžeš se spolehnout, že je mají takhle v pohotovosti třicet až čtyřicet mil od města na každé silnici."

Myslel tím vlaky s vojskem na poboční trati. Vojáci si vařili snídani na ohních rozdělaných vedle kolejí a zvědavě nás pozorovali, jak šílenou rychlostí s rachotem ujíždíme kolem nich.

Když jsme přijeli do Chicaga, byl všude klid. Zřejmě ještě k ničemu nedošlo. V předměstí jsme dostali do vlaku ranní noviny. Nebylo tam nic, a přece mnoho pro člověka zkušeného ve čtení mezi řádky. Vše bylo psáno tak, aby obyčejný čtenář si ničeho nevšiml. V každém sloupci bylo možno vycítit zásah Železné paty. Hlavně to byly náznaky, že oligarchie má ve své zbroji slabiny. Nebylo to ovšem nic určitého. Záměr byl, aby si čtenář mohl myslet, co

chce. Bylo to uděláno obratně. Žurnalisticky byly tyto ranní noviny z 27. října mistrovským dílem.

Místní zprávy chyběly. Už jen tohle byl výborný tah. Chicago bylo tak zahaleno v tajemství a každý průměrný chicagský čtenář si musel myslet, že se oligarchie neodvažuje místní zprávy uveřejnit. Objevily se ovšem nepravdivé náznaky porušení kázně ve vojsku po celé zemi s naivně chlácholivým ujištěním, že budou učiněny příslušné kroky k potrestání buřičů. Byly tam dále zprávy, že četné rozhlasové stanice byly vyhozeny do vzduchu, současně s oznámením, že jsou vypsány vysoké odměny na dopadení pachatelů. Samozřejmě žádné stanice do vzduchu vyhozeny nebyly. Noviny přinášely dále mnoho zpráv o podobných násilných činech, jež zapadaly do rámce revolučního spiknutí. Soudruzi v Chicagu měli mít dojem, že všecobená vzpoura začala, i když se některé podružné akce nezdařily. Neinformovaný člověk se nemohl ubránit nejasnému, ale silnému pocitu, že celá země je zralá pro vzpouru, která již začíná propuká-vat.

Noviny psaly, že vzpoury Žoldnéřů v Kalifornii jsou tak vážného rázu, že šest pluků bylo rozpuštěno a rozehnáno a jejich příslušníci i s rodinami vyhnáni ze svých měst do dělnických ghett. A přitom byli kalifornští Žoldnéři Železně patě nejvěrnější. Ale jak se to mohlo dovědět Chicago odříznuté od světa? Pak tu byl senzační telegram, líčící vzpouru obyvatelstva New Yorku, k níž prý se přidaly odborářské kasty a celá zpráva končila konstatováním (o kterém se předpokládalo, že mu nebude nikdo věřit), že vojsko zvládlo situaci.

A podobně jako to udělali s ranními novinami, počínali si oligarchové v tisíci jiných případech. Později jsme se například dověděli, že naoko důvěrné zprávy oligarchů, podávané zvečera v určitých časových intervalech, byly vysílány tak, aby se dostaly do rukou revolucionářů.

"Zdá se mi, že Železná pata už nebude potřebovat našich služeb," poznamenal Hartman, odkládaje noviny, které dočetl, právě když vlak vjížděl do hlavní nádražní haly. "Poslali nás sem zbytečně. Jejich plány se zřejmě uskutečňují lépe, než čekali. Každým okamžikem se rozpoutá pekelný tanec."

Když jsme vystoupili, obhlédl Hartman vlak. "Myslel jsem si to," řekl, "odvěsili soukromý vůz, když jsme kupovali noviny."

Hartman byl nadobro sklíčen. Snažila jsem se ho povzbudit, ale neposlouchal mne. Když jsme procházeli nádražní budovou, začal najednou polohlasem velmi rychle mluvit. Zpočátku jsem mu nerozuměla.

"Nebyl jsem si tím jist," říkal, "a proto jsem to nikomu neřekl. Zabývám se tím už několik neděl, ale nemohl jsem si to ověřit. Dejte si pozor na Knowltona. Mám ho v podezření. Zná tajemství několika našich skrýší. Má v rukou životy dobré stovky našich soudruhů a já myslím, že je zrádce. Je to spíš tušení. Ale zdá se mi, že jsem na něm v poslední době pozoroval změnu. Je nebezpečí, že nás prodal, nebo nás chce prodat. Jsem si tím téměř jist. Nebyl bych se o svém podezření nikomu zmiňoval, ale zdá se mi, že z Chicaga živ nevyvážnu. Dejte si pozor na Knowltona. Nastražte mu past, pozorujte ho. Víc nevím. Je to jen tušení a dosud jsem neobjevil nejmenší stopu." Právě jsme vycházeli na chodník před nádražím. "Nezapomeň!" zakončil Hartman vážně. "Dejte si pozor na Knowltona!"

A Hartman měl pravdu. Do měsíce zaplatil Knowlton svou zradu životem. Byl popraven z rozsudku soudruhů z Milwaukee.

V ulicích byl úplný klid-příliš velký klid. Chicago bylo jako po vymření.

Nebyl tu hluk a nich obyklé dopravy. Ani kočáry nejezdily. Pouliční a nadzemní dráha nebyly v provozu. Jen tu a tam se objevil na chodníku oil* měly chodec, a ani ten se příliš nezdržoval. Všichni spěchali svou cestou, jakoby za určitým cílem, ačkoli v jejich pohybech bylo znát podivnou nerozhodnost, jako by očekávali, že se okolní domy na ně zřítí nebo chodníky se pod nimi propadnou či vyletí do povětří. Několik kluků se tu přece jen potloukalo s vykulenýma očima, v nichž se dalo číst, jak dychtivě čekají na něco zvláštního a vzrušujícího.

Odněkud zdaleka, jižním směrem, dolehlo k nám temné zadunění výbuchu. To bylo vše. Pak zase ticho, jen kluci strnuli a zbystřili sluch jako větřící kolouši. Všechny domy měly zavřené dveře, rolety výkladních skříní byly vytaženy. Avšak všude se kupili policisté a strážé a občas se mihly kolem motorizované hlídky Žoldnéřů.

Domluvili jsme se s Hartmanem, že by nemělo smyslu hlásit se místním vedoucím tajné služby. Věděli jsme, že vzhledem k tomu, co přijde, nám naše porušení instrukcí projde. Pustili jsme se směrem k velkému dělnickému ghettu v Jižní čtvrti, doufajíce, že získáme spojení s některým soudruhem. Věděli jsme, že je pozdě. Ale nemohli jsme zůstat nečinně stát v těch strašidelně ztichlých ulicích. Kde je Arnošt? vrtalo mi hlavou. Co se asi děje v městech odborářských kast a Žoldnéřů? A co v pevnostech?

Jakoby v odpověď zdvihl se mohutný vzdálený řev a do toho burácela jedna detonace za druhou.

"To jsou pevnosti," řekl Hartman. "Bůh potěš ty tři pluky!"

Na křižovatce jsme spatřili ve směru jatek ohromný sloup dýmu. Na příští křižovatce jsme viděli několik podobných sloupů kouře, jak se valí k nebi odněkud ze Západní čtvrti. Nad městem Žoldnéřů se vznášel veliký upoutaný válečný balón, který praskl právě ve chvíli, kdy jsme se na něj dívali, a jeho hořící zbytky se zřítily na zem. Nedovedli jsme si vysvětlit, jak došlo k této tragédii ve vzduchu. Nedalo se rozpoznat, byl-li balón obsazen soudruhy či nepřítelem. Neurčitý zvuk doléhal k našemu sluchu jako bublání ohromného kotle někde v dálce. Hartman říkal, že jsou to kulomety a pušky.

Tam, kudy jsme šli, byl pořád ještě klid. Bezprostředně kolem nás se nic nedělo. Policie a vojenské hlídky jezdily sem a tam a na jednom místě jsme potkali několik hasičských stříkaček, zřejmě se vracejících od nějakého požáru. Důstojník v autě volal něco na hasiče, z nichž jeden křikl v odpověď: "Není voda! Vyhodili hlavní přívod!"

"Zničili jsme vodovod," pravil mi Hartman vzrušeně. "Jestliže dokážeme tohle všechno při předčasném, izolovaném pokusu, odsouzeném k nezdaru, co bychom mohli dokázat v soustředěném, dobře promyšleném útoku vedeném všude po celé zemi?"

Automobil s důstojníkem, který volal na hasiče, uháněl dále. Náhle se rozlehla ohlušující rána. Vůz se svým lidským nákladem vyletěl do vzduchu v oblaku kouře a dopadl na zem jako hromada trosek a smrti.

Hartman zajásal. "Výborně! Výborně!" opakoval si šepem stále znovu a znovu. "Proletariát dostane dnes za vyučenou, ale také jim ukáže, zač je toho loket!"

K místu výbuchu se sbíhala policie. Ještě jedno hlídkové auto zastavilo. Já jsem byla jako omámená. Přišlo to jako blesk z čistého nebe. Jak se to stalo? Nebyla bych mohla říci, a přece jsem se na to přímo dívala. Ve zmatku, který mne ovládl, jsem si ani nevšimla, že nás zadržela policie. Najednou jsem viděla, jak jeden strážník míří na Hartmana. Ale Hartman zachoval klid a řekl správné heslo. Viděla jsem, jak namířený revolver váhá, pak klesá, a slyšela jsem, jak policista znechuceně mručí. Dopálilo ho to a proklínal celou tajnou službu. Stále se tu motají a pletou, hartusil, a Hartman zatím s dobře hranou nadutostí tajného agenta vykládal, jak jsou strážníci těžkopádní.

V příští chvíli jsem pochopila, jak k explozi došlo. Kolem trosek auta se sběhl hlouček lidí a dva muži právě odnášeli raněného důstojníka do druhého vozu. Náhle všechny zachvátila panika, rozutekli se v slepé hrůze, raněného důstojníka pustili bezohledně na zem a nechali ho ležet na dlažbě. Také nadávající strážník vedle mne vzal nohy na ramena a i Hartmana a mne, nevím proč, posedla stejná neurčitá hrůza, jen pryč, pryč dotud.

Vlastně se pak už nic nestalo, ale vše se vysvětlilo. Postrašení uprchlíci se schlíple vraceli, ale stále ustrašeně pokukovali po průčelích vysokých budov s nesčetnými okny, jež se tyčily po obou stranách ulice jako stěny propasti. Z jednoho z těchto nesčetných oken hodil někdo bombu. Ale z kterého? Druhá bomba už nepřiletěla, jen z ní všichni měli strach.

Pak už jsme si zvykli pozorovat okna s nedůvěrou. V každém z nich číhala smrt. Z každého domu mohl být člověk zaskočen. Byla to válka v moderní džungli, ve velkoměstě. Každá ulice byla propast, každý dům hora. Mnoho se nezměnilo od dob pračlověka, jen snad ty obrněné automobily, svištěcí ulicí.

Zabočili jsme za roh a narazili na jakousi ženu. Ležela na dlažbě v kaluži krve. Hartman se k ní sehnul a prohlížel ji. Já se musela odvrátit, bylo mi nevolno. Musela jsem toho dne spatřit ještě mnoho mrtvých, ale všechno to vraždění se mne tak nedotklo jako první utracené tělo, ležící zde opuštěné na dlažbě u mých nohou. "Rána v prsou," hlásil Hartman.

Tiskla v náručí jako dítě svazek tiskovin. Jak by se ani ve smrti nechtěla rozloučit s tím, co bylo příčinou její smrti, neboť když se Hartmannovi podařilo vyprostit bank, viděli jsme, že to jsou velké tištěné plakáty s provoláním revolucionářů.

"Soudružka," řekla jsem.

Hartman jen zaklel a šli jsme dál. Často nás zastavovaly hlídky a policie, ale heslo nám vždy pomohlo. Žádná puma už nepadla z okna, poslední chodci zmizeli z ulic a ticho kolem nás bylo ještě větší. Přesto ohromný kotel v dálce stále vřel, temné dunění výbuchů se neslo ze všech stran a sloupy kouře se valily k nebi ještě zlověstněji.

LID Z PROPASTI

Náhle dostaly události docela novou podobu. Vzduchem proběhl záchvěv vzrušení. Mihla se kolem auta, dvě, tři, deset, a z nich na nás volali, abychom se skryli. Jeden z vozů kousek dál prudce zahnul v plné rychlosti za roh a hned nato za ním vybuchlá bomba vyrvala v dlažbě

hlubokou jámu. Viděli jsme, jak se policie kvapem ztrácí z křižovatek, a cítili jsme, že*se žene něco strašného. Slyšeli jsme blížící se hukot.

"Naši stateční soudruzi přicházejí," řekl Hartman.

Spatřili jsme čelo jejich proudu zaplňující ulici od domu k domu, právě když se kolem hnalo poslední obrněné auto. Vůz se na okamžik zastavil právě před námi. Vyskočil z něho voják, který něco nesl opatrně v rukou. Uložil to stejně opatrně do stružky u chodníku. Pak zase vyskočil na sedadlo, vůz vyrazil, otočil se na rohu a zmizel nám z očí. Hartman božci k chodníku a shýbl se pro předmět.

"Nechod' sem!" varoval mne.

Viděla jsem, jak tam cosi horečně montuje. Když se vrátil ke mně, stály mu na čele krůpěje potu.

"Odjistil jsern ji," řekl. "A právě včas. Ten voják byl nešika. Nachystaí ji tu na naše soudruhy, ale špatně ji načasoval. Byla by vybuchla příliS brzy. Ted' nevybuchne vůbec."

A pak šlo všechno ráz na ráz. Kousek níž na druhé straně ulice jsem viděla vysoko v poschodí vykukovat hlavy. Právě jsem na to upozorňovala Hartmana, když záplava plamenů a kouře zahalila onu část průčelí, kde se předtím objevily hlavy, a vzduch se zachvěl výbuchem. Na několika místech se rozsypala kamenná fasáda a objevila se železná konstrukce. V příští chvíli stejná clona plamenů a kouře zahalila průčelí protějšího domu. Mezi výbuchy bylo slyšet praskot automatických pistolí a pušek. Tento souboj ve vzduchu trval několik minut, pak se utišil. V jednom domě byli soudruzi, v druhém Žoldněři a bojovali přes ulici. Nedalo se však říci, kde je kdo - v kterém domě jsou naši a v kterém Žoldněři.

Zatím proud lidí v ulici dorazil téměř až k nám. Když jeho čelo přecházelo kolem domů, z nichž proti sobě před chvílí pálily dvě skupiny, vypukl boj znova. Z domu, který byl ostřelován z protější strany, začaly teď padat do ulice pumy. Ted' jsme alespoň poznali, kde se drží naši soudruzi, rozhodnutí chránit zástup před bombami nepřítelé.

Hartman mě chytil za ruku a táhl do širokého průjezdu.

"To nejsou naši soudruzi," křičel mi do ucha.

Vnitřní dveře průjezdu byly zamčeny a zataraseny. Nemohli jsme uniknout. A již se kolem valil počátek průvodu. Ale to nebyl bojový útvar, byla to lůza, šílený proud, který zavalil ulici, lid z propasti, zpitý alkoholem a nenávistí, který se konečně zvedl a nyní volal po krvi svých utiskovatelů. Viděla jsem již dříve lid z propasti, když jsem procházela dělnickými ghetty, a myslela jsem, že jej znám, ale nyní jsem poznala, že jej vidím poprvé. Tupá apatie zmizela. Byl nyní v pohybu - strhující divadlo hrůzy. Bylo to silnější než jakákoli fantazie - skutečné vlnobití hněvu, kňučící a vyjící dav, krvežíznivý a opilý kořalkou z vydrancovaných skladišť, opilý nenávistí, opilý touhou po krvi - muži, ženy, děti v cárech a hadrech, tupé, divoké tváře, z nichž zmizelo vše božské a zůstalo jen d'ábelské, opice a tygři, bezkrevní souchotináři, těžká kosmatá zvířata, ztrhané obličejy" z nichž upír-společnost vysál všechn život, zduřelá břicha, naběhlá hladem a stářím, vráscitě staré čarodějnice a umrlčí hlavy s vousy patriarchů,

mládí i stáří plné vředů, dábelsky se šklebící tvář, zkřivené, pokroucené, zmrzačené příšery, ztrhané náporů nemocí a všemi hrůzami podvýživy -odpadek a výmětek lidstva - běsnící, řvoucí a skučící dabelská horda.

A jak také jinak? Lid z propasti neměl co ztratit leda bídu a trýzeň života. A získat ? Nic - leda si konečně strašně zchladit žáhu. A jak jsem je pozorovala, napadlo mi, že v tomto valícím se proudu lidské lávy byli soudruzi, hrdinové, kteří měli vyburcovat zvíře z propasti a poutat jím nepřítele.

A tu se se mnou stalo něco zvláštního. Dokonalá změna. Strach ze smrti, vlastní i cizí, mě přešel. Zmocnila se mě jakási zvláštní povznesená nálada, žila jsem jiný život jiné bytosti. Všechno mi bylo jedno. Tentokrát byla naše věc ztracena, ale stejný boj, stále svěží, stále palčivý vzplane zítra znovu. A od té chvíle jsem již byla s to v orgii hrůzy, která se rozpoutala v příštích hodinách, pozorovat vše s klidnou účastí. Smrt nic neznamenal, život nic neznamenal. Byla jsem zaujatá pozorovatel událostí a občas, stržena proudem, i zvědavý účastník. Neboť moje mysl jako by se povznesla do jakési chladné nadhvězdne výše a podstoupila nevášnivě přehodnocování hodnot. Kdyby tomu tak nebylo, vím, že bych to byla nepřečkala.

Přehnal se kolem půlkilometrový dav a teprve pak si nás všimli. Objevila nás jakási žena ve fantastických cárech s vpadlými tvářemi a pichlavýma černýma očima, jež se do člověka palčivě zavrtávaly. Pronikavě zaskučela a vrhla se k nám. Část lůzy se odpojila a přidala se k ní. Stále ji mám jasně před očima, když píšu tyto řádky, jak stojí na skok ode mne, s šedými vlajícími vlasy v řídkých rozcuchaných pramenech, jak se jí řine krev po čele z nějaké rány na temeni hlavy, v pravé ruce mává sekerkou, levá ruka hubená a vrásčitá, jako žlutý spár, se křečovitě zatíná do vzduchu. Hartman skočil přede mne. Nebylo kdy na vysvětlování. Byli jsme slušně oblečení a to stačilo. Vyrázil pěstí a zasáhl ženu mezi oči. Zapotácela se, ale zeď docházejících ji odrazila a vrhla zpět, přičemž rozmáchlá sekerka dopadla silou setrvačnosti na Hartmanovo rameno.

Co se dalo pak, jsem nevnímala. Dav mne pohltit. Úzký průjezd byl náraz plný výkřiků, ječení a nadávek. Rány se na mne jen sypaly. Ze všech stran se po mně sáply ruce, trhaly mi šaty a rvaly tělo. Měla jsem pocit, že mě drásají na kusy. Srazili mě k zemi a dusili. Ve vřavě tlačence mě jakási silná ruka uchopila za rameno a prudce mě vlekla ven. Bolestí i tlakem jsem omdlela. Hartman nevyšel živ z tohoto průjezdu. Chránil mě a zachytil první nápor útoku. To mě zachránilo, neboť vmžiku vznikla taková strašná tlačence, že se nikdo nemohl ani hnout, že mě mohli jen nesmyslně rvát a cloumat mnou.

Přišla jsem k sobě v jakémisi divokém proudu. Všechno kolem strhával stejný proud. Nestvůrný tok mě zachytil a vlekl, nevím kum. Ucítit* jsem čerstvý vzduch na tváři a blaženě jsem ho do sebe sála plnými doušky. Přestože jsem byla strnulá a jako omámená, uvědomovala jsem si, že mě čísi silná ruka objímá v pase a podpírá, zpola mě nesouc, zpola vlckouc. Nohy mě nesly jen chabě. Před sebou jsem viděla kolébající se mužská záda v kabátu. Kabát byl shora dolů roztržen podél hlavního švů, a jak se chodec pravidelně kýval, trhlinka se při každém kroku rozchlipovala a zavírala. Chvíli jsem tento jednotvárný pohyb pozorovala a zatím se mi vracelo vědomí. Pak jsem si začala uvědomovat, že mě pálí tváře a nos, a všimla jsem si, že mi teče z obličeje krev. Klobouk byl pryč. Vlasy se mi rozpustily a vlály za mnou a bolest na temeni hlavy mi připomněla, že mě nějaká ruka v tlačenci průjezdu rvala za vlasy. Hrud' i paže jsem měla pohmožděny a bolely mne na několika místech.

Pomalu se mi začalo v hlavě rozjasňovat a v chůzi jsem se poohlédla po muži, který mě podpíral. Musel to být ten, kdo mě vyprostil z tlačenice a zachránil mi život. Všiml si, že se po něm ohlížím.

"Už je to dobré," křičel chraplavě, "hned jsem vás poznal."

Nevěděla jsem, kdo to je, ale než jsem se mohla zeptat, šlápla jsem na něco živého, co se mi svíjelo pod nohama. Lidé za mnou mě tlačili kupředu, takže jsem se nemohla podívat, co to je, ale věděla jsem, že je to nějaká žena, která upadla a kterou tisíc nohou za mnou rozdupe na dláždění.

"Už je to dobré," opakoval můj průvodce. "Já jsem Garthwaite."

Byl zarostlý, vychrtlý a špinavý, ale nakonec jsem se přece rozpomněla, že je to ten statný mladík, který před třemi roky s námi strávil několik měsíců v našem glen-ellenském úkrytu. Několik znamení z tajného kodexu Železné paty mi dosvědčilo, že i on patří k její tajné službě.

"Dostanu vás z toho hned, jak se naskytne příležitost," ujišťoval mne. "Ale dávejte si pozor při chůzi. Jen proboha neklopýtněte a neпадněte."

Toho dne se všechno dělo překotně. Dav se zničehonic zastavil s takovou prudkostí, že se mi až zatmělo před očima. Narazila jsem plnou silou na tlustou ženu před sebou (muž s rozpáraným kabátem již předtím zmizel) a lidé za mnou naletěli zase na mne. Zavládl pekelný zmatek - křik, klení, smrtelné výkřiky a nad tím vším štěkot kulometů a rachot pušek. Zpočátku jsem nechápala, co se děje. Kolem mne vpravo i vlevo padali lidé. Žena přede mnou se bolestně přikrčila a upadla, svírajíc si křečovitě rukama břicho. Jakýsi muž se mi svíjel u nohou v smrtelném zápase.

Uvědomila jsem si náhle, že jsme v čele proudu. Celý ten zástup před

námi zmizel, kam a jak, to jsem se nikdy nedověděla. Do dneška nevím, co se stalo s tím dlouhým zástupem lidí - rozdrtil je náraz nějaký strašný blesk války, byli rozprášeni a povražděni jeden po druhém nebo unikli? Ale skutečnost byla, že jsme se náhle octli v čele davu, místo v jeho středu, a všude kolem nás hvízdaly kulky.

Jakmile smrt uvolnila tlačenici, Garthwaite mě popadl za paži a sledován hloučkem lidí, kteří přežili masakr, vběhl do širokého vjezdunějaké úřední budovy. Zde jsme byli úplně vzadu přimáčknuti na dveře supící a hekající masou lidí. Chvíli jsme tam stáli a nic se nedělo.

"To jsem zase vyvedl pěknou věc," naříkal Garthwaite. "Zahnal jsem vás rovnou do pasti. Na ulici jsme měli ještě jakous takous naději, ale tady je s námi amen. Nezbyvá nám než křičet: Ať žije revoluce!"

Pak začalo to, co jsme čekali. Žoldnéři bez milostí vraždili. Nejdříve se lidé na nás tlačili, až v nás praštěly kosti, ale jak se vraždění blížilo, tlak povoloval. Mrtví a umírající padali a dělali místo. Garthwaite mi přitiskl ústa až k uchu a něco křičel, ale v té pekelné vřavě jsem mu nerozuměla ani slova. Nečekal. Chytil mě a strhl k zemi, hodil na mne jakousi umírající ženu a po velkém mačkání a strkání si sám lehl vedle mne a zčásti mne vlastním tělem kryl. Hora mrtvých a umírajících nad námi se začala kupit a nahoře přes nás lezli tápající a sténající ti,

kdož ještě žili. Ale i tomu byl brzy konec a zavládlo poměrné ticho, přerušované sténáním, vzlyky a chroptěním.

Nebýt Garthwaita, zbyla ze mne jen hromádka masa a kostí. Neumím si představit, jak bych byla vydržela všechnu tu tíhu těl, která na mně spočívala, a přitom zůstala na živu. A přece mimo bolest jsem cítila jen jedno: zvědavost. Jak to skončí? Jaká bude ta smrt? Tak jsem dostala svůj křest krve v těchto chicagských jatkách. Dříve byla smrt pro mne jen slovo, ale od té doby je smrt pro mne prostá skutečnost, na které nezáleží. Je to tak snadné.

Ale Žoldnéři se nespokojili tím, co udělali. Pronikli do průjezdu a dobýjeli raněné a slídili po živých, kteří stejně jako my srnrt předstírali. Vzpomínám si, jak vytáhli z hromady jakéhosi muže, který odporně žadonil o život, až ho rána z revolveru umlčela. Pak tu byla jakási žena, která zaútočila z hromady mrtvých, chroptíc a střilejíc. Vypálila šest ran, než ji dostali, ale jaké spousty nadělala, to jsme ovšem neviděli. Tyto tragédie jsme mohli sledovat jen sluchem. Každou chvíli se odehrál podobný výstup, končící ranou z pistole. Mezitím jsme slyšeli, jak vojáci mluví a nadávají, přehrabující mrtvoly, jak je důstojníci pobízejí, aby si pospíšili.

Konečně došli až k naší hromadě. Cítili jsme, jak odtahují raněné

a mrtvé a tlak povoluje. Garthwaite počal hlasitě volat hesla. Nejdřív ho neslyšeli. Zvýšil hlas.

"Slyšíte?" zvolal-jeden voják. A hned poté se ozval břitký hlas důstojníka: "Pozor tam! Opatrně!"

Ach, ten první doušek vzduchu, když nás vyprostili! Garthwaite mluvil za nás za oba, ale i já byla podrobena krátké zkoušce, abych dokázala, že sloužím Železné patě.

"V pořádku, jsou to agenti provokatéři," uzavřel důstojník. Byl to holo-bradý mladíček, zřejmě synek nějaké mocné rodiny oligarchů.

"To je pekelná robota," bručel Garthwaite, "zkusím toho nechat a vstoupit do armády. Lidičky - vy ani nevíte, jak se máte!"

"Zasloužil byste si to," řekl mladý důstojník. "Mám vlivné přátele, uvidíme, co by se pro vás dalo dělat. Řeknu jim, jak jsem vás našel."

Zapsal si Garthwaitovo jméno a číslo a pak se obrátil na mne.

"A co vy?"

"Já? Já se vdám," řekla jsem ledabyle. "A pak budu mít tohle všechno z krku."

Zatímco jsme se domlouvali, vraždění raněných pokračovalo. Všechno je jako sen, když teď na to myslím, ale tehdy to byla nejsamozřejmější věc na světě. Garthwaite a mladý důstojník se pustili do živé debaty o rozdílu mezi tzv. moderním vedením války a tímto pouličním bojem a bojem mezi mrakodrapy, který právě začal běsnit po celém městě. Česala jsem se, spínala roztrhané sukně a přitom pozorně poslouchala. Dobíjení raněných pokračovalo. Rána z revolveru občas přehlušila slova Garthwaitova či mladého důstojníka a museli je opakovat.

Prožila jsem tři dny Chicagské komuny a o jejím rozsahu a o vraždění si lze učinit představu, řeknu-li, že za celou tu dobu jsem prakticky neviděla nic jiného než vraždění lidu z propasti a boje mezi mrakodrapy. Z hrdinského díla našich soudruhů jsem vlastně neviděla nic. Slyšela jsem výbuchy jejich min a pum a dým požárů, které založili, ale nic víc. Vzdušnou součást jedné velkolepé akce jsem však přece jen viděla - balónový útok našich soudruhů na pevnosti. Bylo to druhého dne. Tři nespolehlivé pluky byly v pevnostech zničeny do posledního muže. Pevnosti obsadili Žoldnéři. Když se vítr stočil příznivým směrem, vznesly se naše balóny z jedné z úředních budov města.

Když Biedenbach opustil Glen Ellen, vynalezl velmi účinnou trhavinu, které říkal "expedit". To byla zbraň, které používaly balóny. Byly to pouze balóny na horký vzduch, neodborně a narychlo zhotovené, ale svůj úkol splnily. Viděla jsem to všechno ze střechy jedné úřední budovy. První

balón pevnost úplně minul a zmizel za obzorem. Ale dověděli jsme se později, co se s ním stalo. Jeho posádku tvořili Burton a O'Sullivan. Když balón začal klesat, letěli právě nad železnicí, po které plnou parou uháněl do Chicaga vlak s vojskem. Shodili celý náklad expeditu na lokomotivu. Spoušť, způsobená na trati, zatarasila provoz na několik dní. A nejlepší bylo, že balón, zbavený nákladu, znovu stoupl do výše a snesl se až asi osm až deset kilometrů dál, a tak oba hrdinové unikli bez nehody.

Druhý balón měl smůlu. Letěl jako ochromený. Nesl se příliš nízko, a dřív než se dostal nad pevnosti, prostříleli jej skrz naskrz. Byli v něm Hertford a Guinness a výbuch je roztrhal na kusy právě tak jako místo, kam dopadli. Biedenbach byl z toho zoufalý - to vše jsme se dověděli až dodatečně - a v třetím balónu vzletí sám. Letěl také nízko, ale měl štěstí, neboť obráncům se nepodařilo balón vážně zasáhnout. Mám ten obraz stále ještě před sebou, jak jsem jej viděla ze střechy vysoké budovy - nafouklý mě-chýř plující vzduchem, dole visí malá tečka a to je člověk. Pevnost jsem neviděla, ale ti, kdož byli se mnou na střeše, říkali, že je přímo nad ním. Neviděla jsem ani padat expedit, když jej Biedenbach odřízl, ale viděla jsem, jak balón náhle vyskočil do vzduchu. Za hodnou chvíli poté se zvedl ohromný stoup výbuchu a hned pak bylo slyšet zahřmění. Náš jemnocitný Biedenbach tedy zničil pevnost. Hned nato následovaly druhé dva balóny. Jeden byl roztržen expeditem, který explodoval ve vzduchu, a tlak vzduchu od tohoto výbuchu roztrhl i druhý balón, který se snesl rovnou na zbývající pevnost. Nemohlo se to podařit lip, přestože jsme zaplatili životy dvou našich soudruhů.

Ale abych se vrátila k lidem z propasti. Měla jsem co" dělat vlastně jen s nimi. Řádili, vraždili a ničili po celém městě a Žoldnéři zase vraždili je. Ale nikde se jim nepodařilo proniknout do města oligarchů v Západní čtvrti. Oligarchové se dobře zajistili. Ať řádila ve středu města sebevětší zkáza, oni a jejich ženy a děti unikli bez pohromy. Jejich děti si prý v oněch hrozných dnech hrály v parcích a oblíbenou hrou prý bylo hrát si na rodiče, jak vraždí proletáře.

Pro Žoldnéře to nebyl snadný úkol, bojovat s lidmi z propasti a současně se bít s našimi soudruhy. Chicago zůstávalo věrno své tradici, a přestože byla vyvražděna celá jedna generace revolucionářů, vzala s sebou téměř celou generaci svých nepřátel. Železná pata ovšem zatajila počet svých ztrát, ale podle velmi střízlivého odhadu bylo zabito přinejmenším sto třicet tisíc Žoldnéřů. Avšak soudruzi neměli ani nejmenší vyhlídky. Místo aby celá země svorně povstala, zůstali docela sami a naopak, v případě potřeby, mohla oligarchie postavit proti nim veškerou sílu. A tak

tomu také bylo: hodinu co hodinu, den za dnem nekonečné vlaky chrlily do Chicaga statisíce Žoldnéřů.

A lidí z propasti bylo tolik! Unaveni vražděním začali vojáci velkou Itvu-nici, jejímž cílem bylo nahnat pouliční lůzu jako dobytek do Michiganského jezera. Tyto štvance začaly, právě když jsme s Garthwitem potkali onoho mladého důstojníka. Plán se ve skutečnosti nezdařil, díky skvělé práci našich soudruhů. Místo ohromné masy, kterou chtěli Žoldnéři sehnat dohromady, podařilo se jim zahnat do jezera jen čtyřicet tisíc těchto ubožáků. Když již měli dav v moci a hnali jej ulicemi k jezeru, soudruzi zaútočili z boku a průlomem, který tak vznikl v obchvatném kruhu, dav unikl.

Garthwaite a já jsme takový útok viděli krátce po našem setkání s mladým důstojníkem. Davu, do kterého jsme se dostali a který byl zahnán na ústup, zatarasily silné oddíly vojska cestu na jih a východ. Oddíl, na který jsme narazili my, uzavíral cestu na západ. Jediná volná cesta byla na sever a ta vedla k jezeru. Z východu, západu a jihu byl dav hnán palbou kulometů a automatických pušek. Jestli si tito chudáci uvědomovali, že jsou hnáni do jezera, nebo zda to byl jen slepý únik, to nevím. Ať tak či onak, dav se pustil příčnou ulicí na západ, obrátil se v příští ulici zpět a vracel se po své vlastní stopě směrem na jih k velikému ghettu.

Pokusili jsme se v tuto chvíli uniknout z oblasti pouličních bojů na západ, ale dostali jsme se znovu do největší řeže. Když jsme došli na roh, viděli jsme, že se proti nám řítí řvoucí dav. Garthwaite mě chytil za rukáv a chtěli jsme se právě dát na útěk, když mě strhl zpět, neboť bych byla vletěla přímo pod kola asi šesti obrněných aut, ozbrojených kulomety. Za auty postupovali vojáci s automatickými puškami. Jakmile zaujali palebné postavení, dav se na ně vrhl a zdálo se, že budou rozprášeni dřív, než se dostanou k činu.

Tu a tam některý voják vystřelil, ale tato sporá palba nemohla dav zastavit. Valil se stále blíž a řval zvířecím vztekem. Jakoby kulomety vypověděly službu. Auta, na nichž byly zbraně umístěny, zahradila ulici a vojáci byli nuceni zaujmout postavení na nich, mezi nimi a na chodnicích. Vojáků stále přibývalo, v tlačenci nebylo možné uniknout. Garthwaite mě držel za ruku a oba jsme se krčili u domu.

Dav nebyl dál než na deset metrů, když kulomety spustily. A v plamenné cloně smrti nezůstalo na živu nic. Zástup se hrnul dál, ale nemohl proniknout kupředu. Mrtvolky se kupily na sebe, hromada rostla, ohromná, tyčící se vlna smrti a umírání. Ti vzadu se tlačili vpřed a proud od domu k domu se zkracoval, jako by se zasouval sám do sebe. Raněné muže a ženy vymršťoval ta strašná vlna přes okraj a oni padali svíjejíce se před ní, až se nakonec skutáleli pod auta a k nohám vojáků. Ti dobýjeli zmítající se nebožáky bajonety, ale viděla jsem také muže, který se vymrštil a vrhl se s vyceněnými zuby jednomu vojákovi na hrdlo. Oba, voják i otrok, se skáceli do krvavého proudu.

Palba ustala. Dílo bylo dokončeno. Dav byl zastaven ve svém divokém pokusu o průlom. Vojáci dostali rozkaz uvolnit kola obrněných vozů. Auta si nemohla proklestit cestu vlnou smrti a bylo rozhodnuto odjet příčnou ulicí. Vojáci právě odtahovali těla z cesty, když se to stalo. Dověděli jsme se později, jak k tomu došlo. O blok dále asi sto našich soudruhů hájilo nějakou budovu. Po střechách a domy pronikli vpřed, až se octli přímo nad vojáky, kteří se natlačili všichni do jednoho místa. A pak přišel odvetný úder.

Bez výstrahy sneslo se do ulice krupobití pum. Z aut se staly trosky a z vojáků krvavá změt'. Já s Garthwitem a vojáci, kteří zůstali na živu, jsme se dali na zběsilý útěk. O půl bloku dál

začali do nás pálit z jiného domu. Právě tak jako předtím vydláždili vojáci ulici mrtvými otroky, dláždili ji teď soudruzi těly vojáků. Garthwaite a já jsme unikli smrti jen zázrakem. Jako předtím skryli jsme se zase v průjezdu. Ale tentokrát byl Garthwaite opatrnější. Jakmile výbuchy dozněly, vyhlédl ven.

"Dav se vrací!" volal na mne. "Musíme odtud!"

Prchali jsme po krvavém dláždění rukou v ruce, klouzající a klopýtající, a snažili jsme se dostat za nejbližší roh. V příčné ulici jsme zahlédli několik prchajících vojáků. Nic se jim nestalo. Cesta byla volná. Zastavili jsme se na chvíli a ohlédl se. Dav se blížil pomalu. Zdržoval se sbíráním pušek zabitých a dobíjením raněných. Viděli jsme, jak zemřel mladý důstojník, který nás zachránil. Nadzdvihl se s námahou na loket a pálił ze své automatické pistole.

"Hle, tak hyne má naděje na povýšení," zasmál se Garthwaite, když se jakási žena vrhla na raněného, mávající řeznickou sekerou. "Pojďte, je to sice nesprávný směr, ale nějak se ven dostaneme."

Prchali jsme na východ tichými ulicemi, čekající na každé křižovatce, co se na nás zase snese. Celá jižní obloha byla rudá ohromným požárem a my věděli, že to hoří velké dělnické ghetto. Nakonec jsem upadla na chodník. Býk jsem vyčerpaná, nemohla jsem dál. Všechno mne bolelo, byla jsem samá pohmožděnina, samá rána. Ale přesto jsem se nemohla zdržet úsměvu při pohledu na Garthwaita, který si kroutil cigaretu a říkal:

"Chtěl jsem vás zachránit a dostal jsem vás do pěkné bryndy. Ale jsem z toho ze všeho blázen. Je to směla. Pokaždé, když se pokusíme dostat ven,

něco se stane a musíme zpět. Teď jsme zase jen pár ulic od mlntii, kile jncni vás vytáhl z průjezdu. Přítel, nepřítel, všechno se pomíchalo. Je tu /nutick nad zmatek. Člověk nemůže říci předem, kdo vězí v těch prokletých do mech. Zkuste to zjistit a spadne vám na hlavu bomba. Zkuste jít mlrumi lovně svou cestou a vletíte do davu a začnou do vás střílet z kulometů nebo se připletete mezi Žoldnéře a vaši vlastní soudruzi vás zabijí ze střechy. A vrchol - když tomu všemu ujdete, přijde lůza a stejně vás zabije."

Zavrtěl smutně hlavou, zapálil si cigaretu a sedl si vedle mne.

"Mám tak strašný hlad," dodal, "že bych kousal hřebíky."

Hned nato vyskočil a za chvíli se vracel s kamenem v ruce. Rozbil jím sklo výkladní skříně, před kterou jsme seděli.

"Je to přízemí a není to k ničemu," vysvětloval, když mi pomáhal rozbitým výkladem dovnitř, "ale nic chytřejšího se nedá dělat. Vy si zdřímnete a já půjdu omrknout, co se děje. Nakonec se z toho určitě dostaneme, ale potřebuji čas, spoustu času - a něco jíst."

Byli jsme v sedlářském krámě a docela vzadu, v jakési soukromé kanceláři, mi Garthwaite upravil lůžko z koňských houní. Ze všeho toho vyčerpání mě strašlivě rozbolela hlava a byla jsem ráda, že mohu konečně zavřít oči a pokusit se spát.

"Hned jsem zpátky," byla Garthwaitova slova na rozloučenou. "Nema-luju si, že seženu auto, ale určitě něco k snědku."

Od té chvíle jsem Garthwaita tři roky neviděla. Místo aby se vrátil, odvezli ho do nemocnice s průstřelem plic a krčního svalu.

TĚŽKÝ SEN

Protože jsem minulé noci cestou do Chicaga ani oka nezamhouřila a protože jsem byla úplně vyčerpána, spala jsem jako zabitá. Když jsem se poprvé probudila, byla noc. Garthwaite se nevrátil. Ztratila jsem hodinky a neměla jsem ani potuchy, kolik je hodin. Jak jsem ležela se zavřenýma očima, slyšela jsem pořád temné dunění vzdálených explozí. Peklo ještě zuřilo. Proplížila jsem se obchodem kupředu. Žář ohromných požárů na nebi osvětlovala ulici téměř jako ve dne. Bylo by bývalo možno číst i nejdrobnější tisk. O několik ulic dále bylo slyšet detonace ručních granátů a štěkot kulometů a z velké dálky zaznívala řada těžkých výbuchů. Zachumlala jsem se znovu do houní a spala dál. Když jsem se probudila po druhé, pronikal ke mně slabý žlutavý přisvit. Byl to úsvit nového dne. Prošla jsem krámem k oknu do ulice, Příkrov kouře pokrýval oblohu a občas jím cukaly sinavé /áblcsky. Nu prott'jXl nra-ně ulice se potácel nějaký nebožák otrok. Jednou rukou Ní imkl bok a u ním se táhla krvavá stopa. Jeho oči, plné děsu a hrů/y, bloudily po průčelích domů. Jednou se také podíval přímo na mne a v jeho tváři bylo tupó utrpení raněného a uštvaného zvířete. Spatřil mne, ale byli jsme si cizí, nebylo tu - alespoň z jeho strany - sympatie a důvěry, neboť se /.nuiclnř přikrčil, jako by měl strach, a vlekl se dál. Nevěřil, že by mu mohl někdo na celém širém světě pomoci. Byl helot ve velké štvanci na heloty, kterou uspořádali páni. Všechno, več doufal a co hledal, byla nějaká skryše, kam by zalezl a kde by se schoval jako zvíře. Pronikavé zatroubení ambulance zahýbající za roh ho vyděsilo. Ambulance nebyly pro takové jako on. S bolestným zasténáním přitiskl se ke dveřím domu. Po chvíli znovu vyšel a vlekl se dál.

Vrátila jsem se na své houně a čekala asi hodinu na Garthwaita. Hlava mě nepřestávala bolet. Naopak, bolest se stupňovala. Jen silou vůle jsem udržovala otevřené oči a pozorovala věci kolem sebe. Mít otevřené oči a dívat se, působilo mi nesnesitelnou bolest. V mozku mi bušila krev. Vrávorajíc slabostí, vylezla jsem rozbitou výkladní skříní na ulici, tápajíc a hledajíc instinktivně únik z těchto hrozných jatek. Co přišlo pak, je pro mne jako těžký sen, jako když člověka tlačí můra. Vzpomínka na to, co se stalo v dalších hodinách, je vzpomínka, jakou si člověk zachovává na strašný, tíživý sen. Mnohé události se mi ostře zaryly do mozku, ale mezi těmito nesmazatelnými obrazy jsou intervaly bezvědomí. Co se se mnou dělo v těchto intervalech, nevím a nikdy se nedovím.

Vzpomínám si, že jsem na rohu klopýtla o nohy nějakého muže. Byl to ten uštvaný ubožák, který se prve ploužil kolem mé skryše. Jak jasně si vzpomínám na jeho žalostné, zbědované, mozolnaté ruce, když tu tak ležel na dlažbě, ruce, jež se spíš podobaly kopytům nebo drápům, zkroucené a znetvořené těžkou každodenní dřinou, s dlaněmi pokrytými mozolnatou, zrohovatělou, na půl palce silnou kůží. A když jsem se vzchopila a pustila, podívala jsem se do tváře tohoto tvora a viděla jsem, že ještě žije, neboť jeho oči nejasně vnímající se na mne dívaly a viděly mne.

Potom přišlo zase blahodárné bezvědomí. Nic jsem nevnímala, nic jsem neviděla, pouze jsem se potácela dál, hledajíc bezpečí. Další obraz z mého strašného snu byla tichá ulice smrti. Octla jsem se v ní najednou, jako poutník v cizím kraji narazí náhle na vodní tok. Jenomže

proud, na který jsem narazila, neplynul. Byl ztuhlý smrtí. Po celém dláždění i po chodnících ležely mrtvoly, téměř rovnoměrně rozseté, jen tu a tam hromadu či

kupa těl rušila pravidelný příkrov. Ubozí, uštvaní chudáci, k smrti usmý-kání heloti leželi tu jako králíci po honu v Kalifornii¹. Dívala jsem se ulicí nahoru i dolů. Nic se nepohnulo, ani hlásek se neozval. Tiché domy shlížely svými nesčetnými okny na tento výjev. A jednou, ale jen jednou, jsem viděla, jak se v tomto proudu smrti pohnula ruka. Mohu odpřísáhnout, že jsem viděla, jak se ruka pohnula v podivné křeči smrtelného zápasu a za ní se zvedla krvavá hlava s výrazem nepopsatelné hrůzy, něco na mne zamumlala, pak znovu klesla a již se nepohnula.

Vzpomínám si na jinou ulici s tichým špalírem domů, vzpomínám si na strach, který mě vyburcoval z mátoh, když jsem znovu spatřila lid z propasti, ale tentokrát jako proud, který se valil na mne. Pak jsem si všimla, že se není čeho bát. Proud se valil pomalu a z něho se nesly nářky, klení a blábolení starců, pomatených a duševně chorých. Byli to ti nejmladší a nejstarší, neduživí a nemocní, bezmocní a mrzáci, poslední trosky ghetta. Požár velkého ghetta v Jižní čtvrti je vyhnal do tohoto pekla pouličních bojů a kam se poděli a co se s nimi stalo, nevím a nikdy jsem se nedověděla.²

Vzpomínám si matně, že jsem rozbila okno a skryla se v nějakém obchodě, abych unikla lůze, kterou pronásledovali vojáci. Jednou také vedle mne explodovala bomba v nějaké tiché ulici, kde jsem se marně ohlížela po nějaké živé bytosti. Má další jasná vzpomínka počíná výstřelem z pušky. Hned poté jsem si uvědomila, že nějaký voják v autě po mně střílí. Nezasáhl mě. Začala jsem volat hesla a dávat znamení. Vzpomínám si na cestu autem jen nejasně, ale na něco si přece jen pamatuji. Vzburcoval mě výstřel vojáka, sedícího vedle mne. Spatřila jsem George Millforda, známého ještě z doby, kdy jsme bydlili v Pěli Street, jak se pomalu hroutí na chodník. Jak padal, voják znovu vystřelil. Millford zavrával, rozhodil ruce a padl na zem jak dlouhý, tak široký. Voják se krátce zachechtal a auto uhánělo dál.

Pak si vzpomínám, že mě probudil z hlubokého spánku člověk, který těsně vedle mne přecházel sem a tam. Měl ztrhanou, bolestí staženou tvář, pot se mu řinul z čela a stékal mu po nose. Zdravou paží si pevně k hrudi tiskl druhou ruku, z níž mu na zem kapala krev. Měl na sobě žoldnéřskou uniformu. Zvenku, jakoby silnými zdmi, doléhaly tlumené rány vybuchujících bomb. Dostala jsem se zřejmě do některé z budov, které vedly hoj.

Vešel lékař, aby ošetřil raněného vojáka, a já se dovědčlli, že junu dvě hodiny odpoledne. Hlava mě nepřestala bolet a lékař na chvíli přerulil práci, aby mi dal silný medikament, který měl utišit srdce a přinést úlevu. Znovu jsem usnula a dále vím, že jsem se najednou octla na střeSe domu. Boj kolem utichl. Pozorovali jsme útok balónů na pevnosti. Někdo mne podpíral a já se k němu těsně přivinula. Připadalo mi docela samozřejmé, že je to Arnošt, jen jsem se divila, že má tak ožehnuté vlasy a oboči.

Našli jsme se v tom hrozném městě čirou náhodou. Neměl tušení, že jsem odjela z New Yorku, a když procházel místností, kde jsem spala, nemohl nejprve uvěřit, že jsem to já. Pak jsem už z Chicagské komuny mnoho neviděla. Po balónovém útoku odvedl mě Arnošt do bezpečí, kde jsem prospala celé odpoledne a noc. Třetí den jsme strávili v budově a čtvrtého dne, když Arnošt dostal od úřadů auto a povolení, opustili jsme Chicago.

Hlava mě přestala bolet, ale byla jsem velmi unavená, na duši i na těle. Seděla jsem v autě opřena o Arnošta a pozorovala jsem bez zájmu, jak se vojáci pokoušejí dostat se s vozem z

města. Boj stále ještě zuřil, ale jen v izolovaných místech. Tu a tam byly ještě celé okrsky v rukou našich soudruhů, ale tyto okrsky byly obklíčeny a stráženy silnými oddíly vojska. A tak soudruzi seděli asi ve stu od sebe oddělených pastí a dílo poroby pokračovalo. Podrobení znamenalo smrt, milost nikdo nedával a soudruzi bojovali hrdinsky do posledního muže.

Kdykoli jsme se přiblížili k takovým místům, stráže nás zastavily a poslaly oklikou. Jednou vedla jediná cesta kolem dvou silných pozic soudruhů, přes spáleniště, které leželo mezi nimi. Zatímco si auto razilo cestu kouřícími troskami a kolem doutnajících zdí, zobou stran bylo slyšet válečnou vřavu a střelbu. Často nám cestu tarasily hory sutin a museli jsme je objíždět. Bylo to úplné bludiště trosek a postupovali jsme jen velmi pomalu.

Jatky (dělnická čtvrť, provozovny, prostě všechno) byly jen kouřící zříceniny. Vpravo v dálce ohromný mrak kouře zahaloval oblohu. Jak nám řekl vojenský řidič, bylo to Pullmanovo město, či spíše to, co kdysi bývalo Pullmanovým městem, neboť lehlo popelem. Řidič se tam

dostal třetí den vzpoury, když vezl depeše. Vyprávěl, že tam zuřily velmi těžké boje a mnoho ulic je nesjízdných pro hromady mrtvol.

Když jsme zahýbali kolem zbořených zdí jednoho domu nedaleko jatek, zastavila nás vlna smrti. Jako hřeben vzdušný mořem. Bylo nám jasné, co se tu stalo. Když se dav vynořil na rohu ulice, napadla jej čelně i z boků kulometná palba. Ale i vojáky stihla zkáza. Musela mezi nimi vybuchnout nějaká náhodná bomba, neboť dav, který se zastavil před barikádou svých mrtvých raněných, se vzepjal a přes hřeben vlny vychrstl pěnu živých a bojujících otroků. Vojáci i otroci leželi roztrháni a pobiti všude kolem, těla v nedobrovolném společenství na troskách aut a kulometů.

Arnošt vystoupil z vozu. Spatřil povědomá záda v bavlněné košili a známý chomáč bílých vlasů. Já jsem si toho nevšimla. Teprve když zase seděl vedle mne a ujížděli jsme dál, pravil:

"Byl to biskup Morehouse."

Pak už jsme brzy byli za městem. Ohlédla jsem se naposled na kouřem zatažená nebesa. Z dále se slabě ozvala temná rána výbuchu. Přitiskla jsem se tváří k Arnoštově hrudi a tiše se rozplakala pro ztracenou revoluci. Arnošt mě láskyplně objal.

"Pro tentokrát ztracená, má drahá, ale ne navždy. Mnoho jsme se naučili. Zítra se revoluce zdvihne znovu, mnohem silnější svou zkušeností a kázní."

Auto zabočilo k nádraží. Tam jsme měli počkat na vlak do New Yorku. Zatímco jsme stáli na nástupišti, přehnaly se kolem tři vlaky směrem na západ do Chicaga. Byly plny otrhaných nádeníků, lidí z propasti.

"Mobilizace otroků pro novou výstavbu Chicaga," řekl Arnošt. "Všichni chicagští otroci jsou zřejmě vybiti."

TERORISTÉ

Teprve když jsme se s Arnoštem vrátili do New Yorku, s odstupem několika neděl jsme byli s to úplně změřit dosah pohromy, jež postihla revoluci. Situace byla zlá a krvavá. Na mnoha místech po celé zemi došlo k revoltám otroků a k masakrům. Seznamy mučedníků mohutně

rostly. Všude se konaly nesčíslné popravy. Hory a pustiny se naplnily psanci a uprchlíky, na které byly pořádány nelítostné štvance. Naše lajné úkryty přetékaly soudruhy, na jejichž hlavy byly vypsány odměny. Špióni Železné paty vypátrali desítky našich úkrytů a vojsko je vyplenilo.

Mnoho našich soudruhů ztratilo rozvahu a mstilo se teroristickými akcemi. Zničené naděje z nich udělaly zoufalé ztroskotance. Vzniklo mnoho teroristických organizací, které s námi neměly nic společného, ale

působily nám mnoho potíží¹. Tito svedení lidé nerozvážně obětovali životy, často nám zhatili naše plány a zdržovali naši reorganizaci.

A mezi tím vším kráčela Železná pata. Klidná a vyčkávající otrásala při své honbě za soudruhy samými základy společnosti, pročesávala řady Žoldnéřů, odborářské kasty, všechny své tajné služby, trestajíc bez milosrdenství a bez záští, snášela mlčky všechny odvetné akce a mezery ve svých bojových šicích doplňovala právě tak rychle, jak vznikaly. Arnošt a ostatní vůdcové měli plné ruce práce, neboť se snažili s Železnou patou udržet krok a reorganizovat revoluční síly. Obrovitost tohoto úkolu pochopíme, uvážíme-li...